
2025. II. évfolyam 2. szám

STUDIA IURIS

Jogtudományi Tanulmányok / Journal of Legal Studies

ATIFETE JAHJAGA

KATALIN TEGZA BADACSONYI

CSEVÁR NÓRA

HUSZÁR DANIELLA

İLKE KARATAŞ

WASIM KHRAISHA

KOVÁCSNÉ MOLNÁR ANNA

LAJOS EDINA

LAPU ÁRPÁD

MORVAY MÓNICA

PAPP LAURA

ALI SANAR SHAREEF

SCHLACHTA BOGLÁRKA LILLA

SEBŐK MELINDA JUDIT

TÓTHNÉ LAKATOS MÁRIA

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM

ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

STUDIA IURIS

JOGTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK / JOURNAL OF LEGAL STUDIES

2025. II. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

A folyóirat a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának a közleménye. A szerkesztőség célja, hogy fiatal kutatók számára színvonalas tanulmányaik megjelentetése céljából méltó fórumot biztosítson.

A folyóirat közlésre befogad tanulmányokat hazai és külföldi szerzőktől – magyar, angol és német nyelven. A tudományos tanulmányok mellett kritikus, önálló véleményeket is tartalmazó könyvismertetések és beszámolók is helyet kapnak a lapban.

A beérkezett tanulmányokat két bíráló lektorálja szakmailag. Az idegen nyelvű tanulmányokat anyanyelvi lektor is javítja, nyelvtani és stilisztikai szempontból.

A folyóirat online verziója szabadon letölthető (open access).

ALAPÍTÓ TAGOK

BODZÁSI BALÁZS, JAKAB ÉVA, TÓTH J. ZOLTÁN, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

FŐSZERKESZTŐ

JAKAB ÉVA ÉS BODZÁSI BALÁZS

OLVASÓSZERKESZTŐ

GIOVANNINI MÁTÉ

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI

BOÓC ÁDÁM (KRE), FINKENAUER, THOMAS (TÜBINGEN), GAGLIARDI, LORENZO (MILANO),
JAKAB ANDRÁS DSc (SALZBURG), SZABÓ MARCEL (PPKE), MARTENS, SEBASTIAN (PASSAU),
THÜR, GERHARD (AKADÉMIKUS, BÉCS), PAPP TEKLA (NKE), TÓTH J. ZOLTÁN (KRE),
VERESS EMŐD DSc (KOLOZSVÁR)

Kiadó: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Székhely: 1042 Budapest, Viola utca 2-4

Felelős Kiadó: TÓTH J. ZOLTÁN

A tipográfia és a nyomdai előkészítés: CSERNÁK KRISZTINA (L'Harmattan) munkája

Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Zrt., felelős vezető: TOMCSÁNYI PÉTER

Honlap: <https://ajk.kre.hu/index.php/jdi-kezdolap.html>

E-mail: doktori.ajk@kre.hu

ISSN 3057-9058 (Print)

ISSN 3057-9392 (Online)

URL: KRE ÁJK - Studia Iuris

<https://ajk.kre.hu/index.php/kiadvanyok/studia-iuris.html>

TARTALOMJEGYZÉK

ATIFETE JAHJAGA

Constitution Making in Post Conflict Societies: Kosovo and Bosnia and Hercegovina . . . 5

KATALIN TEGZA BADACSONYI

Responsibility of influencers for the information they provide to consumers 13

CSEVÁR NÓRA

Kálvin mint alkotmányjogász? 26

HUSZÁR DANIELLA

Szabályozási kihívások a MI-generált tartalmak jogi komplexitásában –
A véleménynyilvánítás szabadsága és a magánélet védelme közötti
egyensúly keresése 39

İLKE KARATAŞ

AI and Legal Loopholes: Bridging Gaps or Exposing Flaws? 61

WASIM KHRAISHA

Regulating the Cloud in the EU: A Comprehensive Review
of the GDPR, NIS2, DSA, DMA, and Cybersecurity Frameworks 73

KOVÁCSNÉ MOLNÁR ANNA

Alkotmányjogi felelősség a sértett vonatkozásában 88

LAJOS EDINA

Jog és erkölcs egyes követelések végrehajthatósága tekintetében 106

LAPU ÁRPÁD

A semlegesség határai a nemzetközi bírói fórumok gyakorlatában 114

MORVAY MÓNICA

A mesterséges intelligencia és a pénzügyi jog kapcsolódási pontjai:
a digitális átalakulás hatása a jogi szabályozásra – Kriptovaluták és okos-
szerződések a tanulmány sorozat II. részében 132

PAPP LAURA

Az ingatlan-nyilvántartás fejlődése a kezdetektől napjainkig:
a legfrissebb törvényi változások elemzése 154

ALI SANAR SHAREEF

Data Localization, Security and Economic Growth 179

SCHLACHTA BOGLÁRKA LILLA

A bírák felelőssége: kitekintés a 19–20. századi francia szabályozásra 198

SEBŐK MELINDA JUDIT

Halálos kapcsolódás – az erőszak útja 212

TÓTHNÉ LAKATOS MÁRIA

Az 1831-es belga alkotmányozási küzdelem Benjamin Constant politikafilozófiája
és a liberális katolicizmus kereszttüzében 243

CONSTITUTION MAKING IN POST CONFLICT SOCIETIES: KOSOVO AND BOSNIA AND HERCEGOVINA COMPARED

ALKOTMÁNYOZÁS KONFLIKTUS UTÁNI TÁRSADALMAKBAN: KOSZOVÓ ÉS BOSZNIA-HERCEGO- VINA ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE

ATIFETE JAHJAGA¹

1. INTRODUCTION

Post conflict societies are generally characterized with difficult circumstances: dealing with the legacies of the conflict, rebuilding the society, peace and state building processes. Usually the post conflict societies experience the authority shift due to the repression and continuous human rights violations conducted by the previous repressive authorities. The authority shift including here governance arrangements, exercise of authority through separation of powers and protection for human rights is secured and guaranteed by the constitutions as the highest legal act. In regular situations, usually the constitutions are drafted and amended by the national institutions with the wide participation of the public, however in post conflict situations we are evidencing that the constitutions either are drafted entirely by the international community or the national institutions are supported heavily in the process of constitution drafting. The case of constitution making in Bosnia and Hercegovina (BiH) and Kosovo exemplify this developments. Comparing the content of the Constitution BiH and Constitution of Kosovo the objective of this paper is to identify how the legacies of the past governance authorities and human rights protections have been utilized in order to lay the grounds for eliminating future ethnic conflicts.

¹ PhD student, Doctoral School of Law and Political Sciences, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary.

2. CONSTITUTION MAKING IN POST CONFLICT SITUATIONS: INTERNATIONAL ASSISTANCE IN CONSTITUTION MAKING

Constitution making in the case of Kosovo and BiH has taken place in a very complex and critical circumstances characterized by wars that devastated the societies. The legacies of war crimes, crimes against humanity, conflict related sexual violence, missing persons and economic destructions characterize the post conflict reconstruction of the countries. Additionally, the societal divisions on ethnic bases continue to be present as well. In these circumstances the post conflict societies need assistance from the international community, at first in ending the conflicts – usually through peace agreements, and also in the rebuilding of the future. The internationally mediated peace settlements of conflicts² envisage enactment of constitutions, which institute a legitimate form of government, guarantee the protection of all ethnic groups and ensure a functional government.³ In the case of BiH, the Dayton Agreement, which ended the war was drafted and finalized by international actors and was put ahead for signature to the state representatives.⁴ This level of involvement of international community in constitution drafting questions the constitutions legitimacy from the traditional point of view.⁵ In the case of Kosovo, international actors were heavily involved from in the drafting process of Kosovo's Constitution, starting with the identification of potential members of the constitutional Working Group foreseen by the Ahtisaari Plan.⁶ The Ahtisaari Plan foresaw 'international supervisory structures' for the initial period of Kosovo's independence, and laid out detailed provisions for its constitution and various aspects of government.⁷

² The terms political settlement, and conflict settlement will be used to refer to the forms of internationally mediated agreements that have ended the violent conflicts including peace agreements.

³ R. PARIS – T. D. SISK: *Managing Contradictions: The Inherent Dilemmas of Postwar Statebuilding*. International Peace Academy, 2007, <http://www.ipacademy.org/media/pdf/publications/iparpps.pdf> (2 March 2021), describing state-building as "a crucial element in any larger effort to create the conditions for a durable peace and human development in countries that are just emerging from war".

⁴ The Dayton Agreement and all related texts maybe found in Office of the High Representative (ed.): *Bosnia and Herzegovina. Essential texts* (Sarajevo, 3rd revised and updated edition, 2000).

⁵ A. STEWART: *The International Community in Bosnia: Enduring Questions of Legitimacy*. *Chinese Journal of International Law*, 2006 (3).

⁶ M. WELLER: *Contested Statehood: Kosovo's Struggle for Independence*. Oxford University Press, 2009, 240.

⁷ United Nations, Security Council, Letter dated 26 March 2007 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council Addendum Comprehensive Proposal for

Generally, the constitutional development process in post conflict settings aim for certain important goals, including here drafting a document that would be broadly acceptable to the people – a document that not only that is acceptable for the society that is intended to but also acceptable to the international community.

3. THE CONTENT OF CONSTITUTION IN KOSOVO AND BiH

The internationalized constitutions reflect international views about the structure of governance, division of power, appropriate legal standards, and vision of the nation in the post conflict setting.

Very often the political divisions marked with legacies of the historic past and further damaged with recent wars are masked with ethnic divisions. This historic political divisions get mobilized more in post conflict scene, through establishment of the political parties on ethnic lines forming simple democratic majority rule and domination of one political group over the others. Hence, conflict settlements in a form of peace agreements like in the case of BiH, or transposed in the constitutional text like in the case of Kosovo contain standards to remedy these divisions through providing for forms of government that ensure protection and representation of ethnic groups, and standards that constitute the political shared identity.

Constitutional engineering after international interventions have instituted mechanisms of power sharing consociational democracy and territorial autonomy, striving for adequate balance of accommodation and integration of ethnic diversity.⁸ LIJPHART states that the internationalized constitutional drafters should be focusing in particular on the constitutional needs of countries with deep ethnic and other cleavages. In such deeply divided societies the interests and demands of communal groups can be accommodated only by the establishment of power sharing.⁹

In the case of BiH, the 1995 Dayton agreement preserved the Bosnian state by creating a consociational confederation of two radically autonomous 'Entities' and three peoples, with a complicated system of power-sharing structures to be

the Kosovo Status Settlement I-IV, 26 March 2007 [Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement].

⁸ A. LIJPHART: *Thinking about Democracy: Power Sharing and Majority Rule in Theory and Practice*. London – New York, Rutledge, 2008. See also: Y. GHAI (ed.): *Autonomy and Ethnicity: negotiating competing claims in multi-ethnic states: negotiating competing claims in multi-ethnic states*. Cambridge, Cambridge University Press, 2000.

⁹ A. LIJPHART: Constitutional Design for Divided Societies. *Journal of Democracy*, 2004 (2), 96.

overseen by an international governor with wide-ranging authority. These very same structures are to be found in Annex 4 of the Dayton Constitution: as such reference is made in the Preamble to “*Bosniacs, Croats and Serbs, as constituent peoples (along with Others) ...*” In accordance with Article IV. I, the “House of Peoples”, as the upper body of parliament consists of five Croats, five Bosniacs and five Serbs. In accordance with Article V, the Presidency consists of three members: a Bosniac, a Croat and a Serb. In addition, there is ensured in accordance with Article V. 4. b. a proportion of constituent peoples in the nomination procedure for ministers and their deputies for the Council of Ministers, as a collegiate organ. As a result of the classification of Republika Srpska and the Federation of Bosnia and Herzegovina as entities in accordance with Articles I. 1 and I. 3 of the Constitution, the legal continuity of the Republic of Bosnia and Herzegovina, as internationally recognized state out of the 1992 dissolution of the communist state of Yugoslavia was ensured. Not only the change of name to Bosnia and Herzegovina, but also in particular the weak position of the so called national “Institutions of Bosnia-Herzegovina” under the distribution of power should be regarded as expressions of a balance of power and a drafting compromise between the warring parties. Article III. 1 states that only matters of foreign policy, foreign trade policy, customs policy, monetary policy, international and inter-Entity criminal law enforcement and regulation of inter-Entity transportation, are in the jurisdiction of the national organs, whilst the general clause of paragraph 3 of that Article provides that all “*governmental functions and powers not expressly assigned in this Constitution to the institutions of Bosnia and Herzegovina*” are within the jurisdiction of the entities. As a result, the entire internal and external security as provided by both the police and military apparatus has been constitutionally rendered to the jurisdiction of the entities. Consequently, and as a result of the *de facto* existing ethnic separation, the national organs themselves cannot properly function. Parliament and the Presidency cannot therefore fulfil their legislative role so that the “High Representative,” established under Annex 10 of the Agreement started – in interpreting his powers extensively – to promulgate legislation in the place of a Parliament blocked along ethnic lines.¹⁰ The constitution established a deeply decentralized and unstable state, described by one of the former judges of the Court as ‘the weakest federal system in the world’,¹¹ which framed a system of

¹⁰ J. MARKO: Five Years of Constitutional Jurisprudence in Bosnia and Herzegovina: A First Balance European Diversity and Autonomy Papers. *EDAP*, 2004 (7), 6.

¹¹ J. MARKO: Constitutional Reform in Bosnia and Herzegovina. *European Yearbook of Minority Issues*, 2005 (5).

government for a truly unstable and ‘fragile democracy’.¹² YEE states that the BC institutionalized ‘ethnic sovereignty’,¹³ a number of powersharing mechanisms that, because of their often discriminatory nature, stand in apparent conflict with the wide-ranging entrenched human rights protections.¹⁴

In Kosovo the Ahtisaari Plan, which was granted pre-eminence over even the Constitution itself,¹⁵ prescribed “constitutional, economic and security provisions... aimed at contributing to the development of a multi-ethnic, democratic and prosperous Kosovo”.¹⁶ Contrary to the BiH Kosovo is a unitary state, governed by central and municipal level.¹⁷ The basic provisions of the Constitution confirm that Kosovo is a democratic state based on the equality of its citizens and the rule of law. The sovereignty of the state stems from its people. The state is indivisible and has no territorial claims against, nor shall seek union with, any state or part of any state, as required by the Ahtisaari document. The Constitution of Kosovo contains far more rigid consociational arrangements than that of BiH, even though the biggest minority group of Kosovar Serbs is only an estimated 5–8 per cent of the population.¹⁸ Twenty of the 120 seats in the Assembly are reserved for minority communities, with at least ten for the Kosovo Serb community, and another ten guaranteed to other minorities, including Roma, Ashkali, Egyptian, Bosnian, Turkish, and Gorani.¹⁹ Minority presence on government ministries, the Supreme Court, and the office of the Ombudsperson is also provided for in quotas.²⁰ Complex voting rules prevent majoritarianism. An amendment to the Constitution requires a two-thirds vote of the Assembly as well as two-thirds of the reserved minority seats.²¹ Laws of ‘vital interest’ similarly require a majority of the Assembly and a majority of votes from the minority communities.²² Unlike in Bosnia and Herzegovina, however, the laws characterized as of vital interest are exhaustively listed in the Constitution, which has caused less ‘ethnic blockage’

¹² S. ISSACHAROFF: *Fragile Democracies: Contested Power in the Era of Constitutional Courts*. Cambridge, Cambridge University Press, 2015.

¹³ S. YEE: The New Constitution of Bosnia and Herzegovina. *European Journal of International Law*, 1996 (2).

¹⁴ *Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina* [gC], nos 27996/06 and 34836/06 ECHR 2009; *Zornić v. Bosnia and Herzegovina*, no. 3681/06 ECHR 2014.

¹⁵ Constitution of the Republic of Kosovo, Article 143.

¹⁶ Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement, *Ibid.* fn 58.

¹⁷ Kosovo Constitution, Articles 1 and Article 4.

¹⁸ F. KORENICA – D. DOLI: The Politics of Constitutional Design in Divided Societies: The Case of Kosovo. In: *Croatian Yearbook of European Law & Policy*. Vol. 6. 2010.

¹⁹ Kosovo Constitution, Art. 64 (2).

²⁰ Kosovo Constitution, Arts. 96, 103, 133.

²¹ Kosovo Constitution Art.65 (2).

²² Kosovo Constitution Art. 81.

in the executive and legislative processes than has been experienced in Bosnia and Herzegovina.²³ Until September 2012, the constitution of Kosovo vested final authority in the 'International Civilian Representative' (ICR) to oversee the implementation of the Ahtisaari Plan, which under Article 143(2) of the Constitution '*shall take precedence over all other legal provisions in Kosovo*'.

Kosovo's constitution also contains very strong human rights protections. Chapter II contains 35 articles on Fundamental Rights and Freedoms, while Chapter III concerns the Rights of Communities and Their Members, largely reproducing parts of the Ahtisaari Plan. Under Article 22, a range of human rights instruments are declared to be directly applicable in Kosovo, and in case of conflict they have priority over other laws or government acts. Under Article 53, the rights guaranteed in the constitution '*shall be interpreted consistent with the court decisions of the European Court of Human Rights*'. This very high minority protection is in line or even way ahead of the standards applied in other European countries, however their implementation still remain a challenge.²⁴ The literature on civil war settlement suggests that bills of rights serve two functions in post conflict constitutions: a regulative role to check the abuse of public power and a constitutive role to serve as the basis of a new constitutional identity.²⁵

²³ Kosovo Constitution Article 81 [Legislation of Vital Interest] reads:

1. The following laws shall require for their adoption, amendment or repeal both the majority of the Assembly deputies present and voting and the majority of the Assembly deputies present and voting holding seats reserved or guaranteed for representatives of Communities that are not in the majority:

- (1) Laws changing municipal boundaries, establishing or abolishing municipalities, defining the scope of powers of municipalities and their participation in intermunicipal and cross-border relations;
- (2) Laws implementing the rights of Communities and their members, other than those set forth in the Constitution;
- (3) Laws on the use of language;
- (4) Laws on local elections;
- (5) Laws on protection of cultural heritage;
- (6) Laws on religious freedom or on agreements with religious communities;
- (7) Laws on education;
- (8) Laws on the use of symbols, including Community symbols and on public holidays.

2. None of the laws of vital interest may be submitted to a referendum.

²⁴ E. LANTSCHNER: Protection of Minority Communities in Kosovo: Legally Ahead of European Standards – Practically Still a Long Way to Go. *Review of Central and East European Law*, 2008 (33).

²⁵ S. CHOUDHRY: After the Rights Revolution: Bills of Rights in the Postconflict State. *Annual Review of Law and Social Science*, 2010 (6).

4. CONCLUSION

In the case of BiH, constitutional structure outlined in Dayton peace agreement continues to face criticism in that the governance arrangements contributing to political and ethnic divisions, leading to challenges in governance and reforms have been discussions about the need for constitutional. In the case of Kosovo, the constitutional set up is consider positive since it provides for integration of communities in governance structures and provide wide human rights protections. However, there is a need for advancement of political elite to use the constitutional safeguards and not be hampered by political interests. Also, both constitutions, that of BiH and Kosovo establish a Constitutional Court with the authority to review the constitutionality of laws and decisions at both the state and entity levels that derive from the constitution and other legal framework.

BIBLIOGRAPHY

- S. CHOUDHRY: *After the Rights Revolution: Bills of Rights in the Postconflict State. Annual Review of Law and Social Science*, 2010 (6).
- Y. GHAI (ed.): *Autonomy and Ethnicity: negotiating competing claims in multi-ethnic states: negotiating competing claims in multi-ethnic states*. Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
- S. ISSACHAROFF: *Fragile Democracies: Contested Power in the Era of Constitutional Courts*. Cambridge, Cambridge University Press, 2015.
- F. KORENICA – D. DOLI: *The Politics of Constitutional Design in Divided Societies: The Case of Kosovo*. In: *Croatian Yearbook of European Law & Policy*. Vol. 6. 2010.
- E. LANTSCHNER: *Protection of Minority Communities in Kosovo: Legally Ahead of European Standards – Practically Still a Long Way to Go. Review of Central and East European Law*, 2008 (33).
- A. LIJPHART: *Constitutional Design for Divided Societies. Journal of Democracy*, 2004 (2).
- A. LIJPHART: *Thinking about Democracy: Power Sharing and Majority Rule in Theory and Practice*. London – New York, Rutledge, 2008.
- J. MARKO: *Constitutional Reform in Bosnia and Herzegovina. European Yearbook of Minority Issues*, 2005 (5).
- J. MARKO: *Five Years of Constitutional Jurisprudence in Bosnia and Herzegovina: A First Balance European Diversity and Autonomy Papers. EDAP*, 2004 (7).
- R. PARIS – T. D. SISK: *Managing Contradictions: The Inherent Dilemmas of Postwar State-building*. International Peace Academy, 2007, <http://www.ipacademy.org/media/pdf/publications/iparpps.pdf>.

- A. STEWART: The International Community in Bosnia: Enduring Questions of Legitimacy. *Chinese Journal of International Law*, 2006 (3).
- M. WELLER: *Contested Statehood: Kosovo's Struggle for Independence*. Oxford University Press, 2009.
- S. YEE: The New Constitution of Bosnia and Herzegovina. *European Journal of International Law*, 1996 (2).

RESPONSIBILITY OF INFLUENCERS FOR THE INFORMATION THEY PROVIDE TO CONSUMERS

INFLUENZSZEK FELELŐSSÉGE A FOGYASZTÓKNAK NYÚJTOTT TÁJÉKOZTATÁSÉRT

KATALIN TEGZA BADACSONYI¹

ABSZTRAKT ■ Az internet és az online platformok elérhetőbbé válásával influenszerek felhasználása a reklámozás során rendkívül elterjedté vált. Azonban felelősségük alapja – a fogyasztóvédelmi jog köz- és magánjogi aspektusai kettősségére tekintettel – a jogrendszerben nem került pontos elhelyezésre. Tanulmányom az influenszer, a vállalkozás és a fogyasztók között fennálló hárompólusú viszonyhelyzetre összpontosít, valamint a felelősségi alakzatokra, melyek ebből a különleges jogi helyzetből fakadnak. Az influenszerrel szerződő vállalkozást, valamint a fogyasztókat határozom meg, akik irányában az influenszer felelősséggel tartozik, felvázolom a vonatkozó felelősségi alakzatok lényegi elemeit, valamint meghatározom a felelősségi alakzatok helyét a jogrendszerünkben.

KULCSSZAVAK: felelősség, influenszer, fogyasztók tájékoztatása, tájékoztatáshoz való jog, hárompólusú viszonyhelyzet

ABSTRACT ■ With the rise of accessibility to the internet and online platforms, using the services of influencers in advertising became extremely common. However, the basis of their responsibility is not well defined in the legal system, in the light of the duality of the public and private aspects of consumer protection law. My research paper focuses on the three-polar relationship, in which the influencer is wedged between the undertaking and the consumers, and the forms of responsibilities this unique legal position establishes. The contracting undertaking and the consumers are defined, towards whom the influencer is liable through various forms of liability. The essential elements of the relevant forms of liability are outlined, and the aforementioned types of liabilities are placed in our legal system.

KEYWORDS: liability, influencer, providing information to consumers, rights to information, three-polar relationship

¹ PhD student, Doctoral School of Law and Political Sciences of the Pázmány Péter Catholic University.

1. INTRODUCTION

Using the services of influencers in advertising is a defining feature of our time. With the rise of accessibility to the internet and online platforms, examining the responsibility of influencers is a crucial task. Advertising via influencers presupposes a unique, three-polar relationship, in which the influencer is wedged between the undertaking and the consumers. Although the contractual relationship is established between the undertaking and the consumers in relation to a given product or service, advertising and reaching consumers take place through the influencer in the online space. The consumer's right to information – as a basic right of consumers – is also manifested through the influencer's activities.

With this new form of advertising, access to consumers has become much faster and smoother. Changing trends and an overload of information can reach consumers in an instant. Due to their personal qualities, influencers address consumers in a manner that is unique and characteristic. This contributes greatly to the success of advertising. Through their behaviour and character, influencers create an appearance of authenticity² and thus creates trust in their followers with regard to the advertised product or service.

Given that influencers derive financial benefits from advertising, whether in the form of financial compensation, the use of free products or services, or discounts, and that consumers obtain information through them, the question arises as to what responsibility influencers have for providing incorrect, misleading, unprofessional or inappropriate information.

Consumer protection in Hungary is not regulated in a homogenous way. Instead of having one unified piece of regulation, multiple branches of law³ regulate the different aspects of consumer protection law. A differentiation can be made between the private and public aspects of consumer protection law. That duality is clearly reflected in the topic of influencers' liability as well.

From a public law perspective, the Hungarian Competition Authority, as the main enforcer of public consumer protection law, focuses on issues of influencer liability in the context of unfair commercial practices, misleading advertising, in particular, in the framework of disclosure of advertising content.⁴ So it mainly

² SOLANGE G. STAMATOS: Get Ready with Me: Unveiling the Regulatory Realities of Influencer Marketing. *Boston College Law Review*, 2025 (1), 258–259.

³ PÉTER MISKOLCZI BODNÁR: Fogyasztóvédelmi szabályok a Ptk.-ban. *Magyar Jog*, 2018 (11), 593.

⁴ Gazdasági Versenyhivatal: #GVH#Megfeleles#Velemenyvezer, https://www.gvh.hu/data/cms1037278/aktualis_hirek_gvh_megfeleles_velemenyevezer_2017_11_20.pdf (downloaded: 25.04.2025). GVH: Tájékoztató az influencerszermarketingről, <https://gvh.hu/pdf/file?path=/>

focuses on the fact if it is clearly shown to consumers that what they are seeing is actually an advertisement, product placement, sponsored post. In this context, the aim is to ensure that consumers make informed market decisions based on genuine facts.

However, from a private law perspective, Hungarian legal literature has not yet really explored the numerous private law aspects of this issue. In my opinion, the cases of incorrect, unprofessional and inappropriate information provided by influencers should clearly be examined within the framework of private law, via analogy.

2. THE SUBJECTS OF THE LEGAL RELATIONSHIP

2.1. Influencer as a legal entity

Despite the widespread use of advertising via influencers, there is no legal definition on who counts as an influencer. The nature and specifics of the activities carried out by influencers can only be determined by circumscription.⁵

In general, influencers can be defined as persons, present on one or multiple online platforms, such as Facebook, TikTok, Instagram or YouTube, with a significant following base, to whom they publish content, using their own pages, and get some kind of remuneration from undertakings based on the published content. However, the affected group does not correspond to the notion of natural persons in the meaning of the Hungarian civil code,⁶ it not solely implies natural persons. Even a fictional character can be an influencer.⁷ And although minors do not have the same extent of capacity to act as adults,⁸ they also have the capability to act as influencers.⁹ It could be interesting as well, to examine the liability of those persons behind the kidfluencer (minor acting as an influencer) or avatars, fictional characters etc.

szakmai_felhasznaloknak/tajekoztatok/Tajekoztato_az_influenszer_marketingrol.pdf&inline=true (downloaded: 25.04.2025).

⁵ GÁBOR LÁSZLÓ DICSŐ: Foglalkozástól való eltiltás: múltja, jelene, jövője – Alkalmazása a modern online végezhető tevékenységek körében, különös tekintettel a youtuberek és streamerek világára. *Büntetőjogi Szemle*, 2025 (1), 22.

⁶ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 2:1 § (2), 2:8. § (2).

⁷ GVH: Tájékoztató az influencersmarketingről, I.1., 6.

⁸ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 2:11. §.

⁹ The phenomenon of kidfluencers, KATALIN BARACSI: Digitális Gyermekjogok: reklám(ozó) gyerekek. *Családi Jog*, 2023 (2), 42.

In the practice of the Hungarian Competition Authority, key concepts for being an influencer are digital environment, the exercise of influence, the ability to shape consumer opinion, the publication of online content on one's own platform, the existence of a committed follower base. The Hungarian Competition Authority also outlines the possibility that even minors can be influencers.¹⁰ These conceptual elements were later supplemented by the statement that influencers are capable of shaping consumer opinion and that they are not only natural persons, but can also be objects or even virtual entities, such as '*animals, mascots, digital characters, avatars*'.¹¹

Influencers are classified in the literature based on the size of their follower base.¹² The number of consumers reached by an influencer is relevant due to the fact, that an influencer who can reach a wider consumer base may have a greater impact on the market of the advertised product or service, therefore could be more valuable for an undertaking, who wishes to use their services for advertising purposes. Influencers with fewer than 5,000 followers are considered nano-influencers, those with more than 5,000 followers are micro-influencers, those with 100,000 followers are macro-influencers, and those with 500,000 followers are classified as mega-influencers.¹³ With a following base of over 5,000,000 followers, the influencer is considered to be a celebrity.¹⁴ In terms of the extent of liability, the size of the following base proves to be irrelevant so far.

Advertising by influencers can appear in a form of text, images, video recordings or live videos (for example such as so-called unboxing videos).¹⁵ The manner in which the advertising is carried out is irrelevant in term of advertising and the responsibility of the influencer, there is no distinction between the various media platforms through which the advertising can be carried out.

2.2. The undertaking

Defining the conceptual elements of the notion of the undertaking goes beyond the scope of this research paper, regarding the fact, that company law regulations

¹⁰ Gazdasági Versenyhivatal: #GVH#Megfeleles#Velemenyvezer, II.1.

¹¹ Gazdasági Versenyhivatal: Tájékoztató az influencersmarketingről, I.1., 6.

¹² FRUZSINA FORRAI-MOLNÁR: Influencersmarketing és fogyasztóvédelem. In: CSABA BALÁZS RIGÓ – IZABELLA SZOBOSZLAI – MARTIN MILÁN CSIRSZKI (szerk.): *A hazai fogyasztóvédelmi jog áttekintése: alapok, kihívások, aktualitások*. Budapest, Versenytükrök Könyvek, 2023, 333.

¹³ ANNA LÉKÓ: Az influencers tevékenységének jogi szabályozása. *Magyar Jog*, 2024 (3), 145–146; FORRAI-MOLNÁR 2023, 334.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ FORRAI-MOLNÁR 2023, 334–335.

vary between EU Member States. Therefore, for the private aspects of consumer protection law, the definitions are not unified. However, for the purposes of the public aspects of consumer protection law, the definition is unified through the Unfair Commercial Practices Directive.¹⁶ What is necessary for the purposes of this research paper is that the undertaking's product or service is in the core of the legal relationship and the information provided – and therefore the liability – is linked to this product or service.

A contractual relationship is established between the undertaking and the consumers, in relation to a given product or service. The undertaking is obliged by consumer protection law to inform consumers (and potential consumers) about the essential characteristics of the product or service.

An agency contract is established between the undertaking and the influencer (which can be through a contributory PR agency, as intermediary as well¹⁷). Essentially, the influencer fulfils the undertaking's obligation to provide information to consumers.

2.3. The consumers

Consumers reached by influencers form a quite diverse group. According to the Hungarian Central Statistical Office's data, more than 91% of Hungarian households already possessed internet access in 2022, while the average in the European Union was 92%.¹⁸ In 2025, more than 94% of Hungarians use the internet, and nearly 73% of the population is present on social media.¹⁹ Therefore, it can be said that content published on social media platforms reaches all age groups, from children to the elderly. Children and the elderly have somewhat more limited access to the internet and social media than other age groups, but the differences between generations are beginning to fade.²⁰

¹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2005. május 11-i 2005/29/EK irányelve [UCP irányelv], 2. cikk b).

¹⁷ GVH: Tájékoztató az influenszermarketingről, IV.

¹⁸ Központi Statisztikai Hivatal: Fenntartható Fejlődési Célok: Ellenállóképes infrastruktúra kiépítése, az inkluzív és fenntartható iparosítás támogatása és az innováció ösztönzése: Az internet-hozzáférés aránya a háztartásokban, <https://www.ksh.hu/s/kiadvanyok/fenntarthato-fejlodes-indikatorai-2023/1-10-sdg-9> (downloaded: 26.04.2025).

¹⁹ Datareportal: SIMON KEMP: Digital 2025: Hungary. 2025.03.03., <https://datareportal.com/reports/digital-2025-hungary> (downloaded: 26.04.2025).

²⁰ VIKTOR BENE – ANITA HEGEDŰS – BERTALAN PUSZTAI: Laikus szakértők, fórumok, influencerek – Az egészséggel kapcsolatos információk mediális forrásai. *ME.dok*, 2020 (2), 69.

How can we define the consumers? What are the conditions to become a consumer? Are there differences between the consumers?

The Hungarian Civil Code does not differentiate between consumers, neither based on age, neither by health conditions, it rather uses a uniform definition.²¹ However, it is worth highlighting, that in terms of contractual capacity, differences can be seen.²² Namely, minors do not have the same extent of rights as adults in terms of their capacity to enter into contracts. Transactions between consumers and undertakings requires a contractual basis and thus the ability to conclude a contract. So, basically, the condition for becoming a consumer is the ability to entering into contracts.

In a public aspect of consumer protection law, the notion of consumer differentiates based on personal criterions between consumers. Based on their age, their physical or mental infirmity, or their credulity, consumers can be considered particularly susceptible.²³ These more vulnerable group of consumers are given special protection due to their specific characteristics, due to the fact, that they are prone to making business decisions, namely undertaking expenditures that exceed their financial capacity, in order to achieve a perceived or real effect, goal or result.²⁴ Thus, their decision-making ability is strongly influenced, generally, or specifically in a certain area. In addition to (or in explanation of) these cases specified in the legislation, the Hungarian Competition Authority has also identified vulnerable consumer groups on a case-by-case basis.²⁵ In my view, health awareness and health problems are central issues for vulnerable consumer groups in many cases.

In addition to reaching the elderly and children as more sensitive consumer groups, influencers are also able to reach other special consumer groups such

²¹ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 8:1. § (1) 3.

²² 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 2:8. § (2), 2:11. §, 2:12. § (1), 2:12 § (2) b), 2:13. §, 2:14. § (1), 2:14. § (2). LAJOS VÉKÁS – PÉTER GÁRDOS (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. 2024, ISBN 978-963-594-333-3, Ptk. 2:12. §-ához, Ptk. 2:14. §-ához.

²³ 2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról, 4. § (2).

²⁴ JÓZSEF ZAVODNYIK: *Nagykommentár a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatról szóló törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2013, 120.

²⁵ A Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsának az Fttv.-vel, Grt.-vel és a Tpv. III. fejezetével, a Gyftv.-vel és az Éltv.-vel kapcsolatos elvi jelentőségű döntései (2024), I.4.6., I.4.7., I.4.8., I.4.10., I.4.11., I.4.03, https://gvh.hu/pfile/file?path=/szakmai_felhasznaloknak/versenytanacsi_dokumentumok/vt_elvi_jelentosegu_dontesek_fttv_2024&inline=true (downloaded: 27.04.2025); Vj-96/2003/20; Vj-103/2003/13; Vj-156/2001/18; Vj-39/2015/115; Vj-39/2015/115; Vj-96/2003/20; Vj-103/2003/13.

as people suffering from illnesses or those who wishes to lose weight, health-conscious shoppers, etc.

3. THE NATURE OF THE LIABILITY

Advertising via influencers is essentially based on an agency contract.²⁶ The influencer, as the Agent, advertises the product or service on their own platform in exchange for financial compensation, goods or services (the value of which can be measured in monetary terms) or discounts, thereby fulfilling the task entrusted to them by the undertaking, as the Principal.²⁷ The benefits deriving from the advertising activity – the product or service reaches more consumers, targets anew consumer groups, addresses potential consumers in a way that the undertaking would not otherwise be able to reach, creates an appearance of reliability etc.²⁸ – are realised in the form of profit for the undertaking, not for the influencer.²⁹

The contract between the influencer and the undertaking, like all agency contracts, is a duty of care. The influencer undertakes to act with due care in the course of advertising, however, is not responsible for the results and will receive financial compensation even if the advertising does not achieve the results expected by the contracting undertaking in terms of reaching a sufficient number of consumers. On the other hand, if the failure to achieve the expected results is attributable to the influencer's conduct, their lack to act with due care, the influencer will not be entitled to receive financial compensation.³⁰

²⁶ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 6:272. §.

²⁷ Megbízási szerződés fogalmi elemei, 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 6:272. §.

²⁸ Influencers can have an impact on the market for a given product or service, DICSŐ 2025, 22. Influencers are able to effectively reach consumers, FANNI MÁRKUS – ANNA GERA: #Reklám – Fogyasztóvédelmi megfelelés biztosítása az influencersmarketing során. *ESG*, 2025 (1). Credibility as a requirement, ZOLTÁN VERES: Fogyasztóvédelmi aktualitások – interdiszciplináris megközelítésben. *Iustum Aequum Salutare*, 2023 (1), 204. Directly addressing potential consumers, JAN TRZASKOWSKI: Identifying the Commercial Nature of 'Influencer Marketing' on the Internet. *Scandinavian Studies in Law*, 2018 (65), 83. Most customers dislike advertisements, however their opinion differs when it comes to the recommendations of influencers, DAVID A. HYMAN – DAVID FRANKLYN – LEO YANG – MOHAMMAD RAHMATI: Influencer Marketing on Instagram and TikTok: Entertainment or Deception? *Virginia Sports and Entertainment Law Journal*, 2024 (2), 155–156.

²⁹ Gazdasági Versenyhivatal: #GVH#Megfeleles#Velemenyvezer, II. 5.

³⁰ Via analogy, VÉKÁS – GÁRDOS 2024, a Ptk. 6:272. §-ához, 4. A megbízás és a vállalkozás elhatárolása.

Traditionally, when advertising is done through advertising agencies, all aspects of the advertisement are edited, and the undertaking is able to check the content and the visual representation of the advertisement in its entirety in advance. When promoting a product or service, the extent of freedom of influencers significantly exceeds the freedom of advertising agencies. Influencers prefer to be able to speak freely about the product (or service),³¹ as this establishes their credibility in the eyes of their followers.³² Being able to speak freely gives influencers a great deal of influence over the content of the advertisement, but this way the undertaking, who is benefitting from the advertisement has less say in the content. Therefore, it is necessary to distinguish between the responsibility that stems from the instructions given by the undertaking and thus falls within the undertaking's sphere of responsibility, and the responsibility that can be attributed exclusively to the influencer's conduct.

All legal relationships between consumers and undertakings are characterised by so-called information asymmetry.³³ This implies, that due to the nature of the transaction, the undertaking has significantly more information about the product or service offered than the consumer, thus resulting in an imbalance between the parties. However, a contractual relationship, regulated by private law, requires two equal parties.³⁴ Therefore, in the case of transactions between consumers and undertakings, legal intervention is necessary to balance the contractual positions. When consumers are addressed through an influencer, the influencer is placed in an intermediate position. Although influencers act in the interests of the undertaking,³⁵ and has financial interest in advertising the undertaking's product or service,³⁶ they do not necessarily have access to all the information that the undertaking itself has. And although they act in the

³¹ Gazdasági Versenyhivatal: #GVH#Megfeleles#Velemenyezer, II. 5.

³² TAMANY VINSON BENTZ – CAROLINA VELTRI: The Indirect Regulation of Influencer Advertising. *Food and Drug Law Journal*, 2020 (2), 185.

³³ JUDIT FAZEKAS: *Fogyasztóvédelmi Jog 2.0*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2022, 58. ÁDÁM FUGLINSZKY: *Fogyasztói adásvétel, kellék és termékzavatosság – Elemzések az uniós jog és az új Ptk. kapcsolatához*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016, 2. Az uniós jog és a magyar polgári jog fogyasztófogalma.

³⁴ Georg Jellinek ún. hatalmi elmélete alapján (GEORG JELLINEK: *Allgemeine Staatslehre*. Berlin, 1992.), a magánjogi jogviszonyokban „mellérendelt felek vesznek részt”, TAMÁS LÁBADY: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2018, 22.

³⁵ Gazdasági Versenyhivatal: #GVH#Megfeleles#Velemenyezer, II. 5.

³⁶ BOGLÁRKA HÓDI – DOMINIKÁ ANNA BARKÁSZ – ÁGNES BUVÁR: A paraszociális kapcsolat és az influenszer-márka kongruencia együttes hatása a szponzorált közösségi posztok hatékonyságára. In: ARIEL MITEV – TAMÁS CSORDÁS – DÓRA HORVÁTH – KITTI BOROS (eds.): „Post-traumatic marketing: virtuality and reality” – *Proceedings of the EMOK 2021 International Conference*. Budapest, Corvinus University of Budapest, 2021, 497.

interests of the undertaking and receive some form of financial compensation from it, they are also consumers themselves.³⁷

In most cases, the influencer does not have a contractual relationship with the consumers.³⁸ An exception for this is when the influencer, in addition to their advertising as influencer's activities, also provides personalised, paid services, possibly using the same platform.

In my opinion, there are three key aspects of the influencer's responsibility. The influencer is liable to the undertaking for the advertised product or service in accordance with the terms of the contract between them, based on the rules of breach of contract. Furthermore, they are responsible to the consumers for the quality of the information provided in relation to the product or service, given that they participate as intermediaries in the advertising of the product, in compliance with consumers' right to information as a fundamental consumers' right, for which the undertaking is obliged to provide. In addition to these, there may be legal obligations related to the advertised product, which must also be complied with. For example, there are special rules for the advertising of dietary supplements and over-the-counter medicines, which influencers must also comply with.

3.1. Liability based on civil law – a private aspect of consumer protection law

Legal literature and practice have not yet clarified the nature of influencers' responsibility towards consumers from a civil law perspective. However, their responsibility towards the contracting undertaking is clearly based on contractual basis.

Given that – in most cases – there is no contract between the influencer and the consumers, the question arises as to whether, in the absence of a contract, the rules of delictual liability may be applicable in the event of damage resulting from inappropriate, unprofessional or incorrect information provided by the influencer. Or rather the influencer can be considered an intermediary for the undertaking and can be held liable under the rules of intermediary liability.

³⁷ KINGA PÁZMÁNDI: A jogi értelemben vett fogyasztókép átfőrmálásáról, azaz mit űzen a viselkedési közgazdaságtan a jogi beavatkozás paradigmájáról. *Gazdaság és Jog*, 2020 (11–12), 76.

³⁸ HUSEYİN BULUT: Evaluation of the Concepts of Influencer and Influencer-Mediated Marketing and the Liability of the Influencer to Its Followers within This Framework. *Dokuz Eylul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2024 (1), 754.

3.2. Liability based on unfair commercial practices – a public aspect of consumer protection law

Misleading consumers is a form of unfair commercial practices. Therefore, the liability is based on the ‘interest principle’.³⁹ So, the undertaking with the direct interest in the sale of the product or service in question, will be held liable,⁴⁰ even if the unfair commercial practice is carried out by another person, who is acting in the interest of the undertaking, based on a contractual relationship.⁴¹

The influencer’s liability is well-founded if they have an interest in the sale of the product or service they are advertising, through some form of incentive, e.g. commission.⁴² However, if there is no such direct interest, the influencer is subject to the rules of liability of disclosing parties.⁴³ In this sense, if the infringement relates solely to the manner in which the commercial communication is presented, the influencer may be held liable, but if they followed the instructions of the undertaking, they cannot be held liable, and joint and several liability applies to both the influencer and the undertaking.⁴⁴

4. SUMMARY

For all profit-oriented businesses, the accuracy and comprehensibility of information and advertising aimed at consumers is an important criterion.⁴⁵ This is due to the fact, that the consumers are informed about the characteristics of a product or service through these channels. The most accurate and detailed information possible is a prerequisite for consumers to be able to make the most appropriate decisions in the marketplace. The activities of influencers provide consumers with these necessary information. However, this form of

³⁹ 2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról, 9. §.

⁴⁰ 2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról, 9. § (1).

⁴¹ 2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról, 9. § (2), EBD2014. K.5. „A tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmának megsértéséért az a vállalkozás felel, amelynek a kereskedelmi gyakorlattal érintett áru értékesítése, eladásának ösztönzése közvetlenül érdekében áll [2008. évi XLVII. tv. 6. § (1) bek., 3. § (1) bek., 9. § (1) bek.]”.

⁴² Gazdasági Versenyhivatal: Tájékoztató az influenszermarketingről, III. 1. 32.

⁴³ Gazdasági Versenyhivatal: Tájékoztató az influenszermarketingről, III. 1. 33.

⁴⁴ 2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról, 9. § (3).

⁴⁵ Vj-156/2001/18.

advertising relies vastly on the specific characteristics of the influencer's nature and personality, and they tend to lack the same extent of control of the undertaking over the advertising content as other forms of advertisement. The influencer acts as an intermediary between the undertaking and the consumers. All these factors contribute to influencer liability being an extremely complex form of liability, and lead to questions regarding the liability of the influencer and the undertaking which uses their services.

The influencer has some sort of liability in the direction of the contracting undertaking and the consumers as well. Based on the agency contract between the influencer and the undertaking, the influencer undertakes to act with due care in the course of advertising. The nature of the liability is based on contractual basis, therefore civil law regulates the aspects of the liability. The financial compensation is not linked to the result of the advertising activity, however, if the failure to achieve the expected results (reaching an expected number of consumers) is attributable to the influencer's conduct, their lack to act with due care, the influencer will not be entitled to receive financial compensation.⁴⁶

In most cases, the influencer does not have a contractual relationship with the consumers.⁴⁷ (An exception for this is when the influencer, in addition to their advertising as influencer's activities, also provides personalised, paid services, possibly using the same platform.) Legal literature and practice have not yet clarified the nature of influencers' responsibility towards consumers from a civil law perspective.

The question arises as to whether, the rules of delictual liability may be applicable, or the influencer can be considered an intermediary for the undertaking, and the influencer and can be held liable under the rules of intermediary liability.

To summarise it, the influencer is liable to the undertaking for the advertised product or service in accordance with the terms of the contract between them, based on the rules of breach of contract. They are responsible to the consumers for the quality of the information provided in relation to the product or service, given that they participate as intermediaries in the advertising of the product, in compliance with consumers' right to information as a fundamental consumers' right, for which the undertaking is obliged to provide. And there may be legal obligations related to the advertised product, which must also be complied with.

⁴⁶ Via analogy, VÉKÁS – GÁRDOS 2024, Ibid.

⁴⁷ BULUT 2024, Ibid.

BIBLIOGRAPHY

- KATALIN BARACSI: Digitális Gyermejjogok: reklám(ozó) gyerekek. *Családi Jog*, 2023 (2).
- VIKTOR BENE – ANITA HEGEDŰS – BERTALAN PUSZTAI: Laikus szakértők, fórumok, influencerek – Az egészséggel kapcsolatos információk mediális forrásai. *ME.dok*, 2020 (2).
- DAVID A. HYMAN – DAVID FRANKLYN – LEO YANG – MOHAMMAD RAHMATI: Influencer Marketing on Instagram and TikTok: Entertainment or Deception? *Virginia Sports and Entertainment Law Journal*, 2024 (2).
- GÁBOR LÁSZLÓ DICSŐ: Foglalkozástól való eltiltás: múltja, jelene, jövője – Alkalmazása a modern online végezhető tevékenységek körében, különös tekintettel a youtuberek és streamerek világára. *Büntetőjogi Szemle*, 2025 (1).
- JUDIT FAZEKAS: *Fogyasztóvédelmi Jog 2.0*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2022.
- FRUZSINA FORRAI-MOLNÁR: Influenzsermarketing és fogyasztóvédelem. In: CSABA BALÁZS RIGÓ – IZABELLA SZOBOSZLAI – MARTIN MILÁN CSIRSZKI (szerk.): *A hazai fogyasztóvédelmi jog áttekintése: alapok, kihívások, aktualitások*. Budapest, Versenytükör Könyvek, 2023.
- ÁDÁM FUGLINSZKY: *Fogyasztói adásvétel, kellék és termékszavatosság – Elemzések az uniós jog és az új Ptk. kapcsolatához*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016.
- BOGLÁRKA HÓDI – DOMINIKÁ ANNA BARKÁSZ – ÁGNES BUVÁR: A paraszociális kapcsolat és az influenszer-márka kongruencia együttes hatása a szponzorált közösségi posztok hatékonyságára. In: ARIEL MITEV – TAMÁS CSORDÁS – DÓRA HORVÁTH – KITTI BOROS (eds.): *„Post-traumatic marketing: virtuality and reality” – Proceedings of the EMOK 2021 International Conference*. Budapest, Corvinus University of Budapest, 2021.
- HUSEYIN BULUT: Evaluation of the Concepts of Influencer and Influencer-Mediated Marketing and the Liability of the Influencer to Its Followers within This Framework. *Dokuz Eylul Universitesi Hukuk Fakultesi Dergisi*, 2024 (1).
- GEORG JELLINEK: *Allgemeine Staatslehre*. Berlin, 1992.
- TAMÁS LÁBADY: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2018.
- ANNA LÉKÓ: Az influenszerek tevékenységének jogi szabályozása. *Magyar Jog*, 2024 (3).
- FANNI MÁRKUS – ANNA GERA: #Reklám – Fogyasztóvédelmi megfelelés biztosítása az influenszermarketing során. *ESG*, 2025 (1).
- PÉTER MISKOLCZI BODNÁR: Fogyasztóvédelmi szabályok a Ptk.-ban. *Magyar Jog*, 2018 (11).
- KINGA PÁZMÁNDI: A jogi értelemben vett fogyasztókép átfarmálásáról, azaz mit üzen a viselkedési közgazdaságtan a jogi beavatkozás paradigmájáról. *Gazdaság és Jog*, 2020 (11-12).
- SOLANGE G. STAMATOS: Get Ready with Me: Unveiling the Regulatory Realities of Influencer Marketing. *Boston College Law Review*, 2025 (1).

JAN TRZASKOWSKI: Identifying the Commercial Nature of 'Influencer Marketing' on the Internet. *Scandinavian Studies in Law*, 2018 (65).

LAJOS VÉKÁS – PÉTER GÁRDOS (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. 2024, ISBN 978-963-594-333-3.

TAMANY VINSON BENTZ – CAROLINA VELTRI: The Indirect Regulation of Influencer Advertising. *Food and Drug Law Journal*, 2020 (2).

JÓZSEF ZAVODNYIK: *Nagykommentár a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatról szóló törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2013.

KÁLVIN MINT ALKOTMÁNYJOGÁSZ?

CALVIN AS A CONSTITUTIONAL LAWYER?

CSEVÁR NÓRA¹

ABSTRACT ■ Calvin's legal thinking, which transcended his era, initiated numerous movements and revolutions and reorganized the political system and legal systems, as well as transformed church law and constitutional law and their relationship. The Institutio as a church constitution could have influenced the development of later civil governments, promoted the emergence of democratic ideas and revolutionary freedom struggles. Thanks to Calvin and his followers, and later with the help of Calvinism, the organization of states, the system of relations between the state and the church, and the political positions related to it changed.

KEYWORDS: Calvin, constitutional law, constitutional development, form of government, governance

ABSZTRAKT ■ Kálvin korszakát meghaladó jogi gondolkodásmódja számos mozgalmat, forradalmat indított el és rendezte át a politikai berendezkedést, a jogrendszereket, valamint átalakította az egyházi jogot és az alkotmányjogot, azok viszonyát. Az Institutio, mint egyházalkotmánya hathatott a későbbi polgári kormányzatok kialakulására, elősegítette a demokratikus eszmék és forradalmi szabadságharcok létrejöttét. Kálvin és követőinek köszönhetően, később a kálvinizmus segítségével változott meg az államok szervezete, az államnak az egyházhoz fűződő viszonyrendszere és az azzal összefüggő politikai álláspontok.

KULCSSZAVAK: Kálvin, alkotmányjog, alkotmányfejlődés, államforma, kormányzás

ELŐSZÓ

Kálvin tanulmányait 1528–1531 közt végezte el a jogi egyetemen. Sokak számára ismeretlen lehet, de Kálvin nem teológus végzettségű, hanem apja unszolására jogi diplomát szerzett, amely jogi tudásanyag egész munkásságát áthatotta, formálta.

Diplomájának megszerzését követően így vélekedett: „*Így történt, hogy elszólítva a filozófiai tanulmányoktól, a jogtudomány felé fordultam, melyben mintegy az atyai*

¹ PhD hallgató, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

akarataknak engedelmeskedve igyekeztem hűséggel helytállni. Isten mégis gondviselésének titokzatos zablájával végül más útra vezérelt. ... Isten egy hirtelen megtéréssel az engedelmességre kényszerítette. Így azután mintegy az igaz kegyesség ízétől átítatva olyannyira elfogott az előrehaladás vágya, hogy hátralévő tanulmányaimat, bár nem vetettem el teljesen, mégis közönyösebben folytattam. Még egy év sem telt bele, és a tisztább tanítás iránti vágyakozás miatt annak máris novíciusává és buzgó tanulójavá lettem.”²

1. KÁLVIN AZ ÁLLAMFORMÁKRÓL

Nem a hagyományos értelemben vett monarchia, arisztokrácia és demokrácia államforma hármásából indult ki. Azonban Kálvin vegyes államformát gondolt megfelelőnek, vagyis az arisztokratikus demokráciát, így leszögezhető, hogy nem a mai értelemben vett demokráciát kell ez alatt értenünk. Kálvin szerint, ha teljesül a jó államforma, ennek következtében megfelelő az állami berendezkedés, akkor teljesülhet maradéktalanul a vallás megfelelő előmozdítása, a társadalmi rend fenntartása, valamint a népek szuverenitása.

Kálvin így vélekedett az államformákról: „És ugyancsak meddő volna, ha magánemberek vitatkoznának arról, hogy azon a helyen, ahol ők élnek, melyik államforma a leghelyesebb; mert nem őket illeti az állami szervezet megállapítására vonatkozó tanácskozás. Aztán meg nem is lehet vakmerőség nélkül egyszerűen eldönteni ezt, mivel ennek a vitának az eldöntése a körülményektől függ. És ha magukat az államformákat a körülmények nélkül hasonlítjuk össze egymás között, nem lesz könnyű megkülönböztetni, hogy melyik hasznosabb: annyira egyenlő feltételekkel mérkőznek. A királyságból könnyű a zsarnokságba átsiklani, de nem sokkal nehezebb az előkelők uralmából a kevesek párturalmába, s még ennél is könnyebb a népuralomból a lázongásba jutni. Bizonyára, ha magukban vizsgáljuk ama három kormányformát, amelyet a bölcselők emlegetnek, egyáltalán nem tagadhatom, hogy az arisztokrácia, vagy az általa és polgári közrend által kormányzott állam a többi valamennyit messze felülmúlja, [...] ha nem csupán egy államra vagyunk tekintettel, hanem egyúttal az egész föld kerekességét is megtekintjük és megfigyeljük, vagy tekintetünket legalább nagyobb területeken hordozzuk végig, bizonyára tapasztalni fogjuk, hogy az isteni gondviselés nem ok nélkül rendezte azt úgy, hogy a különböző vidékek különböző kormányforma szerint igazgassanak.”³

² WILLEM VAN’T SPIJKER: *Kálvin élete és teológiája*. Budapest, Kálvin Kiadó, 2003, 25.

³ CZEGLÉDI SÁNDOR – RÁBOLD GUSZTÁV (ford.): *Kálvin János: A keresztyén vallás rendszere*. Pápa, Református Főiskolai Könyvnyomda, 1909. IV. 20. 8. 754–755.

2. KÁLVIN A POLGÁRI KORMÁNYZÁSRÓL

Amennyiben létrejött a megfelelő államforma, abban ez esetben kialakítható a megfelelő kormányzat. Az Institutio IV. könyvének 20. fejezetében fejt ki a polgári kormányzásról való elveit, tanait. Kálvin az Ins.-ban külön ír az állami kormányzásról, ezzel annak a bizonyosságát adja, hogy igen nagyfokú valóságérzettel rendelkezett.

Az Institutio IV. könyvének 20. fejezetében foglalkozik a polgári kormányzattal, amelyről így vélekedett:⁴ „A polgári kormány gondoskodik arról, hogy a vallás nyilvános kifejezésére jusson a keresztyének társaságában, és hogy az emberiség fennmaradjon az emberek közt.”⁵

A kormányzásról alkotott véleménye: „A kormányzatnak nincs szerencsésebb formája, mint az, ahol a szabadság megfelelő önfegyelemmel társul és bölcs módon állandó tartósságra rendezkedik be. Magam is azokat tartom a legboldogabbaknak, akiknek megadatott, hogy ezt az állapotot élvezzék... Igen, a felsőbbbségnek arra kell törekednie a legnagyobb erőfeszítéssel, hogy a legkisebb mértékben sem engedje meg, hogy csökkentsék vagy megsértsék azt a szabadságot, aminek megvédésére őket iktatták be. Amennyiben ebben a vonatkozásban hanyagok vagy túlságosan kevés gonddal látják el feladatukat, akkor hűtlenek hivatalukban és szülőföldjük árulóivá lesznek” (Institutio IV.,20,8).⁶

Meghatározta a felsőbbbség hatalmának eredetét, feladatát, valamint a nép feladatát, jogait és kötelezettségeit. Továbbá hangsúlyozta a törvények fontosságát, a törvénnyel elérni kívánt cél erejét, valamint kikényszerítésének lehetőségeit.

Felsőbbség: hatalma kizárólag Istentől ered, a feladata a törvény, szabadság, rend érvényre juttatása, valamint a közjót kell előtérbe helyeznie. „Ennélfogva semmit találóbban nem lehetne mondani, mint hogy a törvény néma felsőbbbség, a felsőbbbség pedig élő törvény.”⁷

Nép: kötelességük a törvények betartása és a felsőbbbség hatalmának túlterjeszkedése esetén ellenállási (fék) záradék, vagyis megfogalmazta a népnek az uralkodóval szemben gyakorolható fellebbezési jogát.

A törvény célja, hogy a határokat megteremtse, mint a tízparancsolat is egyfajta margó „a hogyan éljünkre”. A jó állam alapja a felsőbbbség és a nép közötti kölcsönös kötelezettség, azaz a természetjogi alapelveknek és a teremtés rendjének megfelelő alá- és fölérendeltségi viszonyokból fakadó társadalmi alapszerződés,

⁴ ANTAL GÉZA (szerk.): Kálvin János – A keresztyén vallás rendszere 1559. II. kötet. Pápa, Ref. Főiskolai Könyvnyomda, 1910, 746.

⁵ ANTAL 1910, 746.

⁶ JOACHIM STAEDTKE: Kálvin János megismerés és formálódás. Vásárosnamény, Vásárosnaményi Református Egyházközségért Alapítvány, 2009; Institutio, 4. könyv, XX. fejezet, 8. pont.

⁷ STAEDTKE 2009, 55.

amelyet a felsőbbtség és a nép kölcsönös kötelességei és jogai határolt körül és szabályozott.

Kálvinnál a törvény és a kötelesség szorosan összekapcsolódnak. A törvény objektíve, a kötelesség szubjektíve van jelen, azaz a kötelesség akkor válik kötelezettséggé, amikor azt a lelkiismeret annak elismeri. Ugyan a lelkiismeret nem írhat elő kötelességet, mert azt csak Isten teheti meg, viszont objektíve rávilágíthat és elismerheti, így objektív jogot feltételez, amit teljesíteni kell. Kötelességünk Istennel, felebarátinkkal és önmagunkkal szemben van. Minden kötelességünk összessége az Isten iránt való szeretetben áll, mert „Ő a törvények summája.”⁸ Törvények nélkül nem lehet vezetni politikai közösséget, ezért Kálvin a törvényeket funkciókra osztotta fel a következők alapján: társadalmi; védelmi; figyelmeztető és beteljesítő.

Rendkívül fontosnak tartotta Kálvin, hogy az állami és az egyházi kormányzatot külön kell választani. Ebből következik, hogy az ember kétféle kormányzatnak van alávetve. A két kormányzás nem ellentétes. Hiába vannak törvények, azokat e földön voltak és lesznek is, akik megszegik, így szükséges egy világi (külső erkölcsre vonatkozó) ellensúly, akik megbüntetik a szabályszegőket és egy olyan szervezet, amely a rendet betartatja a néppel.

Azaz a nép életét az emberi társadalomhoz illő magatartásra vezeti, társas viszonyulásait a polgári igazságosságnak megfelelően szabályozza, illetve előmozdítja az egyetemes békét.⁹ Persze ez magával vonzza, hogy szükség van polgári törvényekre is, mivel a felsőbbséget szolgálják az állami életben, ezek a legerősebb kötelékei, ahogyan Cicero is mondta – „amelyek nélkül nem állhat fent a felsőbbtség, amint viszont azok sem a felsőbbtség nélkül”.¹⁰ Azaz, ha Istenen kívül a felsőbbség törvénykezik, az jogos.

Ebben az esetben merülhet fel a kérdés, hogy mi jogos és mi erkölcsös a kálvini nézetből. „A jog és erkölcs kapcsolatát ad absurdum csak egyes diktatúrákban kérdőjelezték meg.”¹¹ Kálvin pedig egyértelműen megkérdőjelezte az uralkodó hatalmát abban az esetben, ahol túlterjeszkedett hatalmán, hatáskörén. Ahogyan LAJOS EDINA is kifejti egyik tanulmányában, „A jog egyrészt olyan magatartások tanúsítását várja el, amelyek az erkölcs értékrendje szerint is követendők, másrészt az olyan viselkedést tiltja, amelyet nem tekintünk etikusnak.”¹²

⁸ SEBESTYÉN JENŐ: *Református etika*. Budapest–Gödöllő, Iránytű Kiadó, 2000, 177.

⁹ BÉKÉSI ANDOR (ford.): *Kálvin János: Tanítás a keresztyén vallásra 1559*. Budapest, MRE Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1991, 286.

¹⁰ Ibid. 296.

¹¹ JAKAB ÉVA: Gondolatok Pólay Elemér korai tanulmányaihoz: a nemzeti szocializmus és a római jog. *Acta Universitatis Szegediensis – Acta Juridica et Politica*, 2020 (2), 127.

¹² LAJOS EDINA: A jog és erkölcs összefüggésének alapjai. *KRE-Dlt*, 2023 (1).

Kálvin jogi gondolkodásmódjából eredően erkölcsstanában, etikájában is jól látható módon kifejtette, hogy a vallás és erkölcs egymáshoz való viszonyának alapja az, hogy mit mond Isten, vagyis az *„erkölcs van a vallásra építve és nem fordítva.”*¹³ A kálvini értelemben vett erkölcsi világrend felülről jön. Az ember teremtésétől fogva az erkölcsi világrend tagja, aki erkölcsös életet él. Azaz a kálvini etika szerint a jog forrása nem más, mint Isten, nem pedig az uralkodó. A magyar nyelvben a „jog” szó a „jó” szóra vezethető vissza, vagyis mi a jogos cselekedet, ami nem jogos, az helytelen. Az a törvény, amely nem Istentől ered, azon felüli vagy kívüli, az jogtalan. Míg az államnak saját külön szuverenitása van, amely nincsen alárendelve az egyháznak. Az állam rendeltetése, hogy a népet közösségi formában tartsa, a bűnt megakadályozza, valamint a nép erkölcsi, szellemi és gazdasági fejlődését elősegítse.

3. KOMMENTÁROK FONTOSSÁGA A RÓMABELIEKHEZ ÍRT LEVELEK ALAPJÁN

Jogalkalmazóként is tapasztalhatjuk, hogy csak abban az esetben tudjuk a törvényeket betartani, alkalmazni, ha azok érthetők, a jogalkotói szándék megfelelően érvényesül. Kálvin *A Rómabeliekhez írt levelét* 1551-ben írta meg, amelynek az Institutio IV. könyvének 20. fejezete szolgált magyarázatául, annak kommentárjaként. Jogalkalmazóként napjainkban is tapasztalhatjuk, hogy nem feltétlen tud egy adott jogszabály megfelelően érvényre jutni, ha a jogalkotói szándék nem egyértelmű, vagy kiegészítésre szorul. Kálvin is úgy vélekedett, hogy a törvényeket csak akkor lehet betartani, megfelelően alkalmazni, ha azt megérti a jogalkalmazó is, így a kommentárokra feltétlen szükség van.

4. A NÉPEK SZUVERENITÁSA KÁLVIN NÉZETÉBEN

Kálvin szintén korszakalkotó gondolata volt a népek szuverenitása. Felsőbbség biztosítsa a törvények mentén a népek békés együttélését, szuverenitását, valamint a vallások szabad gyakorlását. Azonban az Institutio alapján Kálvin nem a mai értelemben vett népszuverenitást értelmezi, hanem a népek békés együttélését értette jelen fogalom alatt.

Az ember és Isten, valamint az emberek egymás közti viszonyát, *„azaz a keresztény szabadságot újra értelmezi. Az emberek közötti teljes jogegyenlőség eszméje, az ember természetes jogainak elismerése a demokratikus (alkotmányos) állam fogalmának*

¹³ SEBESTYÉN 2000, 71.

a létrehozását jelentette”,¹⁴ amely később a kálvinizmus révén a népszuverenitás elvéhez vezetett.

5. AZ ÁLLAM ÉS AZ EGYHÁZ VISZONYA

Kálvin az Isteni engedelmesség mellé a földi hatalomhoz való lojalitás szükségességét rendeli.

Kálvin elmékedése: „*elsősorban Istennek kell engedelmeskednie, de ez a kötelessége nem zárja ki azt, hogy neki engedelmeskedve a lojális földi hatalmakat is elismerje, hiszen azokat – a már hivatkozottak szerint – Isten rendelte eszközként a földi ember számára.*”¹⁵

A genfi polgári könyvben deklarálta, hogy az államnak és az egyháznak mellérendelten, de együttműködően, elválasztott működést kell biztosítani. Az Általános Tanács 1543. január 28-án fogadta el az új polgári törvénykönyvet, az előjárók hálájuk jelképekül egy hordó bort adtak Kálvinnak. Így jött létre Genfben az első demokratikus gyökerű polgári törvénykönyv, amelyben lefektették, hogy az állami és az egyházi hatalom két külön, de egymással egyetértve működő hatalom. Az egyháznak pedig saját egyházi rendtartással, kormányzattal bíró szervezete van, amely meghatározott feladatkörökkel és hatáskörökkel van ellátva.¹⁶

A református egyházon belüli reformjaként megalkotott Institutio-val, vagyis az egyházi rendtartással, egyházi alkotmányával négy hivatalt hozott létre: pásztor, doktor, presbiter, diakónus, amelyek mellérendelt szervezeti egységek, minden szervezeti egység saját feladatkörrel rendelkezett és a döntéseket közösségi döntéshozatal útján hozták meg.

„*Amint a Krisztus üdvözítő tudománya az egyház lelke, úgy benne a fegyelem az idegek szerepét tölti be. Így történik meg, hogy a test tagjai, mindegyik a maga helyén, egymással összefügg.*”¹⁷ Kálvin az Institutio-ban ezt a hasonlatot írta az egyházi fegyelemről.

Kálvin (egyház)alkotmánya – egyházon belüli demokratizálása: „*Amint a Krisztus üdvözítő tudománya az egyház lelke, úgy benne a fegyelem az idegek szerepét tölti be. Így történik meg, hogy a test tagjai, mindegyik a maga helyén, egymással összefügg.*”¹⁸

Kálvin jogi doktrínája, hogy az egyházon belüli rendszert is megreformálta, olyan intézményekkel és jogi normákkal, amelyek rendkívül korszakalkotók,

¹⁴ SZABÓ ZSOLT: A demokrácia alapelveinek protestáns gyökereiről. *Collegium Doctorum: Magyar Református Teológia*, 2021 (2), 175–181.

¹⁵ SZATHMÁRY BÉLA: A kálvini reformáció és a jogegyenlőség – adalékok a jogállamiság eszmétörténetéhez. *Acta Humana*, 2018 (3), 43–58.

¹⁶ Kálvin János *Institutioja*. Stichting Hulp Oost Europa, Budapest, 1995, 2. fejezet.

¹⁷ ANTAL 1910, 510.

¹⁸ ANTAL 1910, 510–511.

valamint a későbbi alkotmányos demokráciák alapjokaiként, szabályozott módon köszönnek vissza a nyugat-európai országok alkotmányaiban.

Kálvin az egyházon belül bevezette a közösségi döntéshozatalt. Szerinte a közösségi döntéshozatal teológiai okokra vezethető vissza. Az ember bűnös és korlátozott volta miatt szükséges a kölcsönös kiigazítás, különösen a döntéshozatal, a kormányzás terén. A kölcsönös kiigazítás pedig a legjobban a közösségi döntéshozatalban érhető tetten. A kálvini egyházban a különböző lelkesítő testületek tagjai egy-egy adott ülés alkalmával kölcsönösen mutattak rá egymás hibáira. Nemcsak a kölcsönös kiigazítás és ellenőrzés miatt volt erre szükség, hanem a döntéshozatal fontossága által megkövetelt bölcsesség miatt is, illetve a különböző vélemények és nézőpontok elengedhetetlenek egy adott döntés meghozatalánál. Ennek következtében ezeket az elveket nem volt nehéz átültetni a világi politika színterére.¹⁹

Az egyházon belüli közösségi döntéshozatal intézménye mellett négy tisztséget alakított ki a gyülekezet vezetésére a pásztor, a doktor, a presbiter és a diakónus.

Az új törvényben megfogalmazták az egyes hatalmi ágak egymáshoz való viszonyát, szabályozták a lakosság és a kormányzati testület mai értelemben vett demokratikus viszonyrendszerét. A polgári peres eljárások menetét egyszerűsítették. A genfi szokásjogot és a római jogot próbálta harmonizálni az új polgári joggal. Azt vallotta, hogy amint az egyházi rendjében megfogalmazott célokat át tudja formálni a világi hatalomba – amelyben a magisztrátusnak meghatározott, körül határolható hatásköre van – úgy az megfelelően el tud különülni az egyházi kormányzattól.

6. KÁLVIN KÖZVETLEN ÉS KÖZVETETT HATÁSA A NYUGAT-EURÓPAI ALKOTMÁNYFEJLŐDÉSRE

Fontos különbséget tenni Kálvin közvetett és közvetlen hatása között, vagyis a kálvini tanok hatása nem egyenlő a kálvinizmus hatásával. Kálvin életében történő hatása és beépülés, a közvetlen hatás, míg halála után a kálvinizmus közvetlen hatása a közvetett hatás.

A közvetlen hatás alatt értendő a Kálvin által (még életében) formált és vezetett reformáció, amivel személyesen befolyásolta az adott ország politikai és vallási rendszerét, az állam és az egyház viszonyát.

A közvetett hatáson értendő az, hogy Kálvin barátai, tanítványai révén, illetve a kálvinizmus által, miként tudott az eszmerendszer egy adott országban

¹⁹ BIRKÁS ANTAL: *Reformáció, államhatalom, politika*. Budapest, Luther Kiadó, 2011, 95.

örök érvényűen fennmaradni. Közvetlen hatásnál azt lehet vizsgálni, hogy miként hatott Kálvin tanainak közvetlen beépülése a nyugat-európai országok alkotmányeszméjének kialakulására. Kálvin hajlott a demokrácia felé, de eme gondolatsor „gyöngyszemeit nem fűzte tovább”, ezt az utána következő nemzedékeknek kellett megtenniük.

Kálvin közvetlen és közvetett hatását Svájc, Franciaország, Magyarország, Németalföld, valamint Skócia tekintetében elemeztem, de jelen tanulmányban kizárólag utóbbit ismertetem részletesebben.

Rendkívül érdekesnek tartom azon elképzeléseket, hogy Nyugat-Európában milyen párhuzamokat vontak le a kálvinista dogma és az alkotmányeszmé közt, hogyan értékelték a közjog szerepét, az egyház és az állam viszonyrendszerét, az egyházon belül a gyülekezet és a laikusok szerepét. Meglátásom szerint Kálvinnak és a kálvinizmusnak volt, van és lesz is mondanivalója. Úgy gondoltam a kálvinizmusnak nemcsak közvetlen kihatásait tárom fel, hanem nyugat-európai kultúra- és egyháztörténeti és államtani történelmi vonatkozásait is.

Kálvin polgári kormányzatról alkotott tanainak követői, a kálvinizmus jeles képviselői elfogadták, elismerték és azok kiindulópontul szolgáltak számukra.

Kálvin halálát követően erősödött meg hatása a világban, hiszen a kálvinizmus már a XVI. század végére nemzetközi mozgalommá és vallássá vált. Európában Kálvin gondolatai és reformjai meghatározóak lettek, mint ahogyan azt a történelem mutatja. Azonban vitatott kérdés, hogy vajon elősegítette-e Kálvin a politikai szabadság kibontakozását.

Abraham Kuyper „A kálvinizmus politikai jelentősége” című munkája 1874-ben „A kálvinizmus, mint az alkotmányos szabadságok alapja és biztosítója” alcímmel jelent meg. Kuyper ebben a munkájában részletesen kifejtette és indokolta köztörténeti adatokkal és a korabeli jogbölcseleti, jogelméleti, filozófiai nézetek elemzésével, hogy a kálvinista rendszerből egy igazi alkotmányos közjog származik.²⁰

Kálvin tanai és a „*reformáció esztétörténeti jelentősége szinte valamennyi*”²¹ jog- és társadalomtudományi ágazatra hatást gyakoroltak. Kálvin politikai alapelvei már a „szabadság, egyenlőség, testvériség” címszavakkal értelmezhetők és magyarázhatók. Az egyenlőség olyan érték, amely a demokrácia és a közösségi döntéshozatal szempontjából nélkülözhetetlen.

Az alkotmányeszmé megvalósulását két tényező segítette elő. Az egyik, a törvények fontosságáról alkotott véleménye, azon belül is a hatalmat korlátozó funkciójának kialakítása. A másik tényező, az egyházalkotmány megalkotása,

²⁰ SZATHMÁRY 2018, 43–58.

²¹ Ibid.

más néven egyházi rendtartás vagy egyházi fegyelem, amelyben Kálvin „demokratizálta” az egyházi tisztségeket, illetve hivatalokat és megerősítette a világiak szerepét az egyházban.

A világi hatalomnak semmilyen beleszólása nem lehetett az egyház hitvallásának kialakításába és az egyház közösségi rendjébe. A világi kormányzatnak teljesítenie kellett a kötelességét: *„Istennek külső tiszteletét ápolja és védelmezzé, a kegyességnek igazi tudományát és az egyháznak állapotát oltalmazza, életünket az emberi társasághoz szabja, erkölcsünket a polgári jó rendhez idomítsa, minket egymás között megbékéltessen, a közös békét és a nyugalmat őrizze.”*²²

Az alkotmánygondolat kezdete, az államszerződéses felfogásából kiindulva egyidejűleg a királyi abszolutizmus kialakulásával alakult ki a joggyakorlatban: a királyi hatalmat korlátozni szükségeltetik,²³ az önkény megakadályozásának érdekében.

Bár a kálvinizmus a XVI. századi formájában nem éppen nevezhető demokratikusnak a szó mai értelmében, de a protestantizmus által megfogalmazott elvek és gyakorlatok alapján mégis felfogható egyfajta demokráciaként, illetve ezek az elvek hosszú távon a demokrácia irányába hatottak.²⁴

Véleményem szerint a protestantizmus és Kálvin is hozzájárult a modern alkotmányeszmé megszületéséhez, valamint számos párhuzam figyelhető meg a kálvinista tanok és a liberális alkotmányelmélet közt, amelyek bemutatására jelen tanulmányom nem terjed ki.

Abraham Kuyper²⁵ (kálvinista) álláspontja a következő: *„A kálvinizmus, ugyanis mint világnézet, a maga eredetére nézve természetesen teljes mértékben teológiai megalapozású, de éppen olyan határozottan politikai jellegű is egyszersmind. A református ember sohasem elégedett meg a csendes, építő, de világkerülő kegyesség szellemével, hanem a maga keresztyénységét mindig élet- és világfelfogássá akarta kiépítve látni; tehát teológiailag és politikailag szeretett gondolkodni egyszerre, mert a kettőt egy magasabb egységben tudta látni az Isten szuverenitásának tükrében.”*²⁶

Theodore Béze (1519–1605) Kálvin egyik leghűségesebb tanítványa, a XVI. században egyedülállóan így vélekedett: *„a népek régebbiek, mint hivatalnokaik, következésképpen egyetlen nép sem a magisztrátusért van, hanem a magisztrátus van a népért!”* Egy jól működő államban a hit, erkölcs, szabad vallásgyakorlás, kultúra

²² ANTAL 1910, 748.

²³ BÉKÉSI 1991, 303.

²⁴ BIRKÁS 2011, 148.

²⁵ Abraham Kuyper a történelmi kálvinizmus mozgalom ősatyja, Hollandia miniszterelnöke, teológus.

²⁶ SEBESTYÉN 2000, 197.

és a politikumnak összehangoltan kell működnie; a legfontosabb pedig: az isteni törvény nem szennyezhető be.²⁷

Otto Weber szerint: „Ami a kálvinizmus képviselőit mozgatta, az a kiválasztás bizonyosságából fakadó erőteljes ösztönzés volt, hogy Isten dicsőségére kell fellépni a történelemben és az egyházban is, és Isten iránti hálánkat kell így megmutatni, ami egyedül őt illeti. Így tehát a világformálás, az átalakítás lenne a leginkább szakszerű kifejezés arra, ami a kálvinizmusból fakad... Az ilyen igénnyel fellépő mozgalom nem maradhatott meg a teológia keretein belül.”²⁸

7. KÁLVIN HATÁSA SKÓCIA VONATKOZÁSÁBAN

A kutatásaim során különböző országokban vizsgálom, hogy Kálvin tanai közvetlenül hatottak-e az államfejlődésre. Jelen tanulmányban Skóciára gyakorolt közvetett hatást kívánom összefoglalóan bemutatni.

A skót kérdést Anglia mindig belügyi problémának tekintette. Tanulmányomban nem térek ki a skót és angliai viszályokra, háborúkra és uralkodói összeesküvésekre. Skóciában, John Knox, aki Genfből 1559 nyarán tért vissza, a radikális kálvini reformációt honosította meg. Skóciában szinte elejétől fogva a kálvini irány volt a meghatározó.²⁹

Az uralkodó, Stuart Mária betilttatta a protestantizmust, emiatt harcok kezdődtek meg. A skótok formálisan 1559. október 24-én megfosztották Stuart Máriát régensi titulusa alól.

Knox titkos megbeszéléseket folytatva, angol segítséget kért. Mária 1560-ban hirtelen bekövetkezett halála vetett véget a harcoknak, így még ugyanebben az évben sikerült felállítania az államegyházat, bevezette a *Confessio Scotica*-t (Skót Hitvallást).

Ámbár a református egyházkormányzat bevezetését nem emelték törvényerőre, amelynek célja lett volna, hogy az erkölcsi felügyeletet az egyháztanács és a presbiterek által lehetett volna gyakorolni. Felállították a skót nemzeti zsinatot.

Majd a genfi mintára jóváhagyták az istentiszteleti rendtartást összefoglaló könyvet. Később 1564-ben zsoltárokkal együtt adták ki, emiatt is hívták inkább a Zsoltároskönyvnek.³⁰

²⁷ JAKAB LÁSZLÓ TIBOR (szerk.): *A Kereszténydemokrata Néppárt Protestáns Műhelyének füzetek II. Kálvin társadalmi reformgondolatainak időszerűsége. Esszégyűjtemény.* Budapest, 2009, 12–18.

²⁸ CHRISTIAN LINK: A kálvinizmus szellemisége, http://kalvinev2009.reformatus.hu/cikk.php?ID_cikk=15 (2025.01.01.).

²⁹ JOHN KNOX: A skót reformátor, <http://kalvinev2009.reformatus.hu/cikk.php?ID> (2025.01.01.).

³⁰ OWEN CHADWICK: *A reformáció.* Budapest, Osiris Kiadó, 1998, 164.

Az egyházi fegyelem ugyan nem emelkedett törvényi erőre, de ettől függetlenül a gyakorlatban érvényesült, mint ahogyan az a St. Andrews-i gyülekezet jegyzőkönyvéből (1559) is kiderült. A nép teljes körében nem tudott az egyházi rend könnyedén beépülni, hiszen a következő 130 évben Skócia egyháztörténelme a presbiteri rendszer bevezetése mellett vagy ellen hullámáról szólt, vagy még inkább arról, hogy mindez jogi megerősítéssel vagy a teljes függetlenség kivívásával menjen végbe.

Knox egyházában nem volt hierarchia, még az uralkodók sem irányíthatták a hitéletet, a helyi gyülekezet önkormányzata (presbiterek) szabályozták a hívők vallásos tevékenységét. Ha egy katolikust harmadjára is a vallása gyakorlásán érték, akkor halálra ítélték. Ez a demokratikus, merev gondolkodású hitélet jellemezte a skót demokráciát akkoriban.

Genfről, Kálvinról és hatásáról 1556-ban Knox a következőképpen vélekedett: *„Bátor vagyok kijelenteni, hogy Genf Krisztus legtökéletesebb iskolája, amilyen még nem volt a földön az apostolok kora óta. Elismerem, hogy másutt is maga igaz voltában tanítják Krisztust, de nem ismerek még egy várost, ahol az erkölcsök és a vallás ilyen tökéletesen meg lenne reformálva”*.³¹

Salmond, aberdeeni pap azt mondta, hogy a kálvinizmus volt az, amely Skóciát nemzetté, szabad nemzetté és puritán nemzetté tette. A skót polgárháborút viszonylag könnyű volt megnyerni; Mária rövid uralkodása, és a reformáció a koronával szemben Kálvin legkeményebb tanítványával, Knox vezetésével nyert teret.³²

ZÁRÓGONDOLATOK

A polgári forradalmak időszakáig a zsarnokság elleni küzdelem mindig aktuális probléma volt. Minden kálvinista filozófiai elméletben, politikai művekben és irodalomban megtalálható a kálvini ellenállási jog különféle értelmezése. A zsarnoksággal szembeni felkelést közvetlen hatásként emlegetik, amely nem csupán egy állam berendezkedését, hanem szinte egész Nyugat-Európa államainak berendezkedését átformálta.

Kálvin tanai nem csak a teológia területén, hanem a politikai és gazdasági viszonyok megreformálásának megindításában is nagy szerepet játszottak.

³¹ JEAN CADIER: *Kálvin, egy ember isten igájában*. Budapest, Kálvin Kiadó, 1994, 163.

³² CHADWICK 1998, 165.

A presbiteri-zsinati egyházalkotmány pedig joggal tekinthető a nyugat-európai demokrácia keletkezési gyökerének.³³

A kálvini tanításnak történelmileg a leghatékonyabb formája és tanainak megvalósulása a puritanizmus volt, mint például Skóciában.³⁴ Amiből az következik, hogy a történelem folyamán más és más formában jelent meg a kálvinizmus, ámde a különbségek ellenére is fenn tudott maradni, hogy kifejthesse hatását.

Kálvin a francia felvilágosodás egyik nagy alakjára, Rousseaura nagy hatást gyakorolt műveivel és gondolkodásmódjával, így joggal tehetjük fel a kérdést, hogy Kálvin a demokrácia előfutára lenne-e? Kálvin tekinthető-e alkotmányjogásznak?

Rousseau következőképpen vélekedett Kálvinnról:

„Azok, akik Kálvint csak teológusnak tekintik, nem ismerik föl az ő géniusának egész szélességét. Bölcs törvényeinek kiadása, amiben neki nagy része volt, nem kevesebb tisztességet szerzett neki, mint Institutio-ja. Bármilyen forradalmat is hoz az idő vallásunkban, mindaddig, amíg a haza és a szabadság szeretete ki nem alszik közöttünk, ennek a nagy embernek az emléke tiszteletben fog tartatni.”³⁵

IRODALOMJEGYZÉK

ANTAL GÉZA (szerk.): *Kálvin János – A keresztyén vallás rendszere 1559.* II. kötet. Pápa, Ref. Főiskolai Könyvnyomda, 1910.

BÉKÉSI ANDOR (ford.): *Kálvin János: Tanítás a keresztyén vallásra 1559.* Budapest, MRE Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1991.

BIRKÁS ANTAL: *Reformáció, államhatalom, politika.* Budapest, Luther Kiadó, 2011.

CHRISTIAN LINK: A kálvinizmus szellemisége, http://kalvinev2009.reformatus.hu/cikk.php?ID_cikk=15 (2025.01.01.).

CZEGLÉDI SÁNDOR – RÁBOLD GUSZTÁV (ford.): *Kálvin János: A keresztyén vallás rendszere.* Pápa, Református Főiskolai Könyvnyomda, 1909.

JAKAB ÉVA: Gondolatok Pólay Elemér korai tanulmányaihoz: a nemzeti szocializmus és a római jog. *Acta Universitatis Szegediensis – Acta Juridica et Politica*, 2020 (2).

³³ MAX WEBER: A politikai és gazdasági viszonyok aktív és hatékony formálása, <https://mek.oszk.hu/02000/02006/02006.pdf> (2024.12.20.).

³⁴ Eredetileg a pietizmus szóból ered, amely egy keresztyén (evangélikus) vallási megújító mozgalom volt: CHADWICK 1998. A puritán szót az 1560-as években kezdték el gúnynévként használni. Kezdetben rendmániás vagy pedáns szinonimájaként alkalmazták, majd a szigort és a pontosságot jelentette. A reformáció során a szó jelentése azt a célt szolgálta, hogy az egyház és a társadalom erkölceit helyreállítsák. A puritanizmus a XVI. és XVII. században a kálvinizmus megvalósításáért küzdő politikai és vallási mozgalom volt. Angliából és Amerikából kiindulva áttekeredett Európába is.

³⁵ ANTAL 1910, 759.

- JAKAB LÁSZLÓ TIBOR (szerk.): *A Kereszténydemokrata Néppárt Protestáns Műhelyének füzetei II. Kálvin társadalmi reformgondolatainak időszerűsége. Esszégyűjtemény.* Budapest, 2009.
- JEAN CADIER: *Kálvin, egy ember isten igájában.* Budapest, Kálvin Kiadó, 1994.
- JOHN KNOX: A skót reformátor, <http://kalvinev2009.reformatus.hu/cikk.php?ID> (2025.01.01.).
- Kálvin János *Institutioja*. Stichting Hulp Oost Europa, Budapest, 1995.
- LAJOS EDINA: A jog és erkölcs összefüggésének alapjai. *KRE-DIt*, 2023 (1).
- MAX WEBER: A politikai és gazdasági viszonyok aktív és hatékony formálása, <https://mek.oszk.hu/02000/02006/02006.pdf> (2024.12.20.).
- OWEN CHADWICK: *A reformáció.* Budapest, Osiris Kiadó, 1998.
- SEBESTYÉN JENŐ: *Református etika.* Budapest–Gödöllő, Iránytű Kiadó, 2000.
- JOACHIM STAEDTKE: *Kálvin János megismerés és formálódás.* Vásárosnamény, Vásárosnaményi Református Egyházközségért Alapítvány, 2009.
- SZABÓ ZSOLT: A demokrácia alapelveinek protestáns gyökereiről. *Collegium Doctorum: Magyar Református Teológia*, 2021 (2), 175–181.
- SZATHMÁRY BÉLA: A kálvini reformáció és a jogegyenlőség – adalékok a jogállamiság eszmetörténetéhez. *Acta Humana*, 2018 (3), 43–58.
- WILLEM VAN’T SPIJKER: *Kálvin élete és teológiája.* Budapest, Kálvin Kiadó, 2003.

SZABÁLYOZÁSI KIHÍVÁSOK A MI-GENERÁLT TARTALMAK JOGI KOMPLEXITÁSÁBAN – A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA ÉS A MAGÁN- ÉLET VÉDELME KÖZÖTTI EGYENSÚLY KERESÉSE REGULATORY CHALLENGES IN THE LEGAL COMPLEXITY OF AI-GENERATED CONTENT – SEEKING A BALANCE BETWEEN FREEDOM OF EXPRESSION AND RIGHT TO PRIVACY

HUSZÁR DANIELLA¹

ABSTRACT ■ The development of artificial intelligence (AI) has revolutionised online content creation, enabling users to produce not only text but also images and even videos with unprecedented ease. However, this technological advancement brings significant regulatory challenges, particularly in achieving a balance between freedom of expression and the protection of privacy. Within the European Union, these challenges are further refined by the need to harmonize diverse legal frameworks on national level and to safeguard fundamental human rights. The primary objective of the study is to analyse the European Convention on Human Rights and its case law to understand how these can be applied to AI-generated content. By identifying the most significant conflicts and issues of liability, the study seeks to delineate the boundaries between the right to freedom of expression and the right to privacy in the context of AI.

KEYWORDS: artificial intelligence, freedom of expression, right to respect for private life, European Court of Human Rights, ECHR

ABSZTRAKT ■ A mesterséges intelligencia (MI) fejlődése forradalmasította az online tartalomkészítést, lehetővé téve ezáltal a felhasználók számára, hogy nem csak szövegeket, de képeket vagy akár videókat hozzanak létre soha nem látott könnyedséggel. Ez a technológiai

¹ PhD hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Kutatócsoport tag – DARL. A kutatás és a tanulmány az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal által kiírt Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Program pályázat keretében, az EKÖP-24-3-II-ELTE-1113 pályázati azonosító szám alatt valósult meg.

fejlődés azonban jelentős szabályozási kihívásokkal jár, különösen a véleménynyilvánítás szabadsága és a magánélet védelme közötti egyensúly megteremtése terén. Az Európai Unió belül ezeket a kihívásokat tovább cizellálja a különböző nemzeti jogi keretek harmonizálásának és az alapvető emberi jogok védelmének általános szükségessége. A tanulmány elsődleges célja az Európai Emberi Jogi Egyezmény és a vonatkozó bírói gyakorlat elemzése annak érdekében, hogy megértsük, azok hogyan alkalmazhatóak a MI által generált tartalmakra. A legfontosabb konfliktusok és felelősségi kérdések azonosításával a tanulmány arra törekszik, hogy kijelölje a véleménynyilvánítás szabadsága és a magánélet tiszteletben tartásához való jog közötti határokat a MI-val összefüggésben.

KULCSSZAVAK: mesterséges intelligencia, véleménynyilvánítás szabadsága, magánélet tiszteletben tartásához való jog, Emberi Jogok Európai Bírósága, EJEB

1. BEVEZETÉS

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) már 2015-ben elismerte az internet kulcsszerepét a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlásában, amikor is a Cengiz és társai kontra Törökország ügyben úgy fogalmazott, hogy *„az internet mára az egyik legfontosabb eszközzé vált, amelyen keresztül az egyének az információ és eszmék befogadásának és terjesztésének szabadságához való jogukat gyakorolják”*.² Az EJEB még ugyanebben az évben a Delfi AS kontra Észtország ügyben megerősítette ezt az álláspontját, és rögzítette, hogy *„a felhasználók által generált kifejező tevékenységnek az internet példátlan platformot biztosít a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlásához”*.³ Nem meglepő, hogy ez a tendencia csak tovább erősödött a közösségi média és a MI által kínált lehetőségek terjedésével. Az elmúlt évtized technológiai újításai drámai módon alakították át az online kommunikáció és tartalomkészítés lehetőségeit. Míg a MI-alapú tartalomgenerálás előnyei nyilvánvalóak szórakoztatásban és információközvetítésben, a technológia egyre több szabályozási kérdést és alapjogi dilemmát is felvet. Az OpenAI 2022 végén jelentette meg a ‘ChatGPT’⁴ nevű alkalmazását, amely a generatív mesterséges intelligencia (GenAI) egyik legismertebb példája lett. A GenAI rendszerek olyan algoritmusokat alkalmaznak, amelyek képesek emberi nyelvet utánzó szövegek, valamint képek előállítására, sok esetben akár további emberi beavatkozás nélkül.⁵

² Cengiz és társai v. Törökország, 48226/10 és 14027/11 sz. ügy, 2015, § 49. és 52.

³ Delfi AS v. Észtország [GC], 64569/09. sz. ügy, 2015 § 110.

⁴ ‘Chat Generative Pre-trained Transformer’.

⁵ FIONA FUI-HOON NAH – RUILIN ZHENG – JINGYUAN CAI – KENG SIAU – LANGTAO CHEN: Generative AI and ChatGPT: Applications, challenges, and AI-human collaboration. *Journal*

Ezek a tartalmak, különösen a ‘deepfake’ képek és videók, komoly kihívásokat jelentenek mind a közéleti szereplők, mind a magánszemélyek jó hírnevét, magánéletének védelmét, valamint méltóságát illetően.⁶ Mindezek tükrében egyre sürgetőbbé válik annak feltérképezése, hogy a GenAI milyen módon illeszthető be a szabályozási keretekbe, különösen a véleménynyilvánítás szabadságára és a magánélet védelmére tekintettel. Az Európai Emberi Jogi Egyezmény (EJEE) és az EU Alapjogi Chartája kulcsfontosságú szempontokat kínálnak e kérdések vizsgálatához, annak ellenére, hogy a technológia gyors fejlődése gyakran meghaladja a jogalkotás és az ítélkezési gyakorlat reagálási képességét, ami jelentős szabályozási deficithez vezethet.

Ez a tanulmány éppen ezért, ezekre a kihívásokra keres válaszokat, vagyis, hogy hogyan őrizhető meg a véleménynyilvánítás szabadsága egy olyan digitális térben, ahol a gépi tartalmak gyakran megtévesztőek, manipuláltak vagy jogellenesek. Miként biztosítható a magánélet védelme olyan környezetben, ahol a személyes adatokat engedély nélkül használják az MI-modellek betanítására? És vajon milyen technológiai vagy szabályozási válaszok képesek fenntartható egyensúlyt teremteni ezen emberi jogok között? A tanulmány célja pontosan e kérdések multidiszciplináris megközelítése, a jogi, technológiai és etikai aspektusok elemzésén keresztül.

2. A GENAI RENDSZEREK ÉS AZ EMBERI JOGOK VÉDELMÉNEK METSZÉSPONTJA

A GenAI rendszerek alkalmazása számos alapvető jogot érint, amit az Európai Unió MI Rendelete⁷ is több ponton kiemelten hangsúlyoz. Jelen tanulmány e jogi keretből elsősorban a véleménynyilvánítás szabadságára és a magánélet védelméhez való jogra összpontosít, mint az emberi jogi dimenzió két meghatározó pillérére. A vizsgálat során ugyanakkor az MI Rendeletének elemzése helyett, az EJEB gyakorlatára fordítom a figyelmet, amely iránymutatásként szolgálhat a

of Information Technology Case and Application Research, 2023 (3), 277–304. M. T. DASBOROUGH: Awe-inspiring advancements in AI: The impact of ChatGPT on the field of organizational behavior. *Journal of Organizational Behavior*, 2023 (2), 177–179.

⁶ FELIPE ROMERO MORENO: Generative AI and deepfakes: a human rights approach to tackling harmful content. *International Review of Law, Computers & Technology*, 2024 (3), 297–326. Defense One: The Newest AI-Enabled Weapon: ‘Deep-Faking’ Photos of the Earth. Science&Tech, 2019, <https://www.defenseone.com/technology/2019/03/next-phase-ai-deep-faking-whole-world-and-chinaahead/155944/>.

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1689 rendelete (2024. június 13.) a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról (a mesterséges intelligenciáról szóló rendelet).

GenAI rendszerek alkalmazása során felmerülő jogi és etikai kérdések megítéléséhez is. A vizsgálat során külön figyelmet fordítok az EJEB gyakorlatára, amely iránymutatásként szolgálhat a GenAI rendszerek alkalmazása során felmerülő jogi és etikai kérdések megítéléséhez is. Annak ellenére, hogy az EJEB kifejezetten még nem foglalkozott közvetlenül a MI emberi jogokra gyakorolt hatásával, ún. 'élő eszköz'⁸ jellegét figyelembe véve, rendelkezései rugalmasan értelmezhetőek a társadalmi és technológiai környezet változásaira.⁹ Ez a megközelítés megalapozza annak lehetőségét, hogy a jövőben a MI rendszerekkel kapcsolatos jogsértések és emberi jogi konfliktusok is az EJEE értelmezési keretében kerüljenek kezelésre, figyelembe véve a már kialakított mércék kiterjesztheségét.

Az EJEE célja az emberi jogok rögzítésén túl, az azok védelméhez és gyakorlásához szükséges hatékony keret biztosítása.¹⁰ Ennek megfelelően, az EJEE-ben részes államoknak egyrészt kötelességük tartózkodni az emberi jogok gyakorlásába történő indokolatlan beavatkozásától,¹¹ másrészt pedig biztosítaniuk kell azok hatékony érvényesülését és védelmét.¹² Ez magában foglalja a szükséges jogszabályi keretek megalkotását, azok hatékony végrehajtásának biztosítását, megfelelő pénzügyi és humán erőforrások rendelkezésre bocsátását, valamint olyan eljárási és intézményi struktúrák kialakítását, amelyek tényleges garanciát nyújtanak a joggyakorlásra.¹³ Ezek a kötelezettségek akkor is alkalmazandóak, ha a fenyegetés közvetlen állami ellenőrzésen kívüli magánszemélyektől vagy vállalkozásoktól származik, mivel ezek az eszközök mind a vertikális,¹⁴ mind a horizontális¹⁵ kapcsolatokra vonatkoznak.¹⁶ Ennek megfelelően, az államoknak az egyének közötti kapcsolatok területén is védeniük kell az emberi jogokat,

⁸ 'Living instrument' doktrína: Az élő eszköz doktrína az Emberi Jogok Európai Bírósága által kidolgozott és alkalmazott bírói értelmezési módszer az Emberi Jogok Európai Egyezményének a jelenkori viszonyok tükrében történő értelmezésére.

⁹ Council of Europe, Steering Committee For Human Rights (CDDH): Draft Handbook on human rights and artificial intelligence, 2025, 1-61. Tyrer v. Egyesült Királyság, 5856/72 sz. ügy 1978, § 31; Transgender-Europe és ILGA-Europe v. Csehország, 117/2015 sz. ügy, 2018, § 75; Defence for Children International (DCI) v. Hollandia, 47/2008 sz. ügy, 2009, § 29.

¹⁰ Airey v. Írország, 6289/73 sz. ügy, 1979, § 24; International Commission of Jurists (ICJ) v. Portugália, 1/1998. sz. ügy, 1999, § 32; European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) v. Szlovénia, 53/2008 sz. ügy, 2009, § 28.

¹¹ Negatív kötelezettség.

¹² Pozitív kötelezettség.

¹³ CDDH 2025, 12.

¹⁴ A nemzeti hatóságok és az egyének között.

¹⁵ Az egyének vagy vállalkozások között.

¹⁶ X és Y v. Hollandia, 8978/80 sz. ügy, 1985, § 23; Platform "Ärzte für das Leben" v. Ausztria, 10126/82 sz. ügy, 1986, § 23; Khurshid Mustafa és Tarzibachi v. Svédország, 23883/06 sz. ügy, 2008, § 32.

amely kötelezettség különösen fontos a MI-rendszerek bevezetése kapcsán. Így habár az EJEE nem ró közvetlen kötelezettséget a vállalkozásokra nézve, és az egyének nem is nyújthatnak be kifejezetten ellenük kérelmet az EJEB-hez, azonban jogaik érvényesítésére továbbra is lehetőségük nyílik az állam irányába, amennyiben az nem akadályozta meg vagy nem szüntette meg a vállalkozások tevékenységéből eredő jogsértéseket. Az EJEB ebben a rendszerben kiegészítő, végső garanciális szerepet tölt be és csak akkor nyújt jogvédelmet, ha a nemzeti szinten történő jogérvényesítés elmarad vagy elégtelennek bizonyul.

2.1. Magánélet védelméhez és a személyes adatok védelméhez való jog az EJEB gyakorlatában

Az EJEE 8. cikke rögzíti a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot, amely alapján *„mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák”*.¹⁷ Ez a cikk a magánélet védelme révén vonatkozik a személyes adatok gyűjtésére és kezelésére, az egyének képmásához és személyazonosságához, személyes fejlődéséhez és kapcsolataira vonatkozó védelmére is.¹⁸ Mint olyan, tehát a személyes adatok védelméhez való jog nem önálló jog az EJEE-ben, azonban az EJEB elismerte, hogy a személyes adatok védelme alapvető fontosságú az egyénnek az egyezmény 8. cikkében garantált jogának gyakorlásához.¹⁹

A GDPR²⁰ rendelkezéseihez hasonlóan, az a tény, hogy a személyes adatok már nyilvánosan hozzáférhetők, nem feltétlenül vonja ki azokat a 8. cikk védelme alól.²¹ A nyilvános jellegű adatok egy személy magánéletének részét képezhetik még akkor is, ha azokat szisztematikus módon gyűjtik és tárolják.²² A képmáshoz fűződő jog ugyanígy, az egyén személyes autonómiájának és önazonosságának egyik alapvető aspektusa, amely magában foglalja azt a jogosultságot is, hogy az

¹⁷ Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE), 8. cikk (1) bek.

¹⁸ European Court of Human Rights: Right to respect for private and family life, home and correspondence, 2025, 7.

¹⁹ Z v. Finnország, 22009/93 sz. ügy, 1997, § 95; L.B. v. Magyarország [GC], 36345/16 sz. ügy, 2023, § 103.

²⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet).

²¹ L.B. v. Magyarország [GC], 36345/16 sz. ügy, 2023, § 104.

²² P.G. és J.H. v. Egyesült Királyság, 44787/98 sz. ügy, 2001, § 57; Peck v. Egyesült Királyság, 44647/98 sz. ügy, 2003, § 58–59; Perry v. Egyesült Királyság, 63737/00, sz. ügy, 2003, § 38.

érintett maga dönthesse képmásának felhasználásáról.²³ Az EJEJ gyakorlata szerint a magánszférához való jog védelme általában megköveteli az érintett hozzájárulását nemcsak a képmás nyilvánosságra hozatalához, hanem már annak elkészítéséhez is, kivéve, ha az érintett tudatosan vagy véletlenül olyan tevékenység közben vált fényképezhetővé, amely észszerűen nyilvánosnak tekinthető.²⁴ Ugyanakkor ez a jog nem abszolút, így a 8. cikk (2) bekezdésében foglalt esetekben jogszerű lehet a képmás érintett tudta nélküli rögzítése és felhasználása is. A személyes adatok védelmével kapcsolatos ügyekben az EJEJ megállapította, hogy az állam mérlegelési jogköre szűkebb azokban az esetekben, amikor a személyes adatok automatikus feldolgozása révén az adatokhoz való hozzáférés és azok terjesztése könnyebbé válik, különösen akkor, ha ez az érintettek jó hírnevét, társadalmi megítélését vagy mindennapi életvitelét hátrányosan érinti.²⁵ Az arcfelismerő, illetve -elemző rendszerek alkalmazása esetén az EJEJ még szigorúbb normákat állít fel. A „jog minőségének” elve alapján a technológia bevezetése és alkalmazása csak akkor lehet jogszerű, ha azt világos, részletes és hozzáférhető jogszabályi rendelkezések szabályozzák, amelyek megfelelő garanciákat biztosítanak a visszaélések és az önkényes beavatkozások ellen. Ez a követelmény még hangsúlyosabb az élő arcfelismerés esetén, ahol a technológia valós idejű adatgyűjtést és azonnali beavatkozási lehetőséget is lehetővé tesz.²⁶

A GenAI rendszerek működése személyes adatok kezelés esetén az EJEJ 8. cikkében biztosított magánélet védelméhez való jog sérelmét is felvethetik. Az EJEJ gyakorlata értelmében, ahhoz, hogy egy ilyen beavatkozás „egy demokratikus társadalomban szükségesnek” minősüljön, az adatkezelésnek „sürgető társadalmi igényt” kell kielégítenie, és nem lehet aránytalan a követett jogos célokkal.²⁷ A GenAI rendszerek tömeges, gyakran automatizált adatgyűjtésére és tartalomgenerálására tekintettel különösen fontos, hogy e célok pontosan meg legyenek határozva és jogszerű módon indokolhatók legyenek. Mindezek alapján egy demokratikus társadalomban elvárható, hogy a GenAI rendszerek fejlesztése és üzemeltetése során az adatkezelők nemcsak jogszerűségi és technológiai szempontokat vegyenek figyelembe, hanem az emberi jogi követelmények érvényesítését is beépítsék az adatkezelés teljes folyamatába.

²³ Reklos és Davourlis v. Görögország, 2009, 40–43. §; Margari v. Görögország, 2023, 28. §; Glukhin v. Oroszország, 2023, 66. §.

²⁴ Reklos és Davourlis v. Görögország, 1234/05 sz. ügy, 2009, §§ 37, 40.

²⁵ Khelili v. Svájc, 16188/07 sz. ügy, 2011, 64. és 70. §.

²⁶ Ibid. 99. §.

²⁷ Z v. Finnország, 22009/93 sz. ügy, 1997, § 94; Khelili v. Svájc, 16188/07 sz. ügy, 2011, § 62; Vicent Del Campo v. Spanyolország, 25527/13 sz. ügy, 2018, § 46.

2.1.1. A magánélet és személyes adatok védelmét érintő kockázatok a GenAI rendszerek kontextusában

A GenAI modellek, habár jelentős előnyökkel járnak a tartalomkészítés, -elemzés és interakció területén, ugyanakkor komoly kockázatokat jelenthetnek különböző technológiai, jogi és etikai szinteken, komoly következményeket eredményezve a felhasználók, érintettek magánszférájára, méltóságára és emberi jogaira nézve. A GenAI modellek fejlesztése és tanítása során az egyik leggyakoribb kockázat az adatvédelmi rendelkezéseket sértő adatgyűjtés, vagyis, hogy a sokszor automatizált módon gyűjtött hatalmas mennyiségű adat úgy tartalmaz személyes adatokat is, hogy az érintetteket nem tájékoztatják megfelelően az adatkezelés körülményeiről, továbbá nem biztosítják a GDPR-ban rögzített további, jogszerű adatkezelésre vonatkozó követelmények teljesülését. Az egyik technikai támadási módszer, a modellinverzió révén lehetőség nyílna a betanítás során használt érzékeny adatok visszafejtésére. E technológiai sebezhetőség a GenAI modellek általános működési jellemzőjéből fakad, különösen, ha azokat nem megfelelő biztonsági mechanizmusokkal védik. Ez különösen aggasztó, ha nem világos, hogy ezek az információk miként és milyen mértékben jelennek meg a kimenetekben. Emellett az ilyen modellek jelentős célpontjai lehetnek adatvédelmi incidenseknek is, amelyek súlyosan veszélyeztethetik a felhasználók magánéletét.²⁸ A GenAI modellek tanítási adatai gyakran torzítottak, mivel a webes források önmagukban is társadalmi egyenlőtlenségeket tükrözhetnek. Ezen túlmenően a fejlesztők által kiválasztott tanítási adatok is eredményezhetnek akár akaratlanul is elfogult és diszkriminatív kimeneteket, amelyek különösen a marginalizált csoportokat érinthetik.²⁹ A GenAI rendszerek működése gyakran átláthatatlan,³⁰ így nehéz rekonstruálni, hogy milyen adatok alapján született egy-egy kimenet. Ez megnehezíti az egyéni jogorvoslathoz való hozzáférést, valamint csökkenti az adatkezelés elszámoltathatóságát.³¹ A GenAI rendszerek adatokat kombinálva, elemezve vagy akár a felhasználói interakciók alapján következtethetnek egy

²⁸ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner: Taxonomy of Human Rights Risks Connected to Generative AI, 2024, 6.

²⁹ EDUARDO MAGRANI – PAULA GUEDES FERNANDES DA SILVA: The Ethical and Legal Challenges of Recommender Systems Driven by Artificial Intelligence. In: HENRIQUE SOUSA ANTUNES – PEDRO MIGUEL FREITAS et al. (ed.): *Multidisciplinary Perspectives on Artificial Intelligence and the Law*. Springer, 2024, 157. S. MILANO – M. TADDEO – L. FLORIDI: Recommender systems and their ethical challenges. *AI & Society*, 2020 (35), 957–967.

³⁰ 'Black-box' jelenség.

³¹ FUI-HOON NAH – ZHENG et al. 2023, 294.

személy érzékeny jellemzőire, preferenciáira.³² Ezt kihasználva, a személyes adatok kezelésével visszaélve, ezek a fejlett rendszerek képesek profilalkotás révén egyre célzottabb hirdetéseket előállítani, ami arra ösztönözheti a vállalkozásokat, hogy a felhasználókról még több személyes adatot gyűjtsenek, a magánélet védelmét fokozatos kockázatnak kitéve ezzel.³³ A GenAI rendszerek sajátosságaiból fakadóan nemcsak hibás, hanem potenciálisan félrevezető vagy akár jó hírnevet sértő tartalmakat is képesek előállítani. E torz információk megjelenhetnek egyaránt szándékos manipuláció vagy a modell hallucinációjának következtében is, amikor a rendszer valós alap nélküli tartalmat generál. Az ilyen jellegű kimenetek komoly jogi és erkölcsi hátrányokat okozhatnak az érintetteknek különösen, ha azok a magánélethez vagy a jó hírnévhez való jogot sértik meg.³⁴

Jogellenes adatgyűjtés	• Automatizált eszközökkel gyűjtött adatok gyakran személyes adatokat is tartalmaznak az adatvédelmi rendelkezések betartása nélkül.
Modellinverzió / Adatszivárgás	• A tanítási adatokból (különösen gyenge védelem esetén) visszafejthetők lehetnek a személyes adatok.
Torzított vagy diszkriminatív kimenetek	• A tanítási adatok társadalmi torzításokat tükrözhetnek, amelyek az outputban diszkriminációhoz vezetnek.
Átláthatatlanság („black-box”)	• Nehéz megérteni, milyen adat alapján született egy adott kimenet.
Profilalkotás és célzott hirdetés	• Következtetéseket vonhatnak le és visszaélhetnek ezekkel a kereskedelmi célú adatgyűjtés során
Hamis, félrevezető tartalom	• A modellek „hallucinálhatnak” vagy szándékosan hamis információkat is generálhatnak, amelyek sérthetik az érintettek jogait.

1. ábra: A magánélet védelmét érintő kockázatok a GenAI rendszerek alkalmazása során (saját szerkesztés)

Ezek a kockázatok jól mutatják, hogy a generatív AI rendszerek alkalmazása kiemelt körütekintést, megelőző technikai és szervezési intézkedéseket, valamint célzott jogi szabályozást igényel az érintettek jogainak és szabadságainak védelme érdekében.

³² Business for Social Responsibility (BSR): A human rights assessment of the generative AI Value Chain, 2025, 28.

³³ BSR 2025, 28. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner 2024, 6.

³⁴ Ibid.

2.2. A véleménynyilvánítás szabadsága és a GenAI kapcsolata

Az EJEE 10. cikke alapján *„mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson.”*³⁵ E jog online térben történő elemzése kapcsán az EJEB több esetben is hangsúlyozta, hogy az internet *„hozzáférhetőségének, valamint hatalmas mennyiségű információ tárolására és továbbítására való képességének köszönhetően fontos szerepet játszik a nyilvánosság hírekhez való hozzáféréseinek javításában és az információk általános terjesztésének megkönnyítésében”*.³⁶ Ezek az elvi megállapítások nem kizárólag a keresőmotorokra vagy a weboldalakra alkalmazhatók, hanem funkciójukat és működésüket tekintve sok esetben relevánsak lehetnek a GenAI rendszerek kapcsán is. A GenAI megjelenése új dimenziókat nyitott meg ugyanis a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlása kapcsán, legyen szó akár a kifejezés lehetőségeiről, vagy az információk gyors és széles körű hozzáféréseiről. A nagy nyelvi modellek által biztosított párbeszéd-alapú működés nem csupán passzív információkeresést kínál, hanem aktív tudásformálást és nézőpontok ütköztetését is lehetővé teszi, ezzel lényegesen eltérve a hagyományos keresőmotorok által kínált információszerezési mechanizmusoktól. Az interaktív válaszadás révén a GenAI rendszerek ösztönözhetik a kritikai gondolkodást és hozzáférést biztosíthatnak eltérő értelmezésekhez. E fejlemények különösen relevánssá teszik a véleménynyilvánítás szabadságának újragondolását a digitális tér ezen fejlődő formájában.³⁷

2.2.1. A véleménynyilvánítás szabadságát érintő kockázatok a GenAI modellek kontextusában

Az egyik legkézenfekvőbb aggály a jogellenes vagy nem megfelelő tartalmak generálásának lehetősége, amelyek között szerepelhetnek gyűlöletkeltő vagy diszkriminatív elemek is. Bár egyes szolgáltatók irányelveket alkalmaznak az ilyen típusú tartalmak visszaszorítására, ezek terjedése mégsem zárható ki teljes biztonsággal. T. Y. ZHUO³⁸ ezt a jelenséget ‘toxitásként’ írja le, utalva arra, hogy

³⁵ EJEE 10. cikk

³⁶ Węgrzynowski és Smolczewski v. Lengyelország, 33846/07 sz. ügy, 2013, § 58; M.L. és W.W. v. Németország, 60798/10 és 65599/10 sz. ügy, 2018, § 91; Hurbain v. Belgium [GC], 57292/16 sz. ügy 2023, § 236, Times Newspapers Ltd v. Egyesült Királyság 1. és 2. sz. ügyek, 2009, § 27.

³⁷ SARAH SHIRAZIAN – MIRANDA Sissons: AI’s Potential to Advance Human Rights? Striking the Right Balance. 2024, <https://www.justsecurity.org/98097/ais-potential-to-advance-human-rights/>.

³⁸ T. Y. ZHUO – Y. HUANG – C. CHEN – Z. XING: Red teaming ChatGPT via Jailbreaking: Bias, Robustness, Reliability and Toxicity. arXiv.org, Computer Science, Philosophy, 2023, 2–3.

az ilyen generált tartalmak alááshatják a közösségi kohéziót és rontják a társadalmi párbeszéd minőségét. Éppen ezért fontos a képzési adatokban előforduló explicit vagy ártalmas tartalmak hatékony szűrése, valamint a megfelelő tartalomszabályozás kialakítása. Abban az esetben, amennyiben a képzési adatok minősége nem megfelelő, előfordulhat, hogy a GenAI modellek torzított, megalázó vagy sztereotip módon jelenítenek meg egyéneket, társadalmi csoportokat vagy meggyőződéseket. A modellek gyakran a nemet is kizárólag bináris keretben értelmezik, vagy éppen a nyugati normákat idealizálják, ami a marginalizált csoportok kihagyását és félreábrázolását jelentheti.³⁹

A 'jailbreaking' mint módszer arra utal, amikor a felhasználók különféle technikák segítségével tudatosan megkerülik a GenAI modell programozott biztonsági korlátait annak érdekében, hogy tiltott tartalmat állítsanak elő. Az ilyen visszaélészerű magatartásformák további kockázatokat jelenthetnek, ugyanis a modell által generált tartalom ilyenkor nemcsak a szolgáltatók által előírt biztonsági elveknek mond ellent, hanem gyakran tartalmilag is jogellenes lehet. Ilyen kimenetek lehetnek például a valótlan vagy jó hírnevet sértő állítások, a gyűlöletbeszéd, illetve olyan műszaki útmutatók, amelyek veszélyes eszközök előállítására vagy illegális tevékenységek végrehajtására vonatkoznak.⁴⁰

Az automatizálási torzítás⁴¹ és a felelőtlen beszéd⁴² esete akkor következik be, amikor a felhasználók túlságosan megbíznak a GenAI rendszerek által adott válaszokban, és azokat minden kritika nélkül fogadják el. Míg a hagyományos keresőmotorok lehetőséget biztosítanak a felhasználók számára, hogy különböző forrásokat mérlegelhessenek, a GenAI rendszer ezzel szemben gyakran egyetlen, magabiztosnak tűnő választ ad, amely mögött hiányozhat a megfelelő forrás.⁴³ Ez a típusú felhasználói interakció, amely nem mutat elég gondosságot az objektivitás és a valóság iránt, könnyen olyan tartalom generálásához vagy felhasználásához vezethet, amely helytelen tudáson vagy téves meggyőződésen alapul.⁴⁴

Ezen túlmenően, a GenAI modellek gyakran azért állítanak elő megtévesztő vagy kitalált tartalmakat, mert mindenáron koherensnek és helyesnek tűnő választ próbálnak adni a felhasználó kérdésére, még akkor is, ha ehhez valótlan

³⁹ BSR 2025, 29.

⁴⁰ MINSEON KIM – HYOMIN LEE – BOQING GONG – HUISHUAI ZHANG – SUNG HWANG: Automatic Jailbreaking of the Text-to-Image Generative AI Systems. arXiv.org, 2024, 2–3.

⁴¹ EVA A.M. VAN DIS – JOHAN BOLLEN – WILLEM ZUIDEMA – ROBERT VAN ROOIJ – CLAUDI L BOCKTING: ChatGPT: five priorities for research. In: *Springer Nature*, 2023, vol. 614, 4.

⁴² SANDRA WACHTER – BRENT MITTELSTADT – CHRIS RUSSELL: Do large language models have a legal duty to tell the truth? *Royal Society Open Science*, 2024 (8), 1–38.

⁴³ ALI ISKENDER: Holy or Unholy? Interview with Open AI's ChatGPT. *European Journal of Tourism Research*, 2023 (34), 4. BSR 2025, 48.

⁴⁴ WACHTER–MITTELSTADT–RUSSELL 2024, 1–38.

vagy téves információkat kell kitalálniuk.⁴⁵ Ez a jelenség, a hallucináció, ami a GenAI modellek széles körében ismert korlátja, amely szöveges, vizuális vagy más típusú kitalált eredményeket foglalhat magában.⁴⁶

Végül, a tanítási adatokra és a teljesítményre vonatkozó átláthatóság hiánya tovább növeli a kockázatokat, különösen akkor, ha a GenAI rendszerek nem nyújtanak megfelelő tájékoztatást a felhasználók számára a rendszer korlátairól. Amennyiben a felhasználók nincsenek tisztában azzal, hogy a modell csupán egy adott időpontig elérhető adatok alapján lett betanítva, vagy hogy bizonyos nézőpontokat előnyben részesít, úgy akaratlanul is helytelen vagy elavult kimenetekkel szembesülhetnek, ami szintén negatív hatással lehet a véleménynyilvánítás szabadságához való joguk gyakorlására.⁴⁷

Káros, nem megfelelő tartalom	• Sértő, explicit tartalmak megjelenése
Reprezentációs károk	• Torz vagy sztereotipikus ábrázolások, marginalizált csoportok háttérbeszorítása
Jailbreaking / visszaélések	• Biztonsági korlátok megkerülése visszaélések érdekében
Automatizálási torzítás /felelőtlen beszéd	• Kritika nélküli, automatikus elfogadása az outputoknak
Félrevezető információk / hallucináció	• Pontatlan vagy kitalált információk, megbízhatatlan tartalom
Átláthatóság hiánya	• Tanítási adatok és működés átláthatatlansága

2. ábra: A véleménynyilvánítás szabadságát érintő kockázatok a GenAI rendszerek alkalmazása során (saját szerkesztés)

⁴⁵ Y. K. DWIVEDI – N. KSHETRI – L. HUGHES et al.: Opinion paper: “So what if ChatGPT wrote it?” Multidisciplinary perspectives on opportunities, challenges and implications of generative conversational AI for research, practice and policy. *International Journal of Information Management*, 2023 (71), 1–63.

⁴⁶ H. ALKAISSI – S. I. MCFARLANE: Artificial hallucinations in ChatGPT: Implications in scientific writing. *Cureus*, 2023 (2), 1–4.

⁴⁷ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner 2024, 9.

2.2.2. Felelősségi kérdések a GenAI rendszerek használata

és a véleménynyilvánítás szabadsága vonatkozásában

Annak a kérdésnek a vizsgálata során, hogy a GenAI rendszerek szolgáltatóinak milyen felelősségi rezsimnek kellene megfelelniük, az EJEB gyakorlatában kialakult felelősségi tesztek elemeztem. A cél annak feltárása volt, hogy a szolgáltatók milyen mértékben vonhatók felelősségre a rendszereik által generált, esetlegesen jogsértő tartalmakért, és e felelősség hogyan illeszkedik a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozási keretei közé.

A Melike kontra Törökország ügyben⁴⁸ vizsgálta az EJEB először a 'like' gomb használatának kérdését, és kimondta, hogy még ha nem is eredeti tartalom közléséről van szó a közösségi média platformok e funkciójának használatakor, az mégis a véleménynyilvánítás szabadságának egy korszerű és népszerű formájaként, az EJEE 10. cikkének védelme alá tartozik.⁴⁹ Ez azt jelenti, hogy az online térben nemcsak az aktív tartalomgyártás, hanem a közvetett, másodlagos interakciók, mint például egy poszt kedvelése vagy megosztása is olyan jelentéstartalommal bírhatnak, amelyek a véleménynyilvánítás szabadsága szempontjából relevánsak. Amennyiben tehát e másodlagos interakciók is jogvédelmet élveznek, úgy az ezekhez kapcsolódó közvetítői szerep sem tekinthető semlegesnek. A GenAI rendszerek szolgáltatói nem csupán lehetővé teszik a tartalom megjelenítését és megosztását, hanem a rendszer működéséből fakadóan aktívan részt is vesznek a tartalom előállításában. Bár a konkrét tartalmat formálisan a felhasználó promptja idézi elő, a modell által adott válasz tartalmáért nem kizárólag a felhasználó felel. A rendszer működését meghatározó tanítási adathalmazok, valamint a fejlesztők által alkalmazott biztonsági és moderációs elvek mind jelentős mértékben befolyásolják a tartalom végső formáját. A szolgáltató tehát nem tekinthető pusztán semleges közvetítőnek, hanem aktív szereplőként jelenik meg a tartalom előállításának folyamatában. Ennek fényében felmerülhet a szolgáltató felelőssége akkor is, ha a rendszer által generált tartalom nem kifejezetten az ő szándékát tükrözi, hanem a felhasználó manipulációjának eredménye. Bár ez a felelősségi logika nem feltétlenül illeszkedik tökéletesen a GenAI sajátosságaihoz, jól mutatja, hogy a digitális környezet sajátosságaira figyelemmel még a közvetett, technikailag közreműködő magatartásformák is hozzájárulnak az információk terjesztéséhez, így azok értelmezése során a 10. cikk védelmi köre és a felelősségi viszonyok egyaránt mérlegelendő.

A felelősség kérdésének vizsgálata szempontjából szintén releváns eset, a Magyar Jeti Zrt. kontra Magyarország ügy,⁵⁰ amely középpontjában az állt,

⁴⁸ Melike v. Törökország, 35786/19 sz. ügy, 2021.

⁴⁹ Ibid. 44. §.

⁵⁰ Magyar Jeti Zrt v. Magyarország, 11257/16 sz. ügy, 2018.

hogy egy online hírportált felelősségre vontak, amiért hiperhivatkozást tett közzé egy olyan YouTube-videóra, amely utóbb jó hírnevet sértőnek minősült. Az EJEB kiemelte az internet alapvető szerepét a közvélemény információhoz való hozzáféréseben, rámutatva arra, hogy a linkek célja éppen az, hogy más oldalakra és internetes forrásokra irányítva elősegítsék a felhasználók számára az információk közötti navigálást. Ennek ellenére a linkek alkalmazása mint újságírói technika alapvetően eltér a hagyományos publikációs gyakorlatoktól, mivel csupán az interneten elérhető tartalomhoz irányítják a felhasználót anélkül, hogy ismertetnék a hivatkozott kijelentéseket. Ráadásul a hiperhivatkozást használó személy nem gyakorol ellenőrzést sem a linkelt oldal tartalma, sem annak esetleges későbbi módosítása felett.⁵¹

Ezek a megállapítások közvetlenül relevánsak lehetnek a GenAI rendszerek kapcsán is, ugyanis gyakran generálnak olyan kimeneteket, amelyek külső, nyilvánosan elérhető információkra támaszkodnak, anélkül, hogy tényleges szerkesztői kontrollt gyakorolnának felettük a szolgáltatók. Bár a GenAI modellek nem „újságíróként” működnek, valamint nem rendelkeznek tudattal vagy szándékkal, a felelősségi kérdés vizsgálatakor a szolgáltató szerepe és kontrollja hasonló szempontok alapján értékelhető, mint a jelen ügyben:

- (i) támogatta-e a szolgáltató a kifogásolt tartalmat: azaz, elősegítette-e aktívan a jogsértő tartalom terjesztését;
- (ii) megismételte-e a rendszer a kifogásolt tartalmat: azaz, a modell betanítási vagy működési sajátosságai révén visszaidézi-e azt;
- (iii) csak utalt-e rá forrásként hivatkozva: itt vizsgálni kell, mennyire volt egyértelmű, hogy a tartalom nem a szolgáltatótól származik;
- (iv) tudott-e vagy észszerűen tudnia kellett-e a szolgáltatónak arról, hogy a generált tartalom jogellenes lehet;
- (v) a szolgáltató jóhiszeműen és kellő gondossággal járt-e el: ide tartozik például, hogy bevezetett-e tartalommoderálási mechanizmusokat, megelőző figyelmeztetéseket.

Ez az átalakított teszt segíthet abban, hogy kontextusfüggően értékeljük a GenAI szolgáltatók felelősségét, különös tekintettel arra, hogy ezek a rendszerek miként tesznek elérhetővé információkat, és hogy a szolgáltatók milyen mértékben képesek befolyásolni vagy kontrollálni az így létrejött tartalmakat. Végül az EJEB felhívta a figyelmet arra is, hogy az objektív felelősség megállapítása a linkek pusztá közzététele miatt negatív hatással lehet az interneten történő információáramlásra, mivel a túlzott korlátozás visszatarthatja a szerzőket és kiadókat

⁵¹ Ibid. § 71–73.

attól, hogy hiperhivatkozásokat alkalmazzanak olyan tartalmakra vonatkozóan, amelyek felett nincs teljes ellenőrzésük, így korlátozva a véleménynyilvánítás szabadságát is.⁵² A GenAI rendszerek alkalmazására vonatkozó felelősségi szabályok kialakítása során ezért figyelembe kell venni e döntés tanulságait is, így a technológia sajátosságaiból fakadó korlátozott felügyeletet, a tartalom dinamikus jellegét, valamint a jóhiszeműség és a preventív intézkedések lehetőségét.

Végezetül érdemes áttekinteni az EJEB gyakorlatában kialakult, az internetes hírportálok felelősségét érintő tesztet, ugyanis az internetes hírportálok „kötelezettségei és felelősségei” jelentősen eltérhetnek a hagyományos kiadókétól, különösen harmadik felek, mint például felhasználók által közzétett tartalmak esetén.⁵³ Az EJEB ugyanakkor kimondta, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlására szolgáló fórum biztosítása esetén az adott szereplő nem mentesülhet automatikusan a felelősség alól, különösen, ha a platform aktív módon alakítja a kommunikációs környezetet.⁵⁴

Az internetes hírportálok felelősségének megítélése során négy fő szempont⁵⁵ érvényesül az EJEB gyakorlatában, amelyeket álláspontom szerint a GenAI rendszer szolgáltatók esetében is analóg módon lehet értelmezni, hiszen akár aktív szereplőnek is minősülhetnek, ahogy az korábban kifejtésre került:

- (i) a tartalom kontextusa és jellege: például, ha a GenAI rendszer gyűlöletbeszédet, jó hírnévsértést vagy illegális tevékenységre vonatkozó útmutatást generál;
- (ii) a felhasználó mint tartalomszerző felelőssége;
- (iii) a szolgáltató által bevezetett intézkedések: védelmi korlátok, ‘red teaming’, tartalomszűrők megléte;
- (iv) a generált tartalom által érintett személyekre és magára a szolgáltatóra gyakorolt következmények: különösen, ha a modell reputációs vagy valós sérelmet okoz.

Az EJEB szerint abban az esetben, amennyiben a hírportál üzemeltetője tudott vagy tudhatott a jogellenes tartalomról, de nem tett megfelelő lépéseket annak eltávolítására, akkor a felelősség megállapítása összeegyeztethető az Egyezmény 10. cikkével. Ezzel szemben, ha a tartalom nem volt súlyosan jogsértő, és a platform

⁵² Ibid. § 83–84.

⁵³ Delfi AS v. Észtország [GC], 64569/09 sz. ügy, 2015, § 113.; Orlovskaya Iskra v. Oroszország, 42911/08. sz. ügy, 2017, § 109.

⁵⁴ Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete és Index.hu Zrt. v. Magyarország, 22947/13 sz. ügy, 2016, § 62.

⁵⁵ Delfi AS v. Észtország [GC], 64569/09 sz. ügy, 2015, § 142–143; Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete és Index.hu Zrt., 2016, § 60–62.

hatékony eltávolítási mechanizmust is működtetett, akkor az objektív felelősség alkalmazása aránytalan lenne.⁵⁶ Ennek megfelelően, indokolható lehet a GenAI rendszerek szolgáltatóival szemben is az az elvárás, hogy hasonló kötelezettségeket és felelősségeket viseljenek, mint a véleménynyilvánítás szabadságának online gyakorlására lehetőséget biztosító platformok.

E fenti felelősségi rezsimeket figyelembe véve, a GenAI rendszerek szolgáltatóinak felelőssége kapcsán a leginkább releváns kiindulópontot a közvetítő szolgáltatók, különösen az internetes hírportálok felelősségével kapcsolatos ítélkezési gyakorlat nyújthatja. Míg a hiperhivatkozások megosztása⁵⁷ vagy a 'like' funkció használata⁵⁸ alapvetően passzív, közvetett kapcsolatot feltételez a felhasználó és a tartalom között, addig a GenAI rendszerek szolgáltatói aktív szerepet játszanak a tartalom előállításához szükséges környezet létrehozásában és fenntartásában. E technológiai közvetítés azonban nem pusztán semleges infrastruktúraként működik, hanem érdemben formálja a végső tartalmat, így nagyobb súllyal esik latba a szolgáltatók felelőssége is. Ennek megfelelően a GenAI rendszerek működése jobban párhuzamba állítható az olyan ügyekkel, mint a Delfi AS kontra Észtország, és a Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete és Index.hu Zrt. kontra Magyarország, amelyek kimondták, hogy a közvetítő szolgáltatók – még ha nem is ők maguk generálják a jogsértő tartalmat – akkor is felelőssé válhatnak, ha nem vezettek be megfelelő technikai mechanizmusokat annak megelőzésére vagy hatékony kezelésére. Ezek a példák kiválóan érzékeltetik, hogy a platformoknak a véleménynyilvánítás szabadságát biztosító fórumként működve figyelembe kell venniük a többi emberi joghoz, így különösen a jó hírnévhez, emberi méltósághoz és magánélethez való jog védelméből fakadó kötelezettségeiket is.

3. A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA ÉS A MAGÁNÉLET

TISZTELETBEN TARTÁSÁHOZ VALÓ JOG EGYENSÚLYA

A véleménynyilvánítás szabadsága és a magánélet védelme közötti egyensúly különösen kényes a digitális környezet sajátosságaira tekintettel, ugyanis a tartalmak globális és gyors terjeszthetősége jelentős mértékben felerősíti az egyes megszólalások hatását, és fokozzák a magánszféra megsértésének kockázatát.⁵⁹

⁵⁶ Ibid. § 91; Pihl v. Svédország, 74742/14 sz. ügy, 2017, § 32; Tamiz v. Egyesült Királyság, 3877/14 sz. ügy, 2017, § 84; Hoiness v. Norvégia, 43624/14 sz. ügy, 2019, §§ 73–74.

⁵⁷ EUB – Svensson v. Retriever Sverige AB, C-466/12 sz. ügy, 2014.

⁵⁸ Melike v. Törökország, 35786/19 sz. ügy, 2021.

⁵⁹ Delfi AS v. Észtország [GC], 64569/09 sz. ügy, 2015 § 110; Hurbain v. Belgium [GC], 57292/16 sz. ügy, 2023, § 236.

Az EJEB következetes gyakorlata alapján e két jog azonban nem áll hierarchikus viszonyban egymással, így azokat egymás kölcsönös korlátjaként kell értelmezni.⁶⁰ A GenAI rendszerekkel kapcsolatban végzett empirikus vizsgálatok szerint az ilyen rendszerek túlzott óvatossággal, gyakran aránytalan módon korlátozzák a véleménynyilvánítás szabadságát, különösen érzékeny vagy ellentmondásos társadalmi kérdések esetén. Egyes chatbotok például a 'soft hate speech'-ként azonosított kijelentések generálását több mint 40%-ban megtagadták, miközben nem egyértelmű, hogy ezek a megszólalások valóban sértenék az emberi jogi normákat. A vizsgálat kiemeli, hogy a GenAI rendszerek szabályozási elvei, mint például a gyűlöletbeszédre vonatkozó elvek, gyakran nem elég pontosak, nem definiálják egyértelműen a védett csoportokat vagy a tilalom indokait, és így nem felelnek meg az EJEB gyakorlatában kialakított hármasteszt követelményeinek sem.⁶¹ Ennek ellenére ugyanakkor az EJEB többször is hangsúlyozta, hogy a 10. cikk (2) bekezdése alapján a véleménynyilvánítás szabadsága nem abszolút jog, így bizonyos esetekben, például mások jó hírnevének, jogainak vagy a közrend védelme érdekében korlátozható.⁶² Ennek az arányosságának a megítélése során vizsgálendő a tartalom természete, kontextusa, valamint, hogy milyen környezetben és célközönség számára történt a közzététel.⁶³ Ez különösen fontos a GenAI rendszerek által generált tartalmak esetén, hiszen azok gyakran nem konkrét közéleti vita keretében, hanem absztrakt vagy hipotetikus kérdésekre adott válaszként születnek.

A magánélet védelme szempontjából szintén kiemelt szerepet játszik a technológiai környezet sajátosságainak értékelése. Az EJEB rámutatott ugyanis arra, hogy a digitális technológiák mint az arcfelismerés, keresőmotorok vagy nyilvános adatbázisok, képesek radikálisan megnövelni a személyes adatokkal való visszaélés kockázatát.⁶⁴ Ezen túlmenően, abban az esetben, amennyiben a GenAI rendszerek által generált tartalmak valós személyekkel hozhatók összefüggésbe, sérthetik a magánülethez való jogot, ha azok hozzájárulás nélkül alkotnak újra, vagy használnak fel személyes adatokat, képeket.

⁶⁰ Aksu v. Törökország [GC], 4149/04 és 41029/04 sz. ügyek, 2012, § 63; Budinova és Chaprazov v. Bulgária, 12567/13 sz. ügy, 2021 § 89.

⁶¹ JORDI CALVET-BADEMUNT – JACOB MCHANGAMA: Freedom of Expression in Generative AI: A Snapshot of Content Policies, 2024, 21.

⁶² Delfi AS v. Észtország [GC], 64569/09 sz. ügy, 2015, § 133.

⁶³ Koza v. Törökország, 16695/19 sz. ügy, 2022, § 51.

⁶⁴ Gaughran v. Egyesült Királyság, 45245/15 sz. ügy, 2020, § 70; Hurbain v. Belgium [GC], 57292/16 sz. ügy, 2023 § 208.

3.1. ‘Deepfake’ és a véleménynyilvánítás szabadsága, valamint a magánélet tiszteletben tartásához való jog védelme

A deepfake tartalmak az egyik leggyakoribb példái annak, amikor a véleménynyilvánítás szabadsága és a magánélet védelme konfliktusba kerülhet egymással. Amíg a GenAI rendszerek lehetőséget adnak arra, hogy a felhasználók kreatív módon hozzanak létre tartalmakat, ezek könnyen a magánszféra megsértéséhez, illetve félrevezető vagy jogellenes tartalmak tömeges terjedéséhez is vezethetnek. Habár a 10. cikk alapján a satíra, paródia vagy társadalomkritika is védelmet élvez, a magánélethez való jog védelme megköveteli, hogy az egyének képmásuk és hangjuk feletti rendelkezési jogát tiszteletben tartsák. A deepfake tartalmak, így különösen amikor hírességek vagy magánszemélyek arcképét és hangját használják fel beleegyezésük nélkül, megbontják ezt az egyensúlyt.⁶⁵ A véleménynyilvánítás szabadságának határa azonban nemcsak az adott tartalom céljától (például kritika vagy dezinformáció), hanem annak hatásától is függ. Egy deepfake lehet akár politikai véleménynyilvánítás eszköze is, például egy párttagokat ábrázoló paródia esetében, ám könnyen csalás, megtévesztés vagy megfélemlítés céljára is használhatják ezeket a tartalmakat. A véleménynyilvánítás szabadsága nem élvezhet elsőbbséget, ha e szabadság gyakorlása mások emberi méltóságának, magánéletének és képmáshoz való jogának súlyos sérelmével jár.⁶⁶ A jogalkotásnak és a bíróságoknak ezért a jövőben is a kontextusfüggő mérlegelést kell követniük, hiszen amennyiben a deepfake célja közérdekű társadalmi vita előmozdítása, az a 10. cikk védelme alá eshet, míg ellenkező esetben, különösen ha jó hírnevet, vagy emberi méltóságot sértő, a 8. cikk szerinti védelem elsőbbséget élvezhet.

3.2. Gyűlöletbeszéd a GenAI modellek által létrehozott tartalmakban

A véleménynyilvánítás szabadsága kapcsán az EJEB többször is kimondta, hogy az a „*demokratikus társadalom egyik alapvető pillére*”,⁶⁷ így az ahhoz fűződő jog nemcsak azokra az információkra vagy véleményekre vonatkozik, amelyeket kedvezően fogadnak vagy közömbösnek tartanak, hanem azokra is, amelyek sértik, vagy

⁶⁵ MORENO 2024, 2. MARCEL LANZ – STEFAN MIJIC: Risks Associated with the Use of Natural Language Generation: Swiss Civil Liability Law Perspective. In: HENRIQUE SOUSA ANTUNES – PEDRO MIGUEL FREITAS et al. (ed.): *Multidisciplinary Perspectives on Artificial Intelligence and the Law*. Springer, 2024, 355.

⁶⁶ LANZ–MIJIC 2024, 356.

⁶⁷ GERGELY GOSZTONYI: Early regulation of social media liability issues in the United States and the European Union. *Jogtörténeti Szemle*, 2021 (19), 21–26.

megdőbbsentik az államot vagy a lakosság bármely részét.⁶⁸ Tekintettel arra, hogy a tolerancia és az emberek egyenlő méltóságának tiszteletben tartása képezik a demokratikus, pluralista társadalom alapjait, ezért elfogadható lehet minden olyan véleménynyilvánítás szankcionálása vagy korlátozása, amely intolerancián alapuló gyűlöletet terjeszt, uszít, ösztönöz vagy igazol.⁶⁹ Ez különösen releváns a generált tartalmak esetén, mivel a GenAI rendszerek a tanítási adathalmaz elfogultságai révén képesek lehetnek gyűlöletkeltő vagy más diszkriminatív kijelentések generálására is.

A gyűlöletbeszéd nemcsak a közéleti diskurzusra, hanem az érintettek magánéletére is komoly hatással lehet. A 8. cikk értelmében ugyanis a magánélet védelme akkor hivatkozható, ha a sérelem olyan módon történik, hogy az a magánélet tiszteletben tartásához való jog személyes élvezetét sérti.⁷⁰ Az EJEB gyakorlata alapján minden olyan negatív sztereotípiát, amely egy adott csoportra irányul, és elér egy bizonyos súlyossági szintet, hatással lehet a csoport identitás-tudatára, valamint tagjai önértékelésére, így ilyen formában a csoport tagjainak magánéletét is érintheti.⁷¹ Az ilyen generált gyűlöletbeszéd-tartalmak esetén tehát az EJEB által alkalmazott „súlyossági teszt” elengedhetetlen. Ennek megfelelően figyelembe kell venni az adott csoport jellemzőit, a kijelentések tartalmát, azok kontextusát, terjedelmi hatását és szerzőjük státuszát, valamint azt, hogy a kijelentések milyen mértékben érintik a csoport méltóságának alapvető aspektusait.⁷² A generált gyűlöletbeszéd tehát kettős kihívást jelent: technológiai és jogi szinten egyaránt megoldásokat követel. Egyrészt a tartalomgeneráló rendszereknek képesnek kell lenniük a jogsértő kimenetek megelőzésére, másrészt pedig az emberi jogok közötti egyensúly biztosítására.

4. ZÁRÓGONDOLATOK ÉS JAVASLATOK

Jól látható, hogy a GenAI lehetőséget teremtett a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlásában, de ezzel párhuzamosan új kockázatokat és jogi konfliktusokat is előidézett a magánélet és az emberi méltóság védelme terén. A kérdés nem csupán abban áll, hogy a GenAI rendszerek milyen tartalmat generálnak, hanem abban is, hogy hogyan befolyásolják ezzel a közéleti diskurzust, valamint

⁶⁸ Handyside v. Egyesült Királyság, 5493/72 sz. ügy, 1976, 49. §.

⁶⁹ Erbakan v. Törökország, 59405/00 sz. ügy, 2006, 56. §.

⁷⁰ Kaboğlu és Oran v. Törökország, 1759/08, 50766/10, 50782/102018 sz. ügy, 2018 § 65.

⁷¹ Aksu v. Törökország [GC], 4149/04, 41029/04, sz. ügy, 2012, § 58; R.B. v. Magyarország, 64602/12 sz. ügy, 2016, § 78.

⁷² Budinova és Chaprazov v. Bulgária, 12567/13 sz. ügy, 2021, § 63.

milyen következményei vannak e tartalmaknak az egyénekre és közösségekre nézve. A generatív tartalmak elemzése során különös figyelmet kell fordítani a véleménynyilvánítás szabadságának azon aspektusára, miszerint az nemcsak a társadalmilag elfogadott véleményekre terjed ki, hanem azokra is, amelyek sértőek, megdöbbentőek vagy zavaróak lehetnek,⁷³ a tolerancia és az emberi méltóság tiszteletben tartása indokoltá teheti a gyűlöletre uszító vagy másokat megalázó vélemények korlátozását.⁷⁴

Ezzel párhuzamosan, az online platformokhoz hasonlóan a GenAI rendszer szolgáltatók is felelősek lehetnek a felhasználók által generált, vagy a rendszerük által automatikusan előállított jogsértő tartalmakért, az EJB gyakorlatában már kialakult azon megközelítés alapján, amely szerint a felelősség nem kizárólag az eredeti tartalom létrehozóját, hanem a tartalom terjesztésében közvetetten részt vevő szereplőket is érintheti. Az ismertetett analógiák alapján felmerülhet, hogy azon GenAI rendszer szolgáltatók, amelyek lehetővé teszik jogsértő tartalmak automatikus generálását, vagy az ilyen tartalmakra való hivatkozást, kötelesek lehetnek megelőző technikai és szervezési intézkedéseket alkalmazni, mint például a tartalomszűrés, vagy a figyelmeztető mechanizmusok. Álláspontom szerint a GenAI rendszerek által előidézett jogi és etikai kockázatok hatékony kezelése csak úgy lehet eredményes, ha a szolgáltatók már a fejlesztés korai szakaszában tudatosan alakítják ki a jogvédelmet biztosító technikai és szervezeti mechanizmusokat. Az alábbiakban ismertetett javaslatok olyan gyakorlatokat és elveket foglalnak össze, amelyek elősegíthetik a véleménynyilvánítás szabadságának és a magánélet védelmének egyensúlyát a GenAI rendszerek működése során.

Fontos kiemelni a többszintű tartalommoderálás jelentőségét, amely alapján a szolgáltatók már a modellek tanítási fázisában kötelesek kiszűrni az olyan torzító vagy jogellenes bemeneteket és mintázatokat, amelyek diszkriminatív vagy gyűlöletkeltő tartalmakhoz vezethetnek. Emellett elengedhetetlen az olyan technikai megoldások bevezetése, mint a prompt-szűrés és a kimeneti monitoring, amelyek lehetővé teszik a veszélyes vagy sértő tartalmak automatikus kiszűrését a generálás után is. Esszenciális jelentőséggel bír továbbá a generált tartalmak címkézése és mesterséges eredetének közzététele. Ide tartoznak a figyelmeztető üzenetek, amelyek világossá teszik a felhasználó számára, hogy az adott tartalom MI által generált, és nem feltétlenül tekinthető hiteles információnak. Az ilyen kiegészítő információk növelik az átláthatóságot és elősegítik a kritikus értelmezést. Indokoltnak tartom olyan visszajelzési és jelentési mechanizmusok kiépítését is, amelyek lehetőséget biztosítanak a felhasználóknak arra, hogy

⁷³ Handyside v. Egyesült Királyság, 5493/72 sz. ügy, 1976, 49. §.

⁷⁴ Erbakan v. Törökország, 59405/00 sz. ügy, 56. §.

jelentsék a problémás tartalmakat. Ez nem csupán a szolgáltató érdekét szolgálja, mivel lehetővé teszi a felhasználók aktív részvételét is a rendszer felelősségteljes működtetésében. Ezen túlmenően, a modellek átláthatóságának növelése során fontos a felhasználók és az illetékes hatóságok rendszeres tájékoztatása arról, hogy milyen típusú adatokon tanították a modelleket, milyen mértékű és típusú torzításokat azonosítottak, valamint, hogy milyen hibaarányokkal működnek a rendszerek. A véleménynyilvánítás szabadságának előmozdítása érdekében pedig érdemes lehet megfontolni a „beépített pluralizmus” elvét, amely szerint a rendszereknek több, egymással ellentétes vagy eltérő nézőpontot is képesnek kell lenniük megjeleníteni egy-egy témában. Végezetül, a magánélet védelmét is figyelembe véve, preferálandó a szintetikus adatok használata a modellek tanítása és tesztelése során, biztosítva ezzel a valós személyes adatoktól mentes, mesterségesen generált adatkészletek alkalmazását.

3. ábra: Megoldási javaslatok összegzése (saját szerkesztés)

E fenti eszközök hatékony alkalmazása azonban csak akkor tud megvalósulni, ha az érintett szereplők, így a fejlesztők, szolgáltatók, jogalkotók és felhasználók között valódi együttműködés alakul ki. A MI-rendszerek alapjogokat támogató és védelmező módon történő tervezése és működtetése nem csupán jogi, hanem egyben etikai és társadalmi kihívás is, így ennek megfelelően elengedhetetlen egy felelősségteljes, interdiszciplináris megközelítés kialakítása a következetes alkalmazás érdekében.

IRODALOMJEGYZÉK

- H. ALKAISSI – S. I. MCFARLANE: Artificial hallucinations in ChatGPT: Implications in scientific writing. *Cureus*, 2023 (2).
- EVA A.M. VAN DIS – JOHAN BOLLEN – WILLEM ZUIDEMA – ROBERT VAN ROOIJ – CLAUDI L BOCKTING: ChatGPT: five priorities for research. In: *Springer Nature*, 2023, vol. 614.
- Business for Social Responsibility (BSR): A human rights assessment of the generative AI Value Chain, 2025.
- JORDI CALVET-BADEMUNT – JACOB MCHANGAMA: Freedom of Expression in Generative AI: A Snapshot of Content Policies, 2024.
- Council of Europe, Steering Committee For Human Rights (CDDH): Draft Handbook on human rights and artificial intelligence, 2025.
- M. T. DASBOROUGH: Awe-inspiring advancements in AI: The impact of ChatGPT on the field of organizational behavior. *Journal of Organizational Behavior*, 2023 (2).
- Defense One: The Newest AI-Enabled Weapon: ‘Deep-Faking’ Photos of the Earth. Science&Tech, 2019, <https://www.defenseone.com/technology/2019/03/next-phase-ai-deep-faking-whole-world-and-chinaahead/155944/>.
- Y. K. DWIVEDI – N. KSHETRI – L. HUGHES et al.: Opinion paper: “So what if ChatGPT wrote it?” Multidisciplinary perspectives on opportunities, challenges and implications of generative conversational AI for research, practice and policy. *International Journal of Information Management*, 2023 (71).
- European Court of Human Rights: Right to respect for private and family life, home and correspondence, 2025.
- FIONA FUI-HOON NAH – RUILIN ZHENG – JINGYUAN CAI – KENG SIAU – LANGTAO CHEN: Generative AI and ChatGPT: Applications, challenges, and AI-human collaboration. *Journal of Information Technology Case and Application Research*, 2023 (3), 277–304.
- GERGELY GOSZTONYI: Early regulation of social media liability issues in the United States and the European Union. *Jogtörténeti Szemle*, 2021 (19), 21–26.
- ALI ISKENDER: Holy or Unholy? Interview with Open AI’s ChatGPT. *European Journal of Tourism Research*, 2023 (34).
- MINSEON KIM – HYOMIN LEE – BOQING GONG – HUISHUAI ZHANG – SUNG HWANG: Automatic Jailbreaking of the Text-to-Image Generative AI Systems. *arXiv.org*, 2024.
- MARCEL LANZ – STEFAN MIJIC: Risks Associated with the Use of Natural Language Generation: Swiss Civil Liability Law Perspective. In: HENRIQUE SOUSA ANTUNES – PEDRO MIGUEL FREITAS et al. (ed.): *Multidisciplinary Perspectives on Artificial Intelligence and the Law*. Springer, 2024.
- EDUARDO MAGRANI – PAULA GUEDES FERNANDES DA SILVA: The Ethical and Legal Challenges of Recommender Systems Driven by Artificial Intelligence. In: HENRIQUE

- SOUSA ANTUNES – PEDRO MIGUEL FREITAS et al. (ed.): *Multidisciplinary Perspectives on Artificial Intelligence and the Law*. Springer, 2024.
- FELIPE ROMERO MORENO: Generative AI and deepfakes: a human rights approach to tackling harmful content. *International Review of Law, Computers & Technology*, 2024 (3), 297–326.
- SARAH SHIRAZYAN – MIRANDA SISSONS: AI's Potential to Advance Human Rights? Striking the Right Balance. 2024, <https://www.justsecurity.org/98097/ais-potential-to-advance-human-rights/>.
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner: Taxonomy of Human Rights Risks Connected to Generative AI, 2024.
- SANDRA WACHTER – BRENT MITTELSTADT – CHRIS RUSSELL: Do large language models have a legal duty to tell the truth? *Royal Society Open Science*, 2024 (8).
- T. Y. ZHUO – Y. HUANG – C. CHEN – Z. XING: Red teaming ChatGPT via Jailbreaking: Bias, Robustness, Reliability and Toxicity. arXiv.org, Computer Science, Philosophy, 2023.

AI AND LEGAL LOOPHOLES: BRIDGING GAPS OR EXPOSING FLAWS?

MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÉS JOGI KISKAPUK: HIÁNYPÓTLÁS VAGY RENDSZERSZINTŰ HIBÁK FELTÁRÁSA?

İLKE KARATAŞ¹

ABSZTRAKT ■ A mesterséges intelligencia (MI) átalakítja a jogi környezetet azáltal, hogy egyszerre képes feltárni és kihasználni a jogi kiskapukat. Ez a tanulmány a MI kettős szerepét vizsgálja: hogyan azonosítja a jogrendszerek ellentmondásait, illetve miként használhatja ki ezeket stratégiai előnyök érdekében; elemzi a MI jogrendszerekbe való integrációjának etikai, szabályozási és gyakorlati kihívásait. A tanulmány hangsúlyozza a MI által vezérelt megoldásokat a jogalkotás megerősítésében, miközben figyelmeztet a kockázatokra, például az algoritmikus torzításra és a szabályozási arbitrázsra; felhívja a figyelmet a transzparenciára, kiemelve az elszámoltathatóság és az emberi felügyelet szükségességét, továbbá kiegyensúlyozott megközelítést sürget a MI jogi szabályozásában.

KULCSSZAVAK: Mesterséges Intelligencia, jogrendszerek, szabályozási kiskapuk, algoritmikus torzítás, technológiai irányítás, gépi tanulás, szabályozási arbitrázs, etikus MI, átláthatóság

ABSTRACT ■ Artificial Intelligence (AI) is reshaping legal landscapes by both identifying and exploiting legal loopholes. This paper explores AI's dual role in detecting inconsistencies within legal frameworks and its potential to manipulate ambiguities for strategic advantage. It examines the ethical, regulatory, and practical challenges posed by AI's integration into legal systems. The study highlights AI-driven solutions for strengthening legislative robustness while acknowledging risks such as algorithmic bias and regulatory arbitrage. By advocating for transparency, accountability, and human oversight, this paper underscores the necessity of a balanced approach to AI in legal governance.

KEYWORDS: Artificial Intelligence, Legal Systems, Regulatory Loopholes, Algorithmic Bias, Technological Governance, Machine Learning, Regulatory Arbitrage, Ethical AI, Transparency

¹ PhD student, Doctoral School of Law and Political Sciences, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary.

1. INTRODUCTION

Legal systems, by their very nature, are intricate frameworks designed to govern societal conduct and maintain order. However, these systems are not infallible; they are often punctuated by what are commonly referred to as “legal loopholes”. These loopholes represent gaps or ambiguities within the law that, while not explicitly illegal, allow for actions that circumvent the intended purpose of the legislation. These lacunae can arise from a variety of sources, including flaws in the legislative drafting process, unforeseen societal developments, or the inherent limitations of language itself. As CSABA CSERVÁK notes, such loopholes are often the result of “*flaws in legislative processes or unforeseen societal developments*”, highlighting the dynamic and sometimes unpredictable nature of lawmaking.²

The advent of Artificial Intelligence (AI) introduces a new dimension to this complex issue. AI, with its advanced analytical capabilities, can interact with legal loopholes in a dual capacity. On one hand, AI can serve as a powerful tool for detecting these gaps, meticulously analysing vast legal datasets to identify inconsistencies and ambiguities that might otherwise go unnoticed. On the other hand, AI’s capacity for rapid analysis and pattern recognition can also be exploited to navigate and even exacerbate these loopholes, creating new challenges for legal and regulatory bodies. This duality necessitates a critical examination of how AI is reshaping the landscape of legal interpretation and enforcement.

This paper will explore this complex interplay between AI and legal loopholes. It will delve into how AI can be utilized to both identify and exploit these gaps, as well as how it can be employed to close them. The analysis will consider the ethical and practical challenges that arise from the increasing integration of AI into legal processes, emphasizing the need for transparency, accountability, and human oversight to ensure that AI serves the rule of law and societal justice.

2. THE ROLE OF AI IN DETECTING LEGAL LOOPHOLES

The capacity of Artificial Intelligence to process and analyse vast amounts of data makes it a particularly potent tool for identifying ambiguities and contradictions within legal frameworks. This capability stems from several key applications of AI, each contributing to a more comprehensive understanding of the intricacies of legal texts and their potential shortcomings.

² CS. CSERVÁK: Rule of Law and Constitutional Law. In: GRZEGORZ PASTUSZKO (ed.): *Rule of Law*. Warszawa, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, 2023, 181-274.

One of the primary ways AI aids in loophole detection is through legal text mining. This involves the use of AI systems to analyse extensive legal datasets, including statutes, regulations, and case law. These systems employ techniques such as Natural Language Processing (NLP) to parse legal language, identifying unclear provisions, outdated rules, and inconsistencies that might be overlooked by human analysis. For instance, AI can detect instances where different sections of a law contradict each other or where the language used is vague, leaving room for multiple interpretations. This is particularly valuable in complex legal systems where the sheer volume of legislation makes it difficult for human analysts to maintain a comprehensive overview.³ Furthermore, AI can identify patterns and anomalies in legal texts that might indicate potential loopholes, providing a more systematic approach to legal analysis than traditional methods.

Another crucial application of AI in this context is predictive analytics. This involves using AI algorithms to anticipate areas where laws might fall short due to technological advancements or societal changes. For example, the rapid development of blockchain technology and cryptocurrencies has created new challenges for existing financial regulations. AI can analyse these emerging technologies and predict where current laws might be inadequate, thereby allowing lawmakers to proactively address potential loopholes before they are exploited. This predictive capability is particularly important in a rapidly evolving technological landscape where laws often struggle to keep pace with innovation.⁴

Moreover, AI is increasingly being used as a tool for legislative drafting. AI-powered tools, leveraging NLP, can assist lawmakers in drafting more precise and unambiguous laws. These tools can analyse draft legislation for potential inconsistencies, ambiguities, and loopholes, providing feedback to lawmakers before the law is enacted. This can significantly reduce the likelihood of unintended consequences and ensure that laws are more robust and less susceptible to exploitation. For example, AI can suggest alternative phrasing that is less ambiguous or identify potential conflicts with existing legislation.⁵

Currently, several regulatory bodies are already utilizing AI tools to review legislation for potential inconsistencies. These tools can analyse vast amounts of legal text in a fraction of the time it would take human analysts, allowing for a more thorough and efficient review process. This not only helps in identifying

³ K. D. ASHLEY: *Artificial intelligence and legal analytics: New tools for law practice*. Cambridge University Press, 2017.

⁴ S. ZUBOFF: *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. PublicAffairs, 2019.

⁵ H. SURDEN: Artificial intelligence and law: An overview. *Georgia State University Law Review*, 2014 (4), 1115-1144.

existing loopholes but also in preventing new ones from being created. The integration of AI into these processes represents a significant step towards a more proactive and adaptive legal system.

3. THE EXPLOITATION OF LOOPHOLES THROUGH AI

While AI offers significant potential for detecting and addressing legal loopholes, its capabilities can also be leveraged to exploit these very same gaps, often with greater speed and efficiency than traditional methods. This duality presents a considerable challenge to legal and regulatory frameworks, requiring a nuanced understanding of how AI can be used to circumvent the intended purpose of the law.

One of the primary ways AI facilitates the exploitation of loopholes is through regulatory arbitrage. AI systems, particularly those employed by corporations or high-net-worth individuals, can analyse complex regulatory environments to identify opportunities for avoiding compliance. For example, AI-driven strategies can be used to navigate intricate tax codes, identifying loopholes that allow for tax avoidance or minimization. These systems can rapidly process vast amounts of financial data and legal regulations, identifying optimal strategies for shifting assets or income to jurisdictions with more favourable tax laws. This capability allows for a level of sophistication in tax planning that is difficult for regulators to counter, often leading to significant revenue losses for governments.⁶

Another area where AI can be used to exploit loopholes is in the realm of smart contracts. These self-executing contracts, often deployed on blockchain platforms, are designed to automatically enforce the terms of an agreement when certain conditions are met. While this automation can increase efficiency and reduce the need for intermediaries, it also presents opportunities for exploitation. AI tools can be used to create smart contracts that rigidly adhere to the letter of the law while circumventing its spirit. For example, a smart contract might be designed to exploit a loophole in a financial regulation, automatically executing transactions that are technically legal but undermine the regulatory intent. The immutable nature of blockchain technology makes it difficult to reverse or modify these contracts once they are deployed, further complicating the challenge of addressing such exploitation.⁷

⁶ J. BRAITHWAITE: *Regulatory capitalism: How regulation reshaped the global economy*. Edward Elgar Publishing, 2017.

⁷ P. DE FILIPPI – A. WRIGHT: *Blockchain and the law: The rule of code*. Harvard University Press, 2018.

Furthermore, AI is increasingly being used in algorithmic litigation. Legal AI tools can analyse case law and statutes to identify potential loopholes that can be exploited in legal arguments. These tools can craft sophisticated legal arguments that are designed to exploit ambiguities in the law, forcing courts to reinterpret existing statutes or create new legal precedents. This can lead to a situation where the law is effectively rewritten through litigation, rather than through the legislative process. The speed and efficiency with which AI can generate these arguments can overwhelm the capacity of courts and legal professionals to respond effectively, potentially undermining the integrity of the legal system.⁸

The use of algorithms by companies to navigate taxation systems provides a clear example of how AI can exploit legal ambiguities faster than regulators can adapt. These algorithms can identify and exploit loopholes in real-time, shifting assets and income to minimize tax liabilities. This creates a dynamic and constantly evolving challenge for regulators, who often struggle to keep pace with the rapid advancements in AI technology. The result is a situation where the law is constantly playing catch-up, struggling to address the loopholes that AI has already identified and exploited.

4. CLOSING LEGAL LOOPHOLES: AI AS A SOLUTION

While the previous section highlighted the potential for AI to exacerbate legal loopholes, it is equally important to recognize its capacity to assist lawmakers and courts in closing these gaps efficiently. AI's analytical prowess, combined with its ability to process vast amounts of data, makes it a valuable tool for creating a more robust and adaptive legal system.

One of the keyways AI can help close loopholes is through real-time monitoring. AI systems can be deployed to continuously monitor legal frameworks and societal developments, identifying emerging loopholes as they arise. These systems can analyse data from various sources, including legal databases, news outlets, and social media, to detect patterns and anomalies that might indicate the emergence of a new loophole. This real-time monitoring capability allows for a more proactive approach to legal enforcement, enabling regulators to address loopholes before they are widely exploited. For example, AI can detect sudden shifts in financial transactions that might indicate the exploitation of a new tax loophole, allowing regulators to respond quickly and effectively.⁹

⁸ R. SUSSKIND: *Tomorrow's lawyers: An introduction to your future*. Oxford University Press, 2017.

⁹ A. AGRAWAL – J. GANS – A. GOLDFARB: *Prediction machines: The simple economics of artificial intelligence*. Harvard Business Review Press, 2018.

Another crucial application of AI in this context is dynamic law simulations. AI can be used to create simulations of real-world outcomes based on proposed laws. These simulations can help lawmakers foresee potential gaps and unintended consequences before a law is enacted. By testing different scenarios and variables, AI can identify areas where a law might be vulnerable to exploitation, allowing lawmakers to refine the legislation and close potential loopholes. This approach is particularly valuable in complex areas of law where the interactions between different regulations can be difficult to predict. The ability to simulate the impact of a law before it is enacted can significantly reduce the likelihood of unintended consequences and ensure that laws are more robust and less susceptible to exploitation.¹⁰

Furthermore, AI can provide valuable judicial assistance. AI tools can analyse case law to identify patterns of loophole exploitation, aiding judges in developing more robust interpretations of existing statutes. These tools can identify cases where loopholes have been used to circumvent the intended purpose of the law, providing judges with the information they need to develop interpretations that close these gaps. This can lead to a more consistent and coherent application of the law, reducing the likelihood of future exploitation. AI can also assist judges in identifying relevant precedents and legal arguments, allowing them to make more informed decisions. This judicial assistance is crucial for ensuring that the law is applied fairly and consistently, even in the face of sophisticated attempts to exploit loopholes.¹¹

As Csaba Cservák emphasizes, the rule of law requires legal systems to adapt and correct flaws. AI can play a crucial role in this process by providing the tools necessary to identify and address loopholes more efficiently. By continuously monitoring legal frameworks, simulating the impact of proposed laws, and assisting judges in interpreting existing statutes, AI can help create a more robust and adaptive legal system that is better equipped to address the challenges of a rapidly changing world.

5. CHALLENGES AND ETHICAL CONSIDERATIONS

The integration of AI into legal processes, while offering significant benefits, also presents a range of challenges and ethical considerations that must be carefully

¹⁰ M. HILDEBRANDT: *Smart technologies and the end(s) of law: Novel entanglements of Law and technology*. Edward Elgar Publishing, 2015.

¹¹ L. M. SOLAN: *The language of statutes: Laws and their interpretation*. University of Chicago Press, 2010.

addressed. Balancing AI's capabilities with fundamental legal principles is crucial to ensure that these technologies serve the interests of justice and the rule of law.

One of the primary challenges is ensuring the transparency of AI tools. Many AI systems, particularly those based on complex machine learning algorithms, operate as "black boxes" making it difficult to understand how they arrive at their conclusions. This lack of transparency can undermine public trust in the legal system, particularly when AI is used to make decisions that affect individuals' rights and liberties. For AI to be accepted and trusted, it is essential that its decision-making processes are transparent and auditable. This requires the development of AI systems that are not only effective but also explainable, allowing legal professionals and the public to understand the reasoning behind their outputs.¹²

Another significant concern is the potential for bias in AI systems. AI algorithms are trained on data, and if that data reflects existing societal biases, the AI system will likely perpetuate or even amplify those biases. For example, if an AI system used to analyse legal texts is trained on data that disproportionately reflects the experiences of one demographic group, it may be less effective at identifying loopholes that affect other groups. This can lead to unfair or discriminatory outcomes, undermining the principle of equal justice under the law. Addressing this challenge requires careful attention to the data used to train AI systems, as well as the development of techniques to mitigate bias.¹³

Furthermore, it is crucial to recognize that AI should support, not replace, human judgment. While AI can provide valuable insights and automate certain tasks, it should not be seen as a substitute for human expertise and ethical reasoning. Legal decisions often involve complex considerations that go beyond the purely logical or analytical, requiring an understanding of context, nuance, and human values. AI should be used as a tool to enhance human decision-making, not to replace it. This requires maintaining human oversight of AI systems and ensuring that legal professionals retain the ultimate authority to make decisions that affect individuals' lives.¹⁴

The ethical considerations surrounding the use of AI in legal processes are multifaceted and require ongoing attention. It is essential to ensure that AI

¹² S. WACHTER – B. MITTELSTADT – C. RUSSELL: Counterfactual explanations without opening the black box: Automated decisions and the GDPR. *Harvard Journal of Law & Technology*, 2017 (2), 841-916.

¹³ S. BAROCAS – A. D. SELBST: Big data's disparate impact. *California Law Review*, 2016 (3), 671-732.

¹⁴ J. DANAHER: Automation and the future of work: A critical analysis. *The Journal of Law, Technology & Policy*, 2018 (1), 1-32.

systems are developed and deployed in a way that upholds the principles of justice, fairness, and the rule of law. This requires a collaborative effort involving legal professionals, technologists, policymakers, and the public to establish clear ethical guidelines and regulatory frameworks for the use of AI in the legal system. The goal should be to harness the power of AI to improve the legal system while safeguarding fundamental human rights and values.

6. CASE STUDIES AND IMPLICATIONS

DoNotPay, self-proclaimed as the “world’s first robot lawyer”, offered AI-driven legal assistance for tasks such as contesting parking tickets and drafting legal documents. The platform aimed to democratize legal services by providing automated solutions to consumers. However, in September 2024, the Federal Trade Commission (FTC) charged DoNotPay with deceptive advertising practices, alleging that the company misrepresented the efficacy and reliability of its AI services. The FTC’s complaint highlighted that DoNotPay’s AI chatbot failed to deliver legal expertise comparable to that of a human lawyer and that the company did not employ licensed attorneys to verify the accuracy of its services.¹⁵

In February 2025, the FTC finalized an order requiring DoNotPay to cease making misleading claims about its AI capabilities and imposed a monetary relief of \$193,000. Additionally, the company was mandated to notify past subscribers about the settlement and the limitations of its services. This action underscores the necessity for AI service providers to substantiate their claims and ensure that their products meet advertised standards.¹⁶

Beyond regulatory scrutiny, DoNotPay faced legal challenges concerning the unauthorized practice of law. In March 2023, a class-action lawsuit was filed against the company, alleging that its AI-driven services constituted legal practice without proper licensing. Although a federal court dismissed the suit due to lack of standing, the case highlighted the ongoing debate about the role of AI in legal services and the potential for unauthorized practice. These developments

¹⁵ Federal Trade Commission, *FTC announces crackdown on deceptive AI claims and schemes* (September 25, 2024). Retrieved from <https://www.ftc.gov/news-events/news/press-releases/2024/09/ftc-announces-crackdown-deceptive-ai-claims-schemes>.

¹⁶ Federal Trade Commission, *FTC finalizes order with DoNotPay that prohibits deceptive ‘AI lawyer’ claims, imposes monetary relief, and requires notice to past subscribers* (February 11, 2025). Retrieved from <https://www.ftc.gov/news-events/news/press-releases/2025/02/ftc-finalizes-order-donotpay-prohibits-deceptive-ai-lawyer-claims-imposes-monetary-relief-requires>.

emphasize the importance of regulatory oversight and the need for AI companies to operate within established legal and ethical boundaries.¹⁷

In February 2025, a significant legal incident highlighted the perils of unverified reliance on artificial intelligence within the legal profession. Three attorneys representing plaintiffs in a personal injury lawsuit against Walmart were sanctioned for submitting a court filing that included fabricated case citations generated by an AI program. The case involved allegations that Walmart sold a defective hoverboard, which allegedly caught fire and caused substantial property damage. The attorneys – Rudwin Ayala and T. Michael Morgan of Morgan & Morgan, along with local counsel Taly Goody of Goody Law Group – submitted a motion citing nine cases, eight of which were non-existent.¹⁸

U.S. District Judge Kelly Rankin of Wyoming emphasized the ethical obligation of attorneys to ensure the authenticity of their cited sources, stating: *“As attorneys transition to the world of AI, the duty to check their sources and make a reasonable inquiry into existing law remains unchanged.”* Consequently, the court imposed fines totaling \$5,000: Ayala was fined \$3,000 and had his pro hac vice admission revoked, effectively removing him from the case; Morgan and Goody were each fined \$1,000 for insufficient oversight of the filing process.

This incident underscores the growing challenges and responsibilities associated with integrating AI tools into legal practice. While AI can enhance efficiency, this case illustrates the potential risks of “hallucinated” outputs – fabricated information generated by AI systems. Legal professionals must exercise due diligence and verify all AI-generated content to maintain the integrity of legal proceedings and uphold ethical standards.¹⁹

The recent cases involving DoNotPay and Morgan & Morgan underscore the critical need for stringent oversight and ethical considerations in the deployment of artificial intelligence (AI) within legal services. DoNotPay’s misrepresentation of its AI capabilities led to a \$193,000 settlement with the Federal Trade Commission (FTC), highlighting the consequences of deceptive advertising in AI applications. Similarly, the sanctions imposed on Morgan & Morgan attorneys for submitting

¹⁷ ABA Journal, Judge tosses UPL suit against ‘robot lawyer’ DoNotPay, saying law firm plaintiff was not harmed (November 21, 2023). Retrieved from <https://www.abajournal.com/news/article/judge-tosses-upl-suit-against-robot-lawyer-donotpay-saying-law-firm-plaintiff-was-not-harmed>.

¹⁸ S. Merken, Judge fines lawyers in Walmart lawsuit over fake, AI-generated cases (February 25, 2025). Reuters. Retrieved from <https://www.reuters.com/legal/government/judge-fines-lawyers-walmart-lawsuit-over-fake-ai-generated-cases-2025-02-25/>.

¹⁹ S. Merken, AI ‘hallucinations’ in court papers spell trouble for lawyers (February 18, 2025). Reuters. Retrieved from <https://www.reuters.com/technology/artificial-intelligence/ai-hallucinations-court-papers-spell-trouble-lawyers-2025-02-18/>.

AI-generated fictitious case citations emphasize the professional obligations of lawyers to verify the accuracy of information, regardless of the tools employed.

These incidents serve as cautionary tales, illustrating the potential pitfalls of integrating AI into legal practice without adequate safeguards. They highlight the necessity for legal professionals and AI developers to collaborate in establishing robust frameworks that ensure the reliability and ethical use of AI technologies. As AI continues to evolve, it is imperative that the legal industry prioritizes the development of standards and regulations that uphold the integrity of legal proceedings and protect consumer interests.

7. CONCLUSION

The relationship between Artificial Intelligence and legal loopholes is complex and multifaceted, characterized by a duality that presents both opportunities and challenges for the legal system. As this paper has explored, AI possesses the remarkable capacity to both detect and exploit legal loopholes. On one hand, AI's analytical prowess allows it to meticulously examine vast legal datasets, identifying ambiguities, inconsistencies, and outdated rules that might otherwise go unnoticed. This capability is invaluable for strengthening legal frameworks and ensuring that they are robust and adaptable to changing societal and technological landscapes. AI-powered tools can assist lawmakers in drafting more precise legislation, monitor legal systems for emerging loopholes, and aid judges in interpreting statutes in a manner that aligns with their intended purpose.

On the other hand, the same analytical capabilities that make AI a powerful tool for detecting loopholes can also be used to exploit them. AI systems can be employed to navigate complex regulatory environments, identify opportunities for tax avoidance, and create smart contracts that circumvent the spirit of the law while adhering to its letter. This capacity for rapid analysis and pattern recognition can allow for the exploitation of loopholes at a scale and speed that is difficult for regulators to counter, potentially undermining the integrity of the legal system.

The key to navigating this complex landscape lies in the development and deployment of ethical, transparent, and accountable AI systems. It is crucial that AI tools operate in a manner that is understandable and auditable, allowing legal professionals and the public to scrutinize their decision-making processes. Furthermore, it is essential to address the potential for bias in AI systems, ensuring that they are trained on data that is representative and does not perpetuate existing societal inequalities. Finally, it is imperative that AI is used to support,

not replace, human judgment, recognizing that legal decisions often involve complex considerations that go beyond the purely logical or analytical.

In addition to national efforts, the global nature of AI technology necessitates international collaboration to harmonize legal standards and practices. As AI systems and their applications cross borders, inconsistencies in national regulations can lead to regulatory arbitrage, where entities exploit differing laws to their advantage. Therefore, it is crucial for international bodies and governments to work together to establish shared principles and guidelines for AI governance. Organizations such as the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) have already begun to develop frameworks for AI ethics and governance, advocating for values such as transparency, accountability, and fairness across jurisdictions.²⁰ The European Union's AI Act represents another significant step toward creating comprehensive regulations that address both the opportunities and risks posed by AI technologies.²¹ By fostering international dialogue and cooperation, we can ensure that AI technologies are leveraged to enhance, rather than undermine, the rule of law globally while addressing the inherent challenges of regulating rapidly evolving technology.

In conclusion, AI's dual role in addressing legal loopholes necessitates a careful and nuanced approach. While AI offers significant potential for improving the legal system, it also presents considerable risks if not managed responsibly. The challenge lies in harnessing the power of AI to strengthen the rule of law and promote societal justice, while mitigating the potential for its misuse. This requires a collaborative effort involving legal professionals, technologists, policymakers, and the public to establish clear ethical guidelines and regulatory frameworks for the use of AI in the legal system. Only through such a concerted effort can we ensure that AI serves as a force for good, rather than a tool for undermining the very principles it should uphold.

²⁰ OECD, Recommendation of the Council on Artificial Intelligence. OECD Legal Instruments, 2019, <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449>.

²¹ M. VEALE – F. ZUIDERVEEN BORGESIU: Demystifying the Draft EU Artificial Intelligence Act. *Computer Law Review International*, 2021 (4), 97-112.

BIBLIOGRAPHY

- A. AGRAWAL – J. GANS – A. GOLDFARB: *Prediction machines: The simple economics of artificial intelligence*. Harvard Business Review Press, 2018.
- K. D. ASHLEY: *Artificial intelligence and legal analytics: New tools for law practice*. Cambridge University Press, 2017.
- S. BAROCAS – A. D. SELBST: Big data's disparate impact. *California Law Review*, 2016 (3), 671-732.
- J. BRAITHWAITE: *Regulatory capitalism: How regulation reshaped the global economy*. Edward Elgar Publishing, 2017.
- CS. CSERVÁK: Rule of Law and Constitutional Law. In: GRZEGORZ PASTUSZKO (ed.): *Rule of Law*. Warszawa, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, 2023, 181-274.
- J. DANAHER: Automation and the future of work: A critical analysis. *The Journal of Law, Technology & Policy*, 2018 (1), 1-32.
- P. DE FILIPPI – A. WRIGHT: *Blockchain and the law: The rule of code*. Harvard University Press, 2018.
- M. HILDEBRANDT: *Smart technologies and the end(s) of law: Novel entanglements of Law and technology*. Edward Elgar Publishing, 2015.
- L. M. SOLAN: *The language of statutes: Laws and their interpretation*. University of Chicago Press, 2010.
- H. SURDEN: Artificial intelligence and law: An overview. *Georgia State University Law Review*, 2014 (4), 1115-1144.
- R. SUSSKIND: *Tomorrow's lawyers: An introduction to your future*. Oxford University Press, 2017.
- M. VEALE – F. ZUIDERVEEN BORGESIUŠ: Demystifying the Draft EU Artificial Intelligence Act. *Computer Law Review International*, 2021 (4), 97-112.
- S. WACHTER – B. MITTELSTADT – C. RUSSELL: Counterfactual explanations without opening the black box: Automated decisions and the GDPR. *Harvard Journal of Law & Technology*, 2017 (2), 841-916.
- S. ZUBOFF: *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. PublicAffairs, 2019.

REGULATING THE CLOUD IN THE EU: A COMPREHENSIVE REVIEW OF THE GDPR, NIS2, DSA, DMA, AND CYBERSECURITY FRAMEWORKS

FELHŐALAPÚ SZABÁLYOZÁS AZ EU-BAN: ÁTFOGÓ ÁTTEKINTÉS A GDPR, NIS2, DSA, DMA ÉS A KIBERBIZ- TONSÁGI KERETRENDSZEREK VONATKOZÁSÁBAN

WASIM KHRAISHA¹

ABSZTRAKT ■ Az utóbbi évtizedben a felhőalapú számítástechnika szabályozása az EU hivatalos testületeinek egyik fontos kérdésévé vált. Több lépés és kezdeményezés történt ebben az irányban. Ez érthető, ha figyelembe vesszük a felhőalapú szolgáltatások hatalmas lehetőségeit, amelyek nemcsak a magánszemélyek, hanem a közérdek számára is fontosak. Jelen tanulmány átfogó áttekintést ad a felhőalapú tranzakciókra vonatkozóan alkalmazható jogszabályok egy részéről, különös figyelmet fordítva az adatvédelmi és biztonsági kérdésekre, a CSP-k kötelezettségeire, a piaci megállapodásokra és a felhőalapú infrastruktúra általános ellenálló képességére. Főként a GDPR, NIS2, DSA, DMA, valamint a Kiberbiztonsági Törvény kerülnek ismertetésre. A cél egy kritikai, de hasznos áttekintés nyújtása a jogszabályok összefüggéseiről és kölcsönhatásairól a felhőalapú-ökoszisztémában. Ezenkívül a felmerülő kihívások és következmények is tárgyalásra kerülnek. A cél, hogy felfedjük az esetleges hiányosságokat vagy hézagokat, és végül olyan hatékony ajánlásokat tegyünk mind a felhőalapú szolgáltatók, mind az érdekelt felek számára, amelyek erős, ugyanakkor könnyen követhető megfelelési keretrendszert biztosítanak, elősegítve az innovációt és garantálva a felhasználók jogait a felhőalapú környezetekben.

KULCSSZAVAK: felhőalapú számítástechnika, adatvédelem, felhőalapú szabályozás, adatmegfelelőség, GDPR

ABSTRACT ■ During the last decade, the regulation of cloud computing has become a concern for the EU official bodies. Several steps and initiatives have been taken in this respect. This is understandable when looking at the huge facilities that cloud services provide, not only for private users but also for public interests. This paper comprehensively reviews some of

¹ PhD student, Doctoral School of Law and Political Sciences, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary.

the laws relatively applicable to cloud transactions in terms of data privacy & security, CSPs obligations, market arrangements, and overall resilience of the cloud infrastructure. Mainly, it will address the GDPR, NIS2, DSA&DMA, and the Cybersecurity Act. Aiming to give a critical but useful overview of their links and interplays in the cloud ecosystem. In addition, the challenges as well as the consequences that may arise from that. Leading to discovering any gaps or shortness to help at the end, offering some impactful recommendations for both cloud actors and stakeholders to ensure a strong but easy-to-follow compliance framework that improves innovation but guarantees users' rights in the cloud environments.

KEYWORDS: cloud computing, data protection, cloud regulations, data compliance, GDPR

1. INTRODUCTION

Technological innovation without a doubt is, a major driver of economic growth and human progress. Several classification models are available to distinguish different types of technologies. A particular class of technologies is called general-purpose technology, which refers to those innovations whose impact and adoption span all sectors of the economy, improving and altering many pre-existing social and economic structures. The best examples of such technologies are electricity and information technology. In this regard, a technology called (cloud computing) has recently emerged as a powerful general-purpose technology with a substantial impact on all private and public sectors, promoting efficiency, competition, innovation, and growth. Briefly, cloud computing could be defined as *“the development and delivery of scalable, on-demand computing services, including computing machines, databases, storage, networking, software, analytics, and intelligence over the Internet”*.²

Cloud technology brings a large number of benefits. On the consumers' side, for example, they can synchronize and access their data across many devices, independently of the location, similar to how they already do with their emails and social media. For services like hospitals, the adoption of the cloud can facilitate the efficiency of services through data sharing. For example, people can have their medical history data stored in the cloud and made available to all hospitals. Education is another sector that benefits from cloud adoption, as lectures can be offered remotely (e-learning). The same applies

² RICHARD G. LIPSEY – KENNETH I. CARLAW: *Economic transformations: general-purpose technologies and long-term economic growth*. Oxford University Press, 2005, https://www.researchgate.net/publication/227468040_Economic_Transformations_General_Purpose_Technologies_and_Long-Term_Economic_Growth (Accessed: 22/12/2024).

to public offices, defense, and any other sectors. On the other side, firms will be able to acquire as much computing and storage power as they need and pay only for what they consume, thus removing the need to maintain expensive infrastructure. Internally, the adoption of the cloud can increase productivity and collaboration (e.g., through instant data sharing), provide complementary support to improve creativity, reduce time-to-market, and create many other competitive advantages.³

Cloud computing regulations are still in their early versions. Many efforts are still required to create comprehensive frameworks and policies. For example, a study conducted by the European Commission to analyze the laws and contracts related to the cloud market in 28 European countries concluded that no specific cloud market laws exist in any of these countries.⁴ In most cases, cloud-computing issues are dealt with in commercial contracts and rely on numerous laws drawn to related topics like data security and privacy laws, data transfer laws, and others.⁵

The lack of specific laws regulating the cloud, combined with the fast and wide adoption of this technology worldwide. There are two important reasons why cloud-computing regulation is a crucial domain to search in. This paper employs a qualitative research methodology to analyze key EU regulations affecting the cloud market. Specifically, the General Data Protection Regulation (Regulation [EU] 2016/679, hereinafter: the GDPR). Directive on measures for a high common level of cybersecurity across the Union (Directive [EU] 2022/2555, hereinafter: the NIS2 Directive). Digital Services Act (Regulation [EU] 2022/2065, hereinafter: the DSA). Digital Markets Act (Regulation [EU] 2022/1925, hereinafter: the DMA). Regulation on ENISA (the European Union Agency for Cybersecurity) and on information and communications technology cybersecurity certification (Regulation [EU] 2019/881, hereinafter: the Cybersecurity Act). This article will give a comprehensive review of how these regulations interact and their possible implications for cloud service providers and customers.

³ JOE WEINMAN: *Clouconomics. The business value of cloud computing*. John Wiley & Sons, 2012.

⁴ https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/doing-business-eu/contract-rules/cloud-computing/study-economic-detriment-unfair-and-unbalanced-contractual-terms_en (Accessed: 28/12/2024).

⁵ VINEETH NARAYANAN: Harnessing the cloud: international law implications of cloud computing. *Chicago Journal of International Law*, 2012 (2), 783.

2. CLOUD COMPUTING MODELS

Cloud computing has two types of models: the deployment model, which could be one of three types: public⁶, private⁷, or hybrid⁸ cloud. And the service model, in three categories: IAAS, PAAS, and SAAS. IAAS: refers to infrastructure as a service. It is a cloud service model where users can get access to basic computing infrastructure. IT administrators commonly use them if the organization requires resources like storage or virtual machines. IAAS is the model that requires you only to manage the data, runtime, and middleware applications while the cloud providers handle the rest.⁹ PAAS refers to the platform as a service. It provides cloud platforms and a runtime environment for developing, testing, and managing applications. This service model enables users to deploy applications without the need to acquire, manage, and maintain the related architecture. Whereas if the organization needs a platform for creating software applications, PAAS is the suitable model. PAAS only requires handling the applications and the data. The cloud service providers handle the rest of the components like runtime, middleware, operating systems, servers, storage, and other things.¹⁰ SAAS refers to software as a service. It involves cloud services for hosting and managing software applications. The vendors satisfy software and hardware requirements, so no need to manage any of those aspects of the solution and no need for any IT equipment. With the SAAS model, the cloud service provider handles all components of the solution required by the organization.¹¹

⁶ In public cloud, the cloud infrastructure is available to the public over the internet, which are owned by cloud service providers, where resources are shared among multiple tenants, offering high scalability but less control, GIULIO D'AGOSTINO: *Data security in cloud computing volume*. Vol. I. New York, Momentum Press, 2019, 19.

⁷ With private cloud, the cloud infrastructure is exclusively operated by a single organization, which could be managed by organization or a third party, usually private cloud is Dedicated to a single organization for enhanced security and compliance, PRESTON DE GUISE: *Data protection: Ensuring data availability*. London, CRC press, 2020, 217.

⁸ The hybrid cloud is a combination of the functionalities of both public and private cloud, DE GUISE 2020, 220.

⁹ KEVIN MCGILLIVRAY: *Government Cloud Procurement*. Cambridge University Press, 2022, 22.

¹⁰ THEO LYNN – JOHN G. MOONEY et al.: *Data Privacy and Trust in Cloud Computing*. Palgrave Macmillan, 2021, 7.

¹¹ DE GUISE 2020, 211-212.

3. ADOPTION TRENDS IN THE EU

Not long ago, the adoption of cloud services grew gradually and significantly within the EU, due to the facilities that the cloud provides to all public and private institutions. A survey conducted on the adoption rates of cloud services in the EU says that at the end of 2023, about 45% of the corporations in the EU are relying on cloud services. In countries like Finland, Sweden, and Denmark, the rates were 78%, 72%, and 70%, respectively. While in Bulgaria and Romania, the average was 18% for both being at the bottom of the list.¹² Cloud technologies are also popular among public sectors as well, for example, in healthcare, education, and administrative services.¹³ Leaning on the cloud contributes to saving expenses, ease of expansions, and developments for institutions. Moreover, they can anticipate approximately 20-30 % savings in their daily-related tasks, as well as enhancing marketing and helping achieve high economic performance.¹⁴

4. THE GENERAL DATA PROTECTION REGULATION (GDPR)

*“Cloud services are naturally subject to the GDPR provisions, either on the side of the cloud provider, the customer, or both”.*¹⁵ The GDPR came with several rules, concepts, and obligations, which together would constitute a safeguard for a secure environment for data in the cloud. Mainly on data privacy sides. Its primary purpose is to ensure the fundamental rights and freedoms of natural persons, particularly their right to data privacy, while ensuring the free movement of personal data within the EU. We see this closely connected with the CSPs, as it underscores the dual responsibility of protecting personal data and facilitating its lawful movement since cloud operations often involve cross-border data transfers and processing in multiple jurisdictions. Therefore, we see that CSPs must design their services in alignment with these principles, enabling secure and compliant data management while supporting data portability and mobility across the EU.

¹² Market Trends of Europe Cloud Computing Industry, online report. <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/europe-cloud-computing-market/market-trends> (3/1/2025).

¹³ Europe Cloud Computing Market Size, online report. Source: <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/europe-cloud-computing-market> (3/1/2025).

¹⁴ Europe Cloud Computing Market Size, online report. Source: <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/europe-cloud-computing-market> (3/1/2025).

¹⁵ CHRISTOPHER MILLARD: *Cloud Computing Law*. Oxford University Press, 2021, 384.

For example, encryption and data minimization are techniques that align with the GDPR's objectives.¹⁶

Key GDPR definitions are crucial for understanding its application to cloud computing. Data processing encompasses any operation performed on personal data, including collection, storage, retrieval, or erasure.¹⁷ This broad definition covers a wide range of cloud activities, from basic data storage to complex analytics and machine learning. In most cases, enterprises using cloud services act as data controllers, responsible for ensuring compliance with GDPR requirements.¹⁸ Processors, typically Cloud Service Providers (CSPs), process personal data on behalf of the controller, following the controller's instructions and ensuring data security and compliance.¹⁹ A personal data breach refers to any security incident leading to the unlawful destruction, loss, alteration, unauthorized disclosure, or access to personal data, which is especially relevant in cloud environments due to the risks of hacking, data loss, or insider threats.²⁰ Such breaches must be managed following the breach notification requirements outlined in Articles 33 and 34 of the GDPR. Cross-border processing refers to the processing of personal data that takes place across multiple EU Member States or involves data transfers outside the EU.²¹ This is particularly common in cloud operations and is critical for assessing compliance with the GDPR's rules on international data transfers, as outlined in Articles 44-50.

CSPs must take the burden of ensuring the processing they conduct is following the legal basis. Thus, they have to introduce their services following these principles, such as transparency, storage limitation, etc.²² They must acknowledge a valid legal ground, such as contractual necessity, consent, or legitimate interests, for processing data legally.²³ In this subject, data processing agreements (DPAs), which are usually concluded between the CSPs and the customer, are vital for defining the conditions of processing and best compliance.²⁴ The GDPR recommended a written contract governing a relationship concerning data processing, detailing key aspects like the scope of processing, duration, data categories, and processing objectives & elements. This would be highly and directly relevant to cloud environments where data storage, processing, and

¹⁶ Article 1 point 1-3 of the GDPR.

¹⁷ Article 4 point 2 of the GDPR.

¹⁸ Articles 4 point 7 and point 24 of the GDPR.

¹⁹ Article 4 point 8 of the GDPR.

²⁰ Article point 12 of the GDPR.

²¹ Article 4 point 23 of the GDPR.

²² Article 5 of the GDPR.

²³ Article 6 of the GDPR.

²⁴ Article 28 of the GDPR.

transfer are fundamentals.²⁵ Essential conditions for using sub-processors that are common in the cloud ecosystem require explicit general authorization from the controller and ensure equivalent data protection commitments across the service lifecycle.²⁶ In the end, they must securely return or erase data, aligning with service principles in cloud operations.²⁷ Data controllers and processors²⁸ must execute appropriate technical and organizational practices to maintain a level of security appropriate to possible risks, considering the nature, scope, context, and purposes of the processing.²⁹ These must include the *“ability to ensure the ongoing confidentiality, integrity, availability, and resilience of processing systems and services”*.³⁰ It also mandates the restoration of data availability and access in the event of a physical or technical incident. Additionally, regular testing, assessment, and evaluation of the effectiveness of security measures are necessary.³¹ Crucially, on the matter of data breaches, controllers and processors must notify the competent data protection supervisory authority of a personal data breach within 72 hours of knowing it.³² CSPs must notify the controller of any breach, who then informs the supervisory authority and data subjects, if necessary.³³ Given the shared and multi-layered infrastructure in the cloud, clear contractual agreements between the provider and client are essential to define breach notification responsibilities.³⁴

Cross-border data transfer to third countries or international organizations might be the most critical challenge that may occur during cloud operations. Since data is stored across multiple cloud centers, which are usually located in different jurisdictions.³⁵ GDPR regulates this issue and provides many related essential resolutions. Any data transfer outside of the EU territories must comply with these obligations.³⁶ As a rule, data transfer to any third country or international organization is only allowed if a level of adequate protection is guaranteed, upon a decision on that from the European Commission based on specific elements.³⁷ Moreover, some useful tools are introduced to facilitate

²⁵ Articles 28 point 2, point 3, subpoint (a), (b) of the GDPR.

²⁶ Article 28 point 4 of the GDPR.

²⁷ Article 2 point 3 subpoint (e), (g) of the GDPR.

²⁸ Cloud customers and CSPs respectively.

²⁹ Article 32 point 1 subpoint (a), (b) of the GDPR.

³⁰ Article 32 point 1 subpoint (c) of the GDPR.

³¹ Article 32 point 1 subpoint (d) of the GDPR.

³² Article 33 point 1 of the GDPR.

³³ Articles 33 point 2, Article 34 of the GDPR.

³⁴ Article 33 point of the GDPR.

³⁵ MILLARD 2021, Ibid.

³⁶ Article 44 of the GDPR.

³⁷ Article 45 of the GDPR.

transfers to the inadequate protection level countries, for example, the Standard Contractual Clauses (SCCs) or the Binding Corporate Rules (BCRs).³⁸ However, some exceptions are provided, like explicit consent from the data subject on his data transfer.³⁹ Notably, the commission and supervisory authorities should regularly assess the overall effectiveness of transfer mechanisms.⁴⁰ Such rules and provisions may be useful to limit foreign laws from overriding the GDPR.⁴¹ Upon the previous explanation, we ensure that for secure cloud environments, clear contract terms are required to ensure compliance with cross-border data transfer rules.

The inherent risks associated with the vast amounts of data processed in the cloud, cross-border data transfers, and the potential for unauthorized access necessitate the implementation of a Data Protection Impact Assessment (DPIA). This process allows controllers or cloud customers to systematically identify, assess, and mitigate risks linked to cloud data processing activities. The GDPR requires consultation with supervisory authorities when risks cannot be mitigated, ensuring regulatory oversight of high-risk cloud operations. Article 35 of the GDPR thus establishes a proactive, risk-based compliance framework that aligns with the regulation's goal of safeguarding personal data.⁴²

Two additional essential concepts for cloud compliance are Data Protection by Design and Data Protection by Default. These principles require data controllers to integrate data protection measures into the design of processing systems and operations from the outset. In cloud environments, this involves implementing technical and organizational measures to secure personal data and protect data subjects' rights. Additionally, it ensures that only the minimum necessary data is processed by following the principles of data minimization and purpose limitation. This approach fosters accountability and strengthens compliance with GDPR standards in cloud services.⁴³

The GDPR is central to data security and privacy in the cloud, but its application presents several challenges. While it requires organizational and technical measures for data security, it lacks specific guidelines, leaving ambiguity for cloud transactions. The distinction between controller and processor roles becomes complex in hybrid or multi-tenant clouds, leading to uncertainty in liability. Additionally, the strict rules on cross-border data transfers complicate continuous

³⁸ Article 47 of the GDPR.

³⁹ Article 49 of the GDPR.

⁴⁰ Article 50 of the GDPR.

⁴¹ Article 48 of the GDPR.

⁴² MILLARD 2021, 355-358.

⁴³ Article 25 of the GDPR.

compliance throughout the data lifecycle. Finally, the GDPR's extraterritorial application creates challenges for cloud service providers handling data in non-EU jurisdictions, slowing compliance enforcement.

5. NETWORK AND INFORMATION SYSTEMS DIRECTIVE, THE NIS2

The NIS2 constitutes the second pillar of the EU's legal framework for data security in the cloud. It replaced the original NIS directive (Directive (EU) 2016/1148). It focuses on cybersecurity and the resilience of digital services to maintain appropriate measures in the face of cyber risks. In addition, it has wide applicability in numerous digital infrastructure sectors and is compatible with the growing need for suitable cybersecurity measures in cloud environments.

One of the most important goals of this directive is to harmonize cybersecurity requirements within the EU. Exceptionally, it provides a more consistent compliance framework for CSPs operating in multiple jurisdictions.⁴⁴ For multinational cloud providers, these unified standards reduce the costs and challenges of compliance while enhancing security levels for users.⁴⁵ The NIS2 directive gave the CSPs a special definition as "Essential Entities",⁴⁶ determining their important contributions to the digital markets. As a result, many obligations that are more serious for CSPs were introduced, such as conducting risk assessments, ensuring proper breach reporting, and adopting comprehensive cybersecurity measures.⁴⁷ Moreover, it highlights the necessity of supply chain security.⁴⁸ Pointing out that any faults or shortcomings in third-party suppliers can limit the authenticity of cloud providers. Therefore, CSPs have to ensure that during the whole supply chain the data go through; there is risk evaluation done appropriately by promoting accountability and resilience covering all parts of its ecosystem as well as ensuring security measures extend beyond their infrastructure. This is very beneficial since it is common to deploy intricate networks of third-party suppliers and subcontractors in the cloud.⁴⁹ To

⁴⁴ NIELS VANDEZANDE: Cybersecurity in the EU: how the NIS2- Directive stacks up against its predecessor. 2023, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4383118 (Accessed: 13/1/2025).

⁴⁵ Articles 5, 7, 18 of the NIS2.

⁴⁶ Articles 2, 3 of the NIS2.

⁴⁷ W. KUAN HON: Cloud Service Providers under the NIS Directive – the UK's implementation (with GDPR comparisons). 2018, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3200149 (Accessed: 15/1/2025).

⁴⁸ Article 21 paragraph (2) of the NIS2.

⁴⁹ VANDEZANDE 2023, Ibid.

promote cooperation among CSPs and other stakeholders like public authorities, for example, the NIS2 explained related issues such as incident reporting and effective information-sharing mechanisms.⁵⁰ Targeting to minimize the side effects of cybersecurity breaches to guarantee continuous services and increase trust in cloud computing environments.⁵¹

The NIS2 directive is pivotal legislation for a secure cloud environment. It contributes to reducing risks, increasing trust, and helping to achieve a resilient cloud environment. However, some challenges and obstacles may occur by applying its provisions. The guarantee that its application of the same standards to achieve security in the cloud environment among all member states of the Union, which constitutes one of the most important goals of this directive, may be the primary challenge, as application practices differ from one member state to another. Moreover, it is very complex to maintain security throughout the supply chain in the cloud since they usually rely on a diverse network of multiple third-party services, and ensuring strong and sufficient security within all of that while keeping high levels of innovation could constitute a serious hindrance. Lastly, the incident reporting provisions may harm the institution's reputation, thus, cloud service companies may think twice before reporting any breaches, considering the effects of losing clients' trust. Therefore, reaching a balance between transparency and ensuring trust continuously is a critical aspect to focus on.

6. DIGITAL SERVICES ACT (DSA) AND DIGITAL MARKETS ACT (DMA)

The (DSA) and (DMA) are two key pieces of legislation that came with significant provisions covering and regulating the broader digital ecosystem. In the cloud environment, issues like CSPs as a hosting service, platform services obligations, data protection, and competition in the digital market are mainly addressed by the above-mentioned acts, along with other relevant rules that we will look at in the following.

When it comes to digital safety, the DSA is a vital legislation with its main scope focusing on the organization of the online platforms in a way that provides sufficient safety for users, stipulating the legal obligations and liabilities of the service providers or "platform providers". Therefore, CSPs as platform providers fall within the obligations of this act. Mainly when running under the PAAS deployment model among the three models in general. Liability and accountability

⁵⁰ Articles 21 and Article 23 of the NIS2.

⁵¹ HON 2018, Ibid.

are two focuses of the DSA. CSPs are responsible for the user's data or the third party's data they host or distribute as platform service providers. They are liable for the safety of this data stored by a user. However, under certain circumstances, they could be exempt from such liability. Terms and conditions transparency got precise care from the DSA. CSPs as intermediary service providers, according to this act, are accountable for providing any necessary details for any restrictions⁵² connected to the services they provide in their terms and conditions statement. Moreover, it is highly important in this regard to ensure that these terms and conditions are explicit and written in simple, clear words with the misuse or the illegal action. It can be seen as a big challenge practically since these wide-meaning terms may differ from one country to another. Similarly, they may hold a much more complex meaning when applied to various scenarios.

Special organization of large platforms introduced by the DSA, establishing a specific framework for big service providers. Usually, CSPs are classified as big service providers, which comes from the nature of their function. Thus, they must adhere to the DSA provisions in this regard.⁵³ It is to be noted that these articles impose stricter obligations on VLOPs. Consequently, CSPs are under a rigorous framework for compliance purposes. The DSA came with several effective content that have had a significant impact, mainly on promoting consumer protection in the cloud and organizing big CSPs. However, by reviewing this act, we can notice that it may place numerous challenges to its application on the CSPs. Most importantly, those provisions related to the modification of data content, which are in a potential conflict with GDPR in this regard, mainly for principles such as lawfulness, fairness, transparency, data minimization, purpose limitation, and user consent. Finally, yet importantly, such strict obligations may hurt the development of the cloud industry, additionally, it may prevent smaller competitors and evolving startups from entering the market.

Complementarily, the DMA brought several requirements for digital service providers, primary obligations and prohibitions that would enhance the security and safety of personal data in the cloud and protect competition in the digital market. Further provisions were added regarding big CSPs under the DMA. They could be classified as Gatekeepers if they meet specific requirements.⁵⁴ Which consequently puts more obligations on CSPs acting under this condition.

A key provision of the Digital Markets Act (DMA) is the restriction on Cloud Service Providers (CSPs) from processing personal data for online advertising

⁵² A good example to give for this is an illegal activity.

⁵³ Article 33 of the DSA.

⁵⁴ Article 3 paragraph (1) of the DMA.

without obtaining prior legal consent from the data subject.⁵⁵ This provision not only enhances data security in the cloud but also addresses the critical issue of data ownership, a controversial legal concern in cloud data protection. By requiring user consent for online ads, the DMA strengthens user control over their data. Additionally, when CSPs offer multiple services, the DMA prohibits combining data across services or using it for other purposes, particularly when CSPs act as gatekeepers. Gatekeepers are also restricted from signing end users into additional services or combining personal data without consent.

The DMA further promotes data portability and interoperability, ensuring that consumers can transfer their data to third-party services without discrimination or unjust restrictions by gatekeepers. These measures aim to prevent anti-competitive behavior and protect consumer choice, reinforcing the DMA's goal of fostering fair competition in the digital market.

This act provides wide and comprehensive obligations and prohibitions which, by applying in the cloud market, would ensure fair competition and transparency, leading to provide cloud services by the gatekeeper in a form free of illegal restrictions.

7. CYBERSECURITY ACT AND ENISA

In June 2019, a significant step was taken to enrich the security and resilience of the digital market by adapting the (CSA). Its goal is mainly to highlight the role of the European Agency for Cybersecurity and the establishment of the EU cybersecurity certification schemes (CSA).⁵⁶

The CSA came with various obligations and suggested exceptional requirements useful to adapt by the CSPs to ensure compliance and upgrade confidence among customers. The foundation of the cybersecurity certification framework by the act would help CSPs to achieve the best compliance and security for the data. This approach proposed by the CSA aimed to approve that the ICT products, services, and processes undergo specific security measures to guarantee reliability, trust, compliance, and security throughout the lifecycle of the data in the cloud.⁵⁷ Certification schemes, also known as conformity assessment, *“a demonstration that specified requirements are met which usually includes (activities such as testing, inspection, validation, verification, certification, and accreditation). Specified requirement – a need or expectation that is specified (the specified requirements can be stated in*

⁵⁵ Article 5 paragraph (2) point a) of the DMA.

⁵⁶ Article 1 of the CSA.

⁵⁷ Article 46 of the CSA.

regulatory documents such as regulations, standards, and technical specifications. The specified requirements can be detailed and general).⁵⁸ The certification scheme has several security objectives that are relatively crucial for building a secure cloud ecosystem. By the nature of the cloud, a huge amount of data is processed, stored, and transmitted. One of the most important goals of the CSA is to prevent any unauthorized access, storage, disclosure, or destruction of affected data. Such access is only permitted by authorized persons, programs, or machines.⁵⁹

The CSA grants the European Union Agency for Cybersecurity (ENISA) the leading role in implementing and controlling these certification mechanisms. Together with the European Commission, ENISA and national authorities in the EU shall organize the certification schemes, considering relevant legislation such as the GDPR, NIS2, and others.⁶⁰ Certification schemes would increase the trust of the CSP's customers by showing official certificates of legal security measures taken to ensure the best compliance. However, the certification under Article 46 of the (DMA) presents several challenges. First, since certification is voluntary, some Cloud Service Providers (CSPs) may choose not to comply, potentially undermining customer trust. Second, non-EU CSPs may encounter difficulties in meeting EU certification requirements, and EU certifications may face recognition issues in foreign jurisdictions, particularly concerning cross-border data transfers. Third, compliance with the certification requirements may impose significant costs, especially on smaller CSPs, due to the ongoing obligations for certified services. Although the certification aims to demonstrate continuous compliance, CSPs remain responsible for legal breaches, which could create legal uncertainties for customers.⁶¹ Finally, the certification scheme primarily addresses security but does not cover privacy concerns, such as those outlined in the GDPR, leaving a gap in the broader regulatory framework.

8. CONCLUSION

This review examines key EU regulations affecting cloud technology: the GDPR, NIS2 Directive, DSA & DMA, and the Cybersecurity Act, which collectively establish compliance standards for data protection, security, privacy, fair competition, and data subject rights in the cloud. The GDPR addresses data privacy

⁵⁸ OLENA TSVILII: Cyber Security Regulation. Cyber Security Certification of Operational Technologies. *Technology audit and production reserves*, 2021 (1), <https://ssrn.com/abstract=3796990>.

⁵⁹ Article 51 point c) of the CSA.

⁶⁰ Article 52 of the CSA.

⁶¹ Article 54 of the CSA.

and cross-border data transfers, with CSPs typically acting as data processors and users as data controllers, though ambiguities in roles and liabilities may arise, especially in multi-service cloud models. The DSA and DMA improve accountability and fair competition but impose stricter obligations on CSPs acting as gatekeepers, which could disadvantage smaller players. The Cybersecurity Act supports trust through voluntary cybersecurity certification schemes, while NIS2 emphasizes supply chain security, incident reporting, and risk assessments for secure cloud operations. Despite these efforts, achieving consistent, high compliance across the EU remains a significant challenge.

To improve the regulatory framework of the cloud technology in the EU, we recommend that the roles and responsibilities of the cloud actors should be clarified precisely, taking into account the GDPR provisions. CSPs should provide tools for cloud users to manage their data security and cross-border compliance. Also, certification schemes under the CSA should be mandatory in sensitive data, at least in the healthcare and finance sectors. Importantly, financial support should be provided for small CSPs for fair competition, and at least to make the certification costs shared between the providers and users. Lastly, to reinforce data security, transparency, and accountability in the cloud, the integration of Blockchain technology is an advised step. It would contribute to reducing the risks of data breaches, ensuring data integrity, and promoting trust among cloud users. Therefore, it is highly recommended that CSPs implement these technology features and techniques to achieve the best security compliance.

BIBLIOGRAPHY

Literature

GIULIO D'AGOSTINO: *Data security in cloud computing volume*. Vol. I. New York, Momentum Press, 2019.

PRESTON DE GUISE: *Data protection: Ensuring data availability*. London, CRC press, 2020.

THEO LYNN – JOHN G. MOONEY et al.: *Data Privacy and Trust in Cloud Computing*. Palgrave Macmillan, 2021.

KEVIN MCGILLIVRAY: *Government Cloud Procurement*. Cambridge University Press, 2022.

CHRISTOPHER MILLARD: *Cloud Computing Law*. Oxford University Press, 2021.

VINEETH NARAYANAN: Harnessing the cloud: international law implications of cloud computing. *Chicago Journal of International Law*, 2012 (2).

JOE WEINMAN: *Cloudonomics. The business value of cloud computing*. John Wiley & Sons, 2012.

Online sources

- ‘Europe Cloud Computing Market Size’ (Mordor Intelligence, Online Report), <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/europe-cloud-computing-market> (Accessed 23 January 2025).
- ‘Market Trends of Europe Cloud Computing Industry’ (Mordor Intelligence, Online Report) <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/europe-cloud-computing-market/market-trends> (Accessed 20 January 2025).
- W. KUAN HON: Cloud Service Providers under the NIS Directive – the UK’s implementation (with GDPR comparisons). 2018, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3200149 (Accessed: 15/1/2025).
- RICHARD G. LIPSEY – KENNETH I. CARLAW: *Economic transformations: general-purpose technologies and long-term economic growth*. Oxford University Press, 2005, https://www.researchgate.net/publication/227468040_Economic_Transformations_General_Purpose_Technologies_and_Long-Term_Economic_Growth (Accessed: 22/12/2024).
- OLENA TSVILII: Cyber Security Regulation. Cyber Security Certification of Operational Technologies. *Technology audit and production reserves*, 2021 (1), <https://ssrn.com/abstract=3796990>.
- NIELS VANDEZANDE: Cybersecurity in the EU: how the NIS2- Directive stacks up against its predecessor. 2023, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4383118 (Accessed: 13/1/2025).

Legislations

- Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons about the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation).
- Directive (EU) 2022/2555 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on measures for a high common level of cybersecurity across the Union, amending Regulation (EU) No 910/2014 and Directive (EU) 2018/1972, and repealing Directive (EU) 2016/1148 and repealing Directive 95/46/EC (NIS2 Directive).
- Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a single market for digital services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act).
- Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 (Digital Markets Act).
- Regulation (EU) 2019/881 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on ENISA (the European Union Agency for Cybersecurity) and on information and communications technology cybersecurity certification and repealing Regulation (EU) No 526/2013 (Cybersecurity Act).

ALKOTMÁNYJOGI FELELŐSSÉG A SÉRTETT VONATKOZÁSÁBAN

CONSTITUTIONAL LIABILITY TOWARDS THE VICTIM

KOVÁCSNÉ MOLNÁR ANNA¹

ABSTRACT ■ My research aims to explore the constitutional rights that may be granted to victims, as well as to investigate what protections state bodies and authorities provide to the victim based on their constitutional responsibilities. To achieve this, I will conduct a comparative analysis of the Hungarian Fundamental Law, the Slovak Constitution, and I will also take into account the fundamental rights defined in the European Convention on Human Rights, and the Charter of Fundamental Rights. My hypothesis is that the constitutional rights established in the Fundamental Law are not sufficiently recognized by the professionals working within the authorities involved in criminal proceedings or by the victims themselves, which is why certain cases remain stagnant at the victim level and the victim does not transition into the position of a complainant.

KEYWORDS: victim, constitution, responsibility, Constitutional Court, injured party

ABSZTRAKT ■ Kutatásom célja annak felderítése, hogy a sértettet milyen alkotmányos jogok illethetik meg, továbbá az, hogy kiderítsem, hogy az állami szervek és hatóságok az alkotmányjogi felelősségükből adódóan milyen védelmet biztosítanak a sértett számára. Ehhez összehasonlító elemzéssel megvizsgálom a magyar Alaptörvényt, a szlovák Alkotmányt, továbbá figyelembe veszem az Emberi Jogok Európai Egyezményében és az Alapjogi Chartában meghatározott alapvető jogokat. Hipotézisem, hogy az Alaptörvényben meghatározott alkotmányos jogok nincsenek tudatosulva a büntetőeljárás során eljáró szerveknél dolgozó szakemberekben és áldozatokban sem és ennek köszönhető az, hogy egy-egy ügy megreked az áldozati szinten és az áldozat nem lép a sértett pozíciójába.

KULCSSZAVAK: sértett, alkotmány, felelősség, Alkotmánybíróság, áldozat

¹ PhD hallgató, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

1. BEVEZETÉS

JACQUES DERRIDA álláspontja szerint, a tudatlanság, amely abban nyilvánul meg, hogy nincs elegendő ismeret vagy tudatosság arról, mit jelent felelősnek lenni, önmagában a felelősség hiányát jelenti. Ahhoz, hogy felelős lehess, szükséges reagálni vagy válaszolni arra, mit jelent felelősséget vállalni. „...*Not knowing, having neither a sufficient knowledge or consciousness of what being responsible means, is of itself a lack of responsibility. In order to be responsible it is necessary to respond to or answer to what being responsible means.*”²

Ebből az elméletből kiindulva fontos tisztázni a felelősség kérdését. A Magyar nyelv értelmező szótárának leírása szerint, a felelősség olyan kötelezettség, amely alapján valakinek kötelezettséget kell vállalnia akár erkölcsi, akár anyagi vonatkozásban valakiért vagy valamiért.³ Amennyiben valaki felelősséget vállal valamiért, akkor kötelezettségéből adódóan elszámolási kötelezettség is terheli ennek kapcsán, továbbá a következményekért is felelősségre vonható. A felelősség jelentése általánosan egyes magatartásokkal való szembeszegülés, jogi értelemben pedig jogszabályok megsértése. Alapja a köteleességszegés, amely cselekvéssel vagy mulasztással valósulhat meg. A felelősség speciális kötelezettség, amely a normaszegő jogalanyt terheli, és morális, politikai vagy jogi kötelezettségek formájában nyilvánulhat meg a társadalom, a választópolgárok vagy más jogalanyok irányában. Az alkotmányjogi felelősséget vizsgálva, az állami szervek és a hatóságok felelősségét kell figyelembe venni, amelyen belül jelentős kérdés, hogy milyen védelmet biztosít az alkotmány a sértettek számára.

A sértettek jogainak védelme kulcskérdés az alkotmányos felelősségi rendszerben. Idetartoznak a kártérítési jogok és a jogorvoslati lehetőségek. Az állami szervek felelőssége akkor merülhet fel, ha elmulasztják a sértettek védelmét biztosítani, vagy ha jogsértő döntéseket hoznak.

CHRONOWSKY NÓRA és PETRÉTEI JÓZSEF – alkotmányjogi felelősségről szóló – tanulmányukban arra a következtetésre jutottak, hogy az alkotmányjogi felelősség a kötelezettségek és a magatartás összefüggésében értelmezhető, ahol a felelős személy a tettei következményeiért számot ad. A felelősség elvárásokhoz kapcsolódik, amelyek jellemzően társadalmi normák formájában jelentkeznek. A tudatos döntések képessége alapvető feltétel, mivel a jövőbeli következmények előre nem tervezhetők, és a felelősség mindig a felelősségvállalást vonja maga után. A felelősség moralitási szempontból is értékelhető, mivel hatással van másokra,

² JACQUES DERRIDA: *The gift of death*. Chicago, University of Chicago Press, 1992, 25.

³ A magyar nyelv értelmező szótára, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/search/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0xFWF9MZXBpa29ub2tfMUJFOEi-iXX0sICJxdWVyeSI6ICJmZWxlbFxiMDE1MXNzXHUwMGU5ZyJ9>

és ösztönzőként funkcionál az egyéni és közösségi döntésekben. A jogi felelősség kiemelkedő jelentőséggel bír a társadalmi normák között.⁴ TAKÁCS ALBERT akként vélekedik, hogy az alkotmányjog normatív erővé válása szempontjából elengedhetetlen a felelősségi rendszer, mivel a jogi előírások csak hatékonyan értelmezhetők, ha mögöttük érvényes ítéletek és parancsok állnak. Felelősség nélküli jogi előírásoknak nem lehet jogi jelentősége sem.⁵ CSERVÁK CSABA álláspontja szerint az alapjogok érvényesülésének feltétele, hogy a jogszabályok megalkotásakor figyelembe kell venni az alkotmányos jogokat és a bíróságok ezen jogok mentén hozzák meg döntéseiket.⁶

2. MAGYARORSZÁG ALAPTÖRVÉNYE

Magyarország Alaptörvényét megelőzően, a Magyar Köztársaság Alkotmányáról⁷ beszélhettünk, amelyet az Országgyűlés az 1936. évi szovjet Alkotmány alapján fogadott el 1949. augusztus 18-án és amely 2011. december 31-ig volt hatályban, többszöri módosítást követően. Már ez a jogszabály is rendelkezett az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogairól és azok védelméről,⁸ továbbá az alapvető jogokról és kötelezettségekről, amelyek közül a sértettre vonatkozóan is értelmezhetők rendelkezések.⁹

Magyarország Alaptörvényét az Országgyűlés 2011. április 18-i ülésnapján fogadta el, és az akkori köztársasági elnökünk, Schmidt Pál aláírásával, 2012. január 1-jén lépett hatályba. Megalkotásának lényege, hogy Magyarország saját törvényének tekinthető, nem idegen országok nyomása következtében jött létre, mint történelmünkben a jogalkotás során az már annyiszor előfordult. Az Alaptörvény a legmagasabb szintű jogi normánk, amely megalkotásánál szem előtt tartották a nemzeti és az európai értékek iránti elkötelezettséget.¹⁰ Többszöri módosítást követően, a jelenlegi változata, amely a tizenötödik módosítás, az

⁴ CHRONOWSKY NÓRA – PETRÉTEI JÓZSEF: Az alkotmányjogi felelősségről. *Jogtudományi Közlöny*, 2012 (7–8), 277–287.

⁵ TAKÁCS ALBERT: Az alkotmányjogi felelősség természete és elemei. *Acta Juridica et Politica*, 2015 (1), 133–159.

⁶ CSERVÁK CSABA: *Az alapjogi réteg érvényesülése és intézményrendszere: habilitációs tézisek*. 2016. [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://ajk.kre.hu/images/doc4/JDI/habilitacio/Cservak_Csaba_Habil.tezisek.v1.pdf](https://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://ajk.kre.hu/images/doc4/JDI/habilitacio/Cservak_Csaba_Habil.tezisek.v1.pdf).

⁷ 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya, https://jogkodex.hu/jsz/alkotmany_1949_20_torveny_3723284.

⁸ Ibid. 8. § (1)–(2).

⁹ Ibid. XII. fejezet. 54. §–57. §, 64. §, 66. §–67. §.

¹⁰ <https://2010-2014.kormany.hu/hu/mo/az-alaptorveny>.

Országgyűlés által 140 igen, 21 nem szavazattal, tartózkodás nélkül 2025. április 14-én került elfogadásra. Joggal tehetnénk fel a kérdést, hogy a ma már tizenötödik módosításon átesett Alaptörvény, milyen szinten tud jogbiztonságot nyújtani az érintettek számára.¹¹

Figyelembe véve a sértett jogait, amelyek minden embert megillető alapvető jogként szerepelnek az Alaptörvényben, szem előtt kell tartanunk, hogy az embert megillető egyéni és közösségi alapvető jogok sérthetetlenek és elidegeníthetetlenek és e jogok védelmét az állam elsőrendű kötelezettségének tekinti.¹² Az Alaptörvény szerint az emberi méltóság sérthetetlen. A sértett szempontjából az emberi méltóság sérthetetlensége kiemelt jelentőségű. A sértett jogai akkor sérülhetnek, ha a büntetőeljárás során méltatlan bánásmódban részesül, például, ha a hatóságok nem megfelelően bánnak vele, vagy ha másodlagos viktimizációnak van kitéve. Az Alaptörvény alapot nyújt arra, hogy a sértettnek biztosított eljárás méltóságteljes legyen. Ezenfelül biztosítja az ember élethez való jogát, amelyet annak fogantatásához köti, és amely jog megilleti élete végéig.¹³ A sértett érdekeinek szempontjából fontos, hogy sem az eljárás során, sem előtte vagy utána ne érje embertelen, megalázó bánásmód.¹⁴ Ez különösen jelentős az emberkereskedelem és egyéb súlyos bűncselekmények áldozatainak esetében, akik gyakran másodlagos viktimizációnak is ki vannak téve. A másodlagos viktimizáció gyakori jelenség a családon belüli erőszak során is, ahol a nő mint gyengébb nem szenved gyakrabban a kapcsolat során. Hiába próbál kilépni a kapcsolatból, vagy feljelentést tenni aktuális párja ellen, sokszor az eljáró szervek nem is értik, mit keres még abban a kapcsolatban, és figyelmen kívül hagyva a sértett pszichés állapotát, még súlyosabb lelki helyzetbe hozzák, mint amilyenben az eljárást megelőzően volt, aminek következtében újra áldozattá válik, az eljárás sérelmeinek áldozatává. DOMOKOS ANDREA kiemelt figyelmet fordít a családon belüli erőszak áldozataira, és tanulmányában kitér arra is, hogy az Európai Unió Alapjogi Chartája az emberi jogok megsértése és a megkülönböztetés ellen irányulva fellép az ilyen jellegű jogsértések ellen.¹⁵ Az Alaptörvény által biztosított szabadsághoz és

¹¹ A Magyar Helsinki Bizottság álláspontja szerint az Alaptörvény 15. módosítása nem biztosítja megfelelően a bíróságok függetlenségét, és mivel nem teszi lehetővé mindenki számára az Alkotmánybírósághoz fordulás jogát, ezzel csorbul az alapjogok kikényszeríthetősége, <https://helsinki.hu/alaptorveny/>.

¹² Magyarország Alaptörvénye I. cikk, <https://njt.hu/jogszabaly/2011-4301-02-00.22#CBI@BE3>.

¹³ Magyarország Alaptörvénye II. cikk.

¹⁴ Magyarország Alaptörvénye III. cikk.

¹⁵ DOMOKOS ANDREA: A családon belüli erőszak áldozatai. In: DOMOKOS ANDREA – CZINE ÁGNES – DOBROCSI SZILVIA (szerk.): *Áldozati szerepek*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2025, 161.

biztonsághoz való jog a sértett büntetőeljárásbeli szerepe szempontjából kettős jelentőséggel bír. Egyrészt biztosítja az állam részéről, hogy az elkövetőt csak jogszerű eljárást követően lehessen megfosztani a szabadságától, másrészt viszont a sértett védelmét is biztosítani kell, például előzetes letartóztatás vagy távollattartás alkalmazásával, ha az elkövető fenyegetést jelent rá. Ezenkívül, ha valaki törvénytelen letartóztatás vagy fogva tartás áldozatává válik, a törvény lehetőséget biztosít számára kártalanításra.¹⁶ Az említett garanciális rendelkezést az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 9. és 11. cikkei is tartalmazzák.¹⁷ A jogos védelemhez való jog biztosítja a sértett számára a jogot arra, hogy jogellenes támadás esetén önvédelmet gyakoroljon. A jogos védelem kérdése gyakran felmerül például családon belüli erőszak esetén vagy rablások kapcsán, amikor a sértett adott esetben, kényszerhelyzetben cselekszik. Kérdést vethet fel az elhárítás mértéke. Viszont az Alaptörvény magyarázata szerint a sértett nem büntethető olyan esetben, amelyben ugyan átlépte a támadás elhárítása során a szükséges mértéket, de annak nagyságának mérlegelése az ijedtség miatt tőle nem volt elvárható.¹⁸ A sértett szempontjából különösen fontos a személyes adatok védelme is, hiszen a mai internetes világban az adatok könnyedén kikerülhetnek a közösségi oldalakra, és ez akár nagy nyilvánosság előtti megszégyenítés veszélyét is magában rejtheti.¹⁹ Például a szexuális bűncselekmények áldozatai esetében az anonimitás biztosítása alapvető jelentőségű. Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 8. cikke is biztosítja a személyes adatok védelmét, amelyre a sértett szempontjából az eljárás során különös figyelmet kell fordítani.²⁰ A megkülönböztetés tilalma lehetőséget biztosít a sértett számára, hogy az eljárás során egyenlő bánásmódban részesüljön az eljárás többi résztvevőjével egyetemben, és sem faji identitása, sem vallása, sem nézetei, sem bőrszíne miatt, sem bármilyen fogyatékosága miatt, sem nyelvismereti hátránya miatt, politikai nézete miatt, esetlegesen társadalmi származása miatt negatív elbánás ne érhesse.²¹ A diszkrimináció elleni küzdelmet az Európai Unió is kiemelt jelentőségűnek tartja, ezért az Alapjogi Charta 21. cikke a megkülönböztetés minden módját tilalmazza.²² Az Alaptörvény biztosítja a sértett részére,

¹⁶ Magyarország Alaptörvénye IV. cikk.

¹⁷ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről, 9–11. cikke, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr>.

¹⁸ Magyarország Alaptörvénye V. cikk.

¹⁹ Magyarország Alaptörvénye VI. cikk.

²⁰ Az Európai Unió Alapjogi Chartája 8. cikk, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:12007P>.

²¹ Magyarország Alaptörvénye XV. cikk.

²² Az Európai Unió Alapjogi Chartája 21. cikk.

hogy ügyében a hatóságok pártatlanul és tisztességes módon járjanak el. Ez azt jelenti, hogy az eljárás során megfelelő tájékoztatást kell kapnia, a hatóságok nem késlekedhetnek az eljárás során, és minden döntésüket meg kell indokolniuk. Ha a sértett úgy érzi, hogy az eljárás elhúzódik vagy nem megfelelően kezelik az ügyét, jogorvoslattal élhet. Ezen túl, ha a hatóságok jogellenesen kárt okoznak neki, például egy bűnjelként lefoglalt tárgyát nem adnak vissza időben vagy indokolatlanul korlátozzák a jogait, kártalanításra tarthat igényt.²³ TÓTH J. ZOLTÁN tanulmányában akként vélekedik, hogy a tisztességes eljárás olyan állam által is elismert eljárás, amely nem korlátozódhat csupán a bírósági eljárásra. A tisztességes eljáráshoz való jogot, a jogalanyok elidegeníthetetlen jogaként határozza meg. Olyan állammal szembeni követelménynek tekinti, amely az igazságosságot kívánja szolgálni. A tisztességes eljárás kritériumaként említi annak lehetőségét, hogy az érdekelt fél az eljárásban fellépessen jogai védelme érdekében, és joggal várja el, hogy ügyét pártatlan elbírálásban részesítik.²⁴ Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 41. cikke szintén meghatározza az eljárások részrehajlás nélküli és ésszerű határidőn belüli ügyvitelét, továbbá az EU szervei által okozott kár megtérítését.²⁵ Mint láthatjuk, az Alaptörvény XXIV. cikke biztosítja, hogy a sértett ne csak passzív résztvevője legyen a büntetőeljárásnak, hanem jogaival aktívan befolyásolhassa az ügyének alakulását.

Az Alaptörvény biztosítja a sértett számára, hogy az ellene elkövetett bűncselekménnyel kapcsolatos ügyét független és pártatlan bíróság tárgyalja. E jog garantálja, hogy a bűncselekmény miatti eljárás során a sértett érdekeit megfelelő módon képviseljék, és az ügyet gyorsan, törvényes keretek között bírálják el. Ez biztosítja, hogy a sértett ne szenvedjen jogellenes hátrányt a bíróság előtti eljárásban. A jogorvoslathoz való jog lehetőséget nyújt a sértettnek arra, hogy a büntetőeljárás során hozott bírósági vagy hatósági döntés ellen jogorvoslattal éljen, amennyiben úgy érzi, hogy a döntés sérti az ő jogait vagy jogos érdekeit. Ez biztosítja, hogy a sértett képes legyen megvédeni jogait és érdekeit, amennyiben úgy véli, hogy a bíróság vagy hatóság tévedett vagy nem megfelelő döntést hozott.²⁶ Mint DOBROCSI SZILVIA is említi tanulmányában, a jogalkotó a sértett érdekében gyorsított és egyszerűsített eljárásról is rendelkezett, amelyekben szintén lehetővé teszi a sértett számára a polgári jogi igényének érvényesítését.²⁷

²³ Magyarország Alaptörvénye XXIV. cikk.

²⁴ TÓTH J. ZOLTÁN: A tisztességes eljáráshoz való jog az alkotmányjogipanasz-eljárásokban. In: TÓTH J. ZOLTÁN (szerk.): *Az Abtv. 27. §-a szerinti alkotmányjogi panasz. Tanulmányok a „valódi” alkotmányjogi panasz alkotmánybírói gyakorlatáról.* Budapest, Patrocinium Kiadó, 2023, 182.

²⁵ Az Európai Unió Alapjogi Chartája 41. cikk.

²⁶ Magyarország Alaptörvénye XXVIII. cikk.

²⁷ DOBROCSI SZILVIA: A sértett helyzete a büntetőeljárásban. In: DOMÓKOS ANDREA – CZINE ÁGNES – DOBROCSI SZILVIA (szerk.): *Áldozati szerepek.* Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2025, 225.

Magyarország kiemelt védelmet biztosít a gyermekek részére, így a sértett gyermekek számára is.²⁸ A gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények elszaporodása miatt, módosításra került az Alaptörvény, amelynek köszönhetően, sarkalatos törvényben meghatározták azoknak a bűncselekményeknek a körét, amelyeket a gyermekek sérelmére követhetnek el, és amelyek elkövetése esetében a köztársasági elnök nem adhat egyéni kegyelmet. E rendelkezést az Alaptörvény tizenharmadik módosítását követően 2024. július 1-je óta alkalmazzuk.²⁹ Figyelembe véve a KSH által nyilvántartott statisztikai adatokat, 2009-től 2023 év végéig egymillió nyolcszáztizennégyezer-nyolcvankettő bűncselekményt tartanak nyilván, amelyeknek átlagosan 6,38%-át gyermekek ellen követték el, ebből is átlagosan 2,58%-át tizennégy éven aluliak sérelmére és 3,8%-át tizennégy és tizennyolc év közötti sértettek sérelmére.³⁰

Az említett alaptörvényi rendelkezések az Európai Unió Alapjogi Chartájának figyelembevételével kerültek megalkotásra. Az Alapjogi Charta előírásai szem előtt tartják a tagállamok alkotmánybírósági gyakorlatát, és az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatát, amelyek szerint az emberi jogok korlátozására csak arányosan, olyan mértékben kerülhet sor, amennyiben az szükségszerű és elengedhetetlen.³¹

3. A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG ALKOTMÁNYA

A Szlovák Köztársaság Alkotmánya³² 1992. szeptember 1. napjától hatályos. A mai napig huszonnégy módosításon ment keresztül. Jelenlegi változata 2025. január 1. napjától hatályos. Tanulmányom szempontjából azon alapjogokat vettem figyelembe, amelyek a sértett érdekében számításba jöhetnek. Az ember alapvető jogairól és szabadságjogairól az Alkotmány második fejezete rendelkezik. A sértett jogállásának szempontjából az Alkotmány különböző alapvető jogokat és védelmet biztosít, amelyek befolyásolják a jogi eljárásokat és a sértettek jogait a büntetőeljárásban. Hasonlóan Magyarország Alaptörvényéhez, garantálja az emberi szabadságjogokat, az ember méltóságát. Ezen jogok a Szlovák Köztársaság területén egyetemes érvényűek, elidegeníthetetlenek és megszüntethetetlenek,

²⁸ Magyarország Alaptörvénye XV., XVIII. cikk.

²⁹ Magyarország Alaptörvénye 9. cikk, (8).

³⁰ https://www.ksh.hu/stadat_files/iga/hu/iga0005.html.

³¹ KISS BARNABÁS: *Útmutató az Alaptörvényhez*. Budapest, ORAC Kiadó Kft., 2023, <https://jogkodex.hu/doc/7265264>.

³² Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej Republiky, <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>.

amelyeket az Alkotmány mindenki számára garantál, fajtól, nemtől vagy vallástól függetlenül.

Az ember élethez való jogát, Magyarország Alaptörvényével összhangban, a fogantatáshoz köti, amely jog az embert élete végéig megilleti. A sértett jogállása szoros kapcsolatban áll az élethez való joggal. Ha a sértett életét veszti egy bűncselekmény következtében, alapvető jogának védelmét jelenti számára, ha a bűncselekmény kivizsgálásra kerül, ezáltal az elkövető felelősségre vonása az élethez való jog tiszteletben tartásának a része.³³ A sértettek személyiségi jogainak védelme érdekében és magánélet védelme érdekében, biztosítja, hogy a sértett személyes adatai, magánélete, és testi épsége ne sérüljön a büntetőeljárás során. Különösen fontos a sértett védelme a büntetőeljárásokban, mivel gyakran előfordul, hogy szenzitív információk jutnak a hatóság tudomására.³⁴ A személyes adatok védelmének egyik leggyakrabban ellentmondó formája a lehallgatás, vagy a titkos megfigyelés. Gyakran előfordulnak hamis adatok, ami miatt fontos a megelőző védekezés. Alkotmányjogi panasz esetén a sértett az a személy, akit a jogsértés érintett, akinek alapvető jogait közvetlenül sértették.³⁵ A személyi szabadság védelme is kiemelt jelentőségű a sértett számára. Ha a sértett személyi szabadságát bűncselekmény következtében korlátozzák, akkor e jogának védelme nélkülözhetetlen. A törvény előírja, hogy az ember szabadságától való megfosztása csak jogszerűen és meghatározott körülmények között történhet. Ez az alapvető jog, ezáltal biztosítja a sértett jogainak tiszteletben tartását.³⁶ A sértett jogállása szoros kapcsolatban áll a méltóságához való joggal, ugyanis a sértett személye és joga a büntetőeljárásban központi szerepet élvez, főleg az Európai Unió jogalkotásának köszönhetően, hiszen a sértettek és az áldozatok védelmére megalkotta iránymutatását,³⁷ amelyet minden tagállama számára kötelezővé tett. A sértett számára, amellett, hogy a büntetőeljárás során nem részesülhet megalázó bánásmódban, biztosítani kell a jó hírnevének védelmét is, ami az ő jogait erősíti az eljárásban.³⁸ ŠTEFAN KSEŇÁK kutatása során egy összetett lehetőséget vizsgált. Arra keresett választ, hogy mi a teendő akkor, ha az elnök, feladatai ellátásával összefüggésben megsértette egy másik személy

³³ Druhá oddiel čl. 15. zákona č. 460/1992 Zb.

³⁴ Druhá oddiel čl. 16. zákona č. 460/1992 Zb.

³⁵ LADISLAV OROSZ – JÁN SVÁK a kol.: *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. Zväzok I, Základné princípy a ľudské práva. Bratislava, Wolters Kluwer SR, 2021, 329.

³⁶ Druhá oddiel čl. 17. zákona č. 460/1992 Zb.

³⁷ A bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimum-szabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló az Európai Parlament és a Tanács 2012. október 25-i 2012/29/EU irányelve, az Európai Unió Hivatalos lapja 2012. 11. 14.

³⁸ Druhá oddiel čl. 19. zákona č. 460/1992 Zb.

személyiségi jogát, és nem vonható felelősségre. Hogyan szükséges kezelni annak tényét, hogy az érintett személytől megtagadják a bírósághoz fordulás jogát? Figyelembe véve, hogy az elnök nem vonható büntetőeljárás alá. Kérdés az, hogy ebben az esetben, az ellene indított személyiségvédelmi polgári peres eljárásban, miként kellene eljárni. Ráadásul, ha az elnök beperelhet egy másik személyt rágalmazásért, akkor miért ne indulhatna ellene is ilyen per? Mivel az elnök polgári peres eljárásban perelhető, és abban az esetben, ha a per az elnöki tisztség betöltése során elkövetett cselekményeivel kapcsolatos, Kseňák arra a következtetésre jutott, hogy szükségszerűen az alperes az állam, vagy annak illetékes szerve legyen. Érdekesnek gondolja azt a helyzetet, amelyben az elnök olyan cselekményt követne el, amely megfelel a bűncselekmény minden kritériumának, és egyúttal kárt is okozna, de nem lenne üldözhető, így a sértett fél számára az egyetlen elégtétel a bíróság által megítélt kártérítés lenne.³⁹ A sértett tulajdonjogának védelme biztosítja, hogy ha a bűncselekmény következtében tulajdonában kára keletkezett, akkor az elkövető felelősségre vonásra kerüljön, és a sértett joga a tulajdonhoz és annak védelméhez biztosítva legyen. Így sértett joga vagyoni kárának megtérítése érdekében is védelmet élvez.⁴⁰

Az Alkotmány hetedik szakasza rendelkezik a bíróság előtti jogvédelemről. A sértett számára különösen fontos, hogy a bűncselekmény következtében őt ért jogsérelem okán, jogait független és pártatlan bíróság előtti eljárásban érvényesítse. Továbbá a rendelkezés lehetőséget biztosít a sértett számára arra, hogy kártérítést követeljen abban az esetben, ha az igazságszolgáltatás során jogellenes döntést hoznak ellene, vagy az eljárást jogellenesen hajtják végre.⁴¹ A tanúvallomás megtagadásának a joga szavatolja a sértett számára azt, hogy önmagával szemben ne tegyen terhelő vallomást. A jogi segítség nyújtása kiemelt jelentőségű a sértett szempontjából, hiszen biztosítja az eljárás során a sértett megfelelő jogi képviseletét. Emellett nem elhanyagolható a tolmács jelenlétének biztosítása, amennyiben a sértett nem szlovák anyanyelvet beszél.⁴² A nyilvános tárgyalás biztosítja a tárgyaláson a sértett személyes jelenlétét, és részvételét a bizonyítási eljárásban.

³⁹ ŠTEFAN KSEŇÁK: Plnenie funkcií Ústavy Slovenskej republiky ako základný predpoklad pre jej autoritu. In: LADISLAV OROSZ – DIANA HORŇÁKOVÁ – PATRIK MÁRIO ČERNÁNSKÝ (eds.): *Ústava Slovenskej republiky a jej perspektívy, Skvalitňovanie ústavného textu a zvyšovanie autority slovenskej ústavy – reálna možnosť, alebo naivná ilúzia (?)*, Zborník príspevkov z vedeckého seminára Danišovec 23. – 25. november 2022. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika V Košiciach, Právnická fakulta Katedra ústavného práva a správneho práva, 2022, 184.

⁴⁰ Druhý oddiel čl. 20. zákona č. 460/1992 Zb.

⁴¹ Siedmy oddiel čl. 46. zákona č. 460/1992 Zb.

⁴² Siedmy oddiel čl. 47. zákona č. 460/1992 Zb.

Mint látható, az alkotmányos rendelkezések védik és biztosítják a büntetőeljárás során a sértettet megillető jogokat és a megfelelő jogvédelmet annak érdekében, hogy jogai ne sérüljenek. Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés, a jogorvoslat lehetősége, továbbá a méltányos eljárás eszméi biztosítják a sértett számára, hogy érvényesíthesse jogait a bíróság és más hatóságok előtt. Ezek mellett a kártérítéshez való jog és a jogi segítségnyújtás lehetősége garantálják, hogy a sértett érdekérvényesítése teljessé váljon. Az alkotmányos garanciák fontossága a jogállamiság és az igazságos büntetőeljárás szempontjából megkérdőjelezhetetlen.

Kseňák az alkotmányos alapjogok vizsgálata során azt az álláspontot képviselte, hogy az alkotmány tekintélyét az állam tekintélyének kell tekinteni, és ha a közvélemény elégedetlen, akkor nem lehet beszélni az alkotmány tekintélyéről, és az állampolgárok és az állam közötti kapcsolat sem tekinthető barátinak, mert egy ilyen állam nem élvez bizalmat.⁴³

4. EMBERI JOGOK EURÓPAI EGYZMÉNYE (EJEE)

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye olyan alapvető jogokat garantál, amelyek nélkülözhetetlenek az emberi kapcsolatok során, továbbá védelmet nyújtanak az állam részéről a hivatalos ügyek kapcsán kialakult sérelmekkel szemben is. Az Egyezményt az Európa Tanács tagjai 1950-ben fogadták el, egy egymás közötti szorosabb egység megvalósítása érdekében.⁴⁴ A 2. cikk kimondja az ember élethez való jogát, és biztosítja az állam általi védelmet, továbbá felelősséget a emberölésekkel szemben. A 3. cikk tilalmat fogalmaz meg az embertelen és megalázó bánásmód alkalmazásával szemben és védelmet biztosít a sértettek számára, a jogellenes eljárások elkerülése érdekében. Magyarország Alaptörvénye a tilalmazott bánásmódok kapcsán az EJEE és az Alapjogi Charta hármas felosztását és gyakorlatát követi.⁴⁵ Az Alkotmánybíróság a 32/2014. (XI. 3.) számú határozatában azt az álláspontot képviseli, hogy az EJEE 3. cikkének megsértése a törvényes bánásmóddal, illetőleg az adott büntetéssel jellemzően elkerülhetetlenül összefüggő szenvedésen és megaláztatáson túlmutató szenvedést és megaláztatást valószínűsít. Az állam köteles biztosítani a fogva tartottak emberi méltóságát, egészségét és jólétét. Amennyiben a végrehajtási intézetekben

⁴³ KSEŇÁK 2022, 178.

⁴⁴ Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről Róma, 1950. november 4, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_hun.

⁴⁵ A 32/2014. (XI. 3.) AB határozat szerint az Alkotmánybíróság kifejezetten irányadónak tekinti az EJEB joggyakorlatát.

extrém túlzásfokosság tapasztalható, annak ténye az EJEB gyakorlatában az EJEE 3. cikke megsértését jelentheti.

Az EJEE 5. cikke a szabadsághoz és biztonsághoz való jogról rendelkezik, amely mindenkinek biztosítja a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való jogot. Ennek korlátozására csak törvényben meghatározott feltételek mellett kerülhet sor. Amennyiben az adott személy alkotmányos jogát e cikk rendelkezéseinek figyelmen kívül hagyásával megsértik, végrehajtott letartóztatás vagy őrizetbe vétel áldozatává válik, jogosult kártalanításra. A tisztességes eljáráshoz való jogot a 6. cikk garantálja, amelynek keretében a tagállamok felelősséget vállalnak a bíróság előtti egyenlő bánásmód és a hatékony jogorvoslat megteremtésére. A fair eljárás keretén belül biztosítja az ügyek független és pártatlan bíróság előtti észszerű határidőn belüli eljárását. ARATÓ BALÁZS álláspontja szerint, a tisztességes eljáráshoz való jog olyan elvárás, amelyet a jogállami alkotmánybíróságok döntései alapján dolgoztak ki, amely nem csupán az Emberi Jogok Európai Bírósága és a tagállami alkotmánybíróságokkal szemben támasztott követelmény, hanem az alacsonyabb szinten működő alkotmányos intézményekkel szemben is.⁴⁶

A hatékony jogorvoslathoz való jogot a 13. cikk biztosítja, amely arról rendelkezik, hogy az Egyezmény tagállamai mindenki számára biztosítsák az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést így a sértettek jogainak védelmét is, abban az esetben is, ha a sérelmet hivatalos minőségben eljáró személyek okozták munkájuk során. Az alapvető jogokat sértő eljárások kapcsán rögzített jogorvoslati lehetőségről az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 8. cikke⁴⁷ is rendelkezik.

Az EJEE 14. cikkében meghatározott jogok a megkülönböztetés tilalmát írják elő, amely a sértett szempontjából lehetőséget biztosít arra, hogy ügyének elbírálásakor ne részesüljön diszkriminációban sem neme, sem faji hovatartozása, sem bőrszíne, sem az általa beszélt nyelv, sem vallása, sem politikai nézete vagy egyéb véleménye, sem nemzeti vagy társadalmi származása, illetőleg nemzeti kisebbséghez tartozása, vagyoni helyzete, vagy születés szerinti illetve egyéb helyzete alapján. Az EJEE 12. kiegészítő jegyzőkönyve módosította az Európa Tanács által a 14. cikkben meghatározott tilalmat, és olyan általános tilalmat alkotott meg, amelyet kiterjesztett a nemzeti jogrendszerek egészére. Ezt a rendelkezést Magyarország a mai napig nem ratifikálta.

⁴⁶ ARATÓ BALÁZS: A tisztességes eljáráshoz fűződő jog, különös tekintettel a tisztességes igazságügyi szakértői eljárásra. In: TÓTH J. ZOLTÁN (szerk.): *Az Abtv. 27. §-a szerinti alkotmányjogi panasz. Tanulmányok a „valódi” alkotmányjogi panasz alkotmánybírósági gyakorlatáról.* Budapest, Patrocinium Kiadó, 2023, 9.

⁴⁷ <https://www.coe.int/hu/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version->

5. EURÓPAI UNIÓ ALAPJOGI CHARTÁJA

Az Európai Unió Alapjogi Chartájának elfogadására az Európai Unió nizzai csúcstalálkozóján került sor 2009-ben. A Lisszaboni szerződés részeként mára kötelező erejűvé vált a tagállamok részére. Rendelkezései, amelyek az emberi méltóságról, a szabadságjogokról, az egyenlőségről, a szolidaritásról, a polgárok jogairól, az igazságszolgáltatásról, és a Charta értelmezésére vonatkozó elvekről szólnak, segítségül szolgálnak az Unión belüli jogbiztonság megteremtésében.⁴⁸

Az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez képest részletesebben sorakoztatja fel az alapvető jogokat, amelyek tiszteletben tartását elvárja az Unió hivatalos szerveitől és a tagállamoktól, miközben tiszteletben tartja az Unió hatásköreit és a szubszidiaritás elvét. Célja azon jogok megerősítése, amelyeket elfogadott az Európa Tanács, továbbá amelyek az Európai Unió Bírósága és az Emberi Jogok Európai Bírósága döntéseiből következethetők. Rendelkezései megerősítik az előzőekben leírt alkotmányos jogok betartásának követelményét az uniós intézményekkel és a tagállamokkal szemben. A sértett szempontjából legjelentősebbek: az emberi méltóság védelme, az élethez való jog, a kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetés tilalma, a személyes adatok védelme, a törvény előtti egyenlőség, a megkülönböztetés tilalma, a hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog.⁴⁹

6. MAGYARORSZÁG ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGÁNAK HATÁROZATAI

2020-tól áttekintettem az Alkotmánybíróság által hozott határozatokat és megnéztem, hogy az adott évben, a meghozott határozatok közül mennyi határozatot hoztak a sértett, a magánvádló vagy a pótmagánvádló által indítványozott ügyekben. Az Alkotmánybíróság 2020-ban 97 ügyben hozott határozatot, amelyekből egy alkalommal döntött a pótmagánvádló mint indítványozó ügyében, 2021-ben 103 határozatot hozott, amelyekből, két esetben döntött a sértett által beterveztett indítvány tekintetében, a 2022. évben 115 határozatot hozott, amelyekből a sértett, vagy a magánvádló mint indítványozó négy esetben fordult elő. 2023. évben 84 határozatot hozott, amelyek közül két ügyben döntött a sértett mint indítványozó vonatkozásában. 2024. évben 92 határozatot hozott, amelyekből öt határozat érintette a sértett alkotmányos jogát, 2025. évben május 10-ig

⁴⁸ Az Európai Unió Alapjogi Chartája, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM:I33501>.

⁴⁹ Ibid.

28 határozatot hozott, amelyek közül nyolc határozat tekintetében döntött a sértett által benyújtott panasz tekintetében.

Az Alkotmánybíróság a 3259/2022. (VI. 3.) számú határozatában az Abtv. 27. §-ának megfelelő alkotmányjogi panaszt vizsgált, amelynek során arra a megállapításra jutott, hogy bírósághoz fordulni annak a sértettnek van jogosultsága, akivel szemben nem áll fenn kizáró ok. A sértetti minőség és a kizáró okok vizsgálata az eljáró bíróság feladata. Pótmagánvádlóként akkor van lehetősége fellépni a sértettnek, ha egyéb feltételek fennállása mellett, passzív alanya is van a bűncselekménynek, aki közvetlenül a bűncselekmény áldozata. Mivel az eljáró bíróság figyelembe vette az ügy alapjogi szempontjait, az Alkotmánybíróság ennek függvényében elutasította alkotmányjogi panaszt.

Az Alkotmánybíróság 3048/2020. (III. 2.) számú határozata megsemmisítette a Veszprémi törvényszék 3.bf.800/2018/5. számú végzését, tekintettel arra, hogy a törvényszék megsértette az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdésének azon rendelkezését, amely a véleménynyilvánítás szabadságáról és arról rendelkezik, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága nem irányulhat más személyek emberi méltóságának rovására. Az Alkotmánybíróság döntését arra alapozta, hogy az általános hatáskörű bíróság az alapjogi ellentétes érdekek összeütköztetésénél nem az Alaptörvény IX. cikkének szempontjait figyelembe véve mérlegelt, amellyel megsértette az indítványozó véleménynyilvánítási szabadságát.

Mint ahogy az alkotmánybírósági határozatokból is látszik, a jogalkalmazó kellő mérlegeléssel és körütekintéssel meg tudja állapítani, hogy az alkotmányos jogok megítélésére vonatkozó indítványok jogszerűek vagy sem.

Az Alkotmánybíróság 3298/2021. (VII. 22.) számú határozatában megsemmisítette a Fővárosi Törvényszék 25.Bpkf.5996/2019/2. számú végzését, arra való hivatkozással, hogy a Törvényszék megsértette az Alaptörvény XXVIII. cikkének (1) bekezdését, amely szerint *„Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az el-lene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.”* Ugyanis a Törvényszék döntésében nem vette figyelembe a tisztességes bírósági eljáráshoz való jog és a magánvádas eljárás összefüggéseit. Az Alkotmánybíróság indokolásában arra támaszkodott, hogy a magánvádlót megilleti az Alaptörvény által biztosított tisztességes bírósági eljáráshoz való jog, ezen belül annak lehetősége, hogy ügyével bírósághoz forduljon, vagyis megilleti a magánindítvány benyújtásának joga, továbbá az, hogy a bíróság az ügyében eljárjon és döntsön.

Az Alkotmánybíróság 13/2023. (VII. 13.) számú határozatában megsemmisítette a Balassagyarmati Törvényszék mint másodfokú bíróság 14.Bf.28/2022/2. számú végzését, hivatkozva arra, hogy megsértette az Alaptörvény XXVIII. cikk

(1) és (7) bekezdéseit. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a Törvényszék az ügy elbírálása során nem vette figyelembe az Alkotmánybíróság 3384/2018. (XII. 14.) számú határozatában írt alkotmányos elvet, amelynek okán nem körültekintően vizsgálta annak tényét, hogy fennáll-e a bírósághoz fordulás joga, azaz a pótmagánvádlói legitimáció a konkrét ügyben. A Törvényszék megszüntette a büntetőeljárást, ezzel a sértett, mint pótmagánvádló tisztességes eljáráshoz való jogának gyakorlására nem adott lehetőséget.

Az Alkotmánybíróság 3222/2024. (VI. 25.) számú határozatával megsemmisítette a Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa mint másodfokú bíróság 6.Kbf.57/2022/8. számú végzését, hivatkozva arra, hogy az Ítéltábla megsértette az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésében foglaltakat. Döntését arra alapozta, hogy az Ítéltábla végzése nem vette figyelembe az Alaptörvényben meghatározott követelményeket, amelyek az indokolt bírói döntéshez való jogból fakadnak, amely jog a részjogosítványa a tisztességes eljáráshoz való jognak.

Mint az Alkotmánybírósági döntésekből is látható, gyakran előfordul, hogy a jogalkalmazó döntései során nem veszi figyelembe az Alaptörvényben meghatározott alkotmányos jogokat, ennek köszönhetően a sértett jogai sérülnek az eljárás során.

7. A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGÁNAK HATÁROZATAI

A Szlovák Köztársaság Alkotmánybíróságának, általam már a Magyar Kriminológiai Társaság által szervezett, A bűnügyi tudományok aktuális kérdései című konferencián előadott, majd ezt követően még meg nem jelent publikációban említett, I. ÚS 614/2013. számú határozatában, az Alkotmánybíróság határozatát az EJEE 6. cikkének (1) bekezdésével összhangban hozta meg, figyelembe véve a 301/2005. számú Büntető perrendtartás 6. §-nak rendelkezéseit. Az Alkotmánybíróság arra a következtetésre jutott, hogy a Poprádi Kerületi Bíróság az eljárás során figyelmen kívül hagyta a panaszos azon alapvető jogát, amely a tisztességes tárgyalást és a tárgyalás ésszerű határidőn belüli lefolytatását írja elő. Határozatának meghozatalánál figyelembe vette, hogy a bíróság a nem kellően értékelte a bűncselekményre utaló jelek társadalmi veszélyességét, mivel azt jelentéktelen mértékűnek ítélte meg, ebből adódóan figyelmen kívül hagyta a panaszos alapvető jogait a sértett eljárási helyzetében.

Szintén az említett előadásnak a részét képezte a Szlovák Köztársaság Alkotmánybíróságának I. ÚS 465/2020. számú határozata is, amelyben az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az ügyészség azzal a cselekedetével, hogy az ügy körülményeinek mérlegelése nélkül elmulasztotta a nyomozást, és ha nyomozott

is, azt döntésének indokolásában nem fejtette ki, hogy a bűncselekmény közvetlenül a panaszosnak is kárt okozott, nem csupán a panaszos elhunyt lányának, nem vette figyelembe az alapvető jogok és szabadságok védelmének elveit, ezzel megsértette a panaszos egyéb jogvédelemhez való alapjogát. Álláspontja alapján, a bűncselekmény következtében elhunyt áldozat túlélőit is áldozatnak kell tekinteni, abban az esetben is, ha ezen személyek nem rendelkeznek közvetlenül áldozati státusszal, viszont a hatósági eljárás fellépése eredményeként másodlagos kár érte.

A Szlovák Alkotmánybíróság határozatait is vizsgáltam 2020-tól 2025. június 27-ig, arra voltam kíváncsi, hogy hány alkalommal döntött az Alkotmánybíróság olyan ügyben, amelyben a sértett volt az indítványozó. Az Alkotmánybíróság által 2020-ban 90 döntés született, ebből 10 a sértett mint indítványozó vonatkozásában, 2021-ben 116 döntés született, amelyekből 13 alkalommal döntöttek a sértettet illetően, 2022-ben 101 határozat született, amelyekből a sértett által benyújtott indítvány 20 darab volt, 2023-ban 94 döntést hozott, amelyekből 15 indítványt nyújtott be sértett személy, 2024-ben 57 ügyben hozott döntést, amelyekből 19 alkalommal döntött a sértett által betérjesztett indítványról, 2025-ben 13 döntést hozott, amelyekből egy ügyben döntött a sértett mint indítványozó tekintetében.

Ezekből egy olyat szeretnék megemlíteni, ahol az Alkotmánybíróság nem csupán a saját Alkotmányára, de az Emberi Jogok Európai Egyezményére is hivatkozott. A Szlovák Köztársaság Alkotmánybíróságának IV. ÚS 9/2021. számú határozatában, amely az alapvető jogok sérelmét állapította meg a sértett eljárási helyzetének elhúzódása miatt, különös tekintettel az emberi méltóságra és a másodlagos viktimizációra, arra a döntésre jutott, hogy a Nagyszombati Járásbíróság megsértette a panaszos emberi méltóság tiszteletben tartásához való jogát, amelyről az Alkotmány 19. cikk (1) bekezdése rendelkezik, továbbá az ügy észszerű időn belüli elbírálásához való jogát, amelyet az Alkotmány 48. cikk (2) bekezdése határoz meg, illetőleg a megalázó bánásmód tilalmát, amelyről az Emberi Jogok Európai Egyezményének 3. cikke rendelkezik. Ugyanebben a határozatban döntött arról is, hogy a Nagyszombati Kerületi Bíróság eljárásával megsértette a panaszos emberi méltósághoz való alapjogát, továbbá az Egyezmény 3. cikkében meghatározott megalázó bánásmód tilalmát. A panaszos sértettként vett részt az eljárásban, amelyben édesanyja tett feljelentést 2008 áprilisában. A vádemelésre 2009 áprilisában került sor, amelynek alapján a Nagyszombati Járásbíróság 2011 novemberében hozott ítéletet. Viszont a Nagyszombati Kerületi Bíróság 2012. május 17-én hatályon kívül helyezte és új eljárásra utasította az elsőfokú bíróságot. Majd 2013-ban is és 2014-ben újra hatályon kívül helyezte az elsőfokú döntést, végül 2021-ben született döntés, amelyet követően a panaszos

sérelmesnek ítélte meg az eljárás elhúzódását, és az eljárás közben pszichés állapota miatt kialakult veszélyeztetett terheességét, amelyet nem vettek figyelembe. A Nagyszombati Járásbíróság és a Nagyszombati Kerületi Bíróság eljárása során az eljárás indokolatlanul elhúzódott, nem biztosították a panaszost megillető méltóságteljes bánásmódot, és ez a másodlagos viktimizáció tilalmába is ütközhet.

A leírt Alkotmánybírósági határozatok jól szemléltetik, hogy a jogalkalmazás milyen módon biztosítja a sértettek számára az alkotmányos jogaik védelmét.

8. ÖSSZEGZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Cservák Csaba habilitációs téziseiben azon elmélkedett, hogy az alapjogok megsértése miként akadályozható meg. Kérdése megválaszolásában feltett egy másik kérdést, méghozzá azt, hogy miként lehet egyáltalán megsérteni az alapvető jogokat? Majd arra a következtetésre jutott, hogy az alapjogok megsérthetők jogszabállyal, azaz a megalkotott jogszabály Alaptörvénybe ütközik valamely hatósági döntéssel, amelyben nem veszik figyelembe az alkotmányos jogokat, de akár belső szabályzatokkal, vagy reálselekményekkel. Álláspontja szerint, az állam akkor hoz létre megfelelő alapjogvédelmi rendszert, ha kellő védelmet biztosít az alapjogsérelmek ellen.⁵⁰

Az alapjogokat biztosító rendelkezések, amelyek a nemzetközi gyakorlatot adaptálva beépültek az Unió és a tagállamok jogrendszerébe, biztosítják a sértettek számára az alapvető jogokat az eljárás során. Az Alaptörvényben rögzített alkotmányos jogoknak köszönhetően az állam alkotmányos felelőssége érvényesíthetővé válik jogsértés esetén.

A kialakult Alkotmánybírósági gyakorlat figyelembe veszi határozataiban az Alaptörvény rendelkezéseit, ezáltal a sértett jogbiztonságban érezheti magát.

Ha figyelembe vesszük az eljáró szervek munkáját, akkor tapasztalhatunk némi hiányosságot. Ugyanis az Alkotmányban vagy Alaptörvényben meghatározott sértettet megillető jogok, időnként önmagukban kevésnek bizonyulnak. Akkor tudnak tényleges védelmet nyújtani, ha az eljáró szervek a gyakorlatban is biztosítják azokat. Hiszen a felelősségnek nem elégséges csupán normatívnak lennie, hanem tevékeny kötelezettségben is szükséges realizálnia, ahol a sértett emberi méltósága, részvételi jogának és jogorvoslathoz való jogának biztosítása megvalósul és védelmet élvez. Ez a szemléletmód garanciális biztosítékot nyújtana a sértett jogait illetően.

⁵⁰ CSERVÁK 2016.

Úgy gondolom, hogy az állam mulasztása esetén olyan következményeket kell alkalmazni, amelyek előremutató értéket teremthetnek az alkotmányos jogok megismerése és tiszteletben tartása érdekében. Álláspontom szerint a jogsérelmet szenvedett sértettek számára hatékonyabb jogorvoslati lehetőséget szükséges biztosítani, továbbá érdemes átgondolni annak lehetőségét, hogy az eljárásban részt vevő személyek olyan képzésben vegyenek részt, amely biztosítja számukra a megfelelő tájékozottságot a sértett, vagy bármely más személy alapjogát illetően, továbbá érdemes olyan pszichológusi oktatásokat szervezni az eljárás szakemberei számára, amelynek köszönhetően kellő érzékenységgel tudnak hozzáállni a sértett ügyéhez, mivel úgy gondolom, hogy megfelelő körültekintéssel orvosolhatóvá válna a probléma.

A nemzetközi irányelvek átültetésével, és az uniós tagállami bírósági döntések megismerésével fejlődési lehetőséget biztosíthatunk az alkotmányos jogok gyakorlásában.

A jogalkalmazó szervezetben történő tudatosságnövelés előrébb viszi a társadalmat, és ezáltal nemcsak a büntetőeljárás során kerülhet előtérbe a sértett, hanem mint az alkotmányosan védett alapjogok önálló alanya is, akinek tényleges védelem jár.

IRODALOMJEGYZÉK

ARATÓ BALÁZS: A tisztességes eljáráshoz fűződő jog, különös tekintettel a tisztességes igazságügyi szakértői eljárásra. In: TÓTH J. ZOLTÁN (szerk.): *Az Abtv. 27. §-a szerinti alkotmányjogi panasz. Tanulmányok a „valódi” alkotmányjogi panasz alkotmánybírósági gyakorlatáról.* Budapest, Patrocinium Kiadó, 2023.

CSERVÁK CSABA: *Az alapjogi réteg érvényesülése és intézményrendszere: habilitációs tézisek.* 2016. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ajk.kre.hu/images/doc4/JDI/habilitacio/Cservak_Csaba_Habil.tezisek.v1.pdf.

DOBROCSI SZILVIA: A sértett helyzete a büntetőeljárásban. In: DOMOKOS ANDREA – CZINE ÁGNES – DOBROCSI SZILVIA (szerk.): *Áldozati szerepek.* Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2025.

DOMOKOS ANDREA: A családon belüli erőszak áldozatai. In: DOMOKOS ANDREA – CZINE ÁGNES – DOBROCSI SZILVIA (szerk.): *Áldozati szerepek.* Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2025.

CHRONOWSKY NÓRA – PETRÉTEI JÓZSEF: Az alkotmányjogi felelősségről. *Jogtudományi Közlöny*, 2012 (7–8), 277–287.

JACQUES DERRIDA: *The gift of death.* Chicago, University of Chicago Press, 1992.

- KISS BARNABÁS: *Útmutató az Alaptörvényhez*. Budapest, ORAC Kiadó Kft., 2023, <https://jogkodex.hu/doc/7265264>.
- LADISLAV OROSZ – JÁN SVÁK a kol.: *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. Zväzok I, Základné princípy a ľudské práva. Bratislava, Wolters Kluwer SR, 2021.
- ŠTEFAN KSEŇÁK: Plnenie funkcií Ústavy Slovenskej republiky ako základný predpoklad pre jej autoritu. In: LADISLAV OROSZ – DIANA HORŇÁKOVÁ – PATRIK MÁRIO ČERŇANSKÝ (eds.): *Ústava Slovenskej republiky a jej perspektívy, Skvalitňovanie ústavného textu a zvyšovanie autority slovenskej ústavy – reálna možnosť, alebo naivná ilúzia (?)*, Zborník príspevkov z vedeckého seminára Danišovce 23. – 25. november 2022. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika V Košiciach, Právnická fakulta Katedra ústavného práva a správneho práva, 2022.
- TAKÁCS ALBERT: Az alkotmányjogi felelősség természete és elemei. *Acta Juridica et Politica*, 2015 (1), 133–159.
- TÓTH J. ZOLTÁN: A tisztességes eljáráshoz való jog az alkotmányjogipanasz-eljárásokban. In: TÓTH J. ZOLTÁN (szerk.): *Az Abtv. 27. §-a szerinti alkotmányjogi panasz. Tanulmányok a „valódi” alkotmányjogi panasz alkotmánybíróvági gyakorlatáról*. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2023.
- A magyar nyelv értelmező szótára, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/search/?list=eyJmaWx0ZXJzIjoeyJNVSI6IFsiTkZPX0xFWF9MZXXhpa29ub2tf-MUJFOElhXX0sICJxdWVyeSI6ICJmZWxlbFxi1MDE1MXNzXHUwMGU5ZyJ9>.

JOG ÉS ERKÖLCS EGYES KÖVETELÉSEK VÉGREHAJTHATÓSÁGA TEKINTETÉBEN

LAW AND MORALITY REGARDING THE ENFORCEABILITY OF CERTAIN CLAIMS

LAJOS EDINA¹

ABSTRACT ■ There is a significant injustice in relation to enforcement and property registration. This seriously violates constitutional fundamental rights. An elderly woman was robbed, as was established beyond doubt by a final court ruling. Although the victim paid the enforcement fee, the enforcement proceedings were unsuccessful. When the deceased's heirs contacted the executor approximately three years later, he still did not check whether the debtor had any real estate assets for months. When the executor found out about this and turned to the land registry office, the debtor transferred the apartment to his daughter with a gift contract registered on the same day. The land registry interprets the relevant legislation in an overly textualist manner.

KEYWORDS: rule of law, fundamental rights, real estate registry, enforcement law, bailiff's inquiry, deed

ABSZTRAKT ■ Rendkívül jelentős justizmord áll fenn a végrehajtási és ingatlan-nyilvántartási összefüggésében. Ez az alkotmányos alapjogokat súlyosan sérti. Egy idős asszonyt megloptak, ezt jogerős bírósági ítélet kétséget kizáróan megállapította. Jóllehet az áldozat kifizette a végrehajtó eljárási díját, a végrehajtó eljárása sikertelen. Amikor az elhunyt jogosult örökösei nagyjából három évvel később megkeresik a végrehajtót, hónapokig még mindig nem ellenőrzi, hogy van-e ingatlan vagyona az adósnak. Amikor a végrehajtó ezt megtudja és mégis a földhivatalhoz fordul, ezzel azonos napon érkeztetett ajándékozási szerződéssel az adós a lányára íratja a lakását. A Földhivatal a vonatkozó jogszabályokat túlzottan textualista módon értelmezi.

KULCSSZAVAK: jogállam, alapjogok, ingatlan-nyilvántartás, végrehajtási jog, végrehajtói megkeresés, okirat

¹ PhD-hallgató, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

A jogállamiságot torzítva értelmező,² a jogállamiság normáit nem az alkotmányos alapjogok garanciájaként, hanem azok gátjaként érvényesítő szemlélet elképesztő justizmordot okoz a végrehajtási jog tekintetében.³

Egy végrehajtó által a Földhivatalhoz benyújtott megkereséssel azonos napon beérkezett a jogerősen elítélt adós saját lányával kötött ajándékozási szerződése, ami meghiúsítja a végrehajtást. Ez a probléma számos elvi kérdés megválaszolását megköveteli. Előfordulhat ilyen egy „jogállamban”?⁴

Az alapjogsértést megalapozó ötszörös jogellenesség áll fenn a vizsgált esetben.

- Egy időss asszonyt meglopnak, ezt jogerős bírósági ítélet kétséget kizáróan megállapítja. (Az elítélt nem is tagadja a bűncselekményt, nem is fellebbez.) Azonban a lopott értékeket nem találják, nem lehet behajtani a szurrogátumot sem, az elkövető minden vagyont úgymond leirat a nevére.
- Jóllehet az áldozat (innentől a követelés jogosultja is) kifizeti a végrehajtó eljárás díját, a végrehajtó eljárása sikertelen. Utóbbi pedig ebbe belenyugszik, nem is jár utána, hogy alig egy évvel eljárását követően az elkövető (adós) nevére került egy ingatlan vétel jogcímén. Pedig a végrehajtás megkísérlése során semminemű vagyona, ingósága sem volt...
- Amikor az elhunyt jogosult örökösei nagyjából három évvel később megkeresik a végrehajtót, hónapokig még mindig nem ellenőrzi, hogy van-e ingatlanvagyona az adósnak. Amikor pedig a végrehajtó ezt megtudja és mégis lép, érdekes módon ezzel azonos napon érkeztetett ajándékozási szerződéssel az adós a lányára íratja a lakását. Úgy, hogy a haszonélvezeti jogot megtartja, továbbá haszonélvezetet alapít másik gyermeke és anyja javára. Tehát lényegében semmi nem változik, ugyanazok maradnak az ingatlanban, csak éppen a végrehajtás alapját vonták el.
- A fenti jogtiprást fokozza, hogy végrehajtás alá tartozó ingatlant el lehet ajándékozni, de az egyébként vagyoni értékű jognak számító haszonélvezetre nem lehet végrehajtást vezetni! Vagyis, ha a jogosultak érdekében a végrehajtó megkeresését jegyzi be előbb, attól még az adós elajándékozhatná az

² A formális jogállami szemlélet kritikájáról lásd VARGA ZS. ANDRÁS: *Eszményből bálvány? – A joguralom dogmatikája*. Budapest, Századvég Kiadó, 2015, 228.

³ A jogállamiság angol, német és francia fogalmából kiindulva, a gyakorlati alkalmazást áttekintve megállapíthatjuk, hogy a kategória nagyon tartalmatlanná, bizonytalaná vált. Gyakran a jogállamiságra hivatkozva hoznak olyan döntéseket, amelyek a jogállamiság klasszikus fogalmának segítségével elméletileg levezetett tartalmú döntéssel szöges ellentétben állnak. Vö. VARGA CSABA: *Joguralom, jogállam – eszménységtől a zsarolásig. Iustum-Aequum-Salutare*, 2021 (2), különösen 161.

⁴ A képlékeny fogalomról lásd még TÓTH J. ZOLTÁN: *Demokrácia, jogállam és alkotmánybíráskodás*. Budapest, Patrocinium, 2020, különösen 104–117, illetve ORBÁN BALÁZS – PALKÓ ATTILA: *A jogállami univerzum tágulásáról és ennek veszélyeiről. Kommentár*, 2019 (2), 31–40.

ingatlanrészét. Ám ha az adós (erősen aggályos) kérelme élvezne elsőbbséget, az a végrehajtást ellehetetleníti!

- Az azonos napon érkeztetett kérelmek közül lehetséges, hogy egyes adminisztrátorok az aggályos ajándékozási szerződést akarják bejegyezni a bejegyzés alapjául szolgáló okiratok alapján. Úgy értelmezik ugyanis, hogy a végrehajtói megkeresés jogi alapja: a végrehajtói megkeresés... (Ami nyilvánvaló jogi nonszensz.) A Földhivatal a helyes jogértelmezéssel az egész jogsértés folyamatát megakadályozhatja!

A Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 5:180. § (1) bekezdése értelmében ranghelyet olyan kérelemmel lehet alapítani, amelyhez a bejegyzés alapjául szolgáló okiratot is mellékeltek. (A Földhivatal szakértői is elismerték, hogy a végrehajtói megkeresés egyfajta kérelem. De azt tették hozzá mindennemű jogszabályi alátámasztás nélkül, hogy az egyben kérelem és egyben maga az okirat.)

Ugyanezen szakasz (3) bekezdése szerint az azonos napon érkezett kérelmek bejegyzésének sorrendjét, a bejegyzések és a feljegyzések hatályosulásának ranghelyét a bejegyzés alapjául szolgáló okiratok keltezésének, kiállításának vagy – ha az okirat alapján való bejegyzéshez ellenjegyzés szükséges – ellenjegyzésének időpontja határozza meg. A vizsgált esetben melyek a releváns okiratok?

A vonatkozó jogszabályok mindig a bírósági határozatokat nevezik okiratnak.⁵ (Különösen a végrehajtható okiratot, amelynek neve is ezt tükrözi!) Semminemű releváns jogszabály nem deklarálja kifejezetten okiratnak a végrehajtói megkeresést. A végrehajtó titulus is azt fejezi ki, hogy a bírósági vagy hatósági döntést nem ő alkotja, csak végrehajtja. Ezt egyértelműen alátámasztja a Vht. 1. §-a: A bíróságok és a jogvitát eldöntő más szervek határozatait, továbbá egyes okiratokon alapuló követeléseket bírósági végrehajtás útján, e törvény szerint kell végrehajtani.

A legdöntőbb érv azonban: a végrehajtók beadnak kérelmeket? Nem! Tehát irányadó rájuk ezen szakasz? (Lehetséges, hogy nem is irányadó és akkor az az általános vezérelv dominál, hogy a büntetőjogból eredő igények mindig elsőbbséget élveznek a magánjogból fakadó igényekkel szemben?) Ez a norma

⁵ Az 1997. évi CXLI. törvény (Inyvtv). 20. § (1) bekezdése szerint az okirattár a bejegyzések alapjául szolgáló okiratokat, illetőleg ezek hitelesített másolatait, a bejegyzés iránti kérelmeket, megkereséseket, valamint az ingatlan-nyilvántartási ügyben keletkezett más iratokat tartalmazza. Ebből is egyértelmű, hogy a megkereséseket és az okiratokat külön kategóriaként kezeli a törvény. Az, hogy a végrehajtási lap semmilyen formában nem része az okirattárnak, lehetséges, hogy aggályos, de ezt most nem tisztünk elbírálni. Adott ügyben viszont releváns lehet, még akkor is, ha – ad absurdum helytelenül – esetleg nem tárolják évekre visszamenőleg.

kizárólag úgy vonatkozhat a vizsgált ügyre, hogy a végrehajtó esetében a kérelem szinonimája a megkeresés!

Elképesztően veszélyes gyakorlatot legalizálunk, ha egy végrehajtó egy megkeresésével bármilyen személy bármilyen ingatlanját végrehajtás alá vonhatja akármilyen bírósági felhatalmazás nélkül!

Továbbá rendkívül aggályos, ha nem a bírósági határozat (okirat) dátuma a releváns, hanem a végrehajtói megkeresése. Ebben az esetben ugyanis bármikor egy „vesztes” bírósági ítéletet, illetőleg elrendelt végrehajtást⁶ követően az adós (pláne egy büntetőügyben⁷ elítélt személy) leirathatja nevéől az összes vagyont, mert a végrehajtói megkeresés fogalmilag csak ezután keletkezhet, jó pár nappal vagy inkább héttel! Ráadásul az ingatlanszerződések kvázi 30 nappal visszadátumozhatók, így kizárttá válhat a végrehajtás. (Rosszhiszemű vélelemnek tűnhet a visszadátumozás, de ne feledjük: adott ügyben egy jogerősen elítélt bűnözőről beszélünk!)

Az 1997. évi CXLI. törvény (a továbbiakban: Inytv.) 26. § (1) bekezdése értelmében az ingatlanhoz kapcsolódó jog vagy tény keletkezését, módosulását, illetve megszűnését a miniszter e törvény felhatalmazása alapján kiadott rendeletében meghatározott nyomtatványon benyújtott kérelemre vagy megkeresés alapján kell az ingatlan-nyilvántartásba átvezetni. Erre éppen a Földhivatal hivatkozik. Ez azonban kifejezetten a mi álláspontunkat támasztja alá! Ebből is egyértelműen nyilvánvaló válik, hogy a vonatkozó jogszabályok hasonló tekintet alá vonják a megkereséseket és kérelmeket! (Joggal, mert valóban hasonló a funkciójuk! Ezek lényegében formalizált „hivatalos levelek”, amelyekhez mellékelni kell a releváns okiratot.)

Az Inytv. 138. § (2) bekezdése a Földhivatal fő érve: A foglalás a végrehajtási jog bejegyzésével valósul meg.

Kifejező példa: Egy épület is a talapzaton alapszik – de a tetővel valósul meg véglegesen.

Álláspontunk: valóban azzal valósul meg, de nem azon alapszik! (Mint ahogy a tulajdonjog átruházására irányuló szerződés is csak a formalizált kérelem általi benyújtással valósul meg.) A megvalósul szó egyébként kodifikációs aspektusból szokatlan, kissé pontatlan megfogalmazás.

⁶ GYÜRE PÉTER: A bírósági végrehajtás elrendelésére vonatkozó általános szabályok figyelemmel a szubszidiárius jelleggel alkalmazandó új polgári perrendtartás rendelkezéseire. *Eljárásjogi szemle*, 2018 (1), 47–53.

⁷ Vö. SÖRÉNÉ BATKA ESZTER – SÖRE ZOLTÁN: A bírósági végrehajtás és a büntetőjog kapcsolata – az önálló bírósági végrehajtók tevékenysége során a leggyakrabban előforduló büntetőjogi kategóriák, gyakorlati példák alapján. *Humán Innovációs Szemle*, 2021 (2), 58–84.

Nyelvtanilag és logikailag is egyértelmű, hogy foglалás (mint végrehajtói aktus) a már meglévő végrehajtási jogot érvényesíti. A végrehajtó intézkedése nem konstitutív, ezen vonatkozásban főleg nem. A foglалás nem alanyi jog, hanem egy intézkedés. (Nincs „foglалáshoz való jog”. Ellenkező esetben azt mondanánk, hogy a végrehajtói megkeresés jogi alapja: a végrehajtói megkeresés. Ez pedig argumentum ad absurdum.)

Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény 29. §-a szerint jogok bejegyzésének és tények feljegyzésének – ha törvény másként nem rendelkezik – olyan közokirat, teljes bizonyító erejű magánokirat vagy ezeknek a közjegyző által hitelesített másolata (a továbbiakban: okirat) alapján van helye, amely a bejegyzés tárgyát képező jog vagy tény keletkezését, módosulását, illetve megszűnését igazolja, továbbá tartalmazza a bejegyzést, feljegyzést megengedő nyilatkozatot az ingatlan-nyilvántartásban bejegyzett, vagy közbenső szerzőként bejegyezhető jogosult részéről (bejegyzési engedély). A bejegyzési engedélyt a jogosult külön, a bejegyzés alapjául szolgáló okirattal azonos alakissággal rendelkező okiratban is megadhatja.⁸

Hangsúlyozzuk, hogy esetünkben jog (végrehajtási jog) bejegyzéséről van szó, ami nem a végrehajtó aktusa által keletkezik. [A Vht. 57. § (1) bekezdése szerint a végrehajtási jog a végrehajtandó követeléssel együtt évül el. Ebből is egyértelmű, hogy a végrehajtási jog a végrehajtható okirattal jön létre eljárásjogilag.⁹]

A végrehajtási lap¹⁰ kibocsátása idején valóban nem volt ingatlan az elítélt nevében. (Ez már magában visszaélésszerű, mert ahogy a végrehajtás sikertelen volt, pár hónappal később vásárolta az ingatlant – holott az elítélését követően

⁸ Kérdés, hogy ez a szakasz miképpen vonatkozik az elemzett ügyre, mert megfogalmazását tekintve mintha a kodifikátorok csak a „jogosult akaratából származó” (szerződéses) tulajdonszerzésre gondoltak volna. Viszont a törvényhely generális jelleggel rendelkezik minden bejegyzésre, nem enged kivételt. Mit értünk esetünkben a jogosult bejegyzési engedélyén? Amennyiben a végrehajtási jog jogosultját értjük ide, akkor esetünkben egyértelmű, hogy megadtuk a „bejegyzési engedélyt” és csatoltuk a végrehajtási jog alapjául szolgáló bírósági okiratokat. Amennyiben viszont itt a végrehajtót definiáljuk kvázi közvetetten (eljárásjogilag) jogosultként, akkor az következik a törvényből, hogy a végrehajtó egy külön iratban (a megkeresésben) nevezi meg az ingatlant, és külön (legalább olyan erős alakisságú) okiratban csatolja az annak jogalapjául szolgáló bírósági okiratot. Ez utóbbinak a dátuma az irányadó. (Esetünkben a végrehajtási jog jogosultja csatolta a végrehajtható okiratot és a bírósági határozatot, amely alakissága a „legerősebb”).

⁹ Az okirati elvről, illetőleg az ingatlan-nyilvántartás megújuló szabályrendszeréről lásd CZÉKMANN ZSOLT – CZIBRIK ESZTER: Az új ingatlan-nyilvántartási törvény és az Ákr. viszonya. *KözigazgatásTudomány*, 2022 (1), 42–53, különösen 44.

¹⁰ A „végrehajtási lap” terminológiája kuriózum a magyar jogban. A fogalomról és a végrehajtható okiratokról lásd PATAKI JÁNOS ISTVÁN: *A bírósági végrehajtási eljárás rendszere és a végrehajtó szervezet Magyarországon. Történeti előzmények, a szabályozás bemutatása, a főbb problémáinak bemutatása és értékelése. Doktori értekezés.* Budapest, KRE-ÁJK, 2019, különösen 78.

vallomása szerint semminemű készpénzzel, ingósággal sem rendelkezett.) A végrehajtás azonban esetünkben nem az adott ingatlanhoz, hanem a tulajdonos személyéhez kötődik.¹¹ Mint elítélt bűnözőnek, minden ingatlanja végrehajtás alá vonható. (Külön kell rendelkezni arról, hogy az ingatlanra ne terjedjen ki.) Ha a jogosult kérelmére a bíróság úgy dönt, hogy ingatlan-végrehajtást rendel el, akkor a végrehajtónak nincs mérlegelési lehetősége! Az érdemi döntés a végrehajtásban tehát a bíróságé!

Egy szemléletes példával magyarázva: Ha körözést adnak ki egy elítélt bűnözővel szemben, az részletkérdés, hogy megkeresés alapján nem a Vas Vármegyei Rendőr-főkapitányság, hanem a Tolna Vármegyei Rendőr-főkapitányság foganasítja.

Az adós tulajdonában álló bármely ingatlan végrehajtás alá vonható, nem akadályozza azt sem az ingatlan jogi jellege, sem pedig annak a terhei. (Figyelembe kell azonban venni, hogy egyes büntetőjogi intézkedések, különösen a zár alá vétel, korlátozást jelenhet.¹²) A végrehajtást tehát azok a jogilag jelentős tények, jogok sem gátolják, amelyek egyébként az adott ingatlan szabad forgalmát korlátozhatnak – hiszen jelen eljárás nem a polgári jogi szabadságon, hanem a bírósági-hatósági kényszeren alapul.¹³ Elvi kérdés: vajon mit tenne a Földhivatal, ha az alapul szolgáló okiratok is azonos napon keletkeznek?

Kicsit félrevezető lehet talán, hogy korábban így volt hatályban: a bírósági végrehajtó eljárása – mint polgári nemperes eljárás¹⁴ – a bíróság eljárásával azonos, a hatáskörében tett intézkedése mindenkre kötelező.

A 2011. évi CLXI. törvény 162. §-a szerint a bírósági végrehajtó eljárása nemperes eljárás, a hatáskörében tett intézkedése mindenkre kötelező. (A jogalkotó

¹¹ Az Inyvtv. 34. § (1) bekezdése értelmében a bejegyzés alapjául szolgáló „végleges” hatósági és jogerős bírósági határozat tartalmára e törvény 32. § (1) bekezdésében foglaltak az irányadók azzal az eltéréssel, hogy a határozatnak és a bejegyzésre irányuló megkeresésnek – az érdekelt lakcímén túl – vagy az érdekelt természetes személyazonosító adatait vagy az érdekelt családi nevét, utónevét és személyi azonosítóját kell tartalmaznia, továbbá a felek megállapodását a hatóság rendelkezése pótolja. Vagyis nem kell tartalmaznia a konkrét ingatlan adatait! Ez sem érv tehát az ellen, hogy a bírósági okirat a releváns esetünkben. (Amennyiben ad absurdum a „hatósági”, vagyis végrehajtói okiratot tartanánk relevánsnak, akkor is törvényi elvárás a „véglegesség”, a régi hagyományos terminológiával, a jogerő. Ez pedig a végrehajtói megkeresés tekintetében nem érvényesül.)

¹² Vö. BALOGH BOGLÁRKA: A végrehajtás megszüntetése, korlátozása iránt indított perek kialakulása és hatályos szabályozása. *Miskolci jogi szemle*, 2023 (2), 162–179.

¹³ Lásd Vht. Kommentár, <https://jogaszvilag.hu/szakma/az-ingatlan-vegrehajtás-teljessege-vht-nagykommentar-5-resz/>, ill. Vht. 136.§.

¹⁴ UDVARY SÁNDOR: A bírósági végrehajtási eljárás. In: WOPERA ZSUZSA (szerk.): *Polgári eljárásjog II.* Budapest, HVG-ORAC Kiadó, 2013, 218.

nyilvánvalóan a sok, végrehajtókkal kapcsolatos visszaélés miatt vette ki a végrehajtókat a bírósággal azonos tekintet alá vonó klauzulát.)

Azt sem mondja ki kristálytisztán jogszabály, hogy a végrehajtó hatóság lenne. (Ezt most nem tisztünk bizonyítani, túlmutat a kérdéses ügyön.) Ebből (is) adódóan eleve az sem egyértelmű, hogy a végrehajtó aktusa (különösen megkeresése) egyáltalán lehet-e közokirat.¹⁵ Magánokiratnak is legfőljebb akkor minősül, ha két tanú látja el aláírásával.

Összességében megállapíthatjuk: a Földhivatal fő érve a megalapozott szakmai állásponttal szemben, hogy „így szokták meg”. (Egyébként lehetséges, hogy korábban hatályos jogszabályok szubszumálásával.)

De pontosítanunk kell! A gyakorlat nem arra vonatkozik, hogy folyamatban lévő végrehajtási eljárásban „be lehet előzni” egy visszatűzött szerződéssel a végrehajtást, és nem releváns a végrehajtható okirat dátuma. A gyakorlat „csupán” annyi, hogy a végrehajtói megkeresést néhány Földhivatalban már okiratnak tekintik és nem utasítják el a bejegyzést azért, mert nem csatolták a megkereséshez a végrehajtható okiratot. Tehát a gyakorlat pont a végrehajtást segíti elő egyfajta rugalmassággal! Amennyiben a Földhivatal rendelkezésére áll a végrehajtási anyagi jogot konstituáló okirat, akkor csakis annak dátuma lehet a releváns.

Pontosan olyan ügy, mint az elemzett eset, deklaráltan nem volt. Tehát ennek nincs is gyakorlata. Az alkotmányos állam logikájába nem fér bele, hogy egy végrehajtói megkeresést tartanak releváns okiratnak egy (jogerős) bírósági okirattal szemben.

A helyes értelmezéssel elképzelhető, hogy a jövőre nézve felszámolunk egy jogsértő gyakorlatot – és emberek sokaságának nyújtunk jogvédelmet. Az adminisztrátorok szóbeli közlése szerint a „bírósági precedensekre” hivatkoznak.¹⁶ Ezen precedensek esetében azonban a *ratio decidendi*-t kellene vizsgálni!¹⁷ Márpedig az említett döntések nem analóg ügyek a vizsgált esettel. A bírói gyakorlat ugyanis a végrehajtás elősegítését preferálja, nem pedig a végrehajtás megghiúsítását szolgálja.¹⁸

¹⁵ A Földhivatal például a Kfv.III.37.578/2017/7. sz. ítéletre hivatkozik, de álláspontunk szerint ez nem analóg eset.

¹⁶ Az Ingatlan-nyilvántartási joggyakorlat-elemzőcsoport összefoglaló véleménye, Budapest, 2016: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/az_ingatlan-nyilvانتartasi_joggyakorlat-elemzo_csopord_osszefoglalo_velemenye_1.pdf (letöltés dátuma: 2025.02.20).

¹⁷ POKOL BÉLA: A bírói precedensjog. *Magyar Jog*, 2000 (4), 201–202.

¹⁸ Vö. KURUCZ MIHÁLY: A bírói gyakorlat szerepe az ingatlan-nyilvانتartási jóhiszemű szerző jogvédelme gyengítésében az anyagi jog szerinti jogosultak jogvédelme erősítésében. *Miskolci jogi szemle*, 2022 (2), 238–248. A szerző igen bölcs objektivitással látja a kérdéskörből adódó problémákat.

IRODALOMJEGYZÉK

- BALOGH BOGLÁRKA: A végrehajtás megszüntetése, korlátozása iránt indított perek kialakulása és hatályos szabályozása. *Miskolci jogi szemle*, 2023 (2), 162–179.
- CZÉKMANN ZSOLT – CZIBRIK ESZTER: Az új ingatlan-nyilvántartási törvény és az Ákr. viszonya. *KözigazgatásTudomány*, 2022 (1), 42–53.
- GYÜRE PÉTER: A bírósági végrehajtás elrendelésére vonatkozó általános szabályok figyelemmel a szubszidiárius jelleggel alkalmazandó új polgári perrendtartás rendelkezéseire. *Eljárásjogi szemle*, 2018 (1), 47–53.
- KURUCZ MIHÁLY: A bírói gyakorlat szerepe az ingatlan-nyilvántartási jóhiszemű szerző jogvédelme gyengítésében az anyagi jog szerinti jogosultak jogvédelme erősítésében. *Miskolci jogi szemle*, 2022 (2), 238–248.
- ORBÁN BALÁZS – PALKÓ ATTILA: A jogállami univerzum tágulásáról és ennek veszélyeiről. *Kommentár*, 2019 (2), 31–40.
- PATAKI JÁNOS ISTVÁN: *A bírósági végrehajtási eljárás rendszere és a végrehajtó szervezet Magyarországon. Történeti előzmények, a szabályozás bemutatása, a főbb problémáinak bemutatása és értékelése. Doktori értekezés.* Budapest, KRE-ÁJK, 2019.
- POKOL BÉLA: A bírói precedensjog. *Magyar Jog*, 2000 (4), 201–209.
- SŐRÉNÉ BATKA ESZTER – SŐRE ZOLTÁN: A bírósági végrehajtás és a büntetőjog kapcsolata – az önálló bírósági végrehajtók tevékenysége során a leggyakrabban előforduló büntetőjogi kategóriák, gyakorlati példák alapján. *Humán Innovációs Szemle*, 2021 (2), 58–84.
- TÓTH J. ZOLTÁN: *Demokrácia, jogállam és alkotmánybíráskodás.* Budapest, Patrocinium, 2020.
- UDVARY SÁNDOR: A bírósági végrehajtási eljárás. In: WOPERA ZSUZSA (szerk.): *Polgári eljárásjog II.* Budapest, HVG-ORAC Kiadó, 2013.
- VARGA ZS. ANDRÁS: *Eszményből bálvány? – A joguralom dogmatikája.* Budapest, Századvég Kiadó, 2015.

A SEMLEGESSÉG HATÁRAI A NEMZETKÖZI BÍRÓI FÓRUMOK GYAKORLATÁBAN

THE LIMITS OF NEUTRALITY IN THE PRACTICE OF INTERNATIONAL COURTS

LAPU ÁRPÁD¹

ABSTRACT ■ The law of neutrality in international law often faces criticism regarding its relevance following the adoption of the UN Charter, which introduced a general prohibition on the use of force. Despite the presence of the law of neutrality in numerous sources of international law (such as the Hague law, the Geneva law, various bilateral and multilateral international treaties, and customary law), references to neutrality appear only rarely in the practice of international judicial bodies, and even when they do, neutrality – understood as abstention from international armed conflict – is treated as a marginal issue. The aim of this analysis is to review how often and in what form the Permanent Court of International Justice, the International Court of Justice, and other international judicial bodies have referred to the law of neutrality in their decisions. In the case of the *S.S. Wimbledon*, the law of neutrality was side-lined, as the Permanent Court of International Justice relegated it to the framework of national law within the specific context of the case, disregarding, among others, the 1907 Hague Conventions. Nonetheless, the International Court of Justice, in its 1996 Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons – in the post-UN Charter era – reaffirmed that the law of neutrality remains in force within the existing international legal system, and that during the use of force, states must respect the rights of neutral states even in situations of self-defense according to international law. Moreover, in 1946, the law of neutrality provided an important legal basis in the judgment of the Nuremberg Military Tribunal for holding perpetrators responsible for crimes against peace and war crimes committed against neutral states, their citizens, and their vessels.

KEYWORDS: Ad hoc neutrality, permanent neutrality, law of neutrality, prohibition of the use of force, Charter of the United Nations, Permanent Court of International Justice, International Court of Justice, Nuremberg Trials, *S.S. Wimbledon* case, Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, international humanitarian law

¹ Tudományos segédmunkatárs, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Jogi Tanszék.

ABSZTRAKT ■ A semlegességi jog a nemzetközi jogban gyakran néz szembe azzal a kritikával, hogy van-e létjogosultsága az ENSZ Alapokmányának elfogadását követő, általános erőszaktilalmat előíró és az agresszor támogatását megtiltó, a megtámadott állam támogatását ösztönző nemzetközi jogrendben. Mind a semlegesség hatálya, mind pedig a semleges jogviszony tartalma szempontjából jelentős kérdés, hogy a különböző nemzetközi bírói fórumok hogyan alkalmazták, értelmezték a semlegességi jogot a joggyakorlatukban. Beszédesebb, hogy annak ellenére, hogy a semlegességi jog számos forrásban jelen van a nemzetközi jogban (hágai jog, genfi jog, egyéb bilaterális és multilaterális nemzetközi szerződések, valamint szokásjog), a nemzetközi bírói fórumok gyakorlatában kis számban jelennek meg a semlegességi jogra való hivatkozások és azok is lényegében marginális kérdésként kezelik a nemzetközi fegyveres összeütközésből való kimaradást jelentő semlegességet. A jelen elemzés célja áttekinteni, hogy az Állandó Nemzetközi Bíróság, a Nemzetközi Bíróság, valamint egyéb nemzetközi bírói fórumok hányszor és milyen formában hivatkozták a semlegességi jogot döntéseikben. A Wimbledon-gőzös ügyében a semlegességi jog gyakorlatilag háttérbe szorult, a nemzeti jog keretei közé száműzte azt a konkrét jogeset keretei között az Állandó Nemzetközi Bíróság, figyelmen kívül hagyva többek között az 1907-es hágai egyezményeket. Mindezek ellenére a Nemzetközi Bíróság a nukleáris fegyverek fenyegetésének vagy alkalmazásának jogszerűségéről szóló tanácsadó véleményében az ENSZ Alapokmány elfogadása utáni időkből, 1996-ban megerősítette a tényt, miszerint a semlegességi jog hatályos a fennálló nemzetközi jogi jogrendben is és az erőszak alkalmazása során az államoknak tekintettel kell lenni, önvédelmi helyzetben is a nemzetközi jog szerint semleges államokat megillető jogokra. A Nürnbergi Katonai Törvényszék ítéletében pedig fontos jogalapot szolgáltatott 1946-ban a semlegességi jog az elkövetők semleges államok, állampolgáraik és hajóik ellen elkövetett béke elleni bűncselekmények és háborús bűnök elkövetése miatti felelősségre vonására.

KULCSSZAVAK: Ad hoc semlegesség, állandó semlegesség, semlegességi jog, erőszak tilalma, ENSZ Alapokmánya, Állandó Nemzetközi Bíróság, Nemzetközi Bíróság, nürnbergi per, a Wimbledon-gőzös ügy, a nukleáris fegyverek használatáról és azzal való fenyegetésről szóló tanácsadó vélemény, nemzetközi humanitárius jog

1. A SEMLEGESSÉG ÉS A NEMZETKÖZI BÍRÓI FÓRUMOK KAPCSOLATA

A nemzetközi jog dinamikus jogterület, amely folyamatosan változik. A felmerülő újabb és újabb tényállások, jogi problémák, dilemmák sokszor nehéz helyzet elé állítják a nemzetközi joggal foglalkozó jogászokat. Ilyen esetekben különösen fontos a Nemzetközi Bíróság (és elődje, az Állandó Nemzetközi Bíróság) joggyakorlata, melyek jogértelmezése segíthet bizonyos jogviták, nyitott kérdések feloldásában. A Nemzetközi Bíróság Statútumának 59. cikke kimondja, hogy a

bíróság döntése kizárólag a feleket köti és csak az adott ügy vonatkozásában, ennek ellenére a bíróság döntése egy-egy ügy, vagy jogi norma, jogintézmény kapcsán releváns lehet a későbbiek során nemcsak a jogtudomány, de a jogalkalmazás számára is.

A nemzetközi jog egyik változás alatt álló területe az államok ad hoc és állandó semlegessége a nemzetközi fegyveres összeütközések (avagy, az 1949-es genfi egyezmények előtti fogalommal élve, háborúk) résztvevőivel szemben, az úgynevezett semlegességi jog. A semlegességi jogot sokan a tágabb értelemben vett nemzetközi humanitárius joghoz kapcsolják, amelyet erősít ezen jogterület hatálya: a semlegességi jog alkalmazására nemzetközi fegyveres összeütközés kitörését követően kerül sor, ha a fegyveres konfliktus elér egy bizonyos fokú intenzitást.²

Annak ellenére, hogy az 1899-es és 1907-es hágai egyezmények (többek között V. és XIII.), valamint az 1949-es genfi egyezmények (I–IV.) hatályos rendelkezései is szabályozzák, valamint az állandó semleges jogállást több, köztük EGT vagy európai uniós tagállam alkotmánya, alkotmányos norma, vagy nemzetközi szerződés is rögzíti (pl. Svájc alkotmányának 173. cikke, Málta alkotmányának 3. cikke, Ausztria semlegességről szóló szövetségi törvénye, EU és EGT-n kívüli pl. Türkmenisztán alkotmányának preambuluma³ stb.⁴), mégis a semlegesség létjogosultsága, gyakorlati létezése és nemzetközi jogban elfoglalt helye általánosságban vitatottá vált.

Az ENSZ Alapokmányának elfogadásával hatályba lépett általános erőszaktilalom (2. cikk [4]) új kontextusba helyezte a semlegességi jogot. Kétségesse vált, hogy egy olyan nemzetközi jogi környezetben, amelyben az államok jogszerűen támogatnak egy megtámadott országot az agresszorral szemben és utóbbit nem támogathatják, mennyiben van létjogosultsága a semlegességnek? Létezhet

² MICHAEL BOTHE: Neutrality, Concept, and General Rules. In: *Max Planck Encyclopedias of International Law*. Oxford, Oxford University Press, 2015, 24. [40]. <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e349?print=pdf>.

³ Türkmenisztán Alkotmánya: https://www.constituteproject.org/constitution/Turkmenistan_2016.

⁴ Lásd 1913. évi XLIII. törvény az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezmény és nyilatkozat becikkelyezése tárgyában: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>. 1954. évi 32. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, az 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt nemzetközi egyezményeknek a Magyar Népköztársaságban való törvényerejéről: https://jogkodex.hu/jsz/genfi_egyezmények_1954_32_tvr_5069773. Svájc Alkotmánya: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en>. Az osztrák semlegességről szóló szövetségi törvény: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000267>. Málta Alkotmánya: <https://legislation.mt/eli/const/eng>.

egyáltalán semlegesség, ha az ENSZ Biztonsági Tanácsa a semleges államot kötelezheti a semlegességgel járó kötelezettségekkel szemben magatartás kifejtésére?

A jelen írás célja nem a fenti kérdés részletes kifejtése és megválaszolása, hanem annak feltérképezése, hogy a nemzetközi bírói fórumok (különösen az Állandó Nemzetközi Bíróság és a Nemzetközi Bíróság) hogyan értelmezték és alkalmazták a semlegességgel járó nemzetközi jogi kötelezettségeket. A bíróságok döntései ugyanakkor támpontul is szolgálhatnak egy-egy érv kapcsán a semlegességi jog létjogosultságát illetően. Nem világos a semlegességi jog egyéb nemzetközi jogi normákhoz (pl. általános erőszaktilalom, alapelvek, avagy a humanitárius joghoz való általános viszony) való viszonya, így ebben is hasznos támpontot jelenthet a semlegességi jog szemszögéből elemzett nemzetközi bírói fórumok döntéseinek értékelése.

A semlegességi jog *corpusa* áll egyrészt a szerződési jogból (hágai egyezmények, genfi egyezmények, egyéb bilaterális és multilaterális nemzetközi szerződések), szokásjogból (például a hágai egyezmény egyes rendelkezéseit lerontó *desuetudóból*), valamint az államok egyoldalú jognyilatkozataiból.⁵

Az államok semlegessége a nemzetközi jogban kevés nemzetközi bírói döntésben jelenik meg kifejezetten, a legtöbb esetben mindössze egy további érvként szerepel csak a döntés fő ívének kiegészítésére. Olyan döntés, amelyben a semlegesség legalább részben központi kérdésként szerepelt kizárólag az Állandó Nemzetközi Bíróság előtt Wimbledon-gőzös ügyében (1923) jelent meg. Összességében elmondható, hogy a nemzetközi bírói fórumok kevés alkalommal foglalkoztak a semlegességi jog értelmezésével, alkalmazásával, ugyanakkor egyértelműen hatályos joganyagként hivatkozták a semlegességi jogot, illetve annak bizonyos normáit. Az alábbi elemzés során néhány, leginkább kapcsolódó döntés bemutatására, elemzésére kerül sor, kronológiai sorrendben. Az Állandó Nemzetközi Bíróság a Neuilly Békeszerződés⁶ ügyében csak egyszer említi a semlegességet háborúból való kimaradás értelemben, amely ugyan bizonyos szempontból legitimálja a semlegességet, mint jogintézményt. Szintén csak marginálisan, háromszor említi a Nottebohm-ügyben (1955) a Nemzetközi Bíróság döntése a semlegességet egy semleges állam állampolgárságának kontextusában.⁷

⁵ MARK E. VILLIGER: *Handbuch der schweizerischen Neutralität*. Zürich, Schulthess, 2023, 29.

⁶ Az Állandó Nemzetközi Bíróság döntéseinek gyűjteménye a Nemzetközi Bíróság oldalán: <https://www.icj-cij.org/pcij-series-a>.

⁷ A Nemzetközi Bíróság 1955 április 6-án hozott Nottebohm ítélete: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/18/018-19550406-JUD-01-00-EN.pdf>.

A Nemzetközi Tengerjogi Törvényszék (ITLOS) más értelemben használta a semlegesség fogalmát, nem a fegyveres összeütközésekből való kimaradás összefüggésében.⁸

Az Állandó Választott Bíróság néhány szóban hivatkozott a *semleges hatalmakra* a blokádot alkalmazó hatalmak követeléseinek előnyben részesítése Venezuelával szemben, Németország, Nagy-Britannia és Olaszország v. Venezuela döntésében, 1904-ben. Az Állandó Választott Bíróság lényegében kimondta, hogy az ügyben a Venezuela ellen alkalmazott tengeri blokádnak következtében az érintett semleges hatalmak előnyös helyzetbe kerültek és így nem keletkezett újabb követelésük a kialakult helyzet következtében. Az Állandó Választott Bíróság ugyan hivatkozta a semlegességi jogot, megerősítve annak hatályát még az 1907-es hágai egyezmények előtt is, de az ügyben a semlegesség pusztán sporadikusan jelent meg.⁹

A különböző nemzetközi büntetőbíróságok joghatóságukra való tekintettel nem az államokra, hanem az egyének felelősségére koncentrálnak, így (a nürnbergi perek esetét kivéve) nem relevánsak a semlegességi jogi normák elemzése szempontjából, nem alkalmaznak semlegességi jogot, ahogyan az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európai Bíróság sem (joggyakorlatukban a semlegesség szó az állam világnézeti semlegessége kapcsán jelenik meg). A volt Jugoszlávia területén elkövetett, a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekmények megbüntetésére létrehozott Nemzetközi Törvényszék a Tadić-ügyben említi a semlegességet, azonban csak abban a vonatkozásban, hogy többek között a semleges államok állampolgárainak jogait is tiszteletben kell tartani, az erőszak alkalmazásának *jus ad bellum* szerinti jogszerűségétől függetlenül rájuk is alkalmazni kell a *jus in bello* szabályait, így például a polgári lakosság védelmére vonatkozó kötelezettségeket.¹⁰

⁸ A Nemzetközi Tengerjogi Törvényszék oldala: https://www.itlos.org/en/main/ke-search/?tx_kesearch_pi1%5Bpage%5D=6&tx_kesearch_pi1%5Bsword%5D=neutral&cHash=f88f50d84ae71fd28dd57aa0bf2faba4.

⁹ Az Állandó Választott bíróság 1904. február 22-én a blokkoló hatalmak Venezuela elleni követeléseinek preferenciális kezelése (Németország, Nagy-Britannia és Olaszország kontra Venezuela ügyben hozott döntése): <https://pcacases.com/web/sendAttach/505>. A döntés összefoglalója az Állandó Választott bíróság oldalán: <https://pca-cpa.org/en/cases/76/>.

¹⁰ A Nemzetközi Büntetőbíróság Tadić-ügyben 1999. július 15-én hozott ítélete: <https://cld.irmct.org/assets/filings/Judgement-Tadic.pdf>.

2. A WIMBLEDON-GŐZÖS ÜGYE: SZUVERENITÁS

ÉS A NEMZETKÖZI JOG VISZONYA

A Wimbledon-gőzös ügye a mai napig meghatározó jogesetként hivatkozott a nemzetközi jog és a belső jog közötti kapcsolat vizsgálata során, így nem első-sorban a semlegességi jog áll az ítélet középpontjában, hanem egy nemzetközi szerződés, békeszerződés és egy belső jogi aktus viszonya.

A nemzetközi jog és a belső jogrendszerek viszonya, a kettő közötti különbségeket és a kettő kapcsolatát számos jogtudós elemezte. Sem a monista (egy jogrendszer globális egysége), sem a dualista (a nemzetközi jog és a belső jog különálló, párhuzamos létezése) nem tekinthető kizárólagosan megvalósuló, szintiszta egységnek. Mindkettőn belül megfigyelhetők alirányzatok, a nagy elméleti irányzatok mögött pedig politikai, ideológiai megfontolások is rejtőznek. Mindenesetre a nemzetközi jog és a belső jog összhangjának megteremtése az állam döntése, az államok szabadon választják meg az erre vonatkozó jogtechnikákat, amelyekkel a nemzetközi jogi normák a belső jog szférájába kerülnek. A nemzetközi jog számára a megoldás addig közömbös, amíg a belső jog nemzetközi joggal való összhangja megfelelően biztosított. A nemzetközi jog azonban a belső joggal szemben abszolút elsőbbséget követel szabályainak hatékony érvényesülése céljából. A nemzetközi jog és a belső jog szempontjából kiemelkedő az Állandó Nemzetközi Bíróság (ÁNB) Wimbledon-gőzös ügyében 1923. augusztus 17-én hozott ítélete, amelyben a bíróság a nemzetközi jog belső jogi aktusokkal szembeni elsőbbségét rögzítette.¹¹ HARASZTI GYÖRGY szerint az ÁNB azt az elvet alkalmazta az ügyben, miszerint az állam nem hivatkozhat egy másik állammal szemben saját jogára, hogy kivonja magát nemzetközi jogból fakadó kötelezettségei alól. Azonban hangsúlyozza azt is, hogy ez az elv nem jelenti a nemzetközi jog primátusát, pusztán azt, hogy egyetlen állam sem használhatja belső jogát arra, hogy kibújjon nemzetközi kötelezettségének teljesítése alól, azonban sem a nemzeti jog, sem a nemzetközi jog nincs alárendelve egymásnak, a belső állami jog nincs alárendeltségi viszonyban a nemzetközi joggal.¹²

Az ÁNB a Wimbledon-gőzös ügyében világított rá a szuverenitás nemzetközi jogi alávetettségére. A Wimbledon-gőzös 1921. május 21. reggelén 4000 tonna áruval megrakodva Danzig felé tartott, Görögországból szállított francia

¹¹ MOLNÁR TAMÁS: A nemzetközi jog és a belső jog viszonya. In: JAKAB ANDRÁS – FEKETE BALÁZS (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia, Nemzetközi jog rovat*, 2019, [0], [55], <http://ijoten.hu/szocikk/a-nemzetkozi-jog-es-a-belo-jog-viszonya>.

¹² HARASZTI GYÖRGY: *A nemzetközi bíróság joggyakorlata*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1958, 23.

érdekeltségéből hadianyagot a lengyel–orosz háborúban részt vevő lengyel csapatok számára. A Balti-tengert és Északi-tengert összekötő német területen fekvő, két szabad hajózású tengeri övezetet összekapcsoló Kieli-csatornán megtiltották a német hatóságok a gőzhajó számára a szabad áthaladás jogát. A felperesek, az Egyesült Királyság, Franciaország, Olaszország és Japán a Versailles-i békeszerződés 380. cikkére hivatkoztak. A békeszerződés 380–386. cikkei a csatornát megnyitották a nemzetközi hajóforgalom számára, azt nyitott vízi úttá minősítve azon államokkal szemben, amelyek az áthaladáskor nem álltak hadban Németországgal. A német hatósági intézkedés jogalapja pedig az orosz–lengyel háborúra vonatkozó, ad hoc, belső jogi normába foglalt semlegességi nyilatkozat volt, így egy nemzetközi szerződés ütközött egy belső jogi szabállyal, egyoldalú, belső jogi aktussal. A német álláspont szerint Németország szuverén joga saját területén a semlegesség kikényszerítése, értelmezésében a versailles-i békeszerződésben foglalt kötelezettség nemzetközi jogi szolgálat, amelyet megszorítóan kell értelmezni az adott helyzetben, mint a szuverenitással szembeni nemzetközi jogi korlátot. A francia–német ellentét akkor kezdődött valójában a Kieli-csatorna használata kapcsán, amikor a német hatóságok elutasították a dán Dorrit gőzös áthaladását, a Wimbledon-gőzös ügye újból kiélezte az ellentéteket. Az Állandó Nemzetközi Bíróság ebben az ügyben hozta meg első, érdemi ítéletét.¹³

Az ÁNB megállapította, hogy Németország azon döntése, miszerint a Kieli-csatornán más állam lobogója alatt közlekedő hajó áthaladását belső jogi normára, rendeletre hivatkozva megtiltotta (amely semlegességi kötelezettséget írt elő az állam számára az adott konfliktus vonatkozásában) ellentétes az 1919. évi Versailles-i békeszerződés 380. cikkével, amely a szabad áthaladás jogát biztosította a külföldi hajók számára. Nem vitatta Németország szuverenitását a csatorna felett, vagy azt, hogy a szerződési rendelkezés a szuverenitást jelentősen korlátozza, ugyanakkor kimondta, hogy maga a nemzetközi kötelezettségvállalás, amelyet Németország a Versailles-i béke aláírásával vállalt, a szuverenitás attribútuma.¹⁴ Az ÁNB lényegében tehát kimondta, hogy a nemzetközi jog megsértése nem igazolható nemzeti jogszabállyal, a belső jogi aktus nem lehet ellentétes a nemzetközi szerződési kötelezettségekkel, amelyen az sem változtat, hogy az egyes államok különböző megoldásokat alkalmaznak. A nemzetközi

¹³ ÁDÁNY TAMÁS: A szuverenitás gyakorlásának nemzetközi jogi keretei. In: CSINK LÓRÁNT – SCHANDA BALÁZS – VARGA ZS. ANDRÁS (szerk.): *A magyar közjog alapintézményei*. Budapest, Pázmány Press, 2020, 243; BLAISE TCHIKAYA: *Jogesetek a nemzetközi bíróságok gyakorlatából*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2002, 26–29.

¹⁴ MOLNÁR 2019, 55; ÁDÁNY 2020, 243.

kötelezettséget sértő nemzeti szabály alapján elkövetett nemzetközi jogsértésért az állam felelősséggel tartozik (V. 2.).¹⁵

Az SS Wimbledon ügye a semlegességi jog szempontjából is releváns. A bíróság érvelése szerint mivel a szóban forgó csatorna többé már nem a belső jog által szabályozott, Németország nem dönthet diszkrecionálisan a csatornához való hozzáférés kapcsán a Versailles-i szerződés 380. cikke alapján, így belső jogi aktusban sem szabályozhatja azt, hogy Németország egy adott összeütközéssel szembeni semlegessége esetén mely államok férhetnek hozzá a csatornához, nem hivatkozhat a semlegesség kötelezettségére, amikor kizárja a csatornához való hozzáférést. Az a tény, hogy a szerződés reflektál arra az esetre, ha Németország esetlegesen háborúban állna azt is jelenti, hogy a szerződés megkötésénél tudatosan nem reflektáltak a semlegességre. Így a semleges jogállás nem jár azzal, hogy Németország a békeidőre vonatkozó előírásokon túl további kötelezettségeket szabjon meg. A döntésben a semlegességi jogi kötelezettségeket Németország belső jogi aktusaként hivatkozta az ÁNB.¹⁶

Figyelemre méltó, hogy a még jelentős részben ma is hatályos 1907-es hágai egyezmények¹⁷ elfogadása után (5. Egyezmény a semleges Hatalmak és személyek jogairól és kötelességeiről szárazföldi háborúban; 12. Egyezmény a semleges Hatalmak jogairól és kötelességeiről a tengeri háborúban) nagyjából 16 évvel az ÁNB viszonylag kevés figyelmet szentelt döntésében a nemzetközi jogi semleges jogállásból fakadó jogoknak és kötelezettségeknek, amelyek szerződési és szokásjogi alapon is hatályban voltak.

A hágai egyezményeket áttekintve számos olyan szabályt találunk, amelyek relevánsak lehettek volna a Wimbledon-gőzös ügyében, legalább a semlegességi jog nemzetközi jogi forrására tekintettel. Ilyen például a III. Egyezmény az ellenségeskedések megkezdéséről,¹⁸ amely első cikkében előírta, hogy „A szerződő Hatalmak elismerik, hogy közöttük az ellenségeskedéseknek nem szabad megkezdődniök előzetes és minden kétséget kizáró értesítés nélkül (...)”. Az Egyezmény 2. cikke kifejezetten kimondja, hogy „A háborus állapotot a semleges Hatalmakkal haladéktalanul közölni kell, s az rájuk nézve csak akkor válik hatályossá, ha kézhez vettek ily közlést

¹⁵ RAISZ ANIKÓ: A környezetvédelem helye a nemzetközi jog rendszerében – avagy nemzetközi környezetjog bírói szemmel. *Miskolci Jogi Szemle*, 2011 (1), 91; TCHIKAYA 2002, 26–29.

¹⁶ Az Állandó Nemzetközi Bíróság Wimbledon-gőzös ügyben 1923. augusztus 17-én hozott ítéletének összefoglalója az ENSZ oldalán: https://legal.un.org/PCIJsummaries/documents/english/5_e.pdf.

¹⁷ 1913. évi XLIII. törvény az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezmény és nyilatkozat becikkelyezése tárgyában: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>.

¹⁸ 1913. évi XLIII. törvény, III. Egyezmény az ellenségeskedések megkezdéséről: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>.

(...) Mindazonáltal a semleges Hatalmak nem hivatkozhatnak a közlés elmaradására, ha kétségtelenül meg van állapítva, hogy tényleg tudomásuk volt a háborús állapotról”, míg a 3. cikk szerint „a 2. Cikk szerződő hadviselő Fél és ugyancsak szerződő semleges Hatalmak között kötelező”. További egyezmények az 1907-es hágai békekonferenciáról több kötelezettséget is megfogalmaz a semleges államokra nézve, így például a Szabályzat a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól, a IV. Egyezmény a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól Melléklete¹⁹ tudakozó iroda fenntartását (14. cikk) írja elő, az 54. cikk alapján a megszállott területet valamely semleges területtel tenger alatt összekötő kábeleket csak feltétlen szükségesség esetében szabad lefoglalni vagy elpusztítani (54. cikk).

Az V. Egyezmény a semleges Hatalmak és személyek jogairól és kötelességeiről szárazföldi háborúban²⁰ részletesen taglalja a semleges államok jogait, így a semleges hatalmak területének sérthetetlenségét (első cikk), a hadviselő felek semleges Hatalom területén való lőszerosztatok keresztülvitelének tilalmát (2. cikk). Ugyanakkor azt is kimondja a 7. cikk, hogy a Semleges Hatalom nem köteles megakadályozni a fegyverek, lőszeres kivitelét vagy átvitelét valamely hadviselő fél számára, amely norma mára azonban elavulttá vált, ekkoriban még hatályos volt.²¹ Ennek oka, hogy ma már a fegyverek gyártása, kivitele, behozatala, átvitele hatósági engedélyhez kötött tevékenység, jogellenes birtoklásuk büntetőjogi normát sért számos országban.²² Az egyezmény ezt követően hosszasan sorolja a semleges Hatalmak jogait.

A XII. Egyezmény a semleges Hatalmak jogairól és kötelességeiről tengeri háborúban²³ Első cikke rögzíti, hogy a hadviselő felek kötelesek a semleges Hatalmak jogait tiszteletben tartani és tartózkodni minden olyan cselekménytől, amelyet a semleges hatalmak nem tűrhetnek el semlegességük megsértése nélkül. Az 5. cikk kimondja, hogy „Tilos a hadviselő feleknek semleges kikötőket és vizeket ellenfelükkel szemben tengeri hadi műveletek alapjául venni, nevezetesen ott szikratávíróállomásokat felállítani vagy bármely oly intézményt létesíteni, amelynek az a rendeltetése, hogy az összeköttetést a hadviselő felek szárazföldi vagy tengeri haderejével fenntartsa”. A 7. cikk azonban itt is kimondja, hogy nem köteles a semleges Hatalom megakadályozni,

¹⁹ A Szabályzat a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól, a IV. Egyezmény a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól Melléklete: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>.

²⁰ V. Egyezmény a semleges Hatalmak és személyek jogairól és kötelességeiről szárazföldi háborúban: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>.

²¹ BOTHE 2015, 24. [40].

²² Ibid.

²³ A XII. Egyezmény a semleges Hatalmak jogairól és kötelességeiről tengeri háborúban: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>.

hogy a hadviselő felek részére fegyvert, lőszert területéről kivigyenek, vagy területén átvigyenek.²⁴

A XII. Egyezmény 9. cikke döntő fontosságú, eszerint „*A semleges Hatalom köteles mindkét hadviselő félre egyformán alkalmazni azokat a feltételeket, korlátozásokat vagy tilalmakat, amelyeket arra az esetre állított fel, ha arról van szó, hogy a hadviselő felek hadihajóit vagy az utóbbiak zsákmányát a saját kikötőibe, réveibe vagy parti vizeire bebocsássa. A semleges Hatalom azonban megtilthatja, hogy kikötőibe, réveibe a hadviselő felek oly hajója bevonuljon, amely a semleges Hatalon rendeleteihez vagy szabályzataihoz nem alkalmazkodott, vagy amely a semlegességet megsértette.*”

A 10. cikk szerint nem érinti a semleges jogállást, ha a parti vizeken a hadviselő felek hadihajói, zsákmányai csak átkelnek. A 12. cikk szerint a semleges állam előírhatja, hogy a semleges Hatalom törvényhozása megtiltsa, hogy kikötőiben, réveiben, vagy parti vizein 24 óránál tovább időzzenek a hadviselő felek hadihajói. A 25. cikk szerint a semleges Hatalom a rendelkezésére álló eszközökkel, kikötőiben, réveiben és vizein a fenti rendelkezések mindennemű megsértésének megakadályozásáról gondoskodni köteles. A 26. cikk kimondja, hogy ha a semleges Hatalom a jelen Egyezményben meghatározott jogokkal él, ezt a hadviselő felek nem tekinthetik barátságtalan cselekménynek, ha a maguk részéről az idevágó cikkeket elfogadták.

Mindezek alapján egyértelmű, hogy a semlegességi jog nemzetközi jogi forrásokban rögzített, az ÁNB mégis kizárólag a semleges jogállást kimondó és szabályozó belső jogi normát vette figyelembe. A hágai egyezmények nem jelennek meg a döntés alapjául szolgáló érvelésben, mindössze az egyik különvélemény hivatkozik rájuk. Mindez meglepő a semlegességi jog szemszögéből, hiszen a semleges jogállás létrejön egy bizonyos fegyveres összeütközéssel szemben tanúsított magatartás, a kimaradás következtében is, de létrejöhet egyoldalú nyilatkozattal, vagy akár nemzetközi szerződéssel is.²⁵ A nemzetközi jog elismeri tehát Németország (ad hoc) semleges jogállását, ezt azonban a bírói döntés figyelmen kívül hagyta és a semlegességi jogot a nemzeti jog keretei közé szorította. Ráadásul a semlegességi jog természetéből az adódik, hogy a nemzetközi fegyveres összeütközésben álló felek és a semleges állam között a béke jogát általános normaként, míg a semlegességi jogot speciális normaként kell alkalmazni (és a szűk értelemben vett nemzetközi humanitárius jogot nem),²⁶ így az ÁNB azon érvelése, miszerint a tény, hogy a Versailles-i szerződés kiter Németország helyzetére abban az esetben is, ha az háborúban áll és ezért a semlegességi jogra szándékosan nem tér ki, nincs összhangban a semlegességi jog

²⁴ BOTHE 2015, 24. [22].

²⁵ Ibid. [19–29].

²⁶ Ibid. [2].

logikájával. Véleményem szerint helyesebb lett volna a hágai egyezmények és a Versailles-i békeszerződés normáinak egymáshoz való viszonyát megvizsgálni.

Schücking bíró különvéleményében megállapította, hogy a Szovjetunió nem írta alá a Versailles-i békeszerződést, így nem kérdéses, hogy Németország köteles lett volna teljesíteni a semlegességgel kapcsolatos kötelezettségeit Oroszország felé, egyéb esetben a szerződés nemzetközi jogi jogsértés elkövetésére kötelezi Németországot harmadik államok irányába.²⁷

A semlegességi jog természete, más nemzetközi jogi normákhoz való viszonya nemcsak az ENSZ Alapokmány elfogadását követően, de röviddel az első világháború után is kérdéses volt.

3. A ROULA-GŐZÖS ÜGYE

1940-ben a görög zászló alatt hajózó Roula-gőzös Isztambul kikötőjéből Szaíd kikötőjébe tartott, kereskedelmi rakománnyal. 1940. augusztus 1-jén az olasz Goffredo Mameli tengeralattjáró a nyílt vizeken megállította a hajót és vizsgálat alá vetette. Ezt követően a tengeralattjáró kapitánya ráparancsolt a gőzhajó legénységére, hogy hagyják el a hajó fedélzetét, majd elsüllyesztette a hajót.

A két ország kormánya békéltető bizottságot hozott létre, amely megállapította, hogy az 1909-es Londoni Nyilatkozat 40. cikke alapján tilos egy semleges hajó rakományát elkobozni, kivéve, ha az hadi dugárut szállít és ebben az esetben is csak akkor, ha a hadi dugáru meghaladja értékben, súlyban, térfogatban a teljes rakomány felét. A bizottság megállapította, hogy a kereskedelmi hajó nem szállított hadi dugárut és ebben az időszakban a célállomás is semleges állam volt. Megállapította, hogy a nemzetközi jog alapján bármilyen hajó lefoglalását, elkobzását bírói fórum elé kell utalni, hajók megsemmisítésére kizárólag zsákmánybírói döntés alapján kerülhet sor. Az olasz kormányt kártérítés fizetésére kötelezte.²⁸

A békéltető bizottsági döntés jelentősége, hogy az 1907. évi hágai egyezmények előtt, a Londoni Nyilatkozatra hivatkozva a semleges állam semlegességi jogból fakadó jogosítványainak védelme mellett foglalt állást, megerősítve a semleges államokban lajstromozott hajók szabad hajózáshoz való jogát, valamint a semleges személyek tulajdonhoz való jogát, amely hadi dugáru szállításának védelme

²⁷ Az Állandó Nemzetközi Bíróság Wimbledon-gőzös ügyben 1923. augusztus 17-én hozott ítéletének összefoglalója az ENSZ oldalán: https://legal.un.org/PCIJsummaries/documents/english/5_e.pdf.

²⁸ A Roula-gőzös ügyében 1956. október 20-án hozott békéltető bizottsági döntés az Állandó Választottbírói bíróság oldalán: <https://pca-cpa.org/en/cases/319/>.

esetén is kizárólag csak zsákmánybíróság döntése alapján kobozható el, vagy semmisíthető meg. Ráadásul a döntés a második világháború idején született, abban az időszakban, amikor Németország az agresszió bűncselekményeivel a semleges államok jogait és a nemzetközi jogot tagadta.

4. A NÜRNBERGI PER

A nürnbergi per a nemzetközi büntetőbíráskodás kialakulásának fontos történelmi állomása, amely a második világháború során elkövetett borzalmak miatt vonta felelősségre az eljárás alá vont elkövetőket. 1946. október 1-jén a Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék 12 vádlottat ítelt halálra.²⁹

A per a semlegességi jogot is érintette, hiszen Németország több állam semlegességét is megsértette a katonai hadműveletei során, a semleges jogállás, valamint semleges állampolgárok és hajók jogainak súlyos megsértése az ítéletben is több helyen megjelenik. Mindez bizonyítja, hogy a semlegességi jog nem veszítette hatályát a második világháború borzalmi közepette, kifejezetten hivatkozott jogalap volt a háborús bűnösök elleni ítéletben, súlyosan megsértették a semleges államok semleges jogállását, miközben magának a fennálló nemzetközi jognak a létezését tagadták agresszió elkövetésével.

A Nemzetközi Katonai Törvényszék ítéletében a semlegesség szó 26 helyen szerepel.³⁰ Németország 1939. szeptember 2-án, a Lengyelországgal folytatott háború kitörésének másnapján diplomáciai jegyzékben biztosította Norvégiát arról, hogy elismeri Norvégia semlegességét és tiszteletben tartja Norvégia területének sérthetetlenségét és területi integritását. Ennek ellenére 1940. április 9-én Németország megtámadta és megszállta Norvégiát, hivatkozása szerint a küszöbön álló brit invázió megakadályozása érdekében. 1940 májusában Hitler parancsot adott a holland és belga légibázisok megszállására és a belga és holland semlegességi nyilatkozatok figyelmen kívül hagyására, miközben 1939 augusztusában és szeptemberében még azzal nyugtatta Belgiumot, Hollandiát és Luxemburgot, hogy tiszteletben tartja semlegességüket. 1940. május 10-én a német erők megtámadták Hollandiát, Belgiumot és Luxemburgot. Hitler 1939. augusztus 12-én Cianoval és Ribbentroppal folytatott megbeszélésén kijelentette, hogy likvidálni kívánja a semleges államokat. A bíróság megállapította, hogy ezek

²⁹ QUINCY WRIGHT: The Law of the Nuremberg Trial. In: ANTONIO CASSESE – FLORIAN JESSBERGER – ROBERT CRYER – UMILA DÉ (eds.): *International Criminal Law. Critical Concepts in Law*. London, Routledge, 2015, 271.

³⁰ A Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék 1946. október 1-jén hozott ítélete, 22. rész, 179. https://crimeofaggression.info/documents/6/1946_Nuremberg_Judgement.pdf.

agresszív háborús aktusoknak minősültek, azaz béke elleni bűncselekményeknek. A Nemzetközi Katonai Törvényszék létrehozó londoni megállapodás 6. cikke alapján béke elleni bűncselekmény „a nemzetközi szerződéseket, egyezményeket, vagy garanciákat sértő agresszív háború tervezése, előkészítése, kezdeményezése, vagy folytatása, illetve az olyan közös tervben vagy összeesküvésben való részvétel, amely az előzőek megvalósítására jön létre”. A semleges jogállás megsértése egy semleges állam, vagy annak hajóinak, illetve állampolgárainak megtámadásával egyértelműen béke elleni bűncselekménynek minősül a londoni megállapodás, a Nemzetközi Katonai Törvényszék statútumának 6. cikkének (a) pontja alapján.³¹ A per során a béke elleni bűncselekmények üldözése több nehézségbe is ütközött, hiszen nem volt egészen pontosan definiálva, hogy milyen magatartással, hány rendbeli bűncselekményt követnek el azok, akik háborút indítanak, vagy az erőszak eszközéhez nyúlnak, valamint sokszor nehéz volt elválasztani az agressziót megvalósító magatartásokat a háborús bűncselekményektől.³²

A német tengeralattjáró-támadások eredményeként sok millió tonnányi szövetséges és semleges hajó süllyedt el az ítélet rendelkező része szerint. A vádirat alapján a német tengeralattjárók válogatás nélkül támadták a kereskedelmi hajókat, figyelmen kívül hagyva, hogy semleges vagy ellenséges országban lajstromozták azokat. Az ítélet szövege részletesen leírja, hogy a német vezetés hogyan adott parancsot bizonyos helyzetekben a semleges hajók megtámadására, hogyan adott ki figyelmeztetéseket arra nézve, hogy „nem lehet biztosítani a semleges hajók biztonságát”. A La Manche-csatornán utasításba adták, hogy semleges hajókat figyelmeztetés nélkül süllyesszenek el, ha ezen zónában találják őket. Karl Dönitz kifejezett utasítást adott hajótörött személyek megölésére, függetlenül attól, hogy semleges vagy ellenséges hajóról volt szó. Dönitz a törvényszék ítélete szerint béke elleni bűncselekményeket követett el, részt vett agresszív katonai cselekményekben, valamint háborús bűncselekményeket követett el a Második Londoni Haditengerészeti Egyezmény (1936) és az 1930-as Londoni Haditengerészeti Egyezmény megsértésével, amikor válogatás nélkül minden kereskedelmi hajót megtámadtak és megszállták a hajótörötteknek járó segítségnyújtásra vonatkozó szabályokat, sőt, parancsot adtak a hajótöröttek megölésére.³³

³¹ Ibid. 40–45. KOVÁCS PÉTER: *Bevezetés a nemzetközi büntetőbíróság joggyakorlatába*. Budapest, Pázmány Press, 2020, 19. Megállapodás az európai tengelyhatalmak fő háborús bűnöseinek üldözéséről és megbüntetéséről, London, 1945. augusztus 8. ENSZ Treaty Series: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf.

³² M. CHERIF BASSIOUNI: *Introduction to International Criminal Law*. Leiden – Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2014, 152.

³³ A Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék 1946. október 1-jén hozott ítélete, 22. rész, 126–131; https://crimeofaggression.info/documents/6/1946_Nuremberg_Judgement.pdf.

Összességében megállapítható, hogy annak ellenére, hogy a Nürnbergi Katonai Törvényszék egyéni felelősséggel foglalkozott, több esetben megállapította a semlegességi jog alapján béke elleni bűncselekmények és háborús bűnök elkövetését, amikor Németország a fent említett esetekben a nemzetközi jogot súlyosan megsértve megtagadta a semleges államok és a semleges államok állampolgárainak, valamint kereskedelmi hajóinak jogait, a legsúlyosabb bűncselekményeket elkövetve.

5. AZ ATOMFEGYVEREK HASZNÁLATA VAGY AZ AZZAL VALÓ FENYEGETÉS JOGSZERŰSÉGÉNEK ÜGYÉBEN ADOTT TANÁCSADÓ VÉLEMÉNY

Az atomfegyverek használatának jogszerűségéről szóló tanácsadó vélemény tárgyában elsőként az Egészségügyi Világszervezet (WHO) fordult 1993. május 14-én a Közgyűlése által elfogadott határozatban a Nemzetközi Bírósághoz tanácsadó véleményért, azonban a Nemzetközi Bíróság nem fogadta be a WHO kérelmét arra való hivatkozással, hogy a WHO-t létrehozó nemzetközi szerződés nem ruházta fel a WHO-t az ehhez szükséges hatáskörrel. 1994. december 19-én azonban az ENSZ főtitkára tájékoztatta a Nemzetközi Bíróságot arról, hogy az ENSZ Közgyűlése a 49/75/K határozatában döntést hozott arról, hogy a következő kérdéssel fordul a Nemzetközi Bírósághoz tanácsadó véleményért: *„Megengedett-e a nukleáris fegyverekkel való fenyegetés vagy azok alkalmazása bármilyen körülmények között a nemzetközi jog szerint?”* A WHO Közgyűlésének és az ENSZ Közgyűlésének kérdésére a Nemzetközi Bíróság egyidőben reagált, utóbbi kérdését befogadta, a WHO kérdését elutasította a specialitás elvének megszorító értelmezését alkalmazva, szűkítve a beleértett hatáskörök elméletét. Még ha kiterjedt hatáskört is értelmezne a bíróság, akkor is szükségszerűen, az ENSZ Alapokmány egyetemes rendszere alapján, 57. cikkének megfelelően csak közegészségre korlátozódik a WHO tevékenysége. A leszerelés, fegyverkezés szabályozása nem tartozik ebbe a körbe, a szakosított intézmények hatáskörén kívül esik, nem tartozik a WHO tevékenységi körébe.³⁴

A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleményében elsőként megvizsgálta, hogy a *jus ad bellum* alatt elképzelhető-e olyan helyzet, hogy megengedett legyen a nukleáris fegyverek alkalmazása, majd ezt követően tért ki arra, hogy ellentétes lehet-e az alkalmazás a *jus in bello* és a semlegességi jog kötelezettségeivel.

³⁴ Az atomfegyverek használata vagy az azzal való fenyegetés jogszerűségének ügyében 1996. július 8-án adott tanácsadó vélemény: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>; TCHIKAYA 2002, 173–176.

Az ENSZ Alapokmányából fakadó kötelezettségek kapcsán, a *jus ad bellum* elemzése során kimondta, hogy az arányosság elvének szem előtt tartásával nem zárható ki, hogy jogszerű, arányos önvédelmi helyzetben nukleáris fegyver alkalmazható.³⁵

A *jus in bello* vizsgálata során megállapította, hogy nem létezik olyan kifejezett nemzetközi jogi szabály, legyen az szerződési rendelkezés vagy szokásjogi norma, amely kifejezetten tiltaná az atomfegyverek alkalmazását. A bíróság hangsúlyozta a humanitárius jogi alapelvek és normák tiszteletben tartásának jelentőségét, azonban nem tudta kizárni, hogy létezhet olyan helyzet, amelyben az atomfegyverek alkalmazása jogszerű lehet. A vélemény 96. bekezdésében hangsúlyozta, hogy minden államnak alapvető joga van a túlélésre, az ENSZ Alapokmányának 51. cikke alapján joga van az önvédelemre, amikor a túlélése a tét. A 97. bekezdésben pedig úgy fogalmazott, hogy „*nem tud döntő konklúzióra jutni a nukleáris fegyverek használatának jogszerűségét vagy jogellenességét illetően egy állam extrém önvédelmi helyzetében, amelyben maga az állam túlélése kerülne veszélybe*”.³⁶

A bíróság a vélemény 51. bekezdésében kezdi meg a *jus in bello* elemzést, amelyhez kapcsolódóan az atomfegyverek alkalmazásának semlegességi joggal való összhangját is vizsgálja. 74. bekezdésében szintén hivatkozza a semlegességi jogot. A 88. bekezdésben kijelenti, hogy nem kétséges, hogy a nemzetközi humanitárius jog elveivel és normáival azonos módon kell elemezni és alkalmazni a semlegességi jogot, amely a nemzetközi szokásjog része is. A döntés végső következtetése azonos a semlegességi jogra és a humanitárius jogra nézve: a bíróság nem tudta sem kizárni, sem megerősíteni, hogy szélsőséges önvédelmi helyzetben az állam ne alkalmazhatna atomfegyvert. Kérdéses, hogy a gyakorlatban hogyan lehetne megoldani, hogy az ne járjon járulékos veszteséggel a semleges állam számára, hiszen a semlegességi jog szerint a semleges állam még járulékos veszteséget sem köteles eltérni, területe sérthetetlen. TCHIKAYA szerint a Nemzetközi Bíróság lényegében szentesítette ezen döntésével a nukleáris fenyegetést. Elismerte minden állam túléléshez való alapvető jogát és a jogszerű önvédelem gyakorlásához való jogát is megerősítette, azonban ennek korlátját képezi a nemzetközi humanitárius jog és a semlegességi jog, továbbá a környezet tiszteletben tartását a szükségesség és az arányosság elvének alkalmazása körében értékelte.³⁷

³⁵ Az atomfegyverek használata vagy az azzal való fenyegetés jogszerűségének ügyében 1996. július 8-án adott tanácsadó vélemény: Ibid.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid., Hágai Egyezmény V. (1907) – 1. cikk, TCHIKAYA 2002, 173–176.

6. KONKLÚZIÓ: A SEMLEGESSÉG MINT LÁBJEGYZET

A fentebb elemzett bírósági döntések mind egy irányba mutatnak: a semlegességi jog sokszor pusztán vagy sokadik érvként jelenik meg a bírósági döntésekben, vagy (Wimbledon-gőzös ügy) központi kérdéshez kapcsolódik, de alkalmazása mégis háttérbe szorul más nemzetközi jogi normákkal (pl. Kiel-csatorna szabályozása a Versailles-i békeszerződésben) szemben.

Mindez jól tükrözi a semlegesség jelenlegi helyzetét a nemzetközi jogban: egy változó (minősített semlegesség, differenciált semlegesség), dinamikus (*desuetudo*), sokszor megkérdőjelezett jogterület, amely egyértelműen létezik hatályos normákban és a gyakorlatban (lásd Svájc), ugyanakkor tartalma, a semlegességi jogok és kötelezettségek folyamatosan átértelmeződnek, előírásai enyhülnek.

A fenti bírósági, választott bírósági és békéltető bizottsági döntésből azonban egy valami egyértelműen kitűnik: a semlegességi jog élő jog, amely szerződési és szokásjogi forrásokban is egyaránt szerepel, hatályos és bírói és egyéb viták rendezésére szolgáló fórumok előtt hivatkozott. A Nemzetközi Bíróság négy évtizeddel az ENSZ Alapokmányának hatályba lépését követően mondta ki azt, hogy a katonai műveletek során, különösen az atomfegyverek alkalmazásával kapcsolatban, de ezáltal tisztázva, hogy minden humanitárius jogi mérlegelésnél ugyanúgy figyelembe kell venni a semlegességi jogot, mint a hadijogi normákat.

Mindez tiszta helyzetet teremt: az általános erőszaktilalom megjelenését követően is létezik a semlegességi jog és minden jogforrástípusban jelen van, hatályos is, van létjogosultsága is a nemzetközi jogban, a kérdés csak az, hogy milyen viszonyban áll az erőszak alkalmazására vonatkozó normákkal és hogyan változnak a semlegességi jogi normák a jelenleg folyamatban lévő nemzetközi fegyveres összeütközések hatására.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Szakirodalom

- ÁDÁNY TAMÁS: A szuverenitás gyakorlásának nemzetközi jogi keretei. In: CSINK LÓRÁNT – SCHANDA BALÁZS – VARGA ZS. ANDRÁS (szerk.): *A magyar közjog alapintézményei*. Budapest, Pázmány Press, 2020.
- M. CHERIF BASSIOUNI: *Introduction to International Criminal Law*. Leiden – Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2014.
- MICHAEL BOTHE: Neutrality, Concept, and General Rules. In: *Max Planck Encyclopedias of International Law*. Oxford, Oxford University Press, 2015.

- HARASZTI GYÖRGY: *A nemzetközi bíróság joggyakorlata*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1958.
- KOVÁCS PÉTER: *Bevezetés a nemzetközi büntetőbíróság joggyakorlatába*. Budapest, Pázmány Press, 2020.
- MOLNÁR TAMÁS: A nemzetközi jog és a belső jog viszonya. In: JAKAB ANDRÁS – FEKETE BALÁZS (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia, Nemzetközi jog rovat*, 2019. <http://ijoten.hu/szocikk/a-nemzetkozi-jog-es-a-belso-jog-viszonya>.
- RAISZ ANIKÓ: A környezetvédelem helye a nemzetközi jog rendszerében – avagy nemzetközi környezetjog bírói szemmel. *Miskolci Jogi Szemle*, 2011 (1).
- BLAISE TCHIKAYA: *Jogesetek a nemzetközi bíróságok gyakorlatából*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2002.
- MARK E. VILLIGER: *Handbuch der schweizerischen Neutralität*. Zürich, Schulthess, 2023.
- QUINCY WRIGHT: The Law of the Nuremberg Trial. In: ANTONIO CASSESE – FLORIAN JESSBERGER – ROBERT CRYER – UMILA DÉ (eds.): *International Criminal Law. Critical Concepts in Law*. London, Routledge, 2015.

Jogi normák, bírói döntések, egyéb vitarendezési döntések, összefoglalók

- V. Egyezmény a semleges Hatalmak és személyek jogairól és kötelességeiről szárazföldi háborúban:
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>
- A XII. Egyezmény a semleges Hatalmak jogairól és kötelességeiről tengeri háborúban:
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>
1913. évi XLIII. törvény
 az első két nemzetközi békeértekezleten megállapított több egyezmény és nyilatkozat becikkelyezése tárgyában:
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>
1913. évi XLIII. törvény, III. Egyezmény az ellenségeskedések megkezdéséről:
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>
- A Szabályzat a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól, a IV. Egyezmény a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól Melléklete
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=91300043.tv>
- Az Állandó Nemzetközi Bíróság döntéseinek gyűjteménye a Nemzetközi Bíróság oldalán:
<https://www.icj-cij.org/pcij-series-a>
- Az Állandó Nemzetközi Bíróság Wimbledon-gőzös ügyben 1923. augusztus 17-én hozott ítéletének összefoglalója az ENSZ oldalán:
https://legal.un.org/PCIJsummaries/documents/english/5_e.pdf
- Az Állandó Választottbíróság 1904. február 22-én a blokkoló hatalmak Venezuela elleni követeléseinek preferenciális kezelése (Németország, Nagy-Britannia és Olaszország kontra Venezuela) ügyben hozott döntése:
<https://pcacases.com/web/sendAttach/505>

Az Állandó Választottbíróság 1904. február 22-én a blokkoló hatalmak Venezuela elleni követeléseinek preferenciális kezelése (Németország, Nagy-Britannia és Olaszország kontra Venezuela) ügyben hozott döntésének összefoglalója az Állandó Választottbíróság oldalán:

<https://pca-cpa.org/en/cases/76/>

Az atomfegyverek használata vagy az azzal való fenyegetés jogszerűségének ügyében 1996. július 8-án adott tanácsadó vélemény:

<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>

A Nemzetközi Bíróság 1955. április 6-án hozott Nottebohm ítélete:

<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/18/018-19550406-JUD-01-00-EN.pdf>

A Nemzetközi Büntetőbíróság Tadić-ügyben 1999. július 15-én hozott ítélete:

<https://cld.irmct.org/assets/filings/Judgement-Tadic.pdf>

A Nemzetközi Tengerjogi Törvényszék oldala:

https://www.itlos.org/en/main/ke-search/?tx_kesearch_pi1%5Bpage%5D=6&tx_kesearch_pi1%5Bsword%5D=neutral&cHash=f88f50d84ae71fd28dd57aa0bf2faba4

A Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék 1946. október 1-jén hozott ítélete, 22. rész.

https://crimeofaggression.info/documents/6/1946_Nuremberg_Judgement.pdf

Az osztrák semlegességről szóló szövetségi törvény

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000267>

Málta Alkotmánya

<https://legislation.mt/eli/const/eng>

Megállapodás az európai tengelyhatalmak fő háborús bűnöseinek üldözéséről és megbüntetéséről, London, 1945. augusztus 8. ENSZ Treaty Series:

https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf

A Roula-gőzös ügyében 1956. október 20-án hozott békéltető bizottsági döntés az Állandó Választottbíróság oldalán:

<https://pca-cpa.org/en/cases/319/>

Svájc Alkotmánya

<https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en>

Türkmenisztán Alkotmánya:

https://www.constituteproject.org/constitution/Turkmenistan_2016

A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÉS A PÉNZÜGYI JOG KAPCSOLÓDÁSI PONTJAI: A DIGITÁLIS ÁTALAKULÁS HATÁSA A JOGI SZABÁLYOZÁSRA – KRIPTOVALUTÁK ÉS OKOSZ-SZERZŐDÉSEK A TANULMÁNYSOROZAT II. RÉSZÉBEN

THE INTERSECTION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND FINANCIAL LAW: THE IMPACT OF DIGITAL TRANSFORMATION ON LEGAL REGULATION – CRYPTOCURRENCIES AND SMART CONTRACTS IN PART II OF THE STUDY SERIES

MORVAY MÓNKA¹

ABSTRACT ■ Part II of the comprehensive study series analyzes the legal and regulatory aspects of the application of artificial intelligence in the decentralized finance space, with a particular focus on decentralized financial instruments (DeFi), smart contracts, and decentralized autonomous organizations (DAOs). The focus of the study is on the question of how AI powered decision-making mechanisms can be integrated into existing legal frameworks and to what extent these systems are able to adequately respond to new technological challenges. The study, supplementing Part I, reviews the technological integration of artificial intelligence in financial products and services, and addresses AI supported trading algorithms, yield optimization systems, and risk analysis for lending purposes. The legal issues related to these are analyzed, in particular the prohibition of algorithmic discrimination, the validity of contracts in the case of automated systems, the lawfulness of data processing, and the issue of contractual and tort liability.

The study discusses the relevant regulatory instruments of the European Union, such as the AI Act, the MiCA Regulation and the applicability of the General Data Protection Regulation (GDPR), Data Act, and also presents new DAO legal structures adopted in certain member states of the United States (e.g. Wyoming). The recognition of the legal personality of AI-based DAOs, the issue of legal entity, and the delimitation of liability for damages require reinterpretation in the light of traditional legal dogmatic concepts.

KEYWORDS: artificial intelligence, cryptocurrency, smart contract, decentralized finance

¹ PhD hallgató, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Prof. Dr. Jakab Nóra.

ABSZTRAKT ■ Az átfogó tanulmány sorozat II. részében a mesterséges intelligencia a decentralizált pénzügyi térben történő alkalmazásának jogi és szabályozási aspektusait elemzi, különös tekintettel a decentralizált pénzügyi konstrukciókra (DeFi), az okosszerződésekre, valamint a decentralizált autonóm szervezetekre (DAO-k). A vizsgálat középpontjában azon kérdés áll, hogy az AI általi döntéshozatali mechanizmusok milyen módon illeszthetők be a meglévő jogi keretrendszerekbe, illetve e rendszerek mennyiben képesek adekvát választ adni az új technológiai kihívásokra.

A tanulmány – kiegészítve az I. részt – áttekinti a mesterséges intelligencia technológiai integrációját a pénzügyi termékek és szolgáltatások körében, és foglalkozik az AI által támogatott kereskedési algoritmusokkal, hozamoptimalizálási rendszerekkel, valamint hitelezési célú kockázatelemzéssel. Elemzésre kerülnek az ezekhez kapcsolódó jogi problémakörök, különösen az algoritmikus diszkrimináció tilalma, a szerződéskötés érvényessége automatizált rendszerek esetében, az adatkezelés jogszerűsége, valamint a szerződéses és deliktális felelősség kérdése.

A tanulmány kitér az Európai Unió releváns szabályozási eszközeire, így az AI Act, a MiCA-rendelet, valamint az általános adatvédelmi rendelet (GDPR) alkalmazhatóságára, továbbá bemutatja az Egyesült Államok bizonyos tagállamaiban (pl. Wyoming) elfogadott új DAO-jogi konstrukciókat is. Az AI alapú DAO-k jogi személyiségének elismerése, a jogalanyiság kérdése, valamint a kártérítési felelősség elhatárolása újraértelmezést kíván a hagyományos jogdogmatikai fogalmak tükrében.

KULCSSZAVAK: mesterséges intelligencia, kriptovaluta, okosszerződés, decentralizált pénzügyek

1. KRIPTOESZKÖZÖK ÉS KRIPTOVALUTÁK

Az AI – mint azt már korábban többször is kifejtettem –, képes hatalmas adatmennyiség elemzésére és a döntéshozatal automatizálására, míg maga a blokklánc technológia és az arra épülő okosszerződések biztonságos, transzparens és automatikusan végrehajtó rendszereket kínálnak. A részletesebb bemutatás előtt érdemes megjegyezni, hogy a kriptovaluták a kriptoeszközök (minden blokkláncon létező digitális eszköz)² csoportján belül csupán egy kategóriát jelentenek,

² „A megosztott főkönyvi technológia egyik fő alkalmazását jelentik.” „A kriptoeszköz egy digitális érték vagy jogmegjelenítés, amely elosztott főkönyvi technológia vagy hasonló technológia segítségével elektronikusan átvihető vagy tárolható” vagyis egy gyűjtőfogalom, amely minden olyan digitális értéket jelent, amely blokkláncon létezik, és valamilyen pénzügyi vagy technológiai funkcióval rendelkezik: European Commission: Crypto-assets, European Commission – Digital Finance, 2025. június 8. https://finance.ec.europa.eu/digital-finance/crypto-assets_en (letöltés ideje:

ezenkívül még ide tartoznak a utility tokenek³, security tokenek⁴, stablecoinok⁵, NFT-k⁶. A definíció pontos meghatározása azért is fontos, mert attól függően, hogy árunak vagy értékpapírnak minősülnek, eltérő jogi kategóriába sorolhatóak és eltérő szabályok vonatkoznak rájuk. A jogszabályok ezért inkább általában az összefoglaló, kriptoeszköz fogalmat használják. Az AI és a kriptovaluták⁷ (pl. Bitcoin, Ethereum) tehát két különálló, de egymást kiegészítő technológia. Az AI algoritmusok elemzik a blokkláncon⁸ zajló tranzakciókat, előrejelzéseket készítenek a piaci mozgásokról, kiszűrik az anomáliákat és automatizálják a kereskedést. A kriptográfiai alapú, decentralizált blokklánc technológia biztosítja a tranzakciók átláthatóságát és változtathatatlanágát, miközben az AI

2025.06.08.) és az Európai Parlament és a Tanács 2023. május 31-i (EU) 2023/1114 Rendelete a kriptoeszközök piacairól, valamint az 1093/2010/EU és az 1095/2010/EU rendelet, továbbá a 2013/36/EU és az (EU) 2019/1937 irányelv módosításáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2301114.eup>.

³ Olyan kriptoeszköz, amely valamilyen szolgáltatáshoz vagy funkcióhoz biztosít hozzáférést egy adott blokklánc-platfommon. Például az UNI tokennel szavazni lehet az Uniswap működéséről.

⁴ Befektetésként működnek, részvényhez hasonló jogokat adnak.

⁵ Stabil árfolyamú tokenek, pl. dollárhoz kötöttek: USDC, USDT.

⁶ „Non fungible tokens”: olyan egyedi digitális eszköz, amely nem felcserélhető más tokenel, és gyakran digitális művészetet, gyűjthető tárgyat vagy tulajdonjogot képvisel. Nem cserélhető fel egy másik azonos tokenel, mivel mindegyik külön tulajdonságokkal rendelkezik. Az értéke a speciális tulajdonság miatt eltérő. Blokkláncon rögzített, így tehát a tulajdonjog, metaadat és a története nyilvánosan visszakereshető. A metaadat leírja az eszközt: pl. művész neve, fájl URL, sorozatszám, leírás. Értéke egy képet, zenét, videót, dokumentumot, avatárt vagy akár szerződést képviselhet. Egyes művészek digitális alkotásokat értékesítenek NFT-ként, és így a vásárló nemcsak a képet kapja meg, hanem a tulajdonjogot is blokkláncon: NITIN GAUR: What is an NFT?, IBM Think, 2021. április 14. <https://www.ibm.com/think/topics/nft> (2025.07.05.).

⁷ Kriptovaluta: „Egy digitális eszköz/kredit/egység a rendszeren belül, amelyet kriptográfiai úton küldenek el az egyik blokklánc hálózati felhasználótól a másikhoz. Kriptovaluta létrehozása esetén (például a bányászatért járó jutalom) a közzétételi csomópont tartalmaz egy tranzakciót, amely az újonnan létrehozott kriptovalutát elküldi egy vagy több blokklánc hálózati felhasználónak. Ezeket az eszközöket digitális aláírások és aszimmetrikus kulcspárok segítségével továbbítják egyik felhasználóról a másikra.” Egyszerűbben tehát egyfajta digitális pénz, amely blokklánc technológiára épül, értékcsereére használható (fizetésre, vagyontárolására), és decentralizált, tehát nincs mögötte központi bank vagy állam: Nist Computer Security Resource Center: Cryptocurrency, NIST Glossary, [xhttps://csrc.nist.gov/glossary/term/cryptocurrency](https://csrc.nist.gov/glossary/term/cryptocurrency) (2025.06.08.).

⁸ A blokklánc egy elosztott digitális nyilvántartás, amelyben a tranzakciókat biztonságosan, kriptográfiával aláírva blokkokba rendezik. Minden új blokk összekapcsolódik az előzővel, így, ha valaki megpróbálná megváltoztatni a tartalmát, az észrevehető lenne. Minél több blokk kerül hozzáadásra, annál nehezebb visszamenőleg módosítani őket. Az új blokkok automatikusan szétküldésre kerülnek a hálózat többi tagjához, és ha valahol eltérés van, azt a rendszer előre meghatározott szabályok szerint kijavítja: Nist Computer Security Resource Center: Cryptocurrency, NIST Glossary.

optimalizálja az e rendszereken belüli működést. A decentralizált pénzügyek (DeFi) az utóbbi évek egyik legdinamikusabban fejlődő blockchain-alapú területe, amelynek célja a hagyományos pénzügyi közvetítők – például bankok, biztosítók vagy brókerek – kiiktatása okosszerződések segítségével. A DeFi célja, hogy a hagyományos pénzügyi szolgáltatásokat (mint például kölcsönadás, megtakarítás, biztosítás vagy kereskedés) automatizált, nyílt forráskódú okosszerződések⁹ keresztül biztosítsa, anélkül tehát, hogy szükség lenne egy központi szereplőre.¹⁰ Ezen terület főbb jellemzői közé tartozik, hogy 1. decentralizált, tehát nincs központi hatóság, a rendszer blokkláncon (pl. Ethereum) fut, 2. átlátható, azaz a tranzakciók és szerződések nyilvánosak és ellenőrizhetők, 3. programozott, vagyis az okosszerződések automatikusan végrehajtják a feltételeket, és 4. bárki csatlakozhat, nincs szükség engedélyre.¹¹

E struktúrába a mesterséges intelligencia beépítése új dimenziókat nyit: a DeFi és AI ötvözését egyre gyakrabban DeFAI-ként emlegetik.¹² Ez az integráció nemcsak a hatékonyságot, hanem a biztonságot, a döntéshozatal minőségét és a felhasználói élményt is javítja. Az egyik legfontosabb alkalmazási terület a kereskedési algoritmusok fejlesztése. E technológiák összefonódása megjelenik a prediktív portfóliókezelés¹³ területén és már léteznek AI vezérelt kripto keres-

⁹ Az okosszerződés tehát egy programozott szerződés, amely automatikusan végrehajtja magát, ha az előre meghatározott feltételek teljesülnek. Például, ha valaki kifizet egy összeget, akkor a rendszer automatikusan átadja neki a digitális terméket. Ezek a szerződések blokkláncon futnak, így nem lehet őket utólag módosítani, és nincs szükség ügyvédre vagy közvetítőre a teljesítéshez. Csak egy digitális tárca szükséges hozzá. Az NFT egy digitális igazolás arról, hogy valaki egyedi digitális eszköz – például kép, zene, videó vagy virtuális tárgy – tulajdonosa. Míg egy Bitcoin ugyanolyan, mint bármely másik Bitcoin (felcserélhető), egy NFT egyedi és nem helyettesíthető, ezért gyakran művészeti alkotások, gyűjteményi tárgyak vagy játékbeli eszközök tulajdonjogát jelöli.

¹⁰ FABIAN SCHÄR: Decentralized Finance: On Blockchain- and Smart Contract-Based Financial Markets. *Review, Federal Reserve Bank of St. Louis*, 2021 (2), 153–174., <https://www.stlouisfed.org/publications/review/2021/02/05/decentralized-finance-on-blockchain-and-smart-contract-based-financial-markets> (2025.06.08.). VITALIK BUTERIN: Ethereum Whitepaper. [Ethereum.org](https://ethereum.org/en/whitepaper/#conclusion), 2014. <https://ethereum.org/en/whitepaper/#conclusion> (2025.05.15.).

¹¹ Coinbase: What is DeFi?, *Coinbase Learn*, 2025. június 8., <https://www.coinbase.com/learn/crypto-basics/what-is-defi> (2025.06.08.).

¹² Crypto.com University: The Rise of DeFAI: How AI Is Transforming Decentralised Finance. *Crypto.com University*, 2025. március 27., <https://crypto.com/en/university/the-rise-of-defai-how-ai-is-transforming-decentralised-finance> (2025.07.05.).

¹³ A prediktív portfóliókezelés egy AI és gépi tanulás (ML) alapú befektetéskezelési módszer, amely a jövőbeli piaci mozgások előrejelzésére használ történelmi adatokat, valós idejű információkat és statisztikai modelleket. A célja, hogy optimalizálja a portfólió hozamát a kockázat minimalizálása mellett. (Gépi tanulás értsd: olyan algoritmusokat jelent, amelyek képesek tapasztalatból tanulni adatok alapján, emberi beavatkozás nélkül, azaz a szabályokat nem ember írja meg, hanem a rendszer saját maga tanulja meg az adatokból.) A prediktív

kedési botok (McKinsey, Binance AI Bot) is, amelyek automatikusan reagálnak a piaci változásokra. Ezek a rendszerek ötvözik az elemzést a gépi tanulással, hogy előrejelzéseket adjanak a piaci trendekre és automatikus döntéseket hozzanak. Valós időben elemzik a piaci trendeket, az árfolyam-ingadozásokat, valamint on-chain adatokat – például tranzakciós volumeneket, hálózati aktivitást –, és akár közösségi médiából származó hangulelemzést is végeznek. Az árfolyam idősorokból és egyéb piaci indikátorokból próbálják megjósolni egy-egy token jövőbeli árát, majd ennek alapján automatikus döntéseket hoznak a vásárlásról vagy eladásról, automatikusan kereskednek. Az ilyen rendszerek különösen hasznosak a kisbefektetőknek, akiknek nincs idejük vagy tudásuk a nap 24 órájában figyelni a piacot. A Cointelegraph beszámolója szerint 2025-re több különböző AI (mint például a ChatGPT) is merész előrejelzéseket fogalmazott meg egy ideális kriptoportfólió összetételére vonatkozóan.¹⁴ Természetesen egyre több portfólió-kezelő alkalmazás integrál AI funkciókat (mint például a CoinStats vagy a CryptoHopper), amelyek jelzik, mikor érdemes átrendezni a portfóliót, vagy automatikusan végre is hajtják az előre beállított stratégiát (pl. veszteségminimalizáló stop-loss eladás). Az AI által vezérelt kereskedés a jelentések szerint sok befektetőnél csökkentette a hirtelen, impulzív döntések számát, és fegyelmezettebb portfólió-kezelést eredményezett.¹⁵

Az fentiekén kívül természetesen még számtalan példát lehet hozni az AI ezen területen belüli előfordulására. Példaként felhozhatóak az alábbiak:

1. Okosszerződésekben előre jelezheti a jogi vagy gazdasági kockázatokat, és automatikusan javaslatot tesz a javításra.

2. DeFi rendszerekben árfolyam-optimalizálás során valós idejű piaci adat-elemzést végez.

portfóliókezelés és a kereskedési botok hasonlóan tűnhetnek, de eltérő célra és működésre épülnek. Amíg a portfóliókezelés célja a hozam és a kockázat egyensúlyának hosszútávú optimalizálása, addig a kereskedési botok esetében a cél a rövid távú nyereség elérése kereskedési döntésekkel: DORCAS ESTHER – JAMES WILLIAMS – PAUL SANI: Predictive Analytics in Portfolio Management Optimization. ResearchGate, 2022. február, https://www.researchgate.net/publication/387170114_Predictive_Analytics_in_Portfolio_Management_Optimization (2025.06.08.).

¹⁴ Fontos megjegyezni, hogy a prediktív modellek teljesítménye a kriptopiacokon korlátozott lehet, hiszen a piac sokszor irracionális vagy nehezen előre jelezhető események (ún. fekete hattyúk) által mozog. Cointelegraph: AI Models Predict the Ultimate Crypto Portfolio for 2025, <https://cointelegraph.com/news/ai-models-predict-the-ultimate-crypto-portfolio-for-2025> (2025.05.15.).

¹⁵ OLAYINKA SODIQ: Best AI-Powered Tools for Managing Crypto Portfolios. DeFi Planet, 2025. január 26., <https://defi-planet.com/2025/01/best-ai-powered-tools-for-managing-crypto-portfolios/> (2025.06.08.).

3. Javasolja az átváltások időzítését, likviditási „pool”-ok átrendezését¹⁶ (vagy elemzi a különböző DEX¹⁷-ek (pl. Uniswap) árkülönbségeit, és felismeri, hol lehet nyereséges arbitrázst csinálni).

4. Kripto bányászatban előre jelzi az energiafogyasztást, és optimalizálja az időzítést vagy a gépek terhelését.

5. Elemzi a blokkláncon futó tranzakciókat, hogy kiszűrjék a pénzmosást vagy a szankciók elkerülését.

6. Részt vesz a DAO működésének automatizálásában, (például szavazási minták elemzésében, döntési javaslatok generálásában).

Az AI másik kulcsszerepe a kockázatkezelés. Az intelligens modellek képesek azonosítani a veszélyes mintázatokat, például a túlzott biztosítékokkal rendelkező pozíciók likvidálásának kockázatát vagy a gyanús pénzmozgásokat. Ezek felismerése révén a rendszerek megelőző intézkedéseket hozhatnak, így csökkentve a felhasználók veszteségeit és a protokollok instabilitását. A hozamoptimalizálás és a portfóliókezelés szintén jelentős terület. Az AI képes a különböző DeFi protokollok között automatikusan szétosztani az eszközöket úgy, hogy a lehető legnagyobb hozamot érje el a lehető legkisebb kockázattal. Például egy AI rendszer automatikusan átsúlyozza a felhasználó portfólióját a piaci volatilitás vagy más változók alapján. Erre példa a Shrimpy platform, amely AI vezérelt stratégiákat alkalmaz portfólió újragondolására és automatikus kereskedésre. Az AI által vezérelt felügyeleti rendszerek képesek valós időben észlelni anomáliákat – például hackertámadások, csalások vagy hálózati manipulációk jeleit. Ez jelentősen növeli a DeFi ökoszisztéma biztonságát, amely hagyományosan sérülékenyebb az ilyen típusú támadásokkal szemben a központi ellenőrzés hiánya miatt.

¹⁶ A likviditási „pool” vagy medence során a szolgáltatók kriptovalutát helyeznek letétbe az adott platformon meghatározottak szerint, amely után „részvényt” (azaz LP = „Liquidity Provider token”-t) kap, és a „pool”-ban való összes kereskedés összege után arányosan kereskedői díjat kap. A felhasználó a saját kriptotárcájának csatlakoztatása után ebből a „pool”-ból tud magának váltani kriptovalutát. Tehát ha például ez egy USDC/ETH „pool”, akkor ETH-t USDC-re, vagy fordítva. Minden ilyen váltás után váltási díjat fizet, amit a szolgáltatók kapnak meg. A váltási árfolyamot okoszerződések határozzák meg, nincs külső ár, csak a „pool”-on belüli ár számít, ami a kereslet-kínálat szerinti alapelven működik. A képlet nyilvános, illetve a kereslet és kínálat adatai is. Nincs bróker, bank vagy platform, aki a szolgáltatást korlátozhatja, vagy belsőleg befolyásolhatná a rendszert. Nincs regisztráció, nincs KYC, nincs adatgyűjtés. Illetve több olyan token is elérhető, ami még nagy tőzsdén nem elérhető.

¹⁷ DEX a „Decentralized Exchange” rövidítése, magyarul: decentralizált tőzsde, olyan platform, ahol kriptovalutákkal lehet kereskedni közvetítő nélkül és az egész rendszer blokklánc alapú okoszerződéseken fut.

2. OKOSSZERZŐDÉSEK

Az okosszerződések az egyik legjelentősebb technológiai újításnak számítanak a blokkláncon és a decentralizált rendszerek világában, mivel lehetővé teszik a szerződéses tranzakciók automatikus, emberi beavatkozást nem igénylő végrehajtását. Ezek a digitális szerződések olyan (számítógépes) programok/kódok, amelyek előre meghatározott feltételek (a programok tranzakciós feltételeket tartalmaznak, amelyek a „szerződés” kódjába vannak beépítve) teljesülése esetén futnak le a blokkláncon, és hoznak létre jogi vagy gazdasági hatást – például kifizetést, hozzáférés-megvonást vagy szolgáltatásaktiválást.¹⁸ Bár az okosszerződések formailag nem minden esetben felelnek meg az érvényesen létrejött és jogilag kikényszeríthető szerződés követelményeinek, tartalmuk és működésük egyre inkább közelíti a jogilag kötelező erejű megállapodások szintjét.

E technológia valódi ereje azonban akkor bontakozik ki, amikor mesterséges intelligenciával kombinálják. Az AI és az okosszerződések integrációja lehetőséget teremt arra, hogy a szerződéses folyamat ne csak végrehajtás szintjén legyen automatizált, hanem már a szerződés létrehozása, módosítása, értelmezése is intelligens módon történjen. Például egy AI algoritmus képes lehet valós idejű adatok – időjárási információk, repülőjárat-törlések vagy biztosítási események – alapján automatikusan eldönteni, hogy bekövetkezett-e egy olyan feltétel, amely aktivál egy kártérítési kifizetést. Ilyen módon az AI „értelmezi” a valóságot a szerződés feltételrendszerén keresztül, és kezdeményezi az előírt jogi vagy pénzügyi lépést.¹⁹ Ez különösen hasznos lehet dinamikusan változó pénzügyi termékek esetén, például biztosításoknál, hitelezési konstrukcióknál vagy hozamfedezeti ügyleteknél. A rendszer például automatikusan újra számíthatja a kamatlábat, módosíthatja a díjfizetési feltételeket vagy épp végrehajthatja

¹⁸ Okos szerződéseket olyan hálózatokon lehet találni, mint az Ethereum, a Hedera, a Fantom, az Avalanche és a Harmony. Olyan kódolási nyelvekre támaszkodnak, mint a Solidity. Hedera: How to Create a Smart Contract, Hedera.com, 2025. június 8., <https://hedera.com/learning/smart-contracts/how-to-create-a-smart-contract> (2025.06.08.).

¹⁹ A felhasználó egy decentralizált biztosítási platformon (pl. Etherisc, FlightDelay, Chainlink-powered insurance) megadja a járatát és befizeti a biztosítási díjat. Ekkor egy okosszerződés jön létre a blokkláncon, amely tartalmazza a járatszámot és a kifizetés feltételeit. Az okosszerződés nem tudja önmagától lekérni, hogy a járat késett-e vagy sem, mert a blokkláncon „zárt rendszer”, nem látja a külvilág adatait. Ezért kell egy külső adatforrás, azaz „oracle”. Az „oracle” egy olyan szolgáltatás vagy protokoll, amely külső adatokat (pl. repülőjárat állapota, időjárás, árfolyamok) biztonságosan továbbítja a blokkláncra; lehet decentralizált (pl. Chainlink) vagy centralizált, és kulcsszerepe van abban, hogy az okosszerződés valós események alapján automatikusan reagálhasson: Oracle: <https://www.oracle.com/> (2025.07.01.). Etherisc: First Blockchain-based App to Insure Your Next Flight Against Delays, Etherisc Blog, 2018. július 23. (2025.07.01.).

a szerződés felmondását. A jövőben akár önszabályozó pénzügyi termékek is létrejöhetnek, és akkor ezek a rendszerek képesek lesznek saját működésük auditálására, azonosítani a hibákat vagy a csalásgyanús eseményeket, sőt akár a szerződéses feltételek módosítását is javasolni, természetesen a jogi kereteken belül. Érdekes megjegyezni, hogy az AI a fejlesztési folyamatokat is forradalmasítja, mivel már lehetséges természetes nyelvű leírások alapján okosszerződés-kódot generálni AI segítségével. Például az OpenAI Codex vagy a GPT-4, képesek Solidity nyelvű szerződéseket előállítani a fejlesztők utasításai alapján.²⁰

3. DECENTRALIZÁLT AUTONÓM SZERVEZETEK

(DECENTRALIZED AUTONOMOUS ORGANISATION, DAO)

A DAO fogalma egy olyan blokklánc alapú szervezetet takar, amelynek szabályai és tranzakciói teljes mértékben okosszerződéseken keresztül, automatikusan hajtnak végre. A DAO-k révén a közösség tagjai (akik a token tulajdonosok) közösen, szavazás útján irányítják a szervezetet, hagyományos vezetés nélkül. Maga a DAO koncepció nem feltétlenül igényel AI-t, de az autonóm működés és a valós idejű döntéshozatal terén az AI jelentős hozzáadott értéket nyújthat. A legújabb projektek között vannak kísérletek AI ügynökök integrálására a DAO-k működésébe, például olyan autonóm algoritmusokra, amelyek javaslatokat tesznek a közösségnek (pl. befektetési döntések vagy paraméterek beállítása terén).²¹ Egy példa erre az Autonolas (OLAS) nevű protokoll,²² amely autonóm ügynökrendszerek létrehozását támogatja és fejleszti. Ezek az ügynökök folyamatosan, emberi beavatkozás nélkül működhetnek, miközben az on-chain láthatóságot és biztonságot fenntartják. Bár az ilyen megoldások még korai stádiumban vannak, könnyen belátható, hogy a jövőben akár teljesen AI által vezérelt decentralizált szervezetek is létrejöhetnek. Ez viszont újabb jogi kérdéseket vet fel, ha egy DAO döntéseit egy AI hozza meg, kit terhel a felelősség az esetleges károkért.

²⁰ JAVIER CALDERON JR: Using AI to Build Smart Contracts. Medium, 2024. január 15., <https://xthemadgenius.medium.com/using-ai-to-build-smart-contracts-62eae02f6eaf> (2025.06.08.).

²¹ Coinbase: What are Decentralized Autonomous Organizations (DAO)?, Coinbase Learn, <https://www.coinbase.com/learn/crypto-basics/what-are-decentralized-autonomous-organizations> (2025.06.08.).

²² Greythorn Asset Management: An Exploration into Blockchain and Artificial Intelligence Integration: AUTONOLAS (\$OLAS), Medium, <https://0xgreythorn.medium.com/an-exploration-into-blockchain-and-artificial-intelligence-integration-autonolas-olas-08d54d1b0d11> (2025.06.08.). gate.com: What is Autonolas (Olas)? Gate Learn, 2025. március 10. <https://www.gate.com/learn/articles/what-is-autonolas-olas/7162> (2025.06.08.).

Jogilag az autonóm AI-DAO-k komoly kihívást jelentenek, hiszen meg kell válaszolni azt a kérdést, hogy mi számít jogi személynek egy decentralizált struktúrában. Egy 2025-ös tanulmány azt járja körül, hogyan juthat egy DAO jogi személy státuszához például Wyomingban, és vizsgálja az AI irányítású DAO-k (AI-DAOs)²³ jogi személyiséggé válásának lehetőségét azzal, hogy körbejárja annak kérdéskörét, hogy az autonóm ügynökök általi irányítás elegendő-e a jogi személyiség elismeréséhez.²⁴ Amennyiben igen, úgy ezek lehetnek az első olyan szervezetek, amelyek törvényesen kapják meg a jogi személy jogállását, ami új típusa lehet a jogi személyiségnek, immár kibővítve AI által működtetett entitásokra is.

Ez új jogi kérdéseket vet fel abban a tekintetben, hogy ha egy AI irányította DAO-hoz jogi tényezőket rendelünk (pl. szerződéskötés, perindítás joga), akkor vajon ki a felelős egy esetleges AI ügynök által elkövetett hiba vagy károkozás esetén. A jelenlegi jogban ez a felelősség elsősorban a DAO token birtokosaira, fejlesztőire, vagy maga az autonóm rendszer entitásként való kezelése esetén, maga a DAO-jogi személy vállalhatja, de az ehhez vezető út jogi keretei még nem teljesen tisztázottak. Továbbá, mivel a DAO-k blokkláncalapú döntéseket hoznak okosszerződés automatizáció révén, a jogászai közösség számára kulcskérdés, hogy ezen autonóm döntések mögött ki vagy mi áll konkrét felelősként, valamint milyen követelményeket kell támasztani a fejlesztők, tárolók és programozók felé a rendszer biztonsága és átláthatósága érdekében, különösen akkor, ha a döntési folyamat már jórészt automatizálható és AI által vezérelt.

4. JOGI KÉRDÉSFELVETÉSEK

Az ilyen típusú okosszerződések nem csupán technológiai eszközök, de komplex jogi, etikai és felelősségi kérdéseket is felvetnek. A jogi problémakörbe tartozik a korábban már többször említett diszkrimináció, amikor a modell olyan mintákat tanul meg, amelyek bizonyos csoportokkal szembeni hátrányos megkülönböztetéshez vezethetnek. Ez a probléma a kriptovaluta és DeFi környezetben is

²³ ANDREW PIERCE: What Is a DAO? Wyoming LLC Attorney Blog, 2022. június 14., <https://wyomingllcattorney.com/Blog/What-is-a-DAO> (letöltés ideje: 2025.06.08.).

²⁴ RAFAEL DEAN BROWN – ANDREW MAZEN DAHDAL – IMAD ANTOINE IBRAHIM – JON TRUBY: *Decentralized Autonomous Organization and AI Legal Personhood*. Oxford Intersections: AI and Society, 2025. március, https://www.researchgate.net/publication/390055823_Decentralized_Autonomous_Organization_and_AI_Legal_Personhood_Oxford_Intersections_AI_and_Society (2025.06.08.). JENNY CIEPLAK – STEPHEN P. WINK – DAPHNE LAMBADARIOU – DERIC BEHAR: Wyoming adopts new legal structure for DAOs. Fintech and Digital Assets, 2024. április 1., <https://www.fintechanddigitalassets>.

felmerülhet, különösen, ahol az AI embereket érintő döntéseket hoz. Képzeljünk el egy decentralizált hitelezési protokollt, amely AI alapú hitelképesség értékelést végez a felhasználókról (figyelembe véve a korábbi on-chain viselkedést, esetleg összekötve off-chain adatokkal). Például egy kolumbiai IT-fejlesztő szeretne 1000 USDC hitelt felvenni egy DeFi-platformon (pl. egy AI-vezérelt DAO-n, amely Ethereum-alapú). A platform AI általi hitelképesség-értékelést végez a felhasználó adatai alapján, amely szerint a felhasználó tárcáját nyolc hónapja aktiválták, és több különböző platformot használt, tárcájának átlagos egyenlege 180 USD, hitelfedezeti aránya két alkalommal annyira lecsökkent, hogy majdnem elvesztette a zálogba adott kriptoeszközöket, de végül nem került sor a tényleges likvidálásra. Az IP címe Kolumbiából származik, ötéves android alapú telefont használ, közösségi médiával nincs összekötve, de kriptovalutával foglalkozó fórumokon aktív. Az AI korábbi 500 000 tranzakció betanítás alapján azt a következtetést vonta le, hogy latin-amerikai IP-címekhez gyakran társul magasabb volatilitás és nagyobb visszafizetési kockázat, valamint régi eszközöket használó felhasználók gyakrabban hagynak félbe platform használatot, illetve, hogy akiknek nincs közösségi média-profil összekötve, gyakrabban próbálják elrejteni identitásukat. Ezen adatok miatt az AI rendszer „közepesen magas kockázatúnak” minősíti, és 2500 USDC²⁵ letétet kér biztosítékként ahelyett, hogy pl. 1200 USDC-vel fedezné az 1000 USDC hitelt. Az ügyfél jelen esetben jogosan kérdezi meg az okot, hiszen sosem került eddig fizetésektelen helyzetbe, de a DAO nem rendelkezik ügyfélszolgálattal, és nem írja le, milyen szabályrendszer alapján hozta meg a döntést. Jogi következményként felmerül a kérdés, hogy az AI közvetetten diszkriminálta-e a felhasználót a földrajzi és technológiai paraméterek alapján, és ha nincs közvetlen emberi döntéshozatal, nincs felelőse sem. Ebben az esetben nincs átláthatóság, nincs fellebbezési lehetőség, nincs adatvédelmi tájékoztatás. Ez nem összeegyeztethető több jogrendszer, pl. az EU GDPR 22. cikkével (automatikus döntéshozatal korlátozása), vagy az amerikai Equal Credit Opportunity Act egyes elveivel sem.

Az AI ACT, mint már említettem, szintenként különböző kockázatokba sorolja az AI alkalmazásokat, és a magas kockázatú kategóriába tartoznak többek között a pénzügyi szolgáltatásokban alkalmazott hitelminősítő algoritmusok is. Elvárás lesz, hogy az ilyen rendszereket auditálják a bias szempontjából, biztosítsák az emberi felülvizsgálatot, és átláthatósági követelményeket írjanak

²⁵ Az USDC (USD Coin) egy stabil-kriptopénz („stablecoin”), amelynek értékét az amerikai dollárhoz (USD) kötik. A célja, hogy 1 USDC mindig 1 amerikai dollárt érjen. Az USDC-t főként digitális tranzakciókra, kriptotőzsdéken való kereskedelemre és DeFi alkalmazásokban használják.

elő.²⁶ Például egy MI által vezérelt befektetési tanácsadó bot vagy egy automata hitelezési algoritmus a DeFi-ben bizonyos feltételek mellett magas kockázatú AI rendszernek minősülhet, ami azt jelenti, hogy az üzemeltetőjének az EU-ban biztosítania kell a fenti megfelelést. Az AI Act ugyan a legtöbb nyílt forráskódú, nonprofit kutatási AI projektre kivételt tesz, de üzleti szolgáltatásként nyújtott AI funkciókra alkalmazandó lesz.²⁷

Az adatvédelem különösen komplex kihívás a blokklánc alapú rendszerekben, hiszen a nyilvános blokkláncok transzparenciája ütközik a személyes adatok védelmével. Az Európai Általános Adatvédelmi Rendelet (GDPR) jelentős követelményeket támaszt a személyes adatok törölhetősége, módosíthatósága és minimalizálása terén, míg ezzel szemben a blokklánc változhatatlansága és nyilvánossága látszólag ellentétes elveken nyugszik. Ahogy egy adatvédelmi elemzés fogalmaz: *„első ránézésre a blokklánc technológia és a GDPR eleve összeférhetetlennek tűnnek”*.²⁸ Ennek oka, hogy ha egyszer személyes adat kerül egy nyilvános blokkláncra, azt gyakorlatilag lehetetlen teljesen eltávolítani (hiszen a hálózat minden csomópontján meg van örökítve), így a felejtéshez való jog vagy az adatok törlésének követelménye nem érvényesíthető hagyományos módon.²⁹ E dilemmára a jogi és technológiai szakirodalom különböző megoldási javaslatokat kínál. Az egyik lehetséges irány a hibrid rendszerek alkalmazása, ahol a személyes adatok nem közvetlenül kerülnek a blokkláncra, hanem azonosíthatatlan hash-értékek formájában, míg az eredeti adatok off-chain, tehát láncon kívüli, rendszerekben maradnak. Ez a megközelítés lehetőséget ad az adatkezelő számára a GDPR-ban előírt törlési és módosítási jogok gyakorlására anélkül, hogy a blokklánc integritását sértené. Ugyanakkor kérdéses, hogy a hash-értékek önmagukban személyes adatnak minősülnek-e, különösen akkor, ha azok visszafejthetők vagy más adatokkal összekapcsolva újra azonosíthatóvá válik az érintett.³⁰

²⁶ Consumer Finance Protection Bureau: CFPB, Federal Partners Confirm Automated Systems, Advanced Technology Not an Excuse for Lawbreaking Behavior, <https://www.consumerfinance.gov/about-us/newsroom/cfpb-federal-partners-confirm-automated-systems-advanced-technology-not-an-excuse-for-lawbreaking-behavior/> (2025.05.15.).

²⁷ EU AI Act Article 6, Annex III és Art. 8–17 rendelkezései: <https://artificialintelligenceact.eu/article/6/?com>.

²⁸ ENZA CIRONE: Blockchain and the General Data Protection Regulation: an irreconcilable regulatory approach? Associazione Blockchain Italia, 2021. szeptember 15., <https://associazioneblockchain.it/doc/blockchain-and-the-general-data-protection-regulation-an-irreconcilable-regulatory-approach/> (2025.07.05.).

²⁹ TOBIAS HÖLLWARTH: Blockchain vs Data Protection. INPLP <https://inplp.com/latest-news/article/blockchain-vs-data-protection/> (2025.05.15.).

³⁰ Tovább vizsgálendő megoldások: „privacy-by-design”, adatminimalizálás, pszeudonimizálás, zero-knowledge proof (ZKP), blokklánc joghatósági kérdések. M. FINCK: Blockchain and

Az okosszerződések jogi érvényessége körüli vita központi eleme, hogy egy pusztán programkódként létező szerződés mennyiben tekinthető a hagyományos jog szerinti szerződésnek. A klasszikus szerződésjog a felek kölcsönös akaratnyilvánításán, a szerződési feltételek konszenzusán és – bizonyos esetekben – írásbeli formán alapul. Az okosszerződés ezzel szemben gyakran nem „írható alá” a hagyományos értelemben, és feltételeit sokszor a felek nem jogi nyelven, hanem programkód formájában rögzítik. Egy elemzés rámutat, hogy még ha az okosszerződés programkód formájában jön is létre, az akaratnyilvánítás – különösen a konszenzusos blokklánc-mechanismusokban – technikailag rekonstruálható, így a szerződéskötési szándék bizonyos esetekben kellően igazolható lehet. A szerző kiemeli: *„a szerződési akarat felismerhetősége egy adott magatartásból ... önmagában elégséges lehet a szerződés létrejöttéhez”*. Ez a megközelítés különösen releváns lehet olyan automatizált rendszerek esetében, ahol a mesterséges intelligencia – például egy ajánlórendszer vagy intelligens szerződésgenerátor – közvetíti a felek közötti interakciót. A kérdés tehát nem pusztán technológiai, hanem mélyen beágyazott a klasszikus szerződésjogi fogalmak újraértelmezésének szükségességébe is.³¹

A legtöbb fejlett jogrendszer elismeri az okosszerződések létjogosultságát. A kihívást inkább a bizonyítékok és az értelmezés jelenti: egy tisztán on-chain lezajló tranzakció esetén a bíróságoknak is új eszköztárra van szükségük (pl. szakértők bevonása a kód értelmezéséhez, blokklánc-adatok bizonyítékként való elfogadása stb.). Biztató, hogy az olyan jogalkotási lépések, mint az említett arizonai törvény, vagy az angol Law Commission állásfoglalása, megerősítik az okosszerződések érvényességét, ezzel is növelve a bizalmat e technológia iránt.³²

Egy jövőbe mutató példában hamarosan már akár felmerülhet olyan probléma, hogy egy decentralizált ingatlanbérleti platformon (pl. egy blockchain alapú Airbnb) AI asszisztens a tulajdonosokat és a bérelőket segíti automatikusan szerződést kötni. A bérelőnek csupán az igényeit (helyszín, időpont, ár) kell megadnia, a rendszer pedig AI-alapú ajánlórendszerrel javasol megfelelő ingatlant. A kiválasztás után az AI automatikusan generál egy okosszerződést, amely meghatározza a bérleti feltételeket (időpont, díj, kaució), rögzíti a fizetési ütemezést,

the General Data Protection Regulation: Can distributed ledgers be squared with European data protection law? European Parliamentary Research Service (EPRS), 2019, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/634445/EPRS_STU\(2019\)634445_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/634445/EPRS_STU(2019)634445_EN.pdf).

³¹ STEFÁN IBOLYA: Az okos szerződések létrejöttének és érvénytelenségének kérdései. *Miskolci Jogi Szemle*, 2021 (3), 298–312.

³² Elliott Law: Arizona Blockchain Regulation <https://elliott.law/f/arizona-blockchain-regulation?blogcategory=Blockchain> (2025.05.15.) és Osborne Clarke: Law Commission Concludes English Law Supports Smart Contracts, <https://www.osborneclarke.com/insights/law-commission-concludes-english-law-supports-smart-contracts> (2025.05.15.).

visszalépési feltételeket, integrálható az IoT-zárral³³ ha a bérlő nem fizet, az AI triggerelheti az okosszerződést, és a belépés automatikusan korlátozható. A szerződés a blokkláncra kerül feltöltésre, és azonnal hatályba lép – emberi aláírás vagy közvetlen ellenőrzés nélkül. Felmerülnek majd a kérdések, hogy a szerződés létrejött-e jogilag érvényesen és ha az AI hozta létre, és a felek nem „írták alá” klasszikus módon, akkor melyik pillanatban jön létre a szerződés jogilag, illetve ilyen téren képviselheti-e az egyik felet az AI, jogilag érvényes-e az, amit az algoritmus állított össze, és ha a feltételek hibásak (pl. törvénytelen zárolás vagy aránytalan kaució), akkor ki viseli a következményeket. Léteznek valós alapokon nyugvó, blokkláncra épülő ingatlanbérleti platformok, de a teljesen AI-generálta, automatikusan szerződő és végrehajtó rendszer még főként kísérleti vagy korai stádiumban van, azonban a példában bemutatott rendszer reálisan elérhető néhány éven belül, és az alapjait már ma is látjuk működés közben.

5. SZABÁLYOZÁSI KÖRKÉP AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

A blokklánc technológiák gyors fejlődésével a törvényhozók világszerte nehéz helyzetben vannak, a szabályozás messzemenőleg nem kiforrott, bár igyekeznek lépést tartani. A szabályozásnak két fő területe rajzolódik ki, egyrészt a kriptovaluták és okosszerződések (valamint a rájuk épülő szolgáltatások mint a DeFi) szabályozása, másrészt a mesterséges intelligenciához kapcsolódó szabályozás.

Az USA-ban jelenleg a kriptovaluták szabályozása szövetségi (alapvető joghatóságoknak számítanak) és tagállami szinten (pénzügyi engedélyezés és fogyasztóvédelem) is történik. A rendszer széttagolt, mivel nincs egységes, átfogó szövetségi kriptovaluta törvény, ehelyett a meglévő pénzügyi jogszabályok és ügynökségi szabályozások alkalmazása történik. A Securities and Exchange Commission (SEC) és a Commodity Futures Trading Commission (CFTC) közötti hatásköri vita keletkezett, mivel a jelenlegi szabályok szerint egyiknek sincs kizárólagos hatásköre a kriptovaluta jogi értelmezését illetően. Amíg a SEC sok kriptó-tokenre értékpapírként tekint, a CFTC némelyikre árucikként. 2023-ban és 2024-ben az SEC meglehetősen agresszív „szabályozás végrehajtása” stratégiát követett, több vezető kriptovállalatot is beperelve szabályszegésért – például olyan nagy tőzsdéket, mint a Coinbase és a Kraken, azzal vádolva őket, hogy be nem jegyzett értékpapír kereskedést folytatnak. Ez a megközelítés nagy bizonytalanságot szült az iparágban, kritikusan szerint az USA szabályozó hatóságai inkább

³³ Az integrálható IoT zár egy internetre csatlakoztatható, digitálisan vezérelhető zár, amelyet más rendszerekhez, például AI alapú bérleti platformhoz, okosszerződéshez vagy mobilalkalmazáshoz lehet integrálni.

büntetnek, minthogy világos útmutatást adnának a megfeleléshez. 2025 elejére azonban a politikai vezetés jelezte szándékát egy észszerűbb kriptó-szabályozási keretrendszer kidolgozására. Az SEC új elnöke (Atkins) kijelentette, hogy prioritásként kezeli „*egy racionális szabályozási keretrendszer kidolgozását a kriptoeszköz piacokra, amely egyértelmű játékszabályokat állapít meg a token kibocsátás, letétkezelés és kereskedés terén*”, miközben fenntartja a befektetővédelmet.³⁴ Ez alapján tehát végre megtörténhet a már régóta várt szabályozás, akár szabálmódosítások, akár egy új törvény létrehozásával (Lummis-Gillibrand³⁵). Emellett érdekes megemlíteni, hogy bizonyos államok alternatív megoldási útvonalat választottak. Wyoming például különösen kriptobarát törvényeket hozott (DAO-k jogi elismerése, kriptó-letétkezelés banki engedéllyel stb.), míg New York szigorú engedélyeztetési rendszert vezetett be.³⁶

6. SZABÁLYOZÁSI KÖRKÉP AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Az Európai Unió a világ élvonalába került a kriptoeszközök átfogó szabályozásában azzal, hogy megalkotta a Markets in Crypto-Assets (MiCA, 2023) rendeletet.³⁷ A MiCA egy uniós szintű, (2024. december 30-tól) közvetlenül alkalmazandó rendelet, amely az első ilyen jellegű komplett keretrendszer a kriptoeszközök piacára és célja egy egységes jogi keret megteremtése az EU-ban.³⁸ Fontos kiemelni, hogy az összes olyan kriptoeszközhöz vonatkozik, amely nem minősül pénzügyi eszköznek a MiFID II. szerint. MiFID II. alá tartoznak például az olyan tokenek,

³⁴ HANNAH LANG: US SEC chair says agency plans to create new rules for crypto tokens. Reuters, <https://www.reuters.com/sustainability/boards-policy-regulation/us-sec-chair-says-agency-plans-create-new-rules-crypto-tokens-2025-05-12/> (2025.06.08.).

³⁵ Törvényjavaslat: CYNTHIA M. LUMMIS – KIRSTEN E. GILLIBRAND: Lummis-Gillibrand Responsible Financial Innovation Act, 118. Kongresszus, 1. ülősszak, 2023. július 12., <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/senate-bill/2281> (letöltés ideje: 2025.07.05.).

³⁶ *Hogyan lett Wyomingból kriptoközpont.* Kripto Akadémia, 2021. szeptember 21., <https://kriptoakademia.com/2021/09/21/hogyan-lett-wyomingbol-kriptokozpont> (2025.07.05.). New York Tightens Already Strict Cryptocurrency Listing Rules. Baker McKenzie, Lexology, 2023. november 18., <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=61f66444-3a24-4855-a2a8-f54cfeb71cd5> (2025.07.05.).

³⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2023. május 31-i (EU) 2023/1114 Rendelete a kriptoeszközök piacairól, valamint az 1093/2010/EU és az 1095/2010/EU rendelet, továbbá a 2013/36/EU és az (EU) 2019/1937 irányelv módosításáról <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2301114.eup>.

³⁸ Regulating crypto-assets in Europe: Practical guide to MiCA. Norton Rose Fulbright, 2024. október. <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/2cec201e/regulating-crypto-assets-in-europe-practical-guide-to-mica> (2025.07.05.).

amelyek pénzügyi eszköznek minősülnek (pl. részvényt vagy származtatott jogot testesítenek meg: „security token”). A MiCA-rendelet az olyan kriptoeszközökre vonatkozik, amelyek nem minősülnek pénzügyi eszköznek (mint a Bitcoin), és valamilyen szolgáltatáson keresztül elérhetők (pl. váltás, letétkezelés, tanácsadás stb.). Tehát nem maga a Bitcoin kerül szabályozás alá, hanem a Bitcoinnal kapcsolatos szolgáltatások (pl. ha Revoluton vagy kriptotőzsdén veszel BTC-t), és a Bitcoin kereskedelmét végző cégeknek MiCA-licenc kell. MiCA szabályozás alá tartozik például a utility token, stablecoin (e-money token vagy asset-referenced token), NFT-szerű tokenek (de nem minden NFT). A MiFID II. elsőbbséget élvez, tehát ha egy token pénzügyi eszköz, akkor nem a MiCA vonatkozik rá.

A kriptoeszközökhöz kapcsolódó szolgáltatókra is kiterjed a hatálya (pl. tőzsdék, tárcaszolgáltatók, kibocsátók). A MiCA alapesetben a kibocsátókat szabályozza, lefedi a kriptoeszközök kibocsátását, illetve a kapcsolódó szolgáltatásokat (pl. kriptotőzsdék, letétkezelők engedélyezése), és kitér a piacok integritására is (pl. bennfentes kereskedelem, piacmanipuláció tilalma).³⁹ Külön kategóriákat hoz létre bizonyos tokenekre, így az ún. eszközfedezetű tokenekre és az e-money (elektronikus pénz) tokenekre szigorúbb előírások vonatkoznak. A MiCA fő célja a befektetővédelem és a jogbiztonság növelése a kriptóágazatban. Például a kriptoeszközök kibocsátóinak „white paper” (tájékoztató) kiadását írja elő, világos kockázatfeltáró nyilatkozatokkal. A kriptovaluta szolgáltatóknak (centralizált váltók, pénztárca-szolgáltatók stb.) engedélyt kell szerezniük az EU-n belüli működéshez, és tőkeegfelelési és vagyonvédelmi szabályokat is kell követniük. A fogyasztók így nagyobb biztonságban lehetnek, hiszen a szolgáltatók hatósági felügyelet alatt állnak majd. Ugyanakkor a szabályozás megpróbál innovációbarát is lenni és arányos kötelezettségeket állapít meg, és egyablakos engedélyezést, amellyel az egész EU-ban lehet szolgáltatni.⁴⁰ Az adatvédelmi, felelősségi és egyéb jogi kérdésekre a MiCA közvetlenül nem tér ki mélyen, hiszen fő fókusza a pénzügyi szabályozás. Azonban az EU más jogszabályai ezeket is érintik, pl. a GDPR teljeskörűen vonatkozik a fenti körülírt cégekre is.⁴¹

³⁹ Fontos megjegyezni, hogy az EU-n belüli kibocsátókra és szolgáltatókra vonatkozik, nem szabályoz minden típusú „kripto”-t, pl. Bitcoin. A Tether (USDT) és USD Coin (USDC) jelenleg nem európai kibocsátásúak, így a MiCA közvetlenül nem szabályozza őket, csak ha az EU-ban szolgáltatásként forgalmazzák őket (pl. európai tőzsdén kínálják). Az USA-ban kibocsátott „stablecoin”-okra a MiCA közvetve terjed ki, az EU-s szolgáltatók tevékenysége alapján.

⁴⁰ What is MiCA (Markets in Crypto Assets Regulation)? Binance Academy, 2023. szeptember 15. <https://academy.binance.com/en/articles/what-is-mica-markets-in-crypto-assets-regulation> (2025.07.05.). Norton Rose Fulbright 2024, Ibid.

⁴¹ Digital Assets Regulations Intersect Privacy and Security Requirements. FTI Consulting Insights, 2025. június 10., <https://www.fticonsulting.com/insights/articles/digital-assets-regulations-intersect-privacy-security-requirements> (2025.07.05.).

Jelen helyzetben nem lehet említés nélkül hagyni az új magyar 2024. évi VII. törvényt a kriptoeszközök piacáról,⁴² amely a kriptoeszköz-átváltást, mint szolgáltatást engedélyhez köti. A magyar szabályozás összhangban van az EU-s MiCA rendelettel, azonban szigorúbb szabályozást követ. Amíg a MiCA a már fentebb említett MiCA licenc (CASP = Crypto-Asset Service Provider) megszerzését írja elő az EU területén minden kriptoszolgáltatást nyújtó számára, amit a nemzeti pénzügyi felügyelet ad ki (ez Magyarországon az MNB), addig a magyar kriptotörvény bevezeti az úgynevezett „kriptoeszköz-átváltást validáló szolgáltató” fogalmát, amelynek funkciója a kriptováltások háttérellenőrzése és validálása. Ez tehát csak Magyarországon kötelező, és validálói engedély kötelező Magyarországon azoknak, akik átváltás előtti ellenőrzéseket végeznek, ezt az SZTFH (Szabályozott Tevékenységek Felügyeleti Hatósága) adja ki. A validálás célja az ügylet és az ügyfél jogszerűségének előzetes igazolása. Ilyen tevékenységet végez például a Revolut, amely a magyar törvény hatálybalépésének napján felfüggesztette a kriptovásárlással kapcsolatos szolgáltatásait,⁴³ mivel ellenőrzést is végző tevékenysége miatt meg kell felelnie a MiCA és a magyar kriptotörvény szabályainak is, és az ehhez alkalmazott 2025. július 1-jei hatálybalépés nem sok felkészülési időt adott a szereplőknek.⁴⁴ A 2024. évi VII. törvény hatálybalépésével párhuzamosan a Büntető Törvénykönyv (2012. évi C. törvény) is kiegészült két új bűncselekménnyel, amelyek a kriptoeszközökkel kapcsolatos jogsértéseket szankcionálják. Az új tényállások a „kriptoeszközzel visszaélés”, valamint a „jogosulatlan kriptoeszköz-átváltási szolgáltatás nyújtása” nevet viselik. A szabályozás értelmében nemcsak az engedély nélküli szolgáltatók büntethetők, hanem azok a felhasználók is, akik ilyen jogosulatlan váltást vesznek igénybe. A kiszabható büntetés mértéke az ügylet értékétől függően akár kettőtől öt évig terjedő szabadságvesztés lehet a magánszemélyek esetében, míg a szabályozást megsértő szolgáltatók akár nyolc évig terjedő börtönbüntetést is kockáztathatnak.⁴⁵

Érdekes fejlemény viszont az EU másik új jogszabálya, a Data Act, amely 2023-ban került elfogadásra és tartalmaz egy okosszerződéseket érintő előírást.⁴⁶

⁴² 2024. évi VII. törvény a kriptoeszközök piacáról, 2024. június 24., <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2400007.tv#1bj0id6c03> (2025.07.05.).

⁴³ MOLNÁR SZABINA: Azonnali hatállyal szünetelteti egyik szolgáltatását a Revolut. Index.hu, 2025. július 4., <https://index.hu/gazdasag/2025/07/04/revolut-kriptoaluta-szuketeltetes-magyarorszag-jogszabaly-bank-szabalyozas-penzugy/> (2025.07.05.).

⁴⁴ 2024. évi VII. törvény a kriptoeszközök piacáról.

⁴⁵ BRÜCKNER GERGELY: Félmillió magyar bánhatja, ha Magyarország kriminalizálja a jogosulatlan kriptokereskedelmet. Telex.hu, 2025. július 1., <https://telex.hu/gazdasag/2025/07/01/kripto-kriptodeviza-bitcoin-revolut-btk> (letöltés ideje: 2025.07.05.).

⁴⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2023. december 13-i (EU) 2023/2854 Rendelete a méltányos adathozzáférésre és -felhasználásra vonatkozó harmonizált szabályokról, valamint az (EU)

A Data Act a megosztott adatokra vonatkozó kereteket szabályozza, és kimondja, hogy az ilyen adatmegosztásra használt okosszerződéseknek rendelkezniük kell egy biztonságos megszakító mechanizmussal (ún. „kill switch v. pause”), amely lehetővé teszi szükség esetén (biztonsági incidens, jogi vagy adatvédelmi ok miatt) a szerződés leállítását vagy módosítását.⁴⁷ Ez a kitétel igencsak vitatott, sok blokklánc-szakértő szerint aláássa az okosszerződések változtathatatlan-ságát és érvényét.⁴⁸ A jogalkotó szándéka azonban az volt, hogy biztonsági hálót biztosítson, ha például egy kritikus hiba vagy visszaélés veszélye forog fenn, legyen mód a beavatkozásra (különösen, ha személyes adatokhoz vagy vállalati adatokhoz fér hozzá a szerződés). Ez a „kill switch” követelmény egyelőre csak a Data Act specifikus kontextusában kötelező, de precedenst teremthet a jövőben más területeken is, viszont érdekes lesz látni, hogyan egyeztethető össze az okosszerződések decentralizált logikájával.⁴⁹

7. EGYÉB FONTOS JOGHATÓSÁGOK ÉS NEMZETKÖZI KEZDEMÉNYEZÉSEK

A FATF (Financial Action Task Force) egy nemzetközi szervezet, amely pénzmosás és terrorizmus finanszírozás elleni szabályokat dolgoz ki. Az ajánlásai nem kötelező erejűek, de a tagországok (mint Magyarország is) jellemzően átültetik ezeket a nemzeti jogukba, és aki nem követi, az pénzügyi szankciókkal nézhet szembe. A Pénzügyi Akció Munkacsoport (FATF) globális szinten határozza meg a pénzmosás és terrorizmus-ffinanszírozás elleni standardokat (AML/CFT), beleértve a kriptoeszközök területét is. 2019-ben a FATF kiegészítette ajánlásait, hogy a tagállamok kövessék az ún. 15-ös ajánlást a virtuális eszközökre kriptovaluták, tokenek) és szolgáltatókra (pl. kriptotőzsdék, váltók,

2017/2394 rendelet és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (adatrendelet) 36. és 30. cikk (2025.07.05.).

⁴⁷ CAMOMILE SHUMBA: EU Parliament Approves Data Act With Smart-Contract Kill Switch Provision. CoinDesk, 2023. november 9., <https://www.coindesk.com/policy/2023/11/09/eu-parliament-approves-data-act-with-smart-contract-kill-switch-provision> (2025.07.05.).

⁴⁸ LEO JAKOBSON: Is the EU Trying to Kill Smart Contracts? CoinMarketCap Academy, 2023. november 9., <https://coinmarketcap.com/academy/article/is-the-eu-trying-to-kill-smart-contracts> (2025.07.05.).

⁴⁹ OSHANI SENEVIRATNE: The Feasibility of a Smart Contract “Kill Switch”. arXiv:2407.10302v1 [cs.CR], 2024., július 14. <https://arxiv.org/abs/2407.10302> (2025.07.05.). EU Data Act requires smart contracts to have kill switch, not be permissionless. Ledger Insights, 2023. március 14., <https://www.ledgerinsights.com/eu-data-act-smart-contracts-immutability-permissionless/> (2025.07.05.).

pénztárcaszolgáltatók) vonatkozóan,⁵⁰ ami egyébek mellett előírja a Travel Rule alkalmazását kriptotranszferekre. A Travel Rule lényege, hogy a szolgáltatók (pl. kriptotőzsdék) kötelesek a tranzakciókkal együtt továbbítani az ügyfelek azonosító adatait, hasonlóan a banki utalásoknál meglévő gyakorlathoz, ezzel megkönnyítve az illegális pénzmozgások nyomon követését. A FATF rendszeresen figyelemmel kíséri az országokat; ha egy ország semmilyen lépést nem tett a Travel Rule implementálására, az a FATF szerint komoly aggodalomra ad okot. Az USA ezt FATF-normáknak megfelelően integrálta saját AML jogrendszerébe FinCEN-útmutatással.⁵¹ A BSA (Bank Secrecy Act [1970], az USA Pénzmosás elleni törvénye) előírja, hogy nagyobb pénzmozgásnál az ügyfél adatait is továbbítani kell a tranzakcióval együtt a fogadó félnek. A FinCEN 2019-ben kijelentette, így tehát a Travel Rule a kriptoszolgáltatókra is vonatkozik, ami azt jelenti, hogy kriptotőzsdék és kriptotárca-szolgáltatók (azaz VASP = Virtual Asset Service Provider) is kötelesek ügyféladatokat továbbítani egymásnak tranzakció során.⁵²

8. KONKLÚZIÓ

A tanulmány rámutat arra, hogy a mesterséges intelligencia és a blokklánc-technológia metszéspontjában elhelyezkedő kriptovaluták, decentralizált pénzügyi rendszerek (DeFi), okosszerződések és DAO-k új típusú jogi kihívásokat teremtenek. A technológiai fejlődés lehetővé teszi a pénzügyi rendszerek hatékonyabb, transzparensabb és automatizált működését, ugyanakkor alapvető kérdéseket vet fel az adatvédelem, a felelősség, a jogi érvényesség és a szabályozói megfelelés terén. A mesterséges intelligencia szerepe – különösen a kockázatértékelés,

⁵⁰ Financial Action Task Force (FATF): Updated Guidance for a Risk-Based Approach to Virtual Assets and Virtual Asset Service Providers, FATF, 2021. október 28., <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf/documents/recommendations/Updated-Guidance-VA-VASP.pdf> (2025.07.05.).

⁵¹ A FinCEN (Financial Crimes Enforcement Network) az Egyesült Államok Pénzügyminisztériumának egyik hivatala, amely a pénzügyi bűncselekmények elleni harcért felelős, tevékenysége kiterjed a bankok, kriptováltók, pénzváltók AML/CFT szabályok betartásának ellenőrzésére.

⁵² Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN): 31 CFR § 1010.410 – Records to be made and retained by financial institutions, eCFR, 2025. július 5., <https://www.ecfr.gov/current/title-31/subtitle-B/chapter-X/part-1010/subpart-D/section-1010.410> (2025.07.05.). Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN): Application of FinCEN's Regulations to Certain Business Models Involving Convertible Virtual Currencies, FinCEN Guidance, 11, 2019. május 9., <https://www.fincen.gov/sites/default/files/2019-05/FinCEN%20Guidance%20CVC%20FINAL%20508.pdf> (2025.07.05.).

tranzakció-ellenőrzés, és csalásmegelőzés területén –, egyre meghatározóbb, azonban a nem megfelelő vagy torzított algoritmusok diszkriminációhoz, jogsértéshez vagy akár pénzügyi kárhoz is vezethetnek. A DeFi-rendszerekben alkalmazott AI által vezérelt hitelezési vagy portfólió-kezelési döntések például a GDPR, az AI Act, vagy a pénzmosás elleni szabályok szempontjából is aggályokat vetnek fel.

A jövő kihívása, hogy a jogalkotás hogyan tud lépést tartani az innovációval. Az olyan jogi konstrukciók, mint a MiCA-rendelet, az EU AI Act, vagy a Wyoming DAO-törvénye, fontos lépést jelentenek a szabályozás felé, de még mindig számos nyitott kérdés van. A szabályozás jövője nem csupán a tiltások és kötelezettségek meghatározásáról szól, hanem arról is, hogyan lehet a technológiai innovációt jogbiztonság mellett támogatni. A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy a jog és a technológia párbeszédének elmélyítése nélkülözhetetlen annak érdekében, hogy a digitális pénzügyi rendszerek valóban biztonságosan és etikusan fejlődhessenek tovább.

IRODALOMJEGYZÉK

- BRÜCKNER GERGELY: Félmillió magyar bánhatja, ha Magyarország kriminalizálja a jogosulatlan kriptokereskedelmet. Telex.hu, 2025. július 1., <https://telex.hu/gazdasag/2025/07/01/kripto-kriptodeviza-bitcoin-revolut-btk>.
- VITALIK BUTERIN: Ethereum Whitepaper. Ethereum.org, 2014. <https://ethereum.org/en/whitepaper/#conclusion>.
- JAVIER CALDERON JR: Using AI to Build Smart Contracts. Medium, 2024. január 15., <https://xthemadgenius.medium.com/using-ai-to-build-smart-contracts-62eae02f6eaf>.
- JENNY CIEPLAK – STEPHEN P. WINK – DAPHNE LAMBADARIOU – DERIC BEHAR: Wyoming adopts new legal structure for DAOs. Fintech and Digital Assets, 2024. április 1., <https://www.fintechanddigitalassets>.
- ENZA CIRONE: Blockchain and the General Data Protection Regulation: an irreconcilable regulatory approach? Associazione Blockchain Italia, 2021. szeptember 15., <https://associazioneblockchain.it/doc/blockchain-and-the-general-data-protection-regulation-an-irreconcilable-regulatory-approach/>.
- Coinbase: What are Decentralized Autonomous Organizations (DAO)?, Coinbase Learn, <https://www.coinbase.com/learn/crypto-basics/what-are-decentralized-autonomous-organizations>.
- Coinbase: What is DeFi?, Coinbase Learn, 2025. június 8., <https://www.coinbase.com/learn/crypto-basics/what-is-defi>.

- Cointelegraph: AI Models Predict the Ultimate Crypto Portfolio for 2025, <https://cointelegraph.com/news/ai-models-predict-the-ultimate-crypto-portfolio-for-2025>.
- Consumer Finance Protection Bureau: CFPB, Federal Partners Confirm Automated Systems, Advanced Technology Not an Excuse for Lawbreaking Behavior, <https://www.consumerfinance.gov/about-us/newsroom/cfpb-federal-partners-confirm-automated-systems-advanced-technology-not-an-excuse-for-lawbreaking-behavior/>.
- Crypto.com University: The Rise of DeFAI: How AI Is Transforming Decentralised Finance. Crypto.com University, 2025. március 27., <https://crypto.com/en/university/the-rise-of-defai-how-ai-is-transforming-decentralised-finance>.
- RAFAEL DEAN BROWN – ANDREW MAZEN DAHDAL – IMAD ANTOINE IBRAHIM – JON TRUBY: *Decentralized Autonomous Organization and AI Legal Personhood*. Oxford Intersections: AI and Society, 2025. március, https://www.researchgate.net/publication/390055823_Decentralized_Autonomous_Organization_and_AI_Legal_Personhood_Oxford_Intersections_AI_and_Society.
- DORCAS ESTHER – JAMES WILLIAMS – PAUL SANNI: Predictive Analytics in Portfolio Management Optimization. ResearchGate, 2022. február, https://www.researchgate.net/publication/387170114_Predictive_Analytics_in_Portfolio_Management_Optimization.
- Elliott Law: Arizona Blockchain Regulation <https://elliott.law/f/arizona-blockchain-regulation?blogcategory=Blockchain>.
- Etherisc: First Blockchain-based App to Insure Your Next Flight Against Delays, Etherisc Blog, 2018. július 23., <https://blog.etherisc.com/first-blockchain-based-app-to-insure-your-next-flight-against-delays-10f53b38ad2d>.
- Financial Action Task Force (FATF): Updated Guidance for a Risk-Based Approach to Virtual Assets and Virtual Asset Service Providers, FATF, 2021. október 28., <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf/documents/recommendations/Updated-Guidance-VA-VASP.pdf>.
- Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN): 31 CFR § 1010.410 – Records to be made and retained by financial institutions, eCFR, 2025. július 5., <https://www.ecfr.gov/current/title-31/subtitle-B/chapter-X/part-1010/subpart-D/section-1010.410>.
- Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN): Application of FinCEN's Regulations to Certain Business Models Involving Convertible Virtual Currencies, FinCEN Guidance, 2019. május 9., <https://www.fincen.gov/sites/default/files/2019-05/FinCEN%20Guidance%20CVC%20FINAL%20508.pdf>.
- M. FINCK: Blockchain and the General Data Protection Regulation: Can distributed ledgers be squared with European data protection law? European Parliamentary Research Service (EPRS), 2019, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/634445/EPRS_STU\(2019\)634445_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/634445/EPRS_STU(2019)634445_EN.pdf).

Digital Assets Regulations Intersect Privacy and Security Requirements. FTI Consulting Insights, 2025. június 10., <https://www.fticonsulting.com/insights/articles/digital-assets-regulations-intersect-privacy-security-requirements>.

gate.com: What is Autonolas (Olas)?, Gate Learn, 2025. március 10. <https://www.gate.com/learn/articles/what-is-autonolas-olas/7162>.

NITIN GAUR: What is an NFT?, IBM Think, 2021. április 14. <https://www.ibm.com/think/topics/nft>.

Greythorn Asset Management: An Exploration into Blockchain and Artificial Intelligence Integration: AUTONOLAS (\$OLAS), Medium, <https://0xgreythorn.medium.com/an-exploration-into-blockchain-and-artificial-intelligence-integration-autonolas-olas-08d54d1b0d11>.

Hedera: How to Create a Smart Contract, Hedera.com, 2025. június 8., <https://hedera.com/learning/smart-contracts/how-to-create-a-smart-contract>.

TOBIAS HÖLLWARTH: Blockchain vs Data Protection. INPLP <https://inplp.com/latest-news/article/blockchain-vs-data-protection/>.

LEO JAKOBSON: Is the EU Trying to Kill Smart Contracts? CoinMarketCap Academy, 2023. november 9., <https://coinmarketcap.com/academy/article/is-the-eu-trying-to-kill-smart-contracts>.

Hogyan lett Wyomingból kriptoközpont. Kripto Akadémia, 2021. szeptember 21., <https://kriptoakademia.com/2021/09/21/hogyan-lett-wyomingbol-kriptokozpont>.

HANNAH LANG: US SEC chair says agency plans to create new rules for crypto tokens. Reuters, <https://www.reuters.com/sustainability/boards-policy-regulation/us-sec-chair-says-agency-plans-create-new-rules-crypto-tokens-2025-05-12/>.

Ledger Insights, 2023. március 14., <https://www.ledgerinsights.com/eu-data-act-smart-contracts-immutability-permissionless/>.

CYNTHIA M. LUMMIS – KIRSTEN E. GILLIBRAND: Lummis-Gillibrand Responsible Financial Innovation Act, 118. Kongresszus, 1. ülészak, 2023. július 12., <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/senate-bill/2281>.

MOLNÁR SZABINA: Azonnali hatállyal szünetelteti egyik szolgáltatását a Revolut. Index.hu, 2025. július 4., <https://index.hu/gazdasag/2025/07/04/revolut-kriptoalutaszneteltetes-magyarorszag-jogszabaly-bank-szabalyozas-penzugy/>.

Nist Computer Security Resource Center: Cryptocurrency, NIST Glossary, <https://csrc.nist.gov/glossary/term/cryptocurrency>.

1. Regulating crypto-assets in Europe: Practical guide to MiCA. Norton Rose Fulbright, 2024. október <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/2cec201e/regulating-crypto-assets-in-europe-practical-guide-to-mica>.

New York Tightens Already Strict Cryptocurrency Listing Rules. Baker McKenzie, Lexology, 2023. november 18., <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=61f66444-3a24-4855-a2a8-f54cfef71cd5>.

<https://www.oracle.com/>

ANDREW PIERCE: What Is a DAO? Wyoming LLC Attorney Blog, 2022. június 14., <https://wyomingllcattorney.com/Blog/What-is-a-DAO>.

FABIAN SCHÄR: Decentralized Finance: On Blockchain- and Smart Contract-Based Financial Markets. *Review, Federal Reserve Bank of St. Louis*, 2021 (2), 153–174., <https://www.stlouisfed.org/publications/review/2021/02/05/decentralized-finance-on-blockchain-and-smart-contract-based-financial-markets>.

OSHANI SENEVIRATNE: The Feasibility of a Smart Contract „Kill Switch”. *arXiv:2407.10302v1 [cs.CR]*, 2024., július 14. <https://arxiv.org/abs/2407.10302>.

CAMOMILE SHUMBA: EU Parliament Approves Data Act With Smart-Contract Kill Switch Provision. *CoinDesk*, 2023. november 9., <https://www.coindesk.com/policy/2023/11/09/eu-parliament-approves-data-act-with-smart-contract-kill-switch-provision>.

STEFÁN IBOLYA: Az okos szerződések létrejöttének és érvénytelenségének kérdései. *Miskolci Jogi Szemle*, 2021 (3), 298–312.

OLAYINKA SODIQ: Best AI-Powered Tools for Managing Crypto Portfolios. *DeFi Planet*, 2025. január 26., <https://defi-planet.com/2025/01/best-ai-powered-tools-for-managing-crypto-portfolios/>.

What is MiCA (Markets in Crypto Assets Regulation)? *Binance Academy*, 2023. szeptember 15. <https://academy.binance.com/en/articles/what-is-mica-markets-in-crypto-assets-regulation>.

AZ INGATLAN-NYILVÁNTARTÁS FEJLŐDÉSE A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG: A LEGFRISSEBB TÖRVÉNYI VÁLTOZÁSOK ELEMZÉSE

DEVELOPMENT OF LAND REGISTRATION FROM ITS ORIGINS TO THE PRESENT: AN ANALYSIS OF THE LATEST LEGISLATIVE CHANGES

PAPP LAURA¹

ABSTRACT ■ In the past few decades, the importance of land administration has significantly increased worldwide in the context of sustainable development and the effective functioning of market economies. A reliable, legally binding land registry that reflects the actual physical state of properties is a cornerstone of legal certainty and property rights protection. On January 15, 2025, a substantial reform of land registry procedures came into effect, bringing notable changes to legal practice. This article highlights key milestones in the development of the land registry system, with a special focus on newly introduced legal instruments and their practical implications.

KEYWORDS: land registry, cadastral reform, legal certainty, property rights, legislative changes, land administration

ABSZTRAKT ■ Az elmúlt évtizedben a földügyi igazgatás – különösen a kataszter és az ingatlan-nyilvántartás – szerepe világszerte felértékelődött a fenntartható fejlődés és a piacgazdaság működésének biztosítása érdekében. A tulajdonjog biztonságát szavatoló, a valóságnak megfelelő, közhiteles nyilvántartás a jogbiztonság alapvető pillére. 2025. január 15-én jelentős reformok léptek hatályba az ingatlan-nyilvántartási eljárásokban, amelyek számottevően alakították át a korábbi joggyakorlatot. A tanulmány az ingatlan-nyilvántartás fejlődésének főbb mérföldköveit mutatja be, különös tekintettel az újonnan bevezetett jogintézményekre és azok gyakorlati jelentőségére.

KULCSSZAVAK: ingatlan-nyilvántartás, jogbiztonság, tulajdonjog, jogszabályi változások, földügyi igazgatás, jogi képviselők, új Inyvt., tulajdonjog-fenntartás

¹ Doktorjelölt hallgató, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

1. BEVEZETÉS

A földterületek általános és rendszerszerű nyilvántartásának igénye több évtizedes múltra tekint vissza, hiszen ezen a földterületek lajstromozásának jogi gyökerei már a magyar jogtörténet korai időszakában megjelentek. Az ingatlan-nyilvántartás, mint jogi intézmény, annak alapelvei és működése nem érthető meg a jelenlegi, az egész ország területén egységesen működő közhiteles nyilvántartási rendszer jogtörténeti előzményeinek, valamint kialakulásának és fejlődésének főbb mérföldköveinek ismerete nélkül.²

Fontos hangsúlyozni, hogy a mai, egységes formában működő ingatlan-nyilvántartási rendszer csak hosszú fejlődési folyamat eredményeként jött létre. Egészen a második világháború végéig Magyarországon két, egymástól eltérő nyilvántartási rendszer működött párhuzamosan: a német–osztrák jogi hagyományokon alapuló polgári törvénykönyv által szabályozott tradíciós rendszer, melynek keretében a telekkönyv működött, valamint az állami földnyilvántartás. A jelentős áttörést az 1971-es év hozta meg, amikor megkezdődött e két párhuzamos rendszer – az állami földnyilvántartás és a telekkönyv – egységesítése, így Magyarországon egy új, integrált ingatlan-nyilvántartási rendszer kialakítása és működtetése vált lehetővé. Ezt a korszakalkotó lépést követően, 1997-ben a Parlament elfogadta az ingatlan-nyilvántartásról szóló, máig hatályos 1997. évi CXLI. törvényt (Inytv.), amely a magyar ingatlan-nyilvántartási rendszer alapjait képezi.³ Jelen tanulmány célja, hogy az ingatlan-nyilvántartás szabályozástörténetén túl bemutassa azt a folyamatot, amelynek eredményeként a magyar ingatlan-nyilvántartás elérte jelenlegi, egységes formáját. Ezzel párhuzamosan áttekintést ad az ingatlan-nyilvántartás jövőbeni lehetőségeiről, különös tekintettel a közelmúltban indult országos projekt által előidézett jelentős átalakulásra. Ez az átalakulás az ingatlanokra vonatkozó jogok és a jogosultak adatainak nyilvántartására vonatkozó szabályozás területén a korábbi fejlődési szakaszokat messze meghaladó változásokat eredményez. Az Ingatlan-nyilvántartásról szóló 2021. évi C. törvény számos új rendelkezésének bevezetésével, amely 2025. január 15-én lépett hatályba, az ingatlan-nyilvántartás működésének modernizációja és digitalizációja új fejezetet nyit. Különös figyelmet érdemel az E-ING projekt, amely nem csupán új technológiai megoldásokat vezet be, hanem

² SARKADI ANIKÓ: Az ingatlan-nyilvántartás elvei az új Polgári Törvénykönyvben és a korábbi jogi szabályozásban. *Magyar Bírói Egyesület Honlapja*, 2017 (1), <https://www.mabie.hu/attachments/article/98/Az%20ingatlan-nyilvántartás%20elvei%20az%20új%20Polgári%20Törvénykönyvben%20és%20a%20korábbi%20jogi%20szabályozásban.pdf>.

³ KUSTYÁN GEORGINA (szerk.): *Ingatlan-nyilvántartás az új Ptk. tükrében*. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2014.

egyben új jogi kihívásokat is támaszt, valamint új, a joggyakorlatban kötelezően alkalmazandó eljárásrendeket és rendelkezéseket honosít meg. A tanulmányban ezeknek az újdonságoknak a bemutatására és a szabályozási változások értékelésére is sor kerül.

2. A DIGITÁLIS INNOVÁCIÓHOZ ÉS AZ ÚJ JOGSZABÁLYI

KÖRNYEZETHEZ VEZETŐ ÚT

2.1. Az ingatlanjog mint jogágak közötti határterület jelentősége a magyar jogrendszerben

Az ingatlan-nyilvántartási joganyag jogrendszerünkön belül különleges és sajátos helyet foglal el, melynek megértése elengedhetetlen az ingatlan-nyilvántartás jogi természetének, funkciójának és működésének teljes körű áttekintéséhez. Az ingatlan-nyilvántartás ugyanis nem csupán egy egyszerű nyilvántartási rendszer, hanem egy olyan komplex jogintézmény, amely a polgári jog és a közigazgatási jog határmezsgyéjén helyezkedik el, egyfajta átmenetet képezve ezáltal, e két jogágbeli normarendszer között.

E joganyag különlegességét alapvetően az adja, hogy egyszerre tartalmaz anyagi jogi és eljárásjogi szabályokat, melyek összehangolt alkalmazása nélkülözhetetlen a nyilvántartás zavartalan és jogbiztonságot garantáló működéséhez. Az ingatlan-nyilvántartás anyagi jogi oldalról elsődlegesen az ingatlanhoz fűződő jogok (tulajdonjog, használati jogok, szolgalmak, terhek, jelzálogjogok stb.) keletkezését, módosulását és megszűnését szabályozza, azaz biztosítja ezen jogok jogszerű és átlátható nyilvántartását. Ezzel szoros összefüggésben áll az eljárásjogi szabályozás, amely a nyilvántartási eljárások rendjét, a bejegyzésekhez és törlésekhez kapcsolódó eljárásjogi garanciákat, a hatósági döntések joghatásait, valamint a jogorvoslati lehetőségeket rögzíti. A bejegyzésekhez (és törlésekhez) alapvetően konstitutív hatály is társul, tekintettel arra, hogy a jelen tanulmány tárgyát képező hatósági nyilvántartás, egyike azon nyilvántartásoknak, ahol a bejegyzés, adott állapot vagy változás (jog, tény) feltüntetése alapvető polgári jogi joghatással jár.⁴ Utóbbi komplex rendeltetés ugyanis tulajdonosi joggyakorlás fontos biztosítékát képezi, hiszen az ingatlanpiac biztonsága érdekében szükséges biztosítani a nyilvántartás nyilvánosságát, hogy abba bárki betekintést

⁴ JUHÁSZ ÁGNES – PUSZTAHELYI RÉKA: Az ingatlanok nyilvántartása polgári jogi nézőpontból: polgári anyagi jogi hatások a közhitelű hatósági lajstrom rostájában. *Agrár- és Környezetjog*, 2018 (24), 81–98.

nyerhessen.⁵ Ez a kettős természet – anyagi jogi szabályok és eljárásjogi normák összefonódása – különösen nagy kihívást jelent a jogalkotás és a jogalkalmazás számára, hiszen a szabályozásnak egyszerre kell megfelelnie a polgári jog alapvető követelményeinek (például jogbiztonság, jogvédelmi garanciák, a tulajdonjog védelme) és a közigazgatási jogi elvárásoknak (hatékony, átlátható, állami szervek által működtetett eljárási rend). Ezért az ingatlan-nyilvántartási joganyag egyedülállóan ötvözi a polgári jog tartalmi aspektusait a közigazgatási jog eljárási rendszerével, létrehozva ezzel egy olyan szabályozási komplexumot, amely biztosítja az ingatlanjogviszonyok közhitelességét és stabilitását, ugyanakkor hatékonyan szolgálja az államigazgatás és a magánszemélyek érdekeit egyaránt. A jogalkotó is erre az erőteljes kapcsolódásra tekintettel helyezi el az ingatlan-nyilvántartási jog anyagi jogi szabályainak általános részét a Polgári Törvénykönyv rendelkezései között.⁶

A nyilvántartásba történő bejegyzés mindenkiel szemben igazolhatóvá, érvényesíthetővé teszi a jogosultságot, továbbá adott jog, tény, illetve ranghelye tekintetében kizárólagos pozíciót biztosít a bejegyzett jogosultnak. Az ingatlan-nyilvántartás egyik lényeges funkciója a regisztratív funkció, amely a jogi relevanciával bíró tények, jogok és adatok formális feltüntetésében nyilvánul meg. Ez a közhiteles nyilvántartás még az ingatlan-nyilvántartáson kívül létrejött jogok esetében is biztosítja azok nyilvánosságát és megismerhetőségét, ezáltal elősegítve a jogbiztonság és a jogforgalom átláthatóságát.⁷ Az ingatlan-nyilvántartás anyagi és eljárásjogi kettősségét kiválóan példázza HORVÁTH GERGELY meghatározása, amely jól tükrözi e jogintézmény komplex, határterületi jellegét: *„Az ingatlan-nyilvántartás kifejezés azon túl, hogy az ország valamennyi ingatlanát jogilag megjelenítő, azok forgalombiztonságát garantáló, közhiteles és nyilvános, természetbeni, illetve jogállapot-rögzítő és -tükröző, jogváltoztató, valamint -tanúsító (köz- és magánjogi) funkcióval egyaránt bíró regisztert jelenti, nyelvtani értelmezéssel egy sajátos földügyi szakigazgatási részterületet, valamint magát a regisztervezetést mint tevékenységet (a változás vezetése) is érthetjük alatta.”*⁸ Az ingatlan-nyilvántartás jellegét tekintve egyrészt egy hatósági eljárásnak minősül, hiszen fő feladata az ország egész területére kiterjedően, az összes ingatlanára vonatkozó jogok, jogilag jelentős tények, adatok és ezek változásainak rögzítése, folyamatosan figyelemmel kell kísérnie az előbbieket. Másrészt azonban az ingatlan-nyilvántartás egy dokumentációs rendszer is, ugyanis mindenki számára hozzáférhető módon és közhitelesen

⁵ SZAJLAI KITTI: A magyar ingatlan-nyilvántartás történetének mérföldkövei. *Közjegyzők Közlönye*, 2023 (4), 63–74.

⁶ JUHÁSZ–PUSZTAHELYI 2018, 81.

⁷ Ibid. 82.

⁸ HORVÁTH GERGELY (szerk.): *Földügyi igazgatás*. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, 2018, 13.

tanúsítja a polgári jogi szabályozás alatt álló, ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett dologi jogok keletkezését, módosulását, megszűnését.⁹

2.2. Az ingatlan-nyilvántartás történeti gyökereinek nyomában

A római jogtudomány kiemelkedő mesterei – mind stílusukban, mind szemléletükben – jelentős mértékben különböztek egymástól. Egyesek elsősorban a jog gyakorlati alkalmazására koncentráltak, míg mások inkább az elméleti megközelítések hívei voltak. Munkásságuk közös jellemzője azonban az volt, hogy nem riadtak vissza a gyakorlati tapasztalatok leszűrésétől és azok tömör, világos megfogalmazásától. A jogi „regulák” – melyeket leginkább az „arany szabályok” kifejezés ad vissza magyar nyelven – nemcsak jogelméleti szempontból bírnak jelentőséggel, hanem gyakorlati iránymutatásként is szolgáltak a római jog alkalmazása során.

A római jogtudósok gondolkodásmódját és rendszeralkotó képességét jól tükrözi az is, hogy milyen előrehaladott állapotban volt a jogi és közigazgatási nyilvántartások rendszere a Római Birodalomban. Az ókori világban egyedülállónak számított az a szervezettség, amellyel az állam a polgárait és azok vagyonát nyilvántartotta. Ötévente került sor a census megtartására, amelynek keretében a hatóságok számba vették a szabad polgárokat, valamint azok ingó és ingatlan javait. Az első nyilvántartások még elsősorban nem az ingatlanokra, hanem a népességre és az anyagi javakra vonatkozó adatokat tartalmazták.¹⁰ E felmérések alapul szolgáltak az adóztatás rendszeréhez, továbbá lehetővé tették a hadsereg létszámának megfelelő tervezését és fenntartását. A római állam működése tehát jól példázza, hogy a jogi gondolkodás és az adminisztratív gyakorlat kéz a kézben jártak. A jogászok által kidolgozott elvek nemcsak a magánjog területén érvényesültek, hanem az államigazgatás racionalizálásában és a birodalom működtetésében is meghatározó szerepet játszottak.

A feudalizmus, a feudális állam eszméje megkövetelte a földbirtokok megfelelő nyilvántartását. Hazánkban tulajdonképpen az első, az ingatlanokra, valamint az azokra vonatkozó meghatározott jogosultságok nyilvántartására szolgáló jogintézményeknek a káptalanok és a konventek minősíthetők, amelyek hiteles helyekként szolgáltak. Ezen, XIII. századtól kezdve működő egyházi szervezetek rögzítették az ingatlanokkal kapcsolatos dokumentumokat, illetve bejegyezték a dokumentumokban rögzített jognyilatkozatok tartalmát

⁹ HAJDÚ GERGELY: Az ingatlan-nyilvántartási jog változásai az új Ptk. tükrében. *Magyar Jog*, 2015 (2), 86.

¹⁰ SZAJLAI 2023, 63.

az általuk vezetett nyilvántartásba. Ahogyan azt érzékelhetjük, az előbb említett két sajátosság a jelenleg is hatályos ingatlan-nyilvántartási rendszerünk alapvető jellemzője.¹¹

A XV. századtól kezdve az ingatlanok átruházása, zálogba adása kizárólag a bíróság és az esküdtek előtt történhetett, ezen jogcselekmények tényét a hiteles jegyzőkönyvbe kellett bejegyezni. A könyveket vezető városi hivatalnokok okiratot állítottak ki a könyvek tartalmáról kérelemre. Az ún. telekkönyvek tárgyát az egyes regisztrált ingatlanok képezték, az okiratok pedig ezen ingatlanokra vonatkozóan a bejegyzett jogok igazolásaként szolgáltak. A telekkönyvek nem csupán a jogváltozást igazolták, hanem a jogok keletkezését és megszűnését is.¹² A telekkönyvek mellett megjelentek a betáblázási könyvek is. Az 1723. évi CVII. törvénycikk rendelkezett a jelzálogjogoknak betáblázási könyvekbe történő betáblázásáról, a megyékben és a szabad királyi városokban.¹³ Mivel az említett jogintézményekre vonatkozó szabályok súlyos hiányosságokban szenvedtek, a telekkönyvi törvény kidolgozására felállított bizottság 1847-re előkészítette a nemesi fekvő javak telekkönyvéről és betáblázásáról szóló javaslatot (a továbbiakban: javaslat). Az okiratot a kibocsátónak, valamint két tanúnak kellett aláírni és abban a felek neveinek, a jelzálog összegének, jogcímének, a kikötött jelzálog megjelölésének és betáblázására vonatkozó engedélynek is szerepelnie kellett. Ehelyütt is párhuzamot vonhatunk a mai ingatlan-nyilvántartási rendszerünk és a javaslat által bevezetett újítások között.¹⁴ Ha figyelembe vesszük a hatályos szabályozásunkat, láthatjuk az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzés alapjául szolgáló okirat tartalmi kellékei között az érintett ingatlan pontos megjelölését (település és helyrajzi szám szerint) valamint a tulajdoni hányad megjelölését is előírja a törvény, amennyiben nem az ingatlan egészére kéri valamely jog bejegyzését. Ezen felül a jogváltozás címét vagy a bejegyzett jogosult bejegyzést megengedő (feltétlen és visszavonhatatlan) nyilatkozatát.¹⁵

A korabeli kapitalizmus és a vele együtt járó polgárosodás térhódításával jelentősen megnövekedett az ingatlanforgalom, hiszen a kapitalista gazdaság keretei között kibontakozhatott a szerződési szabadság elve és gyakorlatban történő érvényesülése is számottevőnek bizonyult. Az egyre csak növekvő, tömeges jelenségévé váló ingatlanforgalmi helyzet természetesen veszélyeket is

¹¹ Bővebben lásd: FENYŐ GYÖRGY (szerk.): *Közhitelű nyilvántartás az ingatlanokról*. Budapest, Mezőgazda Kiadó, 2001.

¹² FENYŐ GYÖRGY – HIDVÉGINÉ ERDÉLYI ERIKA – PAPP IVÁN: *Magyar ingatlan-nyilvántartási jog*. Nyugat-Magyarországi Egyetem Geoinformatikai Kar Általános Jogi Tanszék, 2007, 1.

¹³ VARGA MÁRK: Fenntartható közigazgatás – Az elektronizáció szerepe az ingatlanok nyilvántartása kapcsán. *Magyar Közigazgatás*, 2020 (2), 112.

¹⁴ Ibid. 113.

¹⁵ Inyvt. 35. § (1) bek. g).

hordozott magában, ezért a vevők – érthető módon – biztonságot kerestek. Ettől kezdve szükségesség vált egy olyan nyilvános jegyzék kialakítása, amely közhitelesen rögzíti az ingatlanokhoz fűződő tulajdoni viszonyokat, tehát az ebben található adatokat a törvénynél fogva általában igaznak kellett tekinteni. A másik fő kritérium a nyilvántartással szemben pedig az volt, hogy könnyen elérhető központi helyen vezessék, tehát bárki számára hozzáférhető legyen. Ekképpen került tehát bevezetésre az általános telekkönyv, mint jogintézmény, amely egyike azoknak a nyilvános jegyzékeknek, amelyeket a jogi jelentőségű tények és viszonyok nyilvántartására vezettek be a hatóságok.

Az általános telekkönyvben azokat a földterületeket lajstromozták, melyeket az egyes jogszabályok nem utaltak különös telekkönyvekbe.¹⁶ A bíróság által vezetett telekkönyv tárgyát a forgalomképes és megterhelhető, azaz jogügyleti forgalom tárgyát alkotó (elsősorban telek, lakás, üdülő) ingatlan képezte.¹⁷ Kijelenthetjük tehát, hogy a telekkönyv egyértelműen a korabeli kapitalista fejlődés és annak hozományaként minősülő polgárosodás valamint az ebből levezethető szerződéskötési szabadság és megnövekedett ingatlanforgalom terméke.

Telekkönyvi intézményünk alapvető szabályait az 1855. december 15-én kiadott Telekkönyvi Rendtartás fektette le, amely bevezette a telekkönyvek alkalmazását és előírta a telekjegyzőkönyvek továbbvezetését telekkönyvként, továbbá a telekkönyvvezetés anyagi és eljárási szabályait is rögzítette. A telekkönyv jelentését tekintve tulajdonképpen egy község telekjegyzőkönyveinek összessége, amely elnevezésével ellenben nem egy bekötött könyv volt, hanem különálló lapokból állt.¹⁸

A telekkönyvi rendszer kialakulásának kulcseleme a főkönyv volt, amely a nyilvántartás tárgyává az önálló ingatlant teszi és ehhez képest tartalmazza a rá vonatkozó jogokat, illetőleg azok jogosultját. A nyilvánkönyvi¹⁹ rendszer kialakulása szempontjából központi változást a nyilvántartásba vételhez fűződő joghatások fokozatos kiépítése jelenti. Különféle nyilvántartásokhoz képest kiemelt jelentősége abban áll, hogy „messzemenő joghatások” fűződnek hozzá. Ugyanis az ingatlanlajstromok közül csak a telekkönyvek képesek anyagi jogi jogvédelmi hatás felmutatására – így jogváltoztató és közbizalmi hatást is – a maga teljességében. A három karakterisztikus joghatás a telekkönyvek különböző vonásaiban

¹⁶ Különös telekkönyvnek minősültek a bányatelekkönyvek vagy az ipari vállalatok, vasutak, csatornák telekkönyvei, továbbá a hamarosan bemutatásra kerülő kataszteri nyilvántartás.

¹⁷ 1997. évi CXLI. törvény Általános Indokolás.

¹⁸ FEHÉRVÁRY JENŐ: *A magyar telekkönyvi jog vázlata*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalat, 1947, 4.

¹⁹ A régi magyar telekkönyvi jogban felváltva használják a nyilvánkönyv és a telekkönyv fogalmát a joghatályos könyvre. Mind a telekkönyv, mind a nyilvánkönyv ugyanannak a joghatásokat felmutató nyilvántartásnak az elnevezése.

is ugyanúgy fellelhetők: a jogváltoztató hatály, a pozitív és negatív irányú közhitelesség és a ranghely jogvédelmi hatása. A telekkönyv a joghatásokat az általa nyilvántartott dologhoz, az ingatlanhoz kapcsolja, mint nyilvántartás tárgyához és ezen joghatásokat leválasztja a jogügyleteket magába foglaló okiratokról. A közhitelesség joghatályát nem a bejegyzési határozat jogerejéhez, hanem magához a bejegyzéshez kapcsolják. Ekképpen válik el más nyilvános könyvektől is.

A telekkönyv funkcióját tekintve, megbízható, kétségtelen információ szolgáltatására hivatott a forgalomban résztvevők számára, az ingatlanokhoz kapcsolódó, illetőleg azokra vonatkozó magánjogi, ezen belül dologi jogviszonyokról. Mindezek alapján garantálja a kiszámíthatóságot, a jogbiztonságot az ingatlanforgalomban. „A telekkönyv célja és értelme, hogy ha kell az anyagi jog szerinti állapotnál erősebb külső tényállásokat is létesítsen, amelyek az anyagi jog szerinti állapotnál erősebb külső tényállásokat létesítsen, amelyek az anyagi jog szerinti állapottal ellenkezően is biztos alapot szolgáltatnak a jogszerzésre.”²⁰ Ezért a telekkönyv alapján szerző javára a telekkönyv tartalma akkor is jogszerű teljes és helyes, ha az egyébként a telekkönyvön kívüli anyagi jogi állapot szerint nem állna fenn.²¹

Többek között KURUCZ MIHÁLY, BECK SALAMON, NIZSALOVSZKY ENDRE és SÁRÁNDI IMRE szerint is a telekkönyv feladata a joglátszat megteremtése. Nizsalovszky a joglátszat problémájának megközelítésére az anyagi jogi igazsággal való szembeállítást használja fel. Hangsúlyozza, hogy „azokra az esetekre gondol..., amikor maga a jogszabály részesít bizonyos igényeket tudatosan az anyagi igazsággal szemben oltalomban és tudatosan, intézményesen hagyja veszni más személynek az anyagi jog szerint tagadhatatlanul fennálló és elismerten jogvédelmet érdemlő érdekeit”. Az idézetben nevesítésre került jogtételek tulajdonképpen a nyugati kultúra, a rohanó gazdasági világ hozadéka, amelyek rést ütöttek az anyagi igazságon, a jogbiztonságon a forgalom biztonsága érdekében.

Beck Salamon egyértelműen kifejezésre juttatta a gazdasági megfontolás „fölényét” a forgalmi érdekekkel szemben, valamint azt is, hogy a telekkönyvi látszat szerinti jóhiszemű szerző védelmet és prioritást élvez az anyagi jog szerinti jogosulttal szemben: „A gazdasági élet szempontjából fontosabb az, hogy a jogrend elismerje és oltalmazza a jóhiszemű szerzést még a tulajdonos rovására is.” Beck szerint egy új szerző megtagadása sokkal nagyobb terhet jelent a gazdasági életre, mint a meglévő tulajdonjog elvonása.

VILÁGHY szerint a telekkönyvi jogi látszat védelmének okát a forgalmi érdekek védelme mentén, harmadik személyek jogos érdekeinek védelmében kell meglátnunk.

²⁰ NIZSALOVSZKY ENDRE: *Látszat a jogban*. MJE különlenyomat a Debreceni Szemléből, 1931, 2.

²¹ KURUCZ MIHÁLY: A telekkönyv és az ingatlan-nyilvántartás, mint a jogi látszat, a formai legitimitáció közvetítésének instrumentuma. *Közjegyzők Közlönye*, 2003 (7–8), 14.

LENKOVICS, funkcióját tekintve egy olyan külső eszközként minősíti a telekkönyvet és az ingatlan-nyilvántartást, „amely a harmadik személyek számára a jog látszatát valósítja meg és felmenti e harmadik személyt attól a kötelezettségtől, hogy a látszat mögött a jog tényleges fennállását vizsgálnia kelljen”.²² A telekkönyv tehát formai legitimációt nyújt a benne bízva szerző fél javára, sőt törvényes vélelmet kapcsol szerzésre jóhiszemű jellegéhez.²³

Ezért fejlesztette ki tulajdonképpen a kapitalista jog a telekkönyvet, hiszen a társadalom által támasztott két legfőbb, a nyilvános jegyzéssel szembeni kritérium mindenképpen megvalósult, ugyanis „a telekkönyv a hatóságok által vezetett olyan nyilvántartás lett, amelynek célja, hogy az ország ingatlanjait nyilvántartsa abból a célból, hogy az azokat terhelő jogokról és kötelezettségekről bárkit közhiteles módon tájékoztasson. A telekkönyvbe bejegyezték az ország valamennyi épületének és földrészletének a területét, rendeltetismódját, tulajdonosának nevét és minden terhet, amely az ingatlanhoz kapcsolódik. A telekkönyv nyilvános volt, arról bárki feljegyzést készíthetett, és arról hivatalos másolat is kiadható volt. Az abba bejegyzett jog közhitelesnek minősült, azonban a rosszhiszemű vagy ingyenesen szerzőt ez a vélelem nem illette meg.”²⁴

A telekkönyv vezetésére az 1855. július 20-i igazságügyi-miniszteri rendelet általános jelleggel a törvényszékek, valamint külön törvényi felhatalmazás alapján a járásbíróságok hatáskörébe utalta a telekkönyvek vezetését.²⁵

A telekkönyv által bevezetett novumok mellett azonban meg kell jegyeznünk, hogy voltak hiányosságai is, miképpen arra VÉKÁS LAJOS is felhívta a jogkereső közönség figyelmét, miszerint az „1855-ben kiadott Telekkönyvi Rendtartással bevezetett telekkönyv intézménye a XIX. század végén még nem volt szilárd Magyarországon. Sok volt a még nem telekkönyvezett ingatlan, az ország egyes részein a szükséges felmérésekre sem került sor, és – az előbbiektől nem függetlenül – az emberek sem szoktak hozzá ahhoz, hogy ingatlan tulajdonának átruházásához a telekkönyvi bejegyzés (az akkori terminológia szerint: bekebelezés) és nem a birtokba adás szükséges.”²⁶ Elmondható továbbá, hogy a telekkönyv csupán a forgalomképes ingatlanokon fennálló jogok keletkezését, változását, megszűnését tartalmazta, tehát az állami tulajdonban lévő közterületekről és utcákról nem tartalmazott adatot. Azt is ki kell emelnünk, hogy ezen korszakban a közhitelesség, mint napjainkban oly nagy jelentőséggel rendelkező, az ingatlan-nyilvántartási jog összes aspektusát átható

²² Ibid. 26.

²³ Erről bővebben lásd NIZSALOVSKY 1931.

²⁴ VARGA 2020, 114.

²⁵ 1912-től ezt a feladatot már csak a járásbíróságok látták el.

²⁶ VÉKÁS LAJOS: Az ingatlan-nyilvántartás közhitelességének megerősítéséért. *Magyar Jog*, 2001 (3), 134.

alapelv nem képezte önálló alapelv tárgyát, hanem több alapelvi gondolatból épült fel, ekképp hordozta magában az elvi iránymutatás jellegét.²⁷

Az általános telekkönyvvel párhuzamosan működő önálló nyilvántartási rendszer az állami földnyilvántartás volt – ahogyan akkoriban nevezték kataszteri nyilvántartást – amelyet, a földadó szabályozásáról szóló 1875. évi VII. törvénycikkkel, majd a földadókataszter nyilvántartásáról szóló 1885. évi XXII. törvénycikkkel vezették be hazánkban.

A kataszter az ingatlanok megadóztatásához szükséges adatait rögzítette – például a föld minősége, művelési ága, esetleges jövedelme –, valamint tartalmazta az ingatlan térképét is. Alapja a kataszteri tiszta jövedelem, azaz az aranykorona-érték volt. A földadókataszter az 1960-as évektől döntően a külterületi földekkel kapcsolatos statisztikai, közigazgatási, illetőleg a mezőgazdasági termeléssel összefüggő célokat szolgált.²⁸ A kataszterben fel kellett tüntetni az általános rendezés alá vont területen minden telek forgalmi értékét, valamint az egyes telkekre és épületekre megállapított közigazgatási természetű jogokat és kötelezettségeket. Egyik gyengesége azonban az volt, hogy az öröklások hiányoztak belőle. Ennek ellenére az önálló kataszteri nyilvántartás egészen az állami földnyilvántartás létrehozását elrendelő 1963. évi 32. törvényerejű rendelet 1964. január 1-jei hatálybalépéséig fennállt.²⁹ Ehelyütt láthatjuk, hogy a telekkönyv és a kataszteri nyilvántartás mind tartalmukban, mind céljukban eltérőek voltak egymástól.³⁰

A XX. század tendenciáira koncentrálva, az elmúlt évszázad jogfejlődésének termékei közül mindenképpen meg kell említeni a városrendezésről és az építésségről szóló 1937. évi VI. törvénycikket, amely meghatározta, hogy a városok fejlesztése érdekében teleknyilvántartást kellett vezetni. Ettől fogva a városrendezés elmaradhatatlan kellékeként rögzítették a teleknyilvántartást, amely ekkor még csak tájékoztató jellegben öltött testet. A törvénycikk már ekkor is biztosította az állampolgároknak, hogy a nyilvántartásban foglalt adatokról díjfizetés ellenében részleges másolatot vagy kivonatot kérjenek.³¹

A mai értelemben vett ingatlan-nyilvántartási struktúrát 1973-ben kezdték el kialakítani. Az 1972. évi 31. (a továbbiakban: Tvr.) törvényerejű rendelet át-reformálta az ingatlan-nyilvántartási rendszer egészének működését, ugyanis a

²⁷ ROSTA MÁRTON: A közhitelesség szerepe az ingatlan-nyilvántartásban. *Themis*, 2021 (5), 34–55.

²⁸ 1997. évi CXLI. törvény Általános Indokolás.

²⁹ SARKADI 2017, 1.

³⁰ 1997. évi CXLI. törvény Általános Indokolás.

³¹ CZÉKMANN ZSOLT – CZIBRIK ESZTER: Az új ingatlan-nyilvántartási törvény és az Ákr. viszonya. *KözigazgatásTudomány*, 2022 (1), 42–53.

jogalkotó, az addig a bíróságok által vezetett telekkönyvet és a földhivatalok által vezetett földnyilvántartást az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1. Tvr. kibocsátásával egységesítette. A jogszabály tehát megszüntette a párhuzamosan kialakult és fennálló két nyilvántartási rendszert, ezáltal lehetővé tette az ingatlanokhoz kapcsolódó valamennyi jog és tény, illetve jogi és térképi adat egyetlen nyilvántartásból történő megismerhetőségét. A megszűnt telekkönyvek helyébe pedig a tulajdoni lapok alkalmazása lépett. Amikor 1972-ben ezt a két nyilvántartást egyesítették, Európában elsőként hoztak létre egy egységes, az ország egész területére és teljes ingatlanállományára kiterjedő közhiteles nyilvántartást. Az egységesítés nemcsak jogi, hanem intézményi téren is megvalósult, hiszen annak vezetése az államigazgatási szervként működő földhivatalok hatáskörébe került.³² A szabályozás fő indoka alapvetően egy szervezeti-hatásköri és formai értelemben vett egységesítés megvalósítása volt.³³ Hangsúlyozzuk, miszerint az ingatlan nyilvántartás egy olyan közhiteles hatósági nyilvántartás, amelynek vezetése közigazgatási szerv, az ingatlanügyi hatóságként eljáró járási földhivatalok feladata. Eljárásuk tehát az általános közigazgatási eljárási szabályoknak alávetett, és csak a sürgőszerű és indokolt mértékben biztosítja a jogalkotó az Ákr. rendelkezéseitől való eltérést e speciális eljárás, az ingatlannyilvántartási eljárás során.³⁴

Az ingatlan-nyilvántartás konstitutív hatályát a Tvr. rögzítette.³⁵ „Az ingatlan-nyilvántartás adatainak megváltoztatását eredményező jogerős, konstitutív tartalmú ítélet mindenkivel szemben hatályos; az ilyen »erga omnes« hatályú ítélettel eldöntött anyagi jogi kérdésben újabb jogvitának nincs helye, az ilyen per lefolytatására nincs bírói út.”³⁶

A Tvr. szem előtt tartva a törvényesség és jogbiztonság követelményét, érvényre juttatta többek között az okirati elvet, mely szerint az ingatlan-nyilvántartásba adatot feltüntetni, jogot vagy ténytet bejegyezni csak érvényes okirat, például államigazgatási határozat alapján lehetett.³⁷ Ingatlan-nyilvántartási ügyben első fokon az ingatlan fekvése szerint illetékes járási földhivatal, másodfokon – a jogok és tények bejegyzésére vonatkozó jogorvoslati eljárás kivételével – a megyei földhivatalok jártak el.³⁸

³² HAJDÚ 2015, 86.

³³ 1997. évi CXLI. törvény Általános Indokolás.

³⁴ JUHÁSZ – PUSZTAHELYI 2018, 81–98.

³⁵ Konstitutív hatályú aktusról beszélünk akkor, amikor a jogviszonyt maga a közhatalmi aktus hozza létre, módosítja, illetve szünteti meg.

³⁶ BDT2017.3789.

³⁷ Tvr. 1. § (2) bek.

³⁸ Tvr. 3. § (3) bek.

Az 1990-es évek gazdasági és társadalmi változásai az ingatlanokat is nagymértékben érintették, ennek következményeként megsokszorozódott a nyilvántartás tárgya, a sok változás, illetve a kézzel készített forma miatt az ingatlan-nyilvántartás tartalma, azaz a jogi állapot egyre inkább eltávolodott a tényleges, valóságos állapottól,³⁹ ellentmondásba ütközve a közhitelesség elvével. Az ügyfeleknek a kérelmeiket és az azokhoz tartozó mellékleteket, valamint az okiratokat papíralapon kellett benyújtaniuk, emellett pedig a tulajdoni lap és térképmásolatok kiadása is papíralapon történt. Arra a megállapításra kell jutnunk, hogy a papíralapú működés már az 1990-es években sem bizonyult hatékonynak, egyszerűen szólva nem tudta felvenni azt a „gyorsított tempót”, amelyet a tulajdonviszonyokban bekövetkezett változások diktáltak. 1993-ban a magyar kormány és az Európai Unió megkezdte az ingatlan-nyilvántartás számítógépesítését a PHARE-segélyprogram keretében. *„A fejlesztési projekt keretében célul tűzték az ingatlankataszter komplex, tér-informatikai rendszerként való kialakítását, új szolgáltatások bővítésével, valamint a szakmai szabályzatok felülvizsgálatával.”*⁴⁰

A modern társadalmak igényeit, a kornak megfelelő technikai feltételek biztosítását szolgálta az Ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény (a továbbiakban: 1997. évi Inyvtv.). Az 1997. évi Inyvtv. változatlanul fenntartja az ingatlan-nyilvántartás egységességét, azaz a földnyilvántartás és a telekkönyv tartalmának egységes nyilvántartása valósul meg, továbbá a reálfólium elvét. A reálfólium elve – más néven a tárgy szerinti nyilvántartás elve – szerint maga az ingatlan, mint a tulajdonjog tárgya képezi a nyilvántartás alapját, azaz minden egyes tulajdoni lap csak egyetlen ingatlant tartalmaz. Az 1997. évi Inyvtv. kimondja, hogy az ingatlan-nyilvántartásban minden ingatlant külön tulajdoni lapon kell nyilvántartani. Így előfordulhat, hogy egyetlen személyhez több tulajdoni lap is csatolható az ingatlanok számától függően.⁴¹

Az 1997. évi Inyvtv. hatálybalépése óta közel három évtized telt el, ezen idő alatt a technológia fejlődése, a társadalom életében egyre számottevőbb digitalizációs folyamatok hatására új igények születtek az ingatlanügyi hatósági eljárás jogi szabályozásával és az elektronikus ügyintézéssel kapcsolatban. Köztudott, hogy az ingatlan-nyilvántartási eljárás – mint általában a többi földügyi igazgatási eljárás is – a mai napig alapvetően papíralapon zajlik, még ha néhány eljárás intézhető is már elektronikusan (például a lakcímváltozás, névváltozás, székhelyváltozás átvezetése, illetve a haláleset következtében holtig

³⁹ CZÉKMANN–CZIBRIK 2022, 44.

⁴⁰ VARGA 2020, 119.

⁴¹ HAJDÚ 2015, 87.

tartó haszonélvezeti jog törlése). Nem tudjuk elégszer hangsúlyozni, hogy mára – ingatlan-nyilvántartás ügyszolgáltatásának évről évre jelentősnek mondható növekedése mellett⁴² – a papíralapú eljárás már elavult, időigényes és költséges is, emellett az ingatlan-nyilvántartást működtető, fentebb említett informatikai rendszerek mára szintén elavultak, s a fenntartásuk erőforrásigénye is magas. A földhivatalok az összes okiratot, amelyek alapján az ingatlan-nyilvántartás bejegyzései és törlései születnek, papíralapon tárolják, ez szintén plusz költségeket jelent és egy bizonyos idő után átláthatatlanságot eredményez. Az eljárási díjak befizetése online módon történő befizetésére is igen kevés a lehetőség.

2.3. Célrendszer és jogalkotói szándék az ingatlan-nyilvántartás új szabályozásában

Mindezen körülmények mérlegelése után a Kormány az E-Ingatlant-nyilvántartás elnevezésű projekt megvalósítása mellett döntött. A 2017-ben indult E-ING projekt célul tűzte, hogy az ingatlan-nyilvántartást egy egységes elektronikus adatbázissá fejlesszék, ennek megfelelően az összes ingatlan-nyilvántartást érintő eljárás teljesen elektronikus, az ügyintézés egyablakos legyen; az okirattárak is váljanak elektronikussá; új kommunikációs csatornák alkalmazásával szélesítsék ki a kapcsolattartás lehetőségeit az ügyfelekkel; ahol csak lehetséges az ügymenet emberi beavatkozás nélkül történjen (automatikus döntéshozatal); redukálva a földügyi eljárások átfutási idejét és költségszintjét, ezáltal pedig a közigazgatás adminisztratív terhek is csökkenjenek.⁴³ *„A projekt tervezett eredményeként az egyik specifikus cél az ügyfélorientált földügyi hatósági elektronikus szolgáltatások kialakítása, amely olyan új e-megoldások és kommunikációs csatornák kialakítását és széleskörű bevezetését jelenti, melyek kiszélesítik az elektronikus ügyintézés és kapcsolattartás lehetőségeit a közigazgatás ügyfelei számára.”*⁴⁴

Természetesen a fejlesztés produktumaként egy új jogszabályi környezet is megalkotásra került. Az Országgyűlés által 2021 júniusában elfogadott, az

⁴² Az ingatlanügyi szakterületen a növekedés könnyen megmagyarázható a családtámogatási konstrukció (CSOK) miatt megélnékvált ingatlanpiaci forgalommal, (lásd pl. 17/2016 [II. 10.] Kormányrendelet) amely az ingatlan-nyilvántartás tekintetében a tulajdonjog, illetve jelzálogjog-bejegyzési eljárások emelkedő számában csapódott le. Szintén a tulajdonjog-bejegyzési eljárások, valamint az ingatlan-megosztások számát növelte a FOKTM eljárások megindulása (lásd 647/2020 [XII. 23.] Kormányrendelet), míg a beazonosíthatatlan személyek adatainak rendezése az adatváltozások ingatlan-nyilvántartási átvezetésére volt hatással.

⁴³ CZÉKMANN–CZIBRIK 2022, 45.

⁴⁴ <https://lechnerkozpont.hu/oldal/e-ingatlan-nyilvantartas>.

ingatlan-nyilvántartásról szóló 2021. évi C. törvény (a továbbiakban: Inytv.) 2025. január hó 15. napján felváltotta az 1997. évi Inytv. szabályozását, továbbá módosította a Ptk. ingatlan-nyilvántartásra vonatkozó szabályait. A 2021. évi C. törvény és annak végrehajtási rendelete [179/2023. (V. 15.) Korm. rendelet az ingatlan-nyilvántartásról szóló 2021. évi C. törvény végrehajtásáról] által előírt változtatások, 2025. január hó 15., napján hatályba léptek és teljesen új megközelítés alá helyezték az eddig kialakult joggyakorlatot.

Az E-ING Projekt és az Inytv. által bevezetésre került jogi rendelkezések alkalmazásának célja a jelenlegi – már elavultnak, időigényesnek és költségesnek tekinthető – eljárás helyett egy modern, biztonságos, átlátható és költséghatékony rendszer biztosítása. A projekt keretében megvalósuló fejlesztések célja az elektronikus ügyintézés kiterjesztése az ingatlan-nyilvántartási eljárásokban; a földügyi informatikai rendszerek szolgáltató képességének növelése, földügyi adatbázisok konszolidációja; az elektronikus ingatlan-nyilvántartás működtetéséhez szükséges szabályozási és intézményi háttér kialakítása; az E-ingatlan-nyilvántartás bevezetéséhez a kapcsolódó rendszerek interfészfejlesztései, IT-biztonsághoz kapcsolódó fejlesztések; az E-ingatlan-nyilvántartás speciális moduljainak fejlesztése például meghatalmazás modul jelenlévők közötti aláírás esetén, szerződés regisztráció (zöldpapírkiváltás); mobil alkalmazások: mobiltelefonon elérhető E-Ingatlan applikáció; kormányhivatali HR-rendszerrel való kapcsolat; adatbetöltés beadvány benyújtásához külső rendszerekből; E-személyi-ről való adatbeolvasás beadvány benyújtásához; E-PER bírósági rendszerrel való kapcsolat, keresetlevél rögzítése E-ING rendszerben. A cél tehát a hatálybalépés előtti jogállapot megfordítása, a papíralapú ügyintézészel szemben a modern, ügyfélközpontú informatikai megoldások alkalmazása, az elektronikus ügyintézés, az ügyfelekkel, illetve a társhatóságokkal történő elektronikus kapcsolattartás, továbbá az automatikus döntéshozatal lehetőségeinek kiszélesítése. Az E-ing rendszer nemcsak az ügyfelek, de az ügyintézők számára is pozitív változásokat hozhat, hozzájárulva a tehermentesítésükhöz a papíralapú ügyintézészel járó többletterhek csökkentése, az automatikus döntéshozatal eseteinek bővítése és munkájuk hatékony informatikai támogatása révén. Az elektronikus ügyintézés bevezetése ugyanakkor véleményem szerint nem csorbítja a képzett, és a földhivatali ügyekben rutinnal rendelkező ügyintézők szerepét és jelentőségét, figyelmük nagy részét a bonyolultabb megítélésű, továbbra is teljes eljárást igénylő ügyek elbírálására fordíthatják majd.

3. ÚJ JOGSZABÁLYI KERETEK AZ INGATLAN-NYILVÁNTARTÁSBAN:

A 2021. ÉVI REFORM RENDELKEZÉSEI

3.1. Az új jogszabályi környezet bevezetésének körülményei

2024. június 18. napján kihirdetésre került az állam működését érintő egyes törvények módosításáról szóló 2024. évi XXIX. törvény (Módtv.), amely fontos változtatásokat eszközölt az elektronikus ingatlan-nyilvántartási eljárás bevezetésével kapcsolatban, módosítva többek között az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvényt (Ügyvédi tv.), az ingatlan-nyilvántartásról szóló 2021. évi C. törvényt, valamint az ingatlan-nyilvántartásról szóló 2021. évi C. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti rendelkezésekről, valamint egyes, az ingatlan-nyilvántartással, területrendezéssel, településrendezéssel kapcsolatos és kulturális tárgyú törvények módosításáról szóló 2021. évi CXLVI. törvényt.

A Módtv. a 3. § (2)–(17) bekezdéseiben foglalt kivételekkel a kihirdetését követő napon, azaz 2024. június 19-én lépett hatályba.

Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 2021. évi C. törvény hatálybalépésének dátuma 2024. október 1. napjáról 2025. január 15. napjára módosult.

2024. december 20. napján kihirdetésre került az egyes agrártárgyú törvények módosításáról szóló 2024. évi LXXX. törvény (Módtv.) amely módosította többek között az ingatlan-nyilvántartásról szóló 2021. évi C. törvényt (Inytv.), valamint az ingatlan-nyilvántartásról szóló 2021. évi C. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti rendelkezésekről, valamint egyes, az ingatlan-nyilvántartással, területrendezéssel, településrendezéssel kapcsolatos és kulturális tárgyú törvények módosításáról szóló 2021. évi CXLVI. törvényt (Átmeneti tv.).

A 2025. január 15. napján hatályba lépett Inytv.-nek az okiratok kellékeire vonatkozó rendelkezései az elektronikus okiratokon alapulnak.

Az Átmeneti tv. 2025. január 15. napján hatályba lépett 3/A. § (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy az Inytv. 35. § (3) bekezdését és a 36. §-át, 39. § (5) bekezdését, 40. § (4) és (5) bekezdését, 42. § (2) bekezdését és 46. §-át abban az esetben kell alkalmazni, ha a beadvány benyújtására az ingatlan-nyilvántartás vezetését támogató informatikai rendszeren keresztül kerül sor.

Ugyanezen jogszabályhely (3) bekezdése szerint az Inytv. 42. § (1) bekezdését azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy a jogok és tények bejegyzésére irányuló, kérelemre induló eljárásokban jogi képviselőként az ingatlanügyi hatósági eljárásban ügyvédi kamarai nyilvántartásba bejegyzett eljárási jogosultsággal nem rendelkező ügyvéd vagy kamarai jogtanácsos eljárhat, ha a beadvány benyújtására

nem az ingatlan-nyilvántartás vezetését támogató informatikai rendszeren keresztül kerül sor.

A módosító tv. 127. §-a alapján hatályát veszti az Átmeneti tv. 3/A., 3/B. és 3/D. §-a. A módosító tv. 148. § (8) bekezdése alapján azonban a 127. § kizárólag a 2025. január 15-én és az azt követően indult ingatlan-nyilvántartási eljárásban az ötszázezredik végleges döntés meghozatalát követő 10. napon lép hatályba. A 148. § (9) bekezdése alapján a 127. § hatálybalépésének naptári napját az ingatlan-nyilvántartásért felelős miniszter annak ismertté válását követően a Magyar Közlönyben haladéktalanul közzétett határozatával állapítja meg.

Az Ügyvédi tv. 208/C. § (1) bekezdése oly módon módosult, hogy az ingatlan-nyilvántartási ügyben való eljárási jogosultság nyilvántartásba vétele iránti kérelem 2024. október 1-jétől terjeszthető elő. A kérelemről a területi kamara elnöke a 2025. január 15-étől hatályos 183/A. §-ban meghatározott feltételek alapján dönt. Ha a területi kamara elnöke a kérelemnek helyt ad, az ingatlan-nyilvántartási ügyben való eljárási jogosultságot legkorábban 2025. január 15-i hatállyal veszi nyilvántartásba.

A Módtv. úgy módosította az Ügyvédi tv. 208/C. § (2) bekezdését, hogy a 39/A. §-t és a 42/A. §-t abban az esetben kell alkalmazni, ha az ingatlan-nyilvántartási ügyben a kérelem benyújtására az ingatlan-nyilvántartás vezetését támogató informatikai rendszeren keresztül kerül sor.

Az Ügyvédi tv. 208/C. § (2) bekezdése és a 2021. évi CXLVI. törvény 3/A. § (3) bekezdése arra utal, hogy az ügyvédi kamarai nyilvántartásba bejegyzett eljárási jogosultsággal nem rendelkező ügyvédek és kamarai jogtanácsosok részére továbbra is nyitva áll a lehetőség az ingatlan-nyilvántartási beadványok papíralapú benyújtására, azonban ez a szabályozás átmeneti jellegű.

Jelenleg sajnos nem látható előre, hogy az új ingatlan-nyilvántartási rendszerben mikor kerül sor az ötszázezredik végleges döntés meghozatalára, addig pedig várhatóan szinte az összes ingatlan-nyilvántartási beadvány papír alapon kerül majd benyújtásra. Fontos megjegyezni, hogy az ötszázezredik végleges döntés meghozatalához kapcsolódó módosítás nem kizárólag az ingatlan-nyilvántartási eljárásokat érinti, hanem a földforgalmi szerződések hatósági engedélyezését is.

3.2. A szabályozás új elemei

Jelen fejezetben a szabályozási reform előirányzott rendelkezéseit kívánom bemutatni, mintegy kiemelten kezelve bizonyos – a jogalkalmazás szempontjából sok kérdést felvető – novumokat.

3.2.1. Az Ákr. és az Inyvtv. közötti jogi összhang jelentősége és megvalósítása
 Hangsúlyozni szükséges, hogy az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény és az Általános Közigazgatási Rendtartásról szóló 2016. évi Cl. törvény kapcsolatrendszere számos aspektusban nem volt összehangolt, a két törvény között nem volt átfedés. Azonban az új törvény eljárásjogi kereteit a közigazgatási eljárási kódex átfogóan szabályozza, a törvénybe már kizárólag az ettől eltérő eljárási szabályokat szükséges rögzíteni. Azon tárgykörökben, amelyekben a közigazgatási eljárásjogi kódex csak törvényi rendezést enged,⁴⁵ a szükséges sajátos eljárási normák az új törvényben, minden egyéb szabály pedig a kormányrendeleti szintű végrehajtási rendeletben kerül meghatározásra. Kizárólag az alapelvi szintű és garanciális előírások szerepelnek majd az új törvényben. Ennek egyik előnye egy sokkal egységesebb, áttekinthetőbb, könnyebben megismerhető szabályozás a jogalkalmazó számára. Másrészt pedig a kormányrendeleti szintű jogforrást gyorsabban és rugalmasabban tudja hozzáigazítani a jogalkotó a rendkívül változékony környezethez, a gyakorlati élethez.

3.2.2. A kódex jelleg

Az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezhető jogok, tények, adatok körét ágazati jogszabály immáron nem határozhatja meg, azokat kizárólag, egységesen az ingatlan-nyilvántartási szabályozás rögzítheti.⁴⁶

Az ingatlan-nyilvántartás tehát kódex jelleget öltött, amely több szabályozási elemben is megnyilvánul: a bejegyezhető jogok és tények zártságára kiváló példa az új Inyvtv. 9. §-a, mely szerint „Az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezhető jogokat és tényeket az e törvény felhatalmazása alapján kiadott kormányrendelet állapítja meg.” Egyébként a jelenlegi szabályozásra is a bejegyezhető jogok, tények zárttsága jellemző, azonban az új törvény egyértelművé teszi a jogalkalmazók és a jogkereső közönség számára is, hogy a nyilvántartásba bejegyezhető jogokat és tényeket kizárólagos jelleggel, taxatíve a törvény végrehajtására kiadott kormányrendelet nevesíti.⁴⁷ A kódex jelleg erősítését célozza továbbá a más jogszabályokban rendezett releváns, kapcsolódó részek beépítése az új Inyvtv.-be.

3.2.3. Az ingatlan-nyilvántartás primátusa

A jogalkotó az új Inyvtv. megalkotása során hangsúlyozta az „ingatlan-nyilvántartás primátusának” elvét. Eszerint az ingatlan-nyilvántartásból a lehető legteljesebb

⁴⁵ Pl. adatkezelés módja, eljárás felfüggesztése, sommás eljárás alkalmazásának kizárása, fellebbezés engedése.

⁴⁶ Tehát az ingatlan-nyilvántartásba olyan jog, tény és adat jegyezhető be, amelyet az új Inyvtv., illetve a végrehajtására kiadott kormányrendelet ilyenként meghatároz.

⁴⁷ A hatályos szabályozás e jogok körét az Inyvtv. a 16–17. §-ban részletezi.

körben megismerhetővé válik az adott ingatlannal összefüggésben fennálló összes jog, illetve kötelezettség.⁴⁸ Az ingatlan-nyilvántartás primátusa azt jelenti, ha az ingatlan-nyilvántartás és más közhiteles nyilvántartás között eltérés van, a végrehajtási rendeletben foglalt ingatlanadat tekintetében, akkor az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett adatot kell irányadónak tekinteni.⁴⁹ A digitalizált ingatlan-nyilvántartási rendszerben minden adat, ami ott megtalálható, tulajdonképpen igazodási pontként szolgál minden más adatbázis számára. Az elv kvázi érvényesülése a bizonyítási eljárásoknál fog megjelenni, hiszen nem lesz egyszerű bebizonyítani egy ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett adott jog vagy tény esetleges fenn nem állását.

3.2.4. Teljeskörűség elve, bejegyzési elv kiterjesztése

Az új szabályozás szerint az ingatlannal kapcsolatos olyan jog, tény és adat esetén, amely tárgya az ingatlan-nyilvántartásnak, a jog, valamint a tényen és adaton alapuló jog, illetőleg kötelezettség akkor érvényesíthető, ha a jogot, tény, adatot az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezték.

3.2.5. Az ügyfél

Az új Inyvtv. főszabállyá teszi a kérelem elektronikus úrlapon történő benyújtását, emellett pedig a kérelemre induló eljárást tekinti elsődlegesnek. Az eljárás speciális jellege miatt az Ákr.-hez képest az általános ügyfélfogalmat, részletezőbb módon határozza meg az új Inyvtv.

Ügyfélnek az a természetes vagy jogi személy, vagy jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet minősül az ingatlan-nyilvántartási eljárásban, aki (amely) az ingatlan-nyilvántartásban jogosultként szerepel, illetve aki (amely) a bejegyzés folytán jogosulttá vagy kötelezetté válna, illetve az rá nézve előnyt vagy terhet jelentene, továbbá az ingatlan-nyilvántartási eljárás a bejegyzett joga, illetve a javára vagy terhére bejegyzett tény megváltozását vagy törlését eredményezné. Kiegészítő szabályként rögzíti a törvény, hogy a kérelem visszavonása vagy módosítása esetén ügyfélnek minősül az ingatlan tulajdoni lapján széljegyzett további beadvány jogosultja. Jogok és tények bejegyzésére irányuló eljárás csak a jog(ok) vagy a tény(ek) bejegyzésével közvetlenül érintett valamennyi fél közös kérelmére folytatható le. A szabályozásból látszik, hogy a jogalkotó egyszerre kívánja védeni az eladó és a vevő érdekeit, hiszen ebből a rendelkezésből is látszik, hogy az ügyvédi meghatalmazást az összes érintett félnek alá kell írnia. Ebből következik, hogy ebben az eljárásban az eladó és a vevő nem lehet a polgári jog

⁴⁸ 2021. évi C. törvény végső előterjesztői indokolás.

⁴⁹ 2021. évi CXLVI. törvény 124. § (6) bek.

szerinti ellenérdekű fél. A régi Inytv.-hez képest a közjegyző által kezdeményezett eljárást is alá kell írnia az összes közvetlenül érintett félnek.

3.2.6. A kérelem

Fontosabb változás, hogy a kérelmet kizárólag az új Inytv. felhatalmazása alapján kiadott kormányrendeletben meghatározott elektronikus űrlap alkalmazásával lehet benyújtani. Ha a kérelem nem tartalmazza majd valamennyi szükséges adatot, még széljegyzésre sem lesz alkalmas, amelyről a földhivatal külön igazolást küld majd a jogi képviselőnek. Az új Inytv. 46. §-a nevesíti azokat az tartalmi követelményeket, amelyeket egy beadványnak tartalmaznia kell ahhoz, hogy az automatikus széljegyzésnek megfeleljen. Ilyen a kérelmezők neve, az adott ingatlan megjelölése (helyrajzi szám, település, fekvés), illetve maga a kérelem tárgya is. A kérelemnek a rendszer általi vizsgálatakor történik egy automatikus eljárási képesség-vizsgálat is, amely a meghatározott kamarai rendszerekből fogja vizsgálni, hogy a kérelem benyújtója rendelkezik-e a szükséges eljárási képességgel. Fontos megemlíteni, hogy a kérelem nem benyújtható az eljárási díj megfizetésének hiányában, erről a rendszer szintén automatikus jelzést küld. Részletesen szabályozza az Inytv. a meghatalmazásra vonatkozó előírásokat is, amely tekintetében érdemes kiemelni, hogy az Inytv. alapján, meghatalmazással történő aláírás (tehát ügyleti meghatalmazás) esetén a képviseleti jogot elektronikus űrlap kitöltésével kell igazolni. Ezekben az esetekben az E-Ingatlan-nyilvántartási rendszer generálja majd a meghatalmazás szövegét, így a meghatalmazás tartalma a rendszer számára vizsgálhatóvá válik.

3.2.7. Az ingatlan-nyilvántartás egyes alapelvei

Az ingatlan-nyilvántartási rendszer – hasonlóképp, mint a magyar polgári jogi szabályozás egésze – alapelvközpontúan működik. Ez nem meglepő, mivel kijelenthetjük, hogy az alapelvek minden jogcsoport tekintetében meghatározó szerepet töltenek be. Célkitűzéseket, iránymutatásokat fejeznek ki mind a jogalkotók számára a rendelkezések kialakítása során, mind a jogalkalmazók számára a rendelkezések alkalmazása és értelmük megállapítása, így a jogvita eldöntése során. HAJDÚ GERGELY fogalommeghatározásával élve: „*az alapelvek, mint meta-normák az anyagi jogi szabályokban érvényesítendő követelményekként zsinórmértékül szolgálnak az ingatlannyilvántartási jog mindennapi alkalmazása során*”.⁵⁰

Az ingatlan-nyilvántartás – törvényben meghatározott kivételekkel – nyilvános. Az ingatlan-nyilvántartás részét képező tulajdoni lap és térkép tartalmát – meghatározott korlátok között – bárki megismerheti, arról feljegyzést készíthet,

⁵⁰ HAJDÚ 2015, 86.

továbbá hiteles másolat vagy tanúsítvány kiadását kérheti.⁵¹ A nyilvánosság alapelveinek korlátjaiként említhető meg, miszerint a természetes személy névadata és születési éve, valamint lakcíme a lekérdező személy azonosítása és a lekérdezés céljának megjelölése mellett ismerhető meg, a névadaton és a születési éven túl a természetes személyazonosító adatok, valamint az állampolgárságra vonatkozó adat pedig törvényben meghatározott célból a törvényben meghatározott személyek által ismerhetőek meg. Természetes személy kérelmére a saját és olyan ingatlan tulajdonilap-másolatába, amelyen jogosultként szerepel, a fővárosi és vármegyei kormányhivatal saját számítástechnikai eszközével betekintést biztosít.⁵² Jelentősen korlátozza az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés és a széljegyzett ingatlan-nyilvántartási igény alapjául szolgáló okiratok tartalma – a hozzájárulás és az igazolt igény keretei között – akkor ismerhető meg, ha a kérelmező igazolja, hogy a megismeréshez az okirat tartalma által érintett jogosultak és kötelezettek hozzájárultak, vagy hogy az okirat megismerése joga érvényesítéséhez, illetve jogszabályon vagy hatósági határozaton alapuló kötelezettsége teljesítéséhez szükséges.⁵³ Ehhez képest szükséges vizsgálnunk egyébként a nyilvánosság elvéből fakadó, az Ákr. 33. §-a által rögzített iratbetekintési jogosultságot is.

Mindenképpen hangsúlyoznunk kell az okirati elv jelentőségét, amely szerint az ingatlan-nyilvántartásba jog, tény és adat bejegyzésére törvény, kormányrendelet, miniszteri rendelet és törvény felhatalmazása alapján megalkotott önkormányzati rendelet vagy az e törvényben meghatározott okirat alapján kerülhet sor. Törvény eltérő rendelkezése hiányában jogok és tények bejegyzésének olyan közokirat, teljes bizonyító erejű magánokirat vagy ezek közjegyző által hitelesített másolata alapján van helye, amely a bejegyzés tárgyát képező jog vagy tény keletkezését, módosulását, illetve megszűnését igazolja. Törvény eltérő rendelkezése hiányában jog vagy tény bejegyzéséhez az ingatlan-nyilvántartási jogosult részéről kiállított bejegyzési engedély, jog vagy tény törléséhez a törölni kért jog vagy tény jogosultja részéről kiállított törlési engedély szükséges. Az okirati elv fenntartása garantálja a törvényesség az ingatlanforgalom biztonsága érvényesülését.⁵⁴ A törvény az ingatlan-nyilvántartásba, jog bejegyzésével, tény feljegyzésével, valamint adataira vonatkozó átvezetéssel szemben megköveteli a hitelt érdemlő bizonyítást. A bizonyító erő érvényre juttatása kizárólag érvényes, megfelelő, jogszabályban meghatározott okirat alapján történhet. Az okiratok

⁵¹ Inyvtv. 14. § (1) és (2) bek.

⁵² Inyvtv. 78. §.

⁵³ Inyvtv. 14. § (4) bek.

⁵⁴ TÓTH LAJOS: Az ingatlan-nyilvántartásunk alapelvei. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 1999 (55), 384.

körébe értendő a hatóság vagy a bíróság határozata. Az okiratokkal kapcsolatos szabályozási kérdéseket többek között a Polgári Perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényben (a továbbiakban: Pp.) találjuk. Azonban látnunk kell, hogy a Pp. nem tartalmaz fogalommeghatározást, tehát a jogirodalom eddigi eredményeit kell alapul vennünk az okirat karakterisztikumának meghatározásakor.⁵⁵ Mindenképp meg kell jegyeznünk, hogy egy minél precízebb okiratfogalom megalkotásának kísérlete számottevő jelentőségnek örvend manapság, ennek fő indoka az elmúlt évek társadalmi gazdasági fejlődése, amelyre a jogalkotónak is reagálnia kell és amely nem pusztán a korábbi fejezetben részletezett ingatlan-nyilvántartási rendszer szabályozását érinti, de ugyanúgy az okiratiság terén is lépnie kellett a jogalkotónak. A technika rohamos fejlődésével fokozatosan előtérbe kerültek az elektronikus okiratok. A fogalomalkotás kapcsán tehát nem tagolhatjuk szét a tradicionális jogirodalom által is részletezett okiratokat, valamint a digitális adathordozók térhódítását. Az elektronikus okiratok részletes elemzése egy önálló tanulmány tárgyát képezheti, ezért a jelen cikk keretein belül, a terjedelmi korlátokra való tekintettel, nem kerül részletes vizsgálatra.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

Tanulmányomban az ingatlan-nyilvántartás fejlődéstörténetének első állomásától kezdve jártam be a szabályozás különböző szakaszait, mérföldköveit, beleértve természetesen a jövő ingatlan-nyilvántartási rendszerének minden eddigi szabályozási korszakot meghaladó reformját. A tanulmány górcső alá veszi a garanciális változtatásokat, többek között az okirati elvet, és az okirattal – mint az ingatlan-nyilvántartás alakításának biztosítékával – kapcsolatos egyes szabályozási kérdéseket. Az új Inyvtv. szabályozási környezetét tekintve, megállapíthatjuk, hogy a jogalkotó bizonyosan fenntartotta az ingatlan-nyilvántartás „lelkét” jelentő alapelvei szintű szabályokat, a jól bevált ingatlanügyi eljárási szabályokat pedig kiegészítette a modern társadalom és a gazdaság igényeinek, elvárásainak megfelelően. Az ingatlan-nyilvántartás alapelvei lényegében az utóbbi 170 évben nem estek át változáson, a jogalkotó minden egyes reform során a megtartásuk vagy esetleg minimális változtatásuk mellett döntött. Azonban a tény, hogy az egyes hatósági intézkedéseken alapuló eljárásokban és bejegyzéseknél teljes mértékben ki kellene iktatni a humán erőforrás – különösen a

⁵⁵ Magyary szerint ez így van helyén, mert például a polgári perjogban az okirati fogalom éles elhatárolásának nincsenek jelentős gyakorlati következményei. Lásd bővebben MAGYARY GÉZA: *Magyar polgári perjog*. 3. kiadás. Budapest, Franklin Társulat, 1939, 1310.

papíralapú ügyintézés – igénybevételét, hatalmas felelősséget telepít a jogi képviselőkre. Ezzel összefüggésben megemlíjtük azt is, hogy az elsőfokú eljárások többségének vonatkozásában a határozathozatal automatikus döntéshozatali eljárás keretében történik majd. Arra a megállapításra kell jutnunk, hogy végső soron az állam kiemelt érdekei között is fontos szempont az ingatlan-nyilvántartási rendszer továbbfejlesztése, ezáltal az ügyintézés idejének lerövidítése, az a költségek csökkentése, az ügyfelek elégedettségének növekedése, végső soron az eljárás gyorsabbá, hatékonyabbá tétele mivel azok elhúzódása komoly kritikaként jelentkezett a hatóságok irányába.⁵⁶ Ehelyütt megjegyezném, hogy a közigazgatásban nem egyszerű feladat jogszerű és méltányos egyensúlyt teremteni a számtalan érdek és igény között. Minden közösség alkotóeleme az ember, ezért építeni kell arra, hogy egy jól szervezett közigazgatás a jogszerűen eljáró polgároknak ne akadályt vagy ellenfelet, hanem támaszt jelentsen. Ilyen természetű kötelék csak elkötelezettséggel, hiteles áldozatvállalással és magas színvonalú szakmai munkával, végső soron az állampolgárok bizalmának megszerzésével és megőrzésével hozható létre. Az egyre növekvő és szélesedő hatáskörök gyakorlása igen nagy szakértelmet, specializálódást igényel. Kiváló érdemjegyet érdemel az a szakember, aki a jogalkalmazás keretében az egyes ágazati jogszabályok rendelkezéseinek értelmezése és a gyakori jogszabályi módosítások figyelemmel kísérése során tökéletesen eligazodik azok útvesztőiben, illetőleg a jogszabályi ellentmondásokat a mindennapi élethelyzetekben jelentkező jogviták kezelése során magabiztosan fel tudja oldani. Ehelyütt szintén felhívnam a figyelmet, az állammal szemben támasztott eredményesség elvére, amely olykor összetűzésbe kerül a jogállamiság elvével. A jogállamiság egyrészt a modern demokrácia meghatározó kifejeződési formája és legitimációs alapja. Ugyanakkor a közszolgáltatásban dolgozók gyakran olyan politikai kényszerpályákra kerülnek a társadalmi igények által támasztott hatékonysági és eredményességi elvárások (modern társadalom igényei) miatt, amelyek során tevékenységük nehezen illeszthető a hatályos jogrend keretei közé. E körülmények között a jogállamiság fenntarthatósága érdekében elengedhetetlen lehet új jogi megoldások kidolgozása, illetve speciális szabályozási formák alkalmazása.⁵⁷

Álláspontom szerint az ingatlan-nyilvántartás bizonyos szintű reformja, amely egy XXI. századi infrastruktúra megteremtésére szolgál és kiemelkedő hatással van a nemzetgazdaságra is, mindenképp elengedhetetlen az országunk számára. Másfelől azonban, a jelenlegi rendszer kizárólag részben, az elektronikus

⁵⁶ CZÉKMANN ZSOLT – CSEH-ZELINA GERGELY – RITÓ EVELIN: Az automatikus döntéshozatal helye és szerepe a hatósági eljárásban. *Közigazgatástudomány*, 2022 (2), 11.

⁵⁷ RIXER ÁDÁM: Az állam felelősségének egyes kérdései. *De iurisprudencia et iure publico: jog- és politikatudományi folyóirat*, 2011 (1), 124–147, 130.

rendszer bevezetését mellőző, ám a rendszer megfelelő használatának érdekében kialakított jogszabályok egyes rendelkezéseinek hatálybalépésével járó paradigmaváltás nem biztos, hogy eleget tud tenni a jogbiztonság követelményének, az ügyfélérdeknek.

IRODALOMJEGYZÉK

Szakirodalom

- BECK SALAMON: *Kötelemlválóslúsl. Budapest, A Pesti Lloyd-Társulat Nyomdlájá, 1927.*
- CZÉKMANN ZSOLT – CZIBRIK ESZTER: Az új ingatlan-nyilvántartási törvény és az Ákr. viszonya. *KözigazgatásTudomány*, 2022 (1), 42–53.
- CZÉKMANN ZSOLT – CSEH-ZELINA GERGELY – RITÓ EVELIN: Az automatikus döntéshozatal helye és szerepe a hatósági eljárásban. *KözigazgatásTudomány*, 2022 (2), 35–47.
- FEHÉRVÁRY JENŐ: *A magyar telekkönyvi jog vázlata*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó-vállalat, 1947.
- FENYŐ GYÖRGY – HIDVÉGINÉ ERDÉLYI ERIKA – PAPP IVÁN: *Magyar ingatlan-nyilvántartási jog*. Nyugat-Magyarországi Egyetem Geoinformatikai Kar Általános Jogi Tanszék, 2007.
- HAJDÚ GERGELY: Az ingatlan-nyilvántartási jog változásai az új Ptk. tükrében. *Magyar Jog*, 2015 (2), 86–93.
- HORVÁTH GERGELY: *Földügyi igazgatás*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2018.
- JUHÁSZ ÁGNES – PUSZTAHELYI RÉKA: Az ingatlanok nyilvántartása polgári jogi nézőpontból: polgári anyagi jogi hatások a közhitelű hatósági lajstrom rostájában. *Agrár- és Környezetjog*, 2018 (24), 81–98.
- KURUCZ MIHÁLY: A telekkönyv és az ingatlan-nyilvántartás, mint a jogi látszat, a formai legitimáció közvetítésének instrumentuma. *Közjegyzők Közölnye*, 2003 (7–8), 14–20.
- KUSTYÁN GEORGINA: *Ingatlan-nyilvántartás az új Ptk. tükrében*. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2014.
- MAGYARY GÉZA: *Magyar polgári perjog*. 3. kiadás. Budapest, Franklin Társulat, 1939.
- NIZSALOVSKY ENDRE: *Látszat a jogban*. MJE különlenyomat a Debreceni Szemléből, 1931.
- ROSTA MÁRTON: A közhitelesség szerepe az ingatlan-nyilvántartásban. *Themis*, 2021 (5), 34–55.
- RIXER ÁDÁM: Az állam felelősségének egyes kérdései. *De iurisprudencia et iure publico: jog- és politikatudományi folyóirat*, 2011 (1), 124–147.
- SZAJLAI KITTI: A magyar ingatlan-nyilvántartás történetének mérföldkövei. *Közjegyzők Közölnye*, 2023 (4), 63–74.
- TÓTH LAJOS: Az ingatlan-nyilvántartásunk alapelvei. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 1999 (55).

VARGA MÁRK: Fenntartható közigazgatás – Az elektronizáció szerepe az ingatlanok nyilvántartása kapcsán. *Magyar Közigazgatás*, 2020 (2).

VÉKÁS LAJOS: Az ingatlan-nyilvántartás közhitelességének megerősítéséért. *Magyar Jog*, 2001 (3), 129–136.

Internetes források

SARKADI ANIKÓ: Az ingatlan-nyilvántartás elvei az új Polgári Törvénykönyvben és a korábbi jogi szabályozásban. *Magyar Bírói Egyesület Honlapja*, 2017 (1) <https://mabie.hu/index.php/cikkek-tanulmanyok?start=133>.

Felhasznált jogszabályok, jogi dokumentumok jegyzéke

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

1972. évi 31. törvényerejű rendelet

1991. évi XLI. törvény a közjegyzőkről

1997. évi CXLI. törvény az ingatlan-nyilvántartásról

1997. évi CXLI. törvény indokolása

109/1999. (XII. 29.) FVM rendelet az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény végrehajtásáról

2001. évi XXXV. törvény az elektronikus aláírásról

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

Ptk. (2013. évi V. törvény) Miniszteri Indokolása

2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról

Az Európai Parlament és a Tanács 910/2014/EU rendelete a belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról, valamint az 1999/93/EK irányelv hatályaon kívül helyezésétől (eIDAS)

2015. évi CCXXII. törvény az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól

2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról

A Közigazgatás- és Közszolgáltatás-fejlesztés Operatív Program éves fejlesztési keretének megállapításáról szóló 1004/2016. (I. 18.) Korm.határozat 2. melléklet.
A KÖFOP nevesített kiemelt projektjei. KÖFOP-1.0.0.-VEKOP-15 E-ingatlan-nyilvántartás.

2017. évi LXVIII. törvény az ügyvédi tevékenységről

2021. évi C. törvény az ingatlan-nyilvántartásról

2021. évi C. törvény végső előterjesztői indokolása

2021. évi CXLVI. törvény az ingatlan-nyilvántartásról szóló 2021. évi C. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti rendelkezésekről, valamint egyes, az ingatlan-nyilvántartással, területrendezéssel, településrendezéssel kapcsolatos és kulturális tárgyú törvények módosításáról

179/2023. (V. 15.) Korm. rendelet az ingatlan-nyilvántartásról szóló 2021. évi C. törvény végrehajtásáról

DATA LOCALIZATION, SECURITY AND ECONOMIC GROWTH ADATLOKALIZÁCIÓ, BIZTONSÁG ÉS GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS

ALI SANAR SHAREEF¹

ABSZTRAKT ■ Újonnan felfedezett értékük miatt az online adatok meghaladták a pusztán emberi jogi státuszt, hiszen igen keresett árucikké váltak. Válaszul az országok megerősítették a jogalkotási intézkedéseiket az ilyen adatok szabályozására és ellenőrzésük megőrzésére. Gyakran nemzeti határaikon belülre korlátozzák az adatvédelmet, ez az álláspont ugyanakkor ellentmond a második világháború utáni nemzetközi mozgalomnak, amely a kereskedelmi akadályok lebontására irányul. Bár az országok úgy vélik, hogy az adatvédelmet érintő intézkedések a nemzetbiztonságot és a gazdasági érdekeket védik, nem valószínű, hogy a korlátozások hosszú távon fenntarthatóak lesznek. Ezért a szerző azt állítja, hogy ezek az intézkedések ellentmondanak a szolgáltatások szabad mozgásának elvének, és hosszú távon negatívan érintik a nemzetközi kereskedelmet.

KULCSSZAVAK: adatlokalizáció, WTO-egyezmények, szabad adatáramlás

ABSTRACT ■ Given its newfound value, online data has transcended its status as a mere human right to become a highly sought-after commodity. In response, countries have intensified legislative measures to regulate such data and retain control over it, often confining it within their national borders – a stance that contradicts the post-World War II international movement toward dismantling trade barriers. While countries believe these measures protect national security and economic interests, it is unlikely that such restrictions will be sustainable in the long term. Therefore, the author argues that these measures contradict the principle of free movement of services and, in the long run, will negatively impact international trade.

KEYWORDS: data localization, WTO agreements, free flow of data

¹ PhD student, Doctoral School of Law and Political Sciences, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary.

1. INTRODUCTION

The advent rise of the Internet and technological advances have had a profound impact on global trade and the economy. Personal data is often referred to as the new oil of the internet and the new currency of the digital age.² Nearly half of global trade in services now relies on information and communications technology (ICT).³ This development was initially expected to help the international community reduce trade barriers. However, data localization measures have undermined this expectation by restricting data transfers, thereby hampering the free movement of goods and services. Many countries have enacted laws that make it difficult to transfer personal data across borders under the guise of privacy and security. While these laws are not directly aimed at data localization, they effectively act as data localization measures by creating significant obstacles to data export.⁴ The advancement of technologies, products, and services in recent decades has relied heavily on the unrestricted flow of data across borders. For companies to operate, innovate, and remain competitive in global markets, they must be able to move data.⁵ Data localization measures fragment the World Wide Web, which was originally intended to facilitate the global exchange of information.⁶

The problem of the study lies in the enactment of laws requiring data localization and restricting data transfers. Countries believe that such measures will benefit their economies; however, it remains unclear whether these policies will have positive long-term effects. Therefore, it is crucial to ask: What is data localization? Does it contradict WTO principles? How do major powers such as the USA, China, and the EU approach it? What are the motives behind these laws, and what challenges do they pose?

This study aims to examine data localization laws, their violations of international trade law, and their effects on the free movement of goods and services, as well as the economies of the enacting states. To achieve this, the study is divided into five chapters, including an introduction and a conclusion. The second chapter explains the concept of data localization and evaluates it in light

² National Board of Trade. *No Transfer, No Trade: The Importance of Cross-Border Data Transfers for Companies Based in Sweden*. First edition. January 2014. ISBN: 978-91-86575-76-2. https://unctad.org/system/files/non-official-document/dtl_ict4d2016c01_Kommerskollegium_en.pdf (Accessed 15 February 2025).

³ Ibid.

⁴ ANUPAM CHANDER – UYEN P. LE: *Breaking the Web: Data Localization vs. the Global Internet*. *Emory Law Journal*, Forthcoming, *UC Davis Legal Studies Research Paper*, 2014 (378).

⁵ National Board of Trade 2014, Ibid.

⁶ CHANDER – LE 2014, 8.

of WTO regulations. The third chapter analyzes the EU, China, and the USA, which together account for a huge percentage of global trade. The fourth chapter explores the motives behind data localization laws and the criticisms they face.

The study adopts an analytical methodology, relying on formal sources such as laws and international treaties, as well as informal sources like books and academic articles.

2. WHAT IS DATA LOCALIZATION AND DOES IT HAMPER

FREE INTERNATIONAL TRADE

2.1. The concept of data localization

It is difficult to define this term, as it lacks a universally accepted definition,⁷ and its meaning varies depending on the context.⁸ However, it refers to the requirement,⁹ or the practice¹⁰ of storing or processing¹¹ data within the territorial borders of a country. In other words, it involves keeping data locally to protect against leakage of personal information.¹²

There is a debate about what constitutes data localization: Some consider implicit measures such as restrictions on cross-border data flows to be forms of localization, while others emphasize explicit regulations that directly dictate where and how data is stored or processed within a jurisdiction.¹³

Despite the controversy surrounding this concept, there has been a global trend towards greater control over data, especially in the wake of the COVID-19 pandemic.¹⁴ Many countries have adopted data localization legislations,¹⁵ both

⁷ CHIARA DEL GIOVANE – JANOS FERENCZ – JAVIER LÓPEZ GONZÁLEZ: *The Nature, Evolution and Potential Implications of Data Localisation Measures*. OECD Trade Policy Papers 278, OECD Publishing, 2023.

⁸ GARGI WHORRA: Data Localization: An Issue beyond Borders. *RGNUL Financial and Mercantile Law Review*, 2022 (43), 495-503.

⁹ ELAINE FAHEY: Does the EU's Digital Sovereignty Promote Localisation in Its Model Digital Trade Clauses? *European Papers*, 2023 (2), 503-511.

¹⁰ JIGYASA SINGH: Data Localization. *Jus Corpus Law Journal*, 2022 (2), 495-503, 496.

¹¹ FAHEY 2023, 505.

¹² SINGH 2022, 496.

¹³ DEL GIOVANE – FERENCZ – GONZÁLEZ 2023, 5.

¹⁴ WENXI LU: Data Localization: From China and Beyond. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 2024 (1), 183-202, 184.

¹⁵ *Ibid.*

developed and developing countries.¹⁶ In 2021, 92 data localization measures were implemented in 39 countries, with more than half of them emerging in the past five years.¹⁷ By early 2023, nearly 100 data localization measures had been implemented across 40 countries, with over half of them introduced since 2015.¹⁸ These legislations take different forms and seizures. In terms of the type of data, Data localization measures can be categorized into three main groups: The first is broad localization, which requires all categories of personal data to be stored locally within a country. The second is specific localization, which applies to specific categories of personal data and specific organizations, and mandates local storage of that data. The third is Combined localization, which focuses on specific categories of personal data but does not require local storage. Instead, the focus is on ensuring that data processing complies with specific legal requirements.¹⁹ In terms of regulatory frameworks there are different categories of legislation, ranging from outright bans on the transfer of any type of data to targeted restrictions on data transfers in specific sectors.²⁰ Category 1 includes local storage requirements without prohibiting overseas storage or processing, such as UK Companies Act 2006,²¹ Category 2 requires local storage and processing but allows international access or transfer under specific circumstances,²² such as Australia's Electronic Health Records Act, which mandates local storage but allows overseas access in certain situations. Category 3 mandates local storage and processing but prohibits international transfer, except under specific authorizations. Examples include Indonesia's Regulation 71 (2019) and China's Cybersecurity Law.²³ Additionally, new Category 0 focuses on data access rather than location, such as Denmark's Accounting Act, which removed local storage requirements in favor of ensuring access for public authorities.²⁴

¹⁶ SUSANNAH HODSON: Applying WTO and FTA Disciplines to Data Localization Measures. *World Trade Review*, 2019 (4), 579-607, 580.

¹⁷ FAHEY 2023, 505.

¹⁸ DEL GIOVANE – FERENCZ – GONZÁLEZ 2023, 3.

¹⁹ SINGH 2022, 496.

²⁰ Satori Cyber, Data Localization 101: The Essentials, <https://satoricyber.com/cloud-data-governance/data-localization-101-the-essentials/#:~:text=GDPR%20Data%20Localization%20Requirements,-As%20was%20just&text=According%20to%20GDPR%2C%20businesses%20are,up%20for%20equal%20privacy%20protections> (Accessed 15 February 2025).

²¹ United Kingdom, 2006. Companies Act 2006. Part 15, Chapter 2, section 388. legislation.gov.uk (Accessed 15 February 2025).

²² BENJAMIN WONG: Data Localization and ASEAN Economic Community. *Asian Journal of International Law*, 2020 (1), 158-180, 165.

²³ LU 2024, 183.

²⁴ DEL GIOVANE – FERENCZ – GONZÁLEZ 2023, 7-11.

2.2. The WTO agreements and data localization

In their paper, ANUPAM CHANDER and OWEN B. LEE argue that governments around the world are increasingly asserting control over the World Wide Web, fragmenting it. For example, Iran aims to create an internet free of Western influence and dissent, while Australia restricts the export of health data. Similarly, South Korea requires that map data be stored locally, and Vietnam requires local copies of all Vietnamese data. These measures are akin to the creation of “Schengen data zones”, effectively blocking global services. The authors compare this trend to the non-tariff barriers of the last century, which have now resurfaced as digital firewalls, blocking international services.²⁵

When the General Agreement on Trade in Services (GATS) was established in 1994, the Internet was still in its early stages, so it is not surprising that the GATS does not specifically address digital trade barriers,²⁶ however, such flows may still be captured by GATS’ ‘mode of supply 1’ (cross-border trade) when data transfers enable cross-border provision of services.²⁷ Additionally, Article XXVIII(b) of the GATS covers the broad supply of services, including activities such as production and delivery. Cross-border data flows are critical to enabling services under Mode 1 commitments, such as e-commerce and online consulting. Restrictions on data flows could therefore conflict with these commitments, affecting global trade. Therefore, by considering the goals of GATS agreement as whole we can derive some protection against digital trade barriers, including data localization measures, that discriminate against foreign suppliers or limit market access in sectors to which countries have committed. Or at least these provisions are provided unconditionally, so there is nothing to prevent them to be applied on the data localization since the latter impedes international trade.

However, the lack of specific rules creates uncertainty about how the GATS Agreement will apply to data localization in disputes. Arbitration panels and the Appellate Body have succeeded in reducing this uncertainty to some extent by interpreting the GATS Agreement in a flexible and technology-neutral manner, assuming that commitments cover all modes of supply, including online services, unless a country specifically restricts this in its schedule. However, the ongoing deadlock in WTO negotiations has prevented such interpretations from being formally incorporated into the text of the agreement.²⁸

²⁵ CHANDER – LEE 2014, 1.

²⁶ HODSON 2019, 582.

²⁷ SVETLANA YAKOVLEVA: Personal data transfers in international trade and EU law: a tale of two ‘necessities’. *The Journal of World Investment & Trade*, 2020 (6), 881-919.

²⁸ HODSON 2019, 582.

HODSON argues that (GATS) addresses data localization measures in two ways. First, digital technologies are included to the extent that they enable services, such as electronic payment systems, to be provided across borders. Second, certain data-related services, such as database management and data processing, are explicitly covered in countries' schedules of commitments, which set out their obligations regarding market access and national treatment of foreign service providers. These provisions ensure that digital services are subject to GATS rules unless specific limitations are specified in a country's commitments.²⁹

However, even if there is uncertainty about whether data flows are explicitly covered under the WTO, a closer examination of its general objectives and framework suggests that data localization contradicts its fundamental goal of promoting open and unrestricted trade.

3. IN PRACTICE

There have been international efforts to limit or prohibit data localization. The article 19.2 of the United States-Mexico-Canada Agreement (USMCA),³⁰ the Article 14.13 of the Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP),³¹ and the Article 201 of the EU-UK Trade and Cooperation Agreement (TCA)³² prohibit requiring companies for locating computing facilities within the territory of one party as a condition of conducting business. While the USMCA and CPTPP focus on preventing mandatory data localization, the CPTPP also recognizes each party's regulatory needs regarding security and confidentiality. However, national security exceptions have allowed many governments to derogate from these rules, rendering these provisions limited, if not ineffective.

²⁹ HODSON 2019, 586.

³⁰ United States-Mexico-Canada Agreement, Chapter 19, Digital Trade. Signed July 1, 2020 (Accessed September 22, 2024). United States Trade Representative. Agreement between the United States of America, the United Mexican States, and Canada 7/1/20 Text | United States Trade Representative (ustr.gov) (Accessed 15 February 2025).

³¹ Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership. Signed February 4, 2016, Auckland, New Zealand, Australian Government Department of Foreign Affairs and Trade. <https://www.treaties.mfat.govt.nz/search/details/t/3911> (Accessed 15 February 2025).

³² Trade and Cooperation Agreement. Signed in December 30, 2020, provisionally applied in January 1, 2021, entered into force May 1, 2021. European Union and European Atomic Energy Community, and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland.

Since these international frameworks are neither comprehensive nor universal, state practices have taken different approaches that do not necessarily align with the principles enshrined in these frameworks.

The USA, the EU, and China, which together account for 90% of global trade,³³ share many similarities in regulating data transfers, yet significant differences remain. Each has imposed restrictions on data transfers, though the nature and extent of these restrictions differ.

Privacy legislation in China has become increasingly complex, with a number of laws and regulations being introduced. These laws and regulations include strict rules on the transfer of personal data stored in China to foreign entities, with the aim of protecting the privacy rights of Chinese data subjects.³⁴ While privacy rights are addressed, the primary purpose of restricting data transfers is to protect national security interests.³⁵ The departures of LinkedIn and Yahoo from China in 2021 highlight the challenges of complying with China's stringent data localization laws, although the specific reasons for their departures remain unclear.³⁶

Unlike the EU, China lacks a unified data protection framework. Instead, its personal information protection system is based on three main laws: The Personal Information Protection Law (PIPL), the Cybersecurity Law (CSL), and the Data

³³ LAUREN KYGER: *Data localization and other barriers to digital trade*. Hinrich Foundation (accessed august 8, 2024), <https://www.hinrichfoundation.com/research/tradevistas/digital/data-localization/>.

³⁴ ANDREA TANG: Cross-Border Data Transfer and Data Localization Requirements in China. *ISACA 2021*, https://www.isaca.org/resources/news-and-trends/industry-news/2021/cross-border-data-transfer-and-data-localization-requirements-in-china?gad_source=1&gclid=EAIaIQobChMIxtPloKPriQMVgoKDBx0jSCjBEAAYAiAAEgJGAPD_BwE#8.

³⁵ Look for example: Data Security Law of the People's Republic of China, in Article 25 implements export controls for certain types of data to safeguard national security, Article 10 prohibits, transmitting or engaging in the processing of personal information that endangers the national security or public interests. Also, Article 1 of "Outbound Data Transfer Security Assessment Measures" provides: in order to regulate outbound data transfer activities, safeguard national security these Measures are formulated. Article 8 evaluates the potential risks associated with outbound data transfers, focusing on their impact on national security, public interest, and the legal rights and interests of individuals and organizations. And article 1 of Regulations on Network Data Security Management? (Please check the sentence marked with yellow, for me it is had to understand, also the last sentence, about Article 1.) I used ellipses before and after the quoted phrase to indicate that the excerpt is part of a longer sentence, with words omitted at both the beginning and end. This preserves the original meaning while focusing on the most relevant portion of the text.

³⁶ LU 2024, 183.

Security Law (DSL).³⁷ In addition to these, there are specific laws regulating data transfers, which provide detailed guidelines and restrictions, such as Regulations on Network Data Security Management,³⁸ Regulations on the Security Protection of Critical Information Infrastructure,³⁹ State Administration for Market Regulation and National Standardization Administration.⁴⁰ Furthermore, various provisions in different Chinese laws impose restrictions on the transfer of data outside of China.⁴¹

The Article 4 of the “Outbound Data Transfer Security Assessment Measures”⁴² requires data handlers that they must apply for an outbound data transfer security assessment if they provide important data abroad, or if critical information infrastructure operators or data operators have transferred the personal information of more than 1 million individuals abroad, or if they have transferred more than 100,000 personal information of individuals or more than 10,000 sensitive personal information of individuals since 1st January of the previous year. In addition, a security assessment is required in other circumstances determined

³⁷ DLA Piper: Data Protection Laws of the World: China. 2024, www.dlapiperdataprotection.com (Accessed 13 January 2025).

³⁸ State Council of the People’s Republic of China: Regulations on Network Data Security Management. Order No. 790, adopted August 30, 2024, and effective January 1, 2025, Article 5, https://www.gov.cn/zhengce/content/202409/content_6977766.htm (Accessed 13 January 2025).

³⁹ Regulations on the Security Protection of Critical Information Infrastructure: Order No. 745, adopted April 27, 2021, and effective September 1, 2021 (Accessed December 6, 2024). https://www.gov.cn/zhengce/content/2021-08/17/content_5631671.htm (Accessed 13 January 2025).

⁴⁰ State Administration for Market Regulation and National Standardization Administration: <https://www.chinesestandard.net/PDF/English.aspx/GBT43697-2024> (Accessed 15 February 2025).

⁴¹ Look for example: Regulation on the Administration of Credit Investigation Industry, Order No. 631. Adopted at the 228th executive meeting of the State Council, December 26, 2012. The Regulation shall come into force on March 15, 2013. (2013) <http://camlmac.pbc.gov.cn/en/3688253/3689006/3858830/index.html> (Accessed 13 January 2025). PRC Law on the Protection of State Secrets. Promulgated February 27, 2024, to take effect on May 1, 2024 (Accessed November 20, 2024). Articles 28 and 57. <https://www.chinalawtranslate.com/en/secrets-law-2024/> (Accessed 13 January 2025). Notice of the People’s Bank of China on Protecting Personal Financial Information by Banking Financial Institutions. People’s Bank of China. Article 6. Last modified 2011 (Accessed November 20, 2024), <http://www.pbc.gov.cn/en/3688253/3689009/3788477/3911512/index.html>.

⁴² Digichina, Outbound Data Transfer Security Assessment Measures, Self Assessments and CAC Review for Cross-Border Data Transfers. Take Effect Sept. 1, 2022. <https://digichina.stanford.edu/work/translation-outbound-data-transfer-security-assessment-measures-effective-sept-1-2022/> (Accessed 13 January 2025).

by the State Cybersecurity and Information department.⁴³ This will leave the list open to further restrictions and giving the department discretionary power that allows it to determine requirements without clear boundaries. Additionally, the security assessment measures do not explain how the personal information thresholds (1 million, 100,000, and 10,000 individuals) are calculated. It is uncertain whether these thresholds apply to all personal information processed by an entity, regardless of information systems, business functions, or categories of data subjects.⁴⁴

When examining EU policy, it is clear that the free movement of trade and services is of paramount importance to the functioning of the Union. Article 56 of the Treaty on the Functioning of the European Union prohibits restrictions on the provision of services across Member States.

The GDPR, as a successor to the Data Protection Directive, is a comprehensive personal data protection law that applies across the European Union, appears to extend these principles beyond EU Member States. It defines its subject matter and objectives as two main points: respect for personal data and recognition of the necessity of data flows for international trade and cooperation. However, achieving this balance is not an easy task for the EU, as it seeks to reconcile the seemingly conflicting goals of protecting personal rights and enabling economic activity and free data flows. The EU recognised these challenges early on and has built flexibility into its legal framework to ensure that the protection of personal rights does not unduly impede economic endeavors or cross-border data flows. This flexibility is enshrined in Article 52(2) of the EU Charter of Fundamental Rights, which states that the rights recognised in the Charter and set out in the Treaties must be exercised under the conditions and within the limits set out in those Treaties.⁴⁵

Under the GDPR, cross-border data transfers are regulated with several possible grounds for legitimacy. Article 45 allows personal data to be transferred to a third country if the European Commission has determined that the country ensures an adequate level of protection. Alternatively, under Article 46, appropriate safeguards such as binding corporate rules, standard contractual clauses, codes of conduct, or certifications may be used, provided they guarantee

⁴³ Ibid.

⁴⁴ KATE YIN – GIL ZHANG – YANHUA LIN – DERRICK ZHAO: China Finalized Its Security Assessment Mechanism for Cross-border Data Transfer. Fangda Partners, <https://www.fangdalaw.com/wp-content/uploads/2022/07/China-finalized-its-security-assessment-mechanism-for-cross-border-data-transfer.pdf> (Accessed 13 January 2025).

⁴⁵ European Union, Charter of Fundamental Rights of the European Union (2012/C 326/02). Official Journal of the European Union C 326, 26 October 2012. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT> (Accessed 13 January 2025).

enforceable rights for data subjects and legal remedies. In contrast, Article 38 of China's PIPL⁴⁶ imposes more stringent conditions for transferring personal information outside China. Personal information processors must either pass a security assessment, obtain a personal information protection certificate, sign a standard contract, or comply with other legal or regulatory provisions specified by the state cybersecurity authority.

China regards data transfer a matter of national security, making the executive's decision final and non-appealable, and there is no recourse to the courts. Appeals are limited to the same body that made the initial decision, with no higher institution available for review. According to Article 13, data operators who disagree with the outcome of an assessment may request a review from the National Cybersecurity and Information Administration within 15 working days. The review decision is final, making it unlikely that the outcome will change. In contrast, the GDPR provides more comprehensive legal remedies. Under Article 78, individuals can file a complaint with a supervisory authority, and if they are dissatisfied with the outcome, they can seek judicial redress in the courts, ensuring external and independent review of decisions.

3.1. Non-personal data

For non-personal information, Article 3 of the Regulations on Promoting and Regulating the Cross-border Data Flow allows exemptions for certain cross-border activities that do not involve personal information or important data, such as "international trade, cross-border transportation, academic cooperation, cross-border production and manufacturing, and cross-border marketing". By contrast, the EU takes a different approach to non-personal data, with a broader framework and narrower restrictions. The European Data Governance Act,⁴⁷ the

⁴⁶ Personal Information Protection Law of the People's Republic of China: adopted at the 30th Meeting of the Standing Committee of the 13th National People's Congress on August 20, 2021, effective November 1, 2021. <https://www.china-briefing.com/news/the-prc-personal-information-protection-law-final-a-full-translation/> (Unofficial English translation, Accessed 13 January 2025).

⁴⁷ European Commission, European Data Governance Act. The act entered into force on June 23, 2022, with full applicability from September 2023. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/data-governance-act> (Accessed 13 January 2025).

Data Act⁴⁸ and the upcoming European Health Data Space⁴⁹ impose restrictions on the transfer of non-personal data outside the EU. While these restrictions may appear to be primarily aimed at protecting non-personal data, they also aim to prevent individuals from being re-identified through such data.⁵⁰

3.2. United States

The USA does not have a comprehensive data protection law equivalent to the GDPR in Europe. Instead, it relies on a patchwork of sector-specific or state laws to address data protection.

The U.S. communicates its policies and stance on data localization through international governance bodies and trade agreements, such as the United States-Mexico-Canada Agreement, which prohibits data localization and promotes the free flow of data among the member countries.⁵¹ However, certain data localization or residency laws may mandate the storage of personal data within the country.⁵² Several data localization requirements have been proposed or implemented, primarily centered on public procurement.⁵³ Recently, the U.S. advocated for financial services data to be exempt from the Trans-Pacific Partnership's rules that barred countries from imposing barriers to data flows. However, after the agreement was concluded, the U.S. aimed to narrow the scope of this exemption through bilateral talks and provisions in ongoing Trade in Services Agreement

⁴⁸ European Union, Regulation of the European Parliament and of the Council on Harmonised Rules on Fair Access to and Use of Data and Amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive (EU) 2020/1828 (Data Act). European Union, November 15, 2023, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-49-2023-INIT/en/pdf> (Accessed 13 January 2025).

⁴⁹ Inside Privacy, Leaked Draft Version of the European Health Data Space Regulation, 2022, <https://www.insideprivacy.com/international/european-union/leaked-draft-version-of-the-european-health-data-space-regulation/> (Accessed 13 January 2025).

⁵⁰ KRISTOF VAN QUATHEN – ANNA OBERSCHHELP DE MENESES: EU Rules Restricting the International Transfers of Non-Personal Data. Inside Privacy (2024), <https://www.insideprivacy.com/health-privacy/eu-rules-restricting-the-international-transfers-of-non-personal-data/>.

⁵¹ Global Regulatory Insights: Does the USA Have Any Provisions for Data Localization or Specific Storage Requirements for Personal Data? <https://globalregulatoryinsights.com/frequent-search/does-the-usa-have-any-provisions-for-data-localization-or-specific-storage-requirements-for-personal-data/> (Accessed 13 January 2025).

⁵² Ibid.

⁵³ NIGEL CORY: Cross Border Data Flows. Where are the Barriers and What do They Cost? In: *Information Technology and Innovation Foundation*, 2017, <https://itif.org/publications/2017/05/01/crossborder-data-flows-where-are-barriers-and-what-do-they-cost> (Accessed 13 January 2025).

negotiations.⁵⁴ Data localization requirements in the United States are influenced by various factors, including national security laws, and its approach to data localization seeks to balance national security and data protection with the free flow of information for economic and security purposes.⁵⁵ Biden's executive order cites national security, foreign policy, privacy protections, and other human rights and freedoms as reasons behind its issuance. However, the law is only applicable against certain countries.⁵⁶

Data localization requirements in the United States are governed by a combination of federal regulations and state-level legislative efforts, each emphasizing the protection of sensitive information within U.S. jurisdictional boundaries. At the federal level, Internal Revenue Service Publication 1075⁵⁷ mandates that Federal Tax Information (FTI) must be accessed, processed, stored, and transmitted exclusively within the United States, including its territories, embassies, and military installations. This regulation explicitly prohibits foreign remote maintenance, call centers, or help desks from handling FTI. Similarly, the Defense Acquisition Regulations System (239.7602-2)⁵⁸ requires cloud computing service providers to maintain all government data within the 50 states, the District of Columbia, or outlying U.S. areas, unless explicitly authorized by a designated official. This aligns with the City of Los Angeles' contract with Google, which stipulates that email and Google Message Discovery data must remain within the continental United States, as outlined in the Statement of Work (Appendix B, Section 1.1.10.4).⁵⁹

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Global Regulatory Insights.

⁵⁶ The White House: Executive Order on Preventing Access to Americans' Bulk Sensitive Personal Data and United States Government-Related Data by Countries of Concern. Issued by President Joseph R. Biden. Published February 28, 2024. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2024/02/28/executive-order-on-preventing-access-to-americans-bulk-sensitive-personal-data-and-united-states-government-related-data-by-countries-of-concern/> (Accessed 13 January 2025).

⁵⁷ Internal Revenue Service: Publication 1075, Tax Information Security Guidelines for Federal, State, and Local Agencies: Safeguards for Protecting Federal Tax Returns and Return Information, Rev. 11-2021, 57, <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/p1075.pdf> (Accessed 13 January 2025).

⁵⁸ Defense Acquisition Regulations System: Defense Federal Acquisition Regulation Supplement: Network Penetration Reporting and Contracting for Cloud Services. Federal Register 80, no. 165, 2015, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2015-08-26/pdf/2015-20870.pdf> (Accessed 13 January 2025).

⁵⁹ City of Los Angeles: Supplemental Report - Information Technology Agency Request to Enter into a Contract with Computer Science Corporation for the Replacement of the City's E-Mail System. Inter-Departmental Correspondence, October 7, 2009 https://clkrep.lacity.org/onlinedocs/2009/09-1714_rpt_cao_10-7-09.pdf (Accessed 13 January 2025).

At the state level, several bills introduced in the early 2000s sought to impose similar restrictions, particularly targeting call centers and the overseas transfer of personal data. For instance, Missouri House Bill No. 1497 (2004)⁶⁰ prohibits state contracts with foreign-based call centers and bans the transfer of financial, credit, or identifying information to foreign countries without express written consent (Section 1, Subsection 3). Similar provisions are found in Kansas House Bill No. 2810 (2004), Washington House Bill No. 3186 (2004), and Tennessee Senate Bill No. 3492 (2004), all of which restrict the use of foreign call centers for state contracts and require operators to disclose their location upon request. Ohio House Bill No. 459 (2004) also aimed to prohibit state contract work from being performed outside the U.S. and required consumer consent for data transfers overseas, though it never became law.⁶¹

While the USA doesn't not have comprehensive provisions on cross-border data transfers like EU and China. However, it does implement measures with some similarities. Biden's executive order provides exceptions to restrictions on data transfer, as it does not prohibit U.S. individuals or entities from conducting commercial transactions or exchanging financial and other data as part of selling goods and services to entities in countries of concern.⁶²

Section 202.301 of the Biden's order categorizes types of data similarly to China's approach, as it prohibits covered data transactions – involving access to government-related data or bulk U.S. sensitive personal data – from being transferred to countries of concern or covered persons.⁶³

⁶⁰ National Foundation for American Policy. State Legislation on Global Sourcing, 2004 - Table Tracking State and Federal Global Sourcing Legislation 2004, <https://www.nfap.com/researchactivities/globalsourcing/appendix.aspx> (Accessed 13 January 2025).

⁶¹ National Foundation for American Policy: State Legislation on Global Sourcing, Table Tracking State and Federal Global Sourcing Legislation. 2004, <https://www.nfap.com/researchactivities/globalsourcing/appendix.aspx> (Accessed 13 January 2025).

⁶² The White House: Executive Order on Preventing Access to Americans' Bulk Sensitive Personal Data and United States Government-Related Data by Countries of Concern, Ibid.

⁶³ Department of Justice, National Security Division: NSD 104 - Data Security - 1124-AA01 - Final Rule: Provisions Pertaining to Preventing Access to U.S. Sensitive Personal Data and Government-Related Data by Countries of Concern or Covered Persons. Final Rule, February 28, 2024. Washington, DC: U.S. Department of Justice. <https://www.justice.gov/nsd/media/1382521/dl> (Accessed 13 January 2025).

4. MOTIVES AND CRITICISM

Although there is limited empirical data to accurately measure costs, data localization is widely seen as a major hurdle for companies relying on digital technology in modern commerce.⁶⁴

There are many factors behind data localizations, such as enhancing national security, supporting local economies, and protecting human rights.⁶⁵ The transfer of data across borders raises concerns about the potential leakage of personal information, especially for foreign governments or organizations.⁶⁶ By keeping sensitive data within their borders, they aim to prevent hostile governments from easily accessing or collecting such information. For example, South Korea requires companies to store map data within the country due to security concerns related to North Korea. Similarly, on 14th August 2020, the United States ordered ByteDance, the parent company of TikTok, to relinquish all rights and interests in data obtained from American users, due to concerns about foreign misuse. Another reason for data localization is the fear of foreign digital colonization, as countries fear over-reliance on powerful multinational tech companies, especially large countries like the United States.⁶⁷

Storing data locally can stimulate the local economy by creating jobs, especially in sectors such as e-commerce and financial services. When data is collected and processed locally, it requires local manpower to manage the data, drive growth in related industries, and support the development of local expertise and infrastructure.⁶⁸ Data localization mandates can boost local innovation by allowing local companies to fill gaps left by departing multinationals. In China, companies like Baidu and Weibo have thrived after the exits of Google and Twitter, expanding into advanced industries. They also boost local economies by creating jobs and attracting foreign investment, as seen with Apple's \$1 billion data center in China and the construction of new data centers in Europe by tech giants like Microsoft and Amazon to comply with regulations.⁶⁹

⁶⁴ HODSON 2019, 580.

⁶⁵ LU 2024, 184.

⁶⁶ SINGH 2022, 497.

⁶⁷ LU 2024, 183.

⁶⁸ SINGH 2022, 497.

⁶⁹ LU 2024, 188.

4.1. Criticism

While countries assume that data localization protect their national security and promote economic interests, the reality does not always align with these goals. In his book Anupam Chander argues that Simply localizing data does not eliminate surveillance; for example, a significant portion of surveillance in the United States occurs outside its borders. In addition, the use of malware enables foreign agencies to infiltrate data systems, bypassing local security measures and firewalls. This renders efforts to contain data within borders largely ineffective.⁷⁰ Many academics criticize data localization, highlighting its negative effects such as weakening data security, increasing business costs, stifling industry growth, enabling government surveillance, and threatening Internet functionality.⁷¹ Data localization can weaken security by forcing companies to rely on less secure local services, making them easier targets for foreign surveillance. It also centralizes data, making it more vulnerable to focused surveillance efforts by foreign agencies.⁷² Pranesh Prakash, policy director at the Center for Internet & Society, advocates for decentralized, end-to-end encrypted services as the best solution. These services ensure that data is not stored in a single central location, enhancing security and privacy.⁷³

Some experts argue that data localization initiatives may focus more on economic protection than on enhancing data privacy. By requiring data to be stored or processed locally, countries may aim to stimulate their domestic technology industries or boost their digital economies.⁷⁴ However, the actual impact of these measures remains unclear.

Data localization often hinders trade in services and impedes economic integration.⁷⁵ Critics of data localization measures argue that, rather than boosting domestic industries, these policies could stifle economic growth. They highlight issues such as reduced access to foreign markets and increased regulatory uncertainty, which can deter investment. Economists have compared data

⁷⁰ CHANDER – LE 2014, 28-30.

⁷¹ WONG 2020, 159.

⁷² CHANDER – LE 2014, 28-30.

⁷³ Dharmakumar: India's Internet Privacy Woes. *Forbes India*, 2013, <https://www.forbesindia.com/article/checkin/indias-internet-privacy-woes/35971/1#ixzz2r0zriZTF> (Accessed 13 January 2025).

⁷⁴ BRET COHEN – BRITANIE HALL – CHARLIE WOOD: Data Localization Laws and Their Impact on Privacy, Data Security and the Global Economy. 2017. <https://research.ebsco.com/c/xxk6ow/viewer/html/xegxhu5ex5> (Accessed 13 January 2025).

⁷⁵ WONG 2020, 159.

localization to import substitution, where companies aiming to enter domestic markets must invest in storing or processing data locally instead of utilizing international services.⁷⁶ These policies often make operations more complex, often leading to forced data localization. As a result, when a foreign company seeks to provide IT services in certain countries, such as India, it is often required to establish local partnerships.⁷⁷

A study by the Swedish National Trade Board confirms that trade is impossible without data transfer between locations.⁷⁸ Some see data protection as an issue limited to the tech industry, but its impact extends across many sectors of the economy. And since almost all modern businesses rely on data-driven innovation, these protectionist measures could ultimately be detrimental.⁷⁹

Additionally, data localization, which is considered a type of restriction on the free flow of trade, runs counter to reduction of trade barriers, which is one of the most important means of encouraging global commerce. The world trade organization (WTO),⁸⁰ and other regional frameworks such as Treaty on European Union (TEU) and Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU)⁸¹ have sought to reduce such barriers.⁸² These principles extend to the free flow of data across borders, which is crucial for the global economy, allowing

⁷⁶ COHEN – HALL – WOOD, *Ibid.*

⁷⁷ Satori Cyber.

⁷⁸ National Board of Trade 2014, 23.

⁷⁹ CORY 2017, 1.

⁸⁰ Data localization requirements conflict with WTO principles by imposing restrictions on cross-border data flows, which could limit the number of service suppliers, service transactions, and foreign capital participation. These measures violate Article XVI of the General Agreement on Trade in Services, which prohibits such restrictions unless specified in a Member's Schedule. In addition, Article XVII provides for equal treatment of foreign and domestic service suppliers, which data localization undermines by harming foreign suppliers. World Trade Organization (WTO). "General Agreement on Trade in Services (GATS)" Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization, 15 April 1994. <https://www.worldtradelaw.net/document.php?id=uragreements/gats.pdf&mode=download#:~:text=For%20the%20purposes%20of%20this%20Agreement,%20trade%20in%20services%20is> (Accessed 13 January 2025). Wong argues that, although the implementation of WTO rules may not explicitly oppose data localization, the broader WTO framework could accommodate it: WONG 2020, 165.

⁸¹ Article 3(3) of the Treaty on European Union (TEU) obliges the EU to create an internal market. Article 26 of Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) states that the EU shall adopt the measures necessary to create or ensure the proper functioning of such an internal market. Article 49 of the TFEU guarantees freedom of establishment, prohibiting restrictions on individuals from one EU Member State from establishing companies in another Member State, and Article 56 guarantees freedom to provide services, prohibiting restrictions on the provision of services across Member States.

⁸² World Trade Organization: Principles of the Trading System. https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact2_e.htm (Accessed 13 January 2025).

businesses to operate internationally and giving consumers access to global markets. However, data localization is considered a barrier to this flow.

Therefore, contrary to claims of economic benefits, the opposite may be true. Free trade between countries and the removal of barriers tend to be more beneficial to economic growth. While these purported benefits of data localization may seem promising in the short term, it is unclear what long-term benefits they offer. With the rapid pace of technological development driving new regulations, the future of the free flow of data, among other concerns, remains unclear. It may be too early to predict the consequences, and the coming years will reveal how these regulations will impact global data practices and their side effects on other aspects, particularly free trade.

Moreover, data localization may have a negative impact on privacy, as governments may seek to control the data of their citizens, especially opposition activists, in order to monitor their activities. This suggests that the original intent is reversed, and that data localization violates privacy rather than protecting it.

In previous reports (A/HRC/17/27 and A/66/290), the Special Rapporteur examined the transformative impact of the Internet on individuals' ability to exercise their right to freedom of opinion and expression. He also raised concerns about various State-imposed measures that restrict the flow of information online and highlighted the insufficient protection of the right to privacy in the digital sphere.

5. CONCLUSION

After World War II, the international community sought to remove barriers to free trade, and to a large extent, they succeeded. However, technological advancements have introduced new challenges. Data, often considered the "oil" of the modern technological era, needs to be transferred across borders. Restricting such transfers undermines the free flow of services. Data localization, which refers to the requirement to store data within the borders of a particular country, is one such restriction. This can be seen as a violation of the principle of free flow of services enshrined in the WTO. Even if there is debate about whether data flows explicitly fall under this principle, an examination of the general objectives and framework of the WTO suggests that data localization contradicts its core goals of promoting open and barrier-free trade.

Furthermore, the adoption of such measure by the EU, the USA, and China, which together account for a large percentage of global business, could further exacerbate the situation. And though there is varying degrees between these

legislations, the localizations requirements are there and can have a profound impact on the free flow of data.

Additionally, while countries argue that data localization provides economic benefits and enhances national security, this may hold true in the short term. However, in the long run, its negative economic impacts remain uncertain, as no country can be entirely self-sufficient – cooperation and trade are essential. Moreover, data localization raises concerns about privacy and human rights, as it grants governments greater access to their citizens' data, particularly affecting activists.

Recommendations:

- The development of new, comprehensive, and binding international rules on data protection and localization.
- These rules should emphasize conditional transfers of data based on strong data protection safeguards, rather than outright prohibitions on cross-border data flows.
- Easing the burden on businesses: when implementing data localization for necessary security reasons, governments should work to reduce the financial and operational burden on businesses. This can be done by offering incentives such as tax breaks, fee waivers, or subsidies to offset compliance costs. By doing so, countries can ensure that businesses, especially small and medium-sized businesses, are not disproportionately impacted by these regulations, helping to maintain economic competitiveness.
- It may be considered prudent to amend the WTO framework to explicitly include provisions on data flows, thereby eliminating any ambiguity regarding their coverage.

BIBLIOGRAPHY

ANUPAM CHANDER – UYEN P. LE: Breaking the Web: Data Localization vs. the Global Internet. *Emory Law Journal*, Forthcoming, *UC Davis Legal Studies Research Paper*, 2014 (378).

BRET COHEN – BRITANIE HALL – CHARLIE WOOD: Data Localization Laws and Their Impact on Privacy, Data Security and the Global Economy. 2017, <https://research.ebsco.com/c/xxk6ow/viewer/html/xegxhu5ex5>.

NIGEL CORY: Cross Border Data Flows. Where are the Barriers and What do They Cost? In: *Information Technology and Innovation Foundation*, 2017, <https://itif.org/publications/2017/05/01/crossborder-data-flows-where-are-barriers-and-what-do-they-cost>.

- ELAINE FAHEY: Does the EU's Digital Sovereignty Promote Localisation in Its Model Digital Trade Clauses? *European Papers*, 2023 (2), 503-511.
- CHIARA DEL GIOVANE – JANOS FERENCZ – JAVIER LÓPEZ GONZÁLEZ: *The Nature, Evolution and Potential Implications of Data Localisation Measures*. OECD Trade Policy Papers 278, OECD Publishing, 2023.
- SUSANNAH HODSON: Applying WTO and FTA Disciplines to Data Localization Measures. *World Trade Review*, 2019 (4), 579-607.
- LAUREN KYGER: *Data localization and other barriers to digital trade*. Hinrich Foundation. <https://www.hinrichfoundation.com/research/tradevistas/digital/data-localization/>.
- WENXI LU: Data Localization: From China and Beyond. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 2024 (1), 183-202.
- JIGYASA SINGH: Data Localization. *Jus Corpus Law Journal*, 2022 (2), 495-503.
- ANDREA TANG: Cross-Border Data Transfer and Data Localization Requirements in China. *ISACA 2021*, https://www.isaca.org/resources/news-and-trends/industry-news/2021/cross-border-data-transfer-and-data-localization-requirements-in-china?gad_source=1&gclid=EAIaIQobChMIxtPloKPriQMVgoKDBx0jSCjBEAAYAiAAEg-JGAPD_BwE#8.
- KRISTOF VAN QUATHEN – ANNA OBERSCHELP DE MENESES: EU Rules Restricting the International Transfers of Non-Personal Data. *Inside Privacy* (2024), <https://www.insideprivacy.com/health-privacy/eu-rules-restricting-the-international-transfers-of-non-personal-data/>.
- GARGI WHORRA: Data Localization: An Issue beyond Borders. *RGNUL Financial and Mercantile Law Review*, 2022 (43), 495-503.
- BENJAMIN WONG: Data Localization and ASEAN Economic Community. *Asian Journal of International Law*, 2020 (1), 158-180.
- SVETLANA YAKOVLEVA: Personal data transfers in international trade and EU law: a tale of two 'necessities'. *The Journal of World Investment & Trade*, 2020 (6), 881-919.
- KATE YIN – GIL ZHANG – YANHUA LIN – DERRICK ZHAO: China Finalized Its Security Assessment Mechanism for Cross-border Data Transfer. Fangda Partners, <https://www.fangdalaw.com/wp-content/uploads/2022/07/China-finalized-its-security-assessment-mechanism-for-cross-border-data-transfer.pdf>.

A BÍRÁK FELELŐSSÉGE: KITEKINTÉS A 19–20. SZÁZADI FRANCIA SZABÁLYOZÁSRA

THE RESPONSIBILITY OF JUDGES: AN OVERVIEW OF 19TH- AND 20TH-CENTURY FRENCH REGULATIONS

SCHLACHTA BOGLÁRKA LILLA¹

ABSTRACT ■ The aim of this study is to provide an overview of the regulation of judicial responsibility in France during the 19th and 20th centuries. The legal provisions are examined chronologically, and the study concludes with the presentation of several cases currently pending before the *Conseil Supérieur de la Magistrature*. This overview seeks to answer whether the contemporary French model could have served as a basis for the Hungarian disciplinary regulation (Act VIII of 1871). Disciplinary liability has always been regarded as a special area, since – using the French phrasing cited in this study – where criminal law is silent, disciplinary law comes into play.

KEYWORDS: judicial responsibility, disciplinary proceedings, French regulations

ABSZTRAKT ■ Jelen tanulmány célja a francia bírói felelősség 19–20. századi szabályozásának áttekintése. A jogszabályokat kronologikus rendben tekintem át, majd a tanulmány zárásaként néhány a *Conseil Supérieur de la Magistrature* előtt folyó jogesetet is bemutatok. Az áttekintés során választ kapunk arra a kérdésre, hogy a hazai fegyelmi szabályozásnak (1871. évi VIII. tc.) alapul szolgálhatott-e a korabeli francia modell. A fegyelmi felelősségre vonás mindenkor egy speciális területnek számított, hiszen – a tanulmányban olvasható francia megfogalmazással élve – ahol a büntetőjog hallgat, ott a fegyelmi jog lép működésbe.

KULCSSZAVAK: bírói felelősség, fegyelmi eljárás, francia szabályozás

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

Doktori értekezésem tárgyköre a bírói hivatás hazai története, azon belül is különös figyelmet fordítok a bírák fegyelmi felelősségére. Az értekezésemben

¹ Doktorandusz, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Tudományos vezető: Prof. Dr. Stipta István egyetemi tanár, KRE ÁJK.

alapvetően polgári kori hazai szabályozást és gyakorlatot vizsgálom, azonban kitekintő jelleggel a nemzetközi szabályozást is vizsgálni kívánom, különösen abból a célból, hogy a hazai jogalkotást mennyiben befolyásolták a mértékadó külföldi modellek. Ezért a bírói felelősség terén jelen tanulmány témájának a – hazai szakirodalomban kevésbé vizsgált – 19–20. századi a francia szabályozást választottam, amelyet a külföldi szakirodalom, valamint a francia jogszabályok alapján összefoglalóan mutatok be.

Előzményként fontos megemlíteni, hogy az Ancien Régime idején nem hoztak létre külön intézményt a súlyos hibát vagy botrányt elkövető bírák felügyeletére és megbüntetésére.² Az 1795-ös alkotmány³ a bírák „hivatali visszaélése” esetén előírta, hogy a Direktórium a Semmítőszék (*Tribunal de cassation*) elé terjeszti azokat a cselekményeket, amelyekkel a bírák túllépték hatáskörüket.⁴ Ebben az esetben a törvényhozó testület volt jogosult a vádiratot kiadni,⁵ és szükség esetén személyesen eljárni azon bírák ellen, akik hivatali kötelességszegést követtek el.⁶

A 19. században a bírák fegyelmi felelősségéről részletesen rendelkezett az igazságszolgáltatás szervezetét és az igazságügyi igazgatást szabályozó 1810. április 20-án elfogadott törvény,⁷ valamint az 1852. március 1-jén kibocsátott dekrétum,⁸ amely a bírák nyugdíjazásáról és fegyelmi felelősségéről szolt.⁹ A fegyelmi eljárás egységesítésére pedig a 1883. augusztus 30-án kibocsátott törvény¹⁰ került sor.

A *Journal de droit criminel* 1845-ben megjelent számában – ismeretlen szerzőtől – a következőket olvashatjuk a bírói fegyelmi felelősség meghatározásáról:

² BENOÎT GARNOT: La responsabilité des magistrats, de l'Ancien Régime à nos jours. *Histoire de la justice*, 2024 (1), 261.

³ Constitution du 5 Fructidor An III.

⁴ „Le Directoire exécutif dénonce au Tribunal de cassation, par la voie de son commissaire, et sans préjudice du droit des parties intéressées, les actes par lesquels les juges ont excédé leurs pouvoirs.” Article 262. Ibid.

⁵ „Le Tribunal annule ces actes; et s'ils donnent lieu à la forfaiture, le fait est dénoncé au Corps législatif, qui rend le décret d'accusation, après avoir entendu ou appelé les prévenus.” Article 263. Ibid.

⁶ „Le Corps législatif ne peut annuler les jugements du Tribunal de cassation, sauf à poursuivre personnellement les juges qui auraient encouru la forfaiture.” Article 264. Ibid.

⁷ Loi du 20 avril 1810 relative à l'organisation de l'ordre judiciaire et l'administration de la justice.

⁸ Décret sur la mise à la retraite et la discipline des magistrats.

⁹ Beliznai Kinga a fegyelmi felelősség szabályozásával kapcsolatban említi továbbá a császári bíróságok, az esküdtbíróságok és a különös bíróságok szervezetéről és működéséről szóló 1810. július 6-i dekrétumot is. BELIZNAI KINGA: „Mily esetekben tartozik a bíró felelősséggel?”. Budapest, Gondolat Kiadó, 2024, 95.

¹⁰ Loi du 30 août sur la réforme de l'organisation judiciaire.

„Le pouvoir disciplinaire a été institué pour la dignité de la magistrature : il veille à ce que la considération et le respect qui lui sont dus ne soient point altérés, non-seulement par des prévarications, mais même par des fautes communes; il s'étend ainsi sur la vie privée Comme sur la vie publique des juges, et sur des faits qui ne sont pas qualifiés par la loi pénale, de même que sur les délits qualifiés, indépendamment de ce qui aurait été ou pourrait être jugé par la juridiction répressive.”¹¹

„A fegyelmi jogkört a bírói hivatás méltóságának megőrzése érdekében hozták létre: célja, hogy biztosítsa a bírakat megillető megbecsülés és tisztelet csorbítatlanságát – nemcsak a visszaélések, hanem a hétköznapi vétségek esetén is. Kiterjed így a bírák magánéletére éppúgy, mint közszereplésére, olyan cselekményekre is, amelyeket a büntetőjog nem szankcionál, ugyanakkor azokra a bűncselekményekre is, amelyek ugyan büntetőjogi megítélés alá esnek, függetlenül attól, hogy ezekben született-e már ítélet, vagy születhet-e a büntető igazságszolgáltatás részéről.”

2. FEGYELMI FELELŐSSÉG SZABÁLYOZÁSA A 19. SZÁZADBAN

Az igazságszolgáltatás szervezetről és az igazságügyi igazgatásról szóló 1810. április 20-i törvény¹² – napoleoni szellemben – egy hierarchikus jellegű fegyelmi rendszert határozott meg, de a kormány, különösen az igazságügyi miniszter¹³ beavatkozásának lehetőségét is előírta, formálisan a „bűnös bírakkal” szemben, informálisan pedig a bírósági hierarchiával szemben.¹⁴ A fegyelmi eljárás *sui generis*nek minősült: ugyanis a fegyelmi hatóság a hozzá benyújtott tényeket nem a büntetőjog és a társadalmi rend megzavarása szempontjából, nem a polgári jog és a magánérdek sérelme szempontjából, hanem a vádlott bíró becsületével és megbecsülésével összefüggésben értékelte.¹⁵

A fegyelmi eljárásról a törvény VII. fejezete rendelkezett. A fegyelmi vétség klasszikus értelemben vett törvényi tényállásáról – vö. 1871. évi VIII. tc. 20. § – ebben az alapnormában nincs rendelkezés, azonban a törvény kimondta, hogy azok a bírák és ügyészi tisztségviselők, akik engedély nélkül távol maradtak,

¹¹ De la discipline judiciaire. *Journal de droit criminel*, 1845 (17), (a továbbiakban: De la discipline judiciaire 1845.) 103.

¹² Loi du 20 avril 1810 relative à l'organisation de l'ordre judiciaire et l'administration de la justice.

¹³ Az igazságügyi miniszter fegyelmi jogköréről lásd bővebben: „*Pouvoir disciplinaire du Garde des sceaux*.” De la discipline judiciaire 1845, 105–110.

¹⁴ GARNOT 2024, 262.

¹⁵ Ibid.

távollétük idejére nem részesülhettek fizetésben, ha távollétük meghaladta a hat hónapot, akkor lemondottnak tekintették őket, helyükre másokat lehetett kinevezni. A szabályozás szerint egy hónapnyi távollét után a főügyész felszólítására kötelesek voltak visszatérni szolgálati helyükre, amennyiben ennek a felszólításnak egy hónapon belül nem tettek eleget, a főügyész jelentette az ügyet az igazságügy miniszternek (*le grand-juge*)¹⁶, aki javaslatot tehetett a császárnak (*l'Empereur*) a „lemondásuk” miatti helyettesítésükre.¹⁷

A császári, valamint elsőfokú bíróságok elnökei hivatalból, vagy az ügyészség indítványára figyelmeztetésben részesítettek minden olyan bírót, aki magatartásával a bírói méltóságot sértette.¹⁸ Ha a figyelmeztetés hatástalan maradt, akkor fegyelmi eljárás keretében az alábbi büntetéseket lehetett kiszabni: feddés (*la censure simple*), feddés pénzbüntetéssel (*la censure avec réprimande*) vagy ideiglenes felfüggesztés (*la suspension provisoire*).¹⁹ A törvény rendelkezett továbbá arról is, hogy a pénzbüntetéssel történő feddés esetén egyhavi, ideiglenes felfüggesztés esetén pedig a felfüggesztés időtartamáig tartó fizetésmegvonás járt.²⁰

A fegyelmi ítéleteket az elsőfokú bíróságok hozták meg az elsőfokú bíróságok (és az illetékességük alá eső békebírák, rendőrbírák), a császári bíróságok pedig a császári, esküdtszéki, különös bíróságok tagjai felett.²¹

A felügyeleti jogot a fellebbviteli bíróságok az elsőfokú bíróságok tagjai esetében az alsóbb szintű bíróságok döntései felett, míg az igazságügyi miniszter az egész bírósági személyzet felett gyakorolta.²²

A főügyésznek beszámolási kötelezettsége volt az igazságügyi miniszter felé, amennyiben fegyelmi büntetésként: „feddés pénzbüntetéssel” vagy ideiglenes

¹⁶ Le Grand-Juge, Ministre de la justice: a „grand-juge” (szó szerint: „főbíró”) a napóleoni korszakban az igazságügy miniszter elnevezése volt. Lásd pl. a tárgyalts jogszabály ellenjegyzésénél: „*Le Grand-Juge Ministre de la justice, Signé Duc De Massa*”.

¹⁷ „*Les juges et les officiers du ministère public qui s'absenteraient sans un congé délivré suivant les règles prescrites par la loi ou les règlements, seront privés de leur traitement, pendant le temps de leur absence; et si leur absence dure plus de six mois, ils pourront être considérés comme démissionnaires, et remplacés. Néanmoins les juges et officiers du ministère public pourront, après un mois d'absence, être requis par le procureur général de se rendre à leur poste; et faute par eux d'y revenir dans le mois, il en sera fait rapport au grand-juge, qui pourra proposer à l'Empereur de les remplacer comme démissionnaires.*” Article 48. Loi du 20 avril 1810 relative à l'organisation de l'ordre judiciaire et l'administration de la justice. Vö.: BELIZNAI 2024, 95.

¹⁸ „*Les présidents des cours impériales, et des tribunaux de première instance avertiront d'office, ou sur la réquisition du ministère public, tout juge qui compromettra la dignité de son caractère.*” Article 49. Ibid. Vö.: BELIZNAI 2024, 95.

¹⁹ Article 50. Ibid.; BELIZNAI 2024, 95.

²⁰ Ibid.

²¹ Article 52. Ibid.; De la discipline judiciaire 1845, 135–141; BELIZNAI 2024, 95.

²² GARNOT 2024, 262.

felfüggesztést szabtak ki, a döntés csak az igazságügyi miniszter jóváhagyását követően volt végrehajtható.²³ Ideiglenes felfüggesztés esetén azonban a bíró köteles tisztségétől tartózkodni, amíg a miniszter döntést nem hoz.²⁴ Amennyiben „cselekmények súlyossága” indokolta, a miniszter a vádlott bírót a Semmítőszék (*Cour de Cassation*) elé állíthatta.²⁵

III. Napóleon (Louis-Napoléon Bonaparte) 1852. március 5-i dekrétuma kiegészítette a bírák fegyelmi rendszerét, megalkotva a „déchéance”²⁶ (megfosztás), azaz a hivatalból való eltávolítás, tehát magyar jogi terminológiával élve a hivatalvesztés fogalmát, amelyet a Semmítőszék mondhatott ki.²⁷ A rendelet indokolásában (*Rapport au prince président de la République*) a fegyelmi jog rendeltetésével kapcsolatban a következő szemléletes megfogalmazást olvashatjuk:

„Car ce n'est pas seulement par un jugement de condamnation pour un délit de droit commun qu'un magistrat est atteint dans sa considération. Où la loi pénale se tait, la discipline établie pour l'ordre judiciaire saisit le magistrat qui compromet sa dignité; elle veille sur lui pour le ramener dans les voies de l'honneur et de la délicatesse, lorsqu'il s'en écarte.”²⁸

„Egy bíró tekintélye nem kizárólag akkor sérül, ha köztörvényes bűncselekmény miatt elítélik. Ahol a büntetőjog hallgat, ott az igazságszolgáltatás rendjére vonatkozó fegyelmi jog lép hatályba: ez vonja felelősségre azt a bírót, aki hivatali méltóságát veszélyezteti. A fegyelmi rend célja egyúttal az is, hogy a szolgálati útról letért bírót visszavezesse a hivatáshoz méltó becsület és magatartás útjára.”

Ahogy fentebb említettem, a hivatalvesztés büntetése e dekrétummal született meg, eddig az ideiglenes felfüggesztés volt a legsúlyosabb büntetés. A hivatalvesztés bevezetésének indoka a következő volt:

„[...] le juge expulsé conserve le pouvoir qu'il ne peut exercer, et attend le : jour où il pourra remonter sur ce siège, que nul autre que lui ne peut occuper, et où il ne trouvera peut-être que le mépris. Une telle situation est-elle tolérable ? [...] Son inamovibilité ne saurait être un obstacle, puisqu'elle ne sert plus qu'à couvrir moins son indépendance que son indécatesse... j'ai donc l'honneur de vous proposer, Monseigneur, d'ajouter, aux lois existantes sur la discipline une disposition tendant à autoriser le ministre de la justice

²³ Article 56. Ibid.; BELIZNAI 2024, 95–96.

²⁴ Ibid.

²⁵ „[...] de déferer le juge inculqué à la cour de cassation, si la gravité des faits l'exige”. Article 56. Ibid. Vö.: BELIZNAI 2024, 96.

²⁶ „[...] prononcer la peine de la déchéance contre le magistrat traduit directement devant elle dans le cas prévu...” Article 5. Décret sur la mise à la retraite et la discipline des magistrats.

²⁷ GARNOT 2024, 262–263.

²⁸ Rapport sur la mise à la retraite et la discipline des magistrats. Collection complète des lois, décrets, ordonnances, réglemens et avis du conseil d'état. 1852, 144.

à déferer à la Cour de cassation le magistrat frappé, de suspension, afin que cette cour prononce, s'il y a lieu, la déchéance."²⁹

„A felfüggesztett bíró továbbra is megtartja a hatalmat, amelyet azonban nem gyakorolhat, s várja azt a napot, amikor visszatérhet abba a bírói székbe, amelyet rajta kívül más nem foglalhat el – ahol azonban talán már csak megvetés fogja fogadni. Vajon tűrhető-e egy ilyen állapot? [...] Elmozdíthatatlansága nem lehet akadály, hiszen az már nem a függetlenségét, hanem sokkal inkább a méltatlanságát leplezi... Ezért van szerencsém, Monseigneur, azt javasolni Önnek, hogy a hatályos fegyelmi szabályokat egészítsük ki egy olyan rendelkezéssel, amely felhatalmazza az igazságügy-minisztert arra, hogy a felfüggesztett bírót a Semmítőszék elé utalja, hogy az – ha indokolt – kimondhassa a hivatalvesztést.”

A fegyelmi eljárás egységesítésére az 1883. évi augusztus 30-i törvénnyel került sor.³⁰ E törvény létrehozta a Conseil Supérieur de la Magistrature-t (CSM),³¹ amely a Semmítőszék keretein belül működött, ettől kezdve e szerv rendelkezett a kizárólagos fegyelmi jogkörrel. A fegyelmi büntetések ugyanazok maradtak, azonban új szankcióként bevezették az áthelyezés (*le déplacement*)³² lehetőségét is. A 14. cikk szerint minden politikai jellegű tanácskozás, valamint a Köztársaság kormányzati elvével vagy formájával szembeni bármilyen nyilvános támadás vagy ellenséges megnyilvánulás tilos volt a bírák számára.³³ E rendelkezések megsértése fegyelmi vétségnek minősültek.³⁴ A CSM kizárólag az igazságügy miniszter (*le garde des sceaux*) kezdeményezésére járhatott el, továbbá csak azt követően hozhatott határozatot vagy adhatott véleményt, hogy a bírót meghallgatták, vagy szabályszerűen beidézték.³⁵ A CSM döntésével szembeni fellebbezési lehetőségről nem rendelkezett a törvény.

²⁹ Ibid.

³⁰ GARNOT 2024, 263.

³¹ „La cour de cassation constitue le conseil supérieur de la magistrature. Elle ne peut statuer en cette qualité que toutes chambres réunies.” Article 13. A CSM szerepéről és funkciójáról lásd bővebben: HANS J. SCHILL: *Die Stellung des Richters in Frankreich*. Bonn, Röhrscheid, 1961, 162–165.

³² Article 15.

³³ Vö. BELIZNAI 2024, 96.

³⁴ „Toute délibération politique est interdite aux corps judiciaires. Toute manifestation ou démonstration d'hostilité au principe ou à la forme du gouvernement de la République est interdite aux magistrats. L'infraction aux dispositions qui précèdent constitue une faute disciplinaire.” Article 14.

³⁵ „Le conseil supérieur ne pourra être saisi que par le garde des sceaux et il ne devra statuer ou donner son avis qu'après que le magistrat aura été entendu ou dûment appelé.” Article 16.

3. VÁLTOZÁSOK A FEGYELMI ELJÁRÁSÁBAN A 20. SZÁZADBAN

Az 1946. évi október 26-i Alkotmány³⁶ önálló szervvé tette a CSM-et.³⁷ Az Alkotmány 84. cikke szerint a tanács feladata, hogy a jogszabályoknak megfelelően biztosítsa a bírák fegyelmét és függetlenségét, valamint a bíróságok igazgatását.³⁸ Az intézmény eredetisége abban állt, hogy mind bírákból, mind pedig bírói karon kívüli tagokból is állt (részletesen lásd Article 83.). A szervezeti felépítése célja az volt, hogy külső ellenőrzést gyakoroljanak az igazságszolgáltatás felett.³⁹

Az 1946-os CSM egyszerre volt bíróság és közigazgatási szerv, amely beavatkozott a bírák kinevezésébe is, de összetételét több kritika is érte a „politizálódása” és „korporatizmusa” miatt.⁴⁰

Az 1958-as Alkotmány⁴¹ megreformálta a CSM-et, amelynek az új struktúrája tükrözi a korszak politikai rendszerének általános szellemiségét, vagyis a végrehajtó hatalom megerősödését.⁴² Az Alkotmány 64. cikke szerint „a köztársasági elnök garantálja a bírói hatalom függetlenségét.”⁴³ Az Alkotmány „l’Autorité judiciaire”-ra és nem „Pouvoir judiciaire” hivatkozik, amelyet azért fontos megemlíteni, mivel ezzel a terminológiával élve az Alkotmány az igazságszolgáltatást nem tekinti önálló hatalmi ágának.⁴⁴ Emellett a CSM-et pedig nem teszi többé, mint a köztársasági elnök segítőjévé az igazságszolgáltatás függetlenségének biztosításában: „Il est assisté par le Conseil supérieur de la magistrature.”⁴⁵

Ez tehát egyértelmű visszalépés az 1946-os alkotmányhoz képest, amely ezt a feladatot kizárólag a tanács hatáskörébe utalta. Ezenfelül a tanács 11 tagjából

³⁶ Constitution du 27 octobre 1946.

³⁷ JULIE JOLY-HURARD: La responsabilité civile, pénale et disciplinaire des magistrats. *Revue internationale de droit comparé*, 2006 (2), 459.

³⁸ „Le Conseil supérieur de la magistrature assure, conformément à la loi, la discipline de ces magistrats, leur indépendance et l’administration des tribunaux judiciaires.” Article 84. Constitution du 27 octobre 1946.

³⁹ JOLY-HURARD 2006, 459.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Constitution du 4 octobre 1958. Az alkotmányozási folyamatról lásd bővebben: TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – KRUSZLICZ PÉTER: Az V. francia köztársaság születése: francia alkotmányozás, átmenet a IV. és az V. köztársaság között. In: DEZSŐ MÁRTA – KUKORELLI ISTVÁN (szerk.): *Alkotmány, alkotmányosság: konferenciakötet*. Budapest, Martin Opitz Kiadó, 2014, 67–69.

⁴² JOLY-HURARD 2006, 459. A CSM reform kísérleteiről és reformjairól lásd bővebben: ALAIN BANCAUD: Normalisation d’une innovation: le Conseil supérieur de la magistrature sous la IVe République. *Droit et société*, 2006 (63–64), 371–379.

⁴³ „Le Président de la République est garant de l’indépendance de l’autorité judiciaire.”

⁴⁴ JOLY-HURARD 2006, 459.

⁴⁵ Article 64. Constitution du 4 octobre 1958.

kilencet közvetlenül a köztársasági elnök nevez ki, ami „nem tűnik összeegyeztethetőnek” a Legfelsőbb Bírói Tanács függetlenségének elvével.⁴⁶

A fegyelmi eljárásról a bírák jogállásáról szóló 1958. évi ordonnance⁴⁷ VII. – számos módosítást követően napjainkban is hatályos – fejezete rendelkezett. Fegyelmi eljárást csak az igazságügyi miniszter kezdeményezhetett, amennyiben panaszt nyújtottak be hozzá vagy olyan tényről értesül, amely fegyelmi eljárás alapjául szolgálhatott.⁴⁸ A miniszter a legtöbb esetben a bírósági vezetők révén értesült a fegyelmi eljárás alapjául szolgáló tényekről, de értesülhetett magán-személyek panasza alapján vagy a sajtón keresztül is.⁴⁹

A miniszter a vizsgálat alatt álló bírót a fegyelmi eljárás végleges lezárásáig eltilthatta az ítélkezéstől. Az ideiglenes eltiltás nem járt a fizetéshez való jog megvonásával. A fegyelmi döntést nem lehetett nyilvánosságra hozni. Az intézkedés azonban csak a Legfelsőbb Bírói Tanács véleményének meghallgatása után volt meghozható.⁵⁰

Először a miniszter egy előzetes közigazgatási vizsgálatot (*enquête administrative*) rendelt el, amelyet a közvetlen irányítása alá tartozó *l'Inspection générale des services judiciaires* (Igazságügyi Szolgálatok Főfelügyelősége) folytatott le.⁵¹ A vizsgálat célja a magyar fegyelmi szabályozás szerinti felügyeleti vizsgálat céljával hozható párhuzamba, miszerint ebben a kvázi nyomozati szakaszban a szükséges tények, körülmények és bizonyítékok felderítése, beszerzése volt a cél.⁵² Fontos

⁴⁶ JOLY-HURARD 2006, 460.

⁴⁷ Ordonnance n° 58-1270 du 22 décembre 1958 portant loi organique relative au statut de la magistrature.

⁴⁸ „Le garde des sceaux, ministre de la justice, saisi d’une plainte ou informé de faits paraissant de nature à entraîner des poursuites disciplinaires contre un magistrat peut, s’il y a urgence, et sur proposition des chefs hiérarchiques, interdire au magistrat faisant l’objet d’une enquête l’exercice de ses fonctions jusqu’à décision définitive sur l’action disciplinaire.” Article 47. Ordonnance n° 58-1270 du 22 décembre 1958.

⁴⁹ JOLY-HURARD 2006, 462.

⁵⁰ „L’interdiction temporaire ne comporte pas privation du droit au traitement. Cette décision prise dans l’intérêt du service ne peut être rendue publique. En ce qui concerne les magistrats du siège, cette mesure ne peut intervenir qu’après avis du Conseil supérieur de la magistrature.” Article 47. Ordonnance n° 58-1270 du 22 décembre 1958.

⁵¹ JOLY-HURARD 2006, 463.

⁵² Felügyeleti vizsgálatról lásd bővebben: MARSCHALKÓ JÁNOS: *A bírósági ügyvitel szabályai. Az új büntető ügyvitel szabályjaival kiegészített második kiadás.* Budapest, Grill Károly, 1900, 58–76; STIPTA ISTVÁN: *A bírósági igazgatás és felügyelet elvi kérdései a dualizmus kori tudományos és törvényhozási vitákban.* In: PERES ZSUZSANNA – BATHÓ GÁBOR (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máthé Gábor tiszteletére: Labor est etiam ipse voluptas.* Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021, 971–979; BALOGH JUDIT: *A felügyeleti vizsgálatok funkciója és módja a két világháború közötti magyar igazságszolgáltatásban.* In: KARLOVITZ JÁNOS TIBOR (szerk.): *Jogok és lehetőségek a társadalomban.* Komárom, International Research Institute, 2020, 11–12.

megjegyezni, hogy a francia „felügyeleti vizsgálat” jogelvekre épült, amelyek betartása nagymértékben függött a végrehajtó személyek szakmai etikájától.⁵³

Amennyiben a vizsgálat során igazolható volt a fegyelmi vétség, a fegyelmi eljárás a Legfelsőbb Bírói Tanács elé került. A fegyelmi tanács zárt ülésen hozta meg a döntését, amely nem volt fellebbezhető.⁵⁴ Nemcsak a fegyelmi tárgyalások, hanem az azok végén hozott határozatok és vélemények titkosak voltak. Ennek következtében a tanács fegyelmi bizottságai zárt ülésen, zárt ajtók mögött hoztak döntéseket a fegyelmi ügyekben, és a sajtónak tilos volt bármilyen információt közzétenni e meghallgatásokról vagy az azok végén hozott határozatokról.⁵⁵

A nyilvánosság kizárása egészen 1996-ig fennmaradt, ettől kezdve mindegyik testület megkérdezte a vádlott bírót, hogy „kívánja-e, hogy az eljárás az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikk (1) bekezdésének rendelkezéseivel összhangban nyilvánosan, vagy inkább a nemzeti jog rendelkezéseivel összhangban zárt ülésen folyjon le.”⁵⁶ A jogalkotó 2001. június 25-i módosítással rögzítette a nyilvános fegyelmi eljárás elvét: a fegyelmi tanács ülése nyilvános. Ha azonban a közrend vagy a magánélet védelme úgy kívánja, vagy ha különleges körülmények fennállnak, amelyek az igazságszolgáltatás érdekeit sérthetik, a fegyelmi tanács szükség esetén hivatalból a tárgyalás egészére vagy egy részére a nyilvánosságot kizárhatja a tárgyalóteremből.⁵⁷

Visszatérve az 1958. évi eredeti szabályozásra, az Ordonnance ekkor még nem rögzítette a fegyelmi vétség tényállását. A bírák felelőssége elszórtan jelent meg a jogszabályban. A bírói felelősség elsődlegesen a hivatalba lépésükkor tett esküben jutott kifejeződésre, amely a magán- és szakmai életükre egyaránt vonatkozott.⁵⁸ Eszerint: „Esküszöm, hogy hivatali kötelességeimet jól és hűségesen teljesítem, a tanácskozáskor titkát szigorúan megőrzöm, és minden tekintetben méltó és hűséges bíróként viselkedem.”⁵⁹ Az esküt nem lehetett visszavonni.

⁵³ JOLY-HURARD 2006, 463.

⁵⁴ „Le conseil de discipline statue à huit clos. Sa décision, qui doit être motivée, n'est susceptible d'aucun recours.” Article 57. Ibid.

⁵⁵ JOLY-HURARD 2006, 465.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ „L'audience du conseil de discipline est publique. Toutefois, si la protection de l'ordre public ou de la vie privée l'exigent, ou s'il existe des circonstances spéciales de nature à porter atteinte aux intérêts de la justice, l'accès de la salle d'audience peut être interdit au public pendant la totalité ou une partie de l'audience, au besoin d'office, par le conseil de discipline.” Article 57. Modifié par Loi n° 2001-539 du 25 juin 2001 - art. 19 JORF 26 juin 2001.

⁵⁸ JOLY-HURARD 2006, 458.

⁵⁹ „Je jure de bien et fidèlement remplir mes fonctions, de garder religieusement le secret des délibérations et de me conduire en tout comme un digne et loyal magistrat.” Article 6. Ordonnance n° 58-1270 du 22 décembre 1958.

Az 1883. évi törvény rendelkezéseihez hasonlóan az Ordonnance tiltotta a politikai szerepvállalást.⁶⁰ Ezen túl kimondta, hogy a bírói hivatás összeférhetetlen minden más közhivatali tisztséggel, valamint bármely más szakmai vagy fizetett tevékenység gyakorlásával.⁶¹

A fegyelmi vétség tényállása az 1979. április 1-jén tett módosítást követően rögzült:

*„Tout manquement par un magistrat aux devoirs de son état, à l'honneur, à la délicatesse ou à la dignité, constitue une faute disciplinaire.”*⁶²

„Bármely mulasztás, amely a bíró hivatásával járó kötelezettségét, a becsületét, a kifogástalan magatartást vagy a bírói méltóságot sérti, fegyelmi vétségnek minősül.”

A fegyelmi büntetésekről a súlyosságuk növekvő sorrendjében rendelkezett a jogszabály: (1) írásbeli feddés a személyi aktába történő bejegyzéssel, (2) áthelyezés, (3) egyes feladatkörökből való felmentés, (4) besorolási fokozat csökkentése, (5) lefokozás, (6) kényszernyugdíjazás vagy a szolgálat megszüntetése abban az esetben, ha a bíró nem jogosult nyugellátásra, (7) hivatalvesztés nyugellátásra való jogosultság felfüggesztésével vagy anélkül.⁶³

Ha egy bíró több cselekmény miatt egyszerre került vád alá, akkor csak a törvényben meghatározott szankciók egyikével volt büntethető. Az Ordonnance azt is rögzítette, hogy a fegyelmi vétség csak egy szankcióval volt büntethető. Azonban a 3., 4. és 5. pontban meghatározott szankciók hivatalból történő áthelyezéssel is kiegészülhettek.⁶⁴ A szabályozásban a fegyelmi büntetések halmozódásának tilalma érvényesült.⁶⁵

4. FEGYELMI ELJÁRÁSOK A CSM ELŐTT

4.1. Egy nyomozási bíró és a lefoglalt bűnjelek⁶⁶

Egy nyomozási bíró 1957 és 1958 között három büntetőügyben bűnjelként lefoglalt több mint kétfélmillió frankot saját célra használt fel. Azonban később a bíró a

⁶⁰ „Toute délibération politique est interdite au corps judiciaire...” Article 10. Ibid.

⁶¹ „L'exercice des fonctions de magistrat est incompatible avec l'exercice de toutes fonctions publiques et de toute autre activité professionnelle ou salariée.” Article 8. Ibid.

⁶² Article 43. Modifié par Loi organique 79-43 1979-01-18 art. 7 I V JORF 19 janvier 1979 en vigueur le 1er avril 1979.

⁶³ Article 45. Ordonnance n° 58-1270 du 22 décembre 1958.

⁶⁴ Article 46. Ibid.

⁶⁵ JOLY-HURARD 2006, 467.

⁶⁶ CSM. S003. 09/07/1959.

pénzt teljes egészében visszafizette. A tanács enyhítő körülményként értékelte a bíró feleségének folyamatos pénzköveteléseit, valamint azt, hogy a pénz visszafizetése érdekében halálos fenyegetéseket kapott, amelyek olyan mentális nyomást helyeztek a bíróra, amely a tanács álláspontja szerint valamelyest csökkentik az erkölcsi felelősségét. Azonban az általa elkövetett cselekmény olyan súlyú, amely a bírói tisztség megtartását nem teszi lehetővé.⁶⁷ A tanács kiemelte, hogy a bíró ötgyermekes apa, a vele szemben felhozott terhelő tények ismertté válásáig hivatali munkájára jó minősítést kapott, továbbá a vele szemben kiszabandó büntetés megállapításakor szintén figyelembe kellett venni azokat az erőfeszítéseket, amelyeket tett a cselekményeivel okozott kár mielőbbi helyrehozása érdekében, ezért fegyelmi büntetésként kényszernyugdíjazást (*mise à la retraite d'office*) szabott ki a tanács.

4.2. Egy nyomozási bíró büntetőeljárást megszüntető határozatai⁶⁸

Egy nyomozási bíró 1959 novemberében, közvetlenül az előtt, hogy új bírósági vezetők léptek hivatalba, 27 ügyben hozott büntetőeljárást megszüntető határozatot. Az új bírósági elnökének az addigi főügyészt nevezték ki, akitől a bíró még hivatalba lépése előtt végleges ügyészi indítványokat kért és kapott az említett ügyekben. A határozatok egy része azonban olyan ügyekben született, ahol semmilyen nyomozati cselekmény nem történt, más esetekben pedig megalapozott vádak ellenére került sor az eljárás megszüntetésére. A fegyelmi tanács előtt a bíró kezdetben tagadta a terhére rótt cselekményeket, később azonban elismerte azokat, és megbánást tanúsított. A fegyelmi eljárás alatt áthelyezését kérte egy másik bírósághoz, ezért az áthelyezést kvázi szankcióként,⁶⁹ enyhítő körülményként értékelt a tanács. Ezért a bíróval szemben fegyelmi büntetésként írásbeli feddést (*réprimande avec inscription au dossier*) szabtak ki.

4.3. Egy bíró könnyelmű kijelentésének következményei⁷⁰

Egy kisajátítási ügyben első fokon eljáró bíró nyilvánosan bírálta az állami hatóságokat, valamint előre jelezte, hogy a peres feleknek jelentős kártalanítást kíván

⁶⁷ „[...] les fautes qu'il a ainsi commises n'en revêtent pas moins une extrême gravité et ne permettent pas à leur auteur de conserver des fonctions de magistrat.”

⁶⁸ CSM. S010. 02/03/1961.

⁶⁹ „[...] qu'ainsi cette nomination peut apparaître déjà comme une sanction de fait.”

⁷⁰ CSM. S011. 25/01/1962.

ítélni, amivel befolyásolta az ügy további alakulását. A vizsgálat során azonban megállapították, hogy a bíró nem bírálta kifejezetten a hatóságokat a helyszíni szemle során, és nem ígért előre nagy összegű kártalanítást. Az is egyértelművé vált, hogy a bíró részéről elhangzottak olyan kijelentések, amelyek arra utaltak, hogy nem fogja figyelembe venni a kisajátító fél által említett „értéknövekedést”. Ezért a tulajdonosok megemelték kártalanítási igényeiket, melyeket a bíró első fokon jóvá is hagyott, de később a fellebbviteli bíróság jelentősen csökkentette azt. A fegyelmi tanács megállapította, hogy ok-okozati összefüggés igazolható a bíró kijelentései és a kisajátított felek követeléseinek megemelése között, azonban a bírónak nem feladata, hogy előre közölje a felekkel, hogy milyen irányba kíván dönteni. Továbbá a bíró nem vonható fegyelmi felelősségre bírósági határozatainak megfogalmazása miatt, legalábbis addig, amíg nem bírálja a törvényeket, az államfőt vagy a kormányt.⁷¹ Az általa hozott ítélet szövegéből nem derül ki egyértelműen, hogy az ítélet a jogszabályokat bírálta volna, hanem csak bizonyos helyi közigazgatási szervekről, és különösen a kisajátítást végrehajtó szervről tett – a tanács álláspontja szerint – egyébként helytelen értékeléseket. Ezért ellene csak az a vád emelhető, hogy könnyelműen járt el, amikor azt sugallta, hogy nem veszi figyelembe a kártalanítási érték növekedését. A körülményeket mérlegelve a tanács úgy határozott, hogy az adott ügyben nem kell fegyelmi szankciót kiszabni (*„il n’y a pas lieu de prononcer de sanction disciplinaire”*).

5. KONKLÚZIÓ

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a francia fegyelmi jog rendszere az 1883-as szabályozástól kezdett egységessé válni. A fegyelmi eljárások külön szerv előtt zajlottak, amelynek döntéseivel szemben hosszú ideig jogorvoslatra sem volt lehetőség. A fegyelmi eljárások egészen 1996-ig nem voltak nyilvánosak. A francia bírósági fegyelmi normarend nem szolgálhatott a magyar szabályozás mintájaként, hiszen a magyar fegyelmi szabályozás már az 1871. évi VIII. tc.-től kezdve lényegesen több, az igazságszolgáltatás függetlenségét hatékonyabban biztosító garanciákat tartalmazott.

⁷¹ „[...] qu’un magistrat du siège ne saurait encourir de sanction disciplinaire à raison de la rédaction de ses décisions juridictionnelles, tant du moins qu’il ne critique pas les lois ou ne se livre pas à des attaques contre le chef de l’État ou le gouvernement.”

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

- BALOGH JUDIT: A felügyeleti vizsgálatok funkciója és módja a két világháború közötti magyar igazságszolgáltatásban. In: KARLOVITZ JÁNOS TIBOR (szerk.): *Jogok és lehetőségek a társadalomban*. Komárom, International Research Institute, 2020, 7–24.
- ALAIN BANCAUD: Normalisation d’une innovation: le Conseil supérieur de la magistrature sous la IVe République. *Droit et société*, 2006 (63–64), 371–379.
- BELIZNAI KINGA: „Mily esetekben tartozik a bíró felelősséggel?”. Budapest, Gondolat Kiadó, 2024.
- De la discipline judiciaire. *Journal de droit criminel*, 1845 (17), 97–110; 129–141.
- BENOÎT GARNOT: La responsabilité des magistrats, de l’Ancien Régime à nos jours. *Histoire de la justice*, 2024 (1), 261–266.
- JULIE JOLY-HURARD: La responsabilité civile, pénale et disciplinaire des magistrats. *Revue internationale de droit comparé*, 2006 (2), 439–475.
- MARSCHALKÓ JÁNOS: A bírósági ügyvitel szabályai. Az új büntető ügyvitel szabályaival kiegészített második kiadás. Budapest, Grill Károly, 1900.
- HANS J. SCHILL: *Die Stellung des Richters in Frankreich*. Bonn, Röhrscheid, 1961.
- STIPTA ISTVÁN: A bírósági igazgatás és felügyelet elvi kérdései a dualizmus kori tudományos és törvényhozási vitákban. In: PERES ZSUZSANNA – BATHÓ GÁBOR (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máthé Gábor tiszteletére: Labor est etiam ipse voluptas*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021, 971–979.
- TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – KRUSZLICZ PÉTER: Az V. francia köztársaság születése: francia alkotmányozás, átmenet a IV. és az V. köztársaság között. In: DEZSŐ MÁRTA – KUKORELLI ISTVÁN (szerk.): *Alkotmány, alkotmányosság: konferenciakötet*. Budapest, Martin Opitz Kiadó, 2014, 63–79.

Jogesetek

CSM. S003. 09/07/1959

<http://www.conseil-superieur-magistrature.fr/missions/discipline/s003> (letöltés: 2025. július 26.)

CSM. S010. 02/03/1961

<http://www.conseil-superieur-magistrature.fr/missions/discipline/s010> (letöltés: 2025. július 26.)

CSM. S011. 25/01/1962

<http://www.conseil-superieur-magistrature.fr/missions/discipline/s011> (letöltés: 2025. július 26.)

Jogszabályok

Constitution du 5 Fructidor An III

<https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-constitutions-dans-l-histoire/constitution-du-5-fructidor-an-iii> (letöltés: 2025. július 26.)

Constitution du 27 octobre 1946

<https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-constitutions-dans-l-histoire/constitution-de-1946-ive-republique> (letöltés: 2025. július 26.)

Constitution du 4 octobre 1958

<https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000571356/1958-10-05> (letöltés: 2025. július 26.)

Loi du 20 avril 1810 relative à l'organisation de l'ordre judiciaire et l'administration de la justice.

<https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/1810/04/20/n1/jo> (letöltés: 2025. július 26.)

Loi du 30 août 1883 sur la réforme de l'organisation judiciaire.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5823821b/f7.item.texteImage> (letöltés: 2025. július 26.)

Ordonnance n° 58-1270 du 22 décembre 1958 portant loi organique relative au statut de la magistrature.

<https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000339259/1958-12-23> (letöltés: 2025. július 26.)

Rapport et décret sur la mise à la retraite et la discipline des magistrats.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k54907352/f8.item#> (letöltés: 2025. július 26.)

HALÁLOS KAPCSOLÓDÁS – AZ ERŐSZAK ÚTJA

DEADLY LINK – THE PATH OF VIOLENCE

SEBŐK MELINDA JUDIT¹

ABSTRACT ■ Whoever kills another commits a crime, says the Code Penal. The legislator does nothing more than briefly and strikingly raise the Bible's commandment "Do not kill" to the level of law. Nevertheless, man kills: in which only the motive differs. He kills for pleasure, for profit, for revenge, premeditatedly, out of sudden excitement, or because of mental disorders. It also happens that he does not have the capacity for discernment to be aware of the gravity of his actions, and at other times he knows exactly what he is doing and wants. The reason does not matter, murder is a crime: and it is a crime even if the "victim" is not a human being.

KEYWORDS: animal cruelty, murder, violence, punishment, aggression

ABSZTRAKT ■ Aki mászt megöl, büntettet követ el, mondja a Büntető Törvénykönyv. Nem tesz mászt a jogalkotó, mint röviden és frappánsan törvényi szintre emeli a Bibliái „Ne ölj” parancsolatot. Ennek ellenére az ember öl: amiben csupán az indíték különbözik. Ől kedvtelésből, nyereségvágyból, bosszúból, előre kitervelten, hirtelen felindulásból vagy mentális zavarai miatt. Az is előfordul, hogy nincs belátási képessége ahhoz, hogy tisztában legyen tettei súlyával, máskor pedig pontosan tudja és akarja amit tesz. Az indok mindegy, a gyilkosság bűn: és bűn akkor is, ha nem ember az „áldozat”.

KULCSSZAVAK: állatkínzás, emberölés, erőszak, büntetés, agresszió

ELŐSZÓ

Sorozatgyilkosok vagy tömeggyilkosok² – mi a különbség? A sorozatgyilkos legalább három áldozatot meggyilkol, időben elkülönítve, áldozatait módszeresen kiválasztva, általában ugyanolyan vagy nagyon hasonló elkövetési magatartással,

¹ Doktoranda, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Állatvédelemi-, Jogpszichológiai-, Földforgalmi szakjogász, közgazdász, kommunikátor, mediátor.

² Kitanics Márk igazságügyi pszichológus szerint. In: CSABAI MÁRK: *Így ölte ők*. Budapest, Pauker Nyomda, 2019, 10–14.

egymáshoz hasonló sértettek ellen, előre kitervelten végezve velük. A tömeggyilkos ugyanabban az időben háromnál nagyobb számú áldozattal végez egyszerre, sokszor nem is ismerve őket. Tömeggyilkos például az a teherautó-sofőr, aki szándékosan a tömegbe hajt, vagy az önkéntes merénylő, aki a testére erősített robbanószerkezettel megy az emberek közé, nem érdekli kiket öl meg, nagy valószínűséggel nem is ismeri őket, a lényeg a mennyiségi gyilkolás. Hasonlóság közöttük a tudati oldalon a szándékosság, az előre kitervelt pusztítás. A sorozatgyilkosok cselekményét szülheti az alkalom, de ölhetnek szervezet minta alapján, „belső hangok hallucinációjának” hatására, korábbi sérelem megtorlására. Számukra az áldozat szenvedése nyújt katarzist vagy kielégülést. Vannak dominanciaorientált elkövetők, akik azt élvezik, hogy az áldozataik felett kontrollal bírnak. Motivációik sokrétűek lehetnek, a szexuális kielégüléstől a frusztráció csökkentéséig. A kérdés, hogy ugyanolyan körülmények és szociális tényezők miért változtatnak valakit gyilkossá, más pedig miért marad a helyes úton. Érzékenyebb gyerekekből válnak olyan sorozatgyilkosok, akik korábban elszenvedett sérelmeikért próbálnak elégtételt venni. Az ilyen gyerekek már egész fiatalkorukban erőszakoskodnak másokkal, gyengébbekkel, kisebbekkel, főként állatokkal. A deviáns elme olyan fokú feszültséghez jut el, amikor az kitör és megszületik az elkövetés.

Nincs egy sablon, ami ráhúzható a sorozatgyilkosokra, ugyanakkor már gyerekkorban észrevehető a hajlam. Ez az úgynevezett MacDonald-triász, amely három fő eleme a kései gyermeki ágybavizelés, a gyújtogatás és az állatok kínozása.³ A személyiség ilyen fokú problémája a környezetben, a nevelési közegben is keresendő. Ha a gyerek a szocializáció folyamán nem részesül megfelelő intellektuális fejlődésben, bántalmazzák, elhanyagolják, akkor felgyülemlik benne a harag, az agresszió, a hiányérzete frusztrációkat okoz, amely erőszakhoz vezethet. Az erőszakos cselekmény során a „kielégülés” átmeneti nyugalmat hoz, majd a további örömszerzés miatt, további erőszakos cselekményeket követhet el. Motiváció, belső szükséglet, a feszültség felgyülemlése, az elkövetés, a kielégülés, majd a megnyugvás ciklikusan követik egymást, folyamatosan körbe-körbe, egy végtelen körforgás részeként.

Visszafordítható vagy megelőzhető ez a folyamat? Lehetséges-e az átnevelés, vagy a resztoratív igazságszolgáltatás az ilyen esetekben? Meg lehet próbálni.

Az állatkínzás morálisan és jogilag is bűn. Az állatok érezni és szenvedni képes lények, akik fokozott védelemre szorulnak, hiszen önmagukat és fajtársaikat nem képesek megvédeni, ezért szükséges a védelmükre kelni minél szélesebb körben, és oktatni erre minél fiatalabb korban.

³ ROBERT D. HARE: *Kímélet nélkül*. Budapest, Háttér Kiadó Kft., 2011, 91–96.

1. ÁLLAT ÉS EMBER KAPCSOLATA

Darwin tanulmányai szerint az állatok, akik/amelyek több mint 650 millió éve élnek a Földön az ember evolúciós elődeinek tekinthetők.⁴ Tanulmányozásuk tudománya, a zoológia nagy fejlődési utat tett meg, amelyet a földrajzi felfedezések is előmozdítottak. Maga az állatfajok vizsgálata már az ókorban elkezdődött. Arisztotelész volt az, aki a természettudomány alapjait lefektette, és akinek a tanait számos tudós használta fel munkájához, többek között az állati rendszertan megalkotója von Linné.⁵ Munkája során hat fő osztályt különített el: emlősök, madarak, halak, hüllők, rovarok és férgek.

Arisztotelész szerint az állatok erkölcsi státusszal rendelkeznek, aminek hagyományos megítélése világszerte elsősorban a vallás és a filozófia tárgyköréhez kapcsolódik. Továbbá ismeretes az is, hogy a nyugati világ szemléletét először az ő írásai tükrözték, aki érvekkel támasztotta alá, hogy az állatok képesek ugyanolyan érzésekre, mint az emberek, de hiányzik az értelmük, ezért kell az ember szolgálatába állniuk. Ugyanakkor Püthagorasz szerint, az állatok az egykor élt ember megtestesülései, reinkarnálódott alakjai lehetnek, így tiszteletet érdemelnek. A keleti kultúrákban, a zsidó vallásban az az elv, hogy Isten minden teremtménye könyörületet érdemel, híven tükröződik az állatok elejtésében. Továbbá az iszlám szent könyve, a Korán tiltja az állatok mindennemű kínzását vagy bántalmazását. Elmondható, hogy a nyugati szemléletben lényegében megvan, megmaradt az a nézet, mely szerint az ember kizárólagos vagy legalábbis alapvetően felsőbbrendű lény, mivel képes az igazságot megérteni. *„Ők uralkodjanak a tenger halai, az ég madarai, a háziállatok, a mezei vadak és az összes csúszómászó fölött, amely a földön mozog.”*⁶ Ezzel Isten az emberre bízta az állatokról való gondoskodást.

A buddhista hitvilágban az állatok is érző lényeknek számítanak, rendelkeznek a buddha-természettel, emiatt képesek lehetnek a megvilágosodásra. Hitük újjászületésről szóló tanításai szerint bármelyik ember a következő életében állatként születhet újjá. Bár a nyugati szemlélet kevésbé becsüli az állatokat, mint a keleti, mégis nyugaton indult meg az állatok védelmére vonatkozó első kezdeményezés. A tizenkilencedik századi Angliában szerveződött az első mozgalom annak érdekében, hogy ne végezzenek érzéstelenítés nélküli állatkísérleteket. A huszadik századra azonban a kezdeti felbuzdulások kezdtek alábbhagyni, mivel kevés nyilvánosságot kaptak. A második világháború után ezek a mozgalmak

⁴ Haeckel (1834–1919) Darwin tanait hirdető német zoológus.

⁵ Carl von Linné (1707–1778), svéd tudós.

⁶ Biblia, Teremtés könyve, 1:26–27.

újra fellángoltak, ekkor jöttek létre nagyobb szervezetek, mint például a WWF⁷ 1961-ben, a Greenpeace 1971-ben, a PETA⁸ 1980-ban. A nyugati kultúra tehát megváltozott, fogékonyabbá vált az állatok jogi státuszának kérdése iránt. Ma már talán az emberek nagyobb jelentőséget tanúsítanak az állatok erkölcsi státuszának és mentális életének figyelmére.⁹ Ezzel az erkölcsi státusszal kapcsolatban fontos tényként feldolgozni a vallási rítusok fontosságát.

1.1. Az állatvédelem filozófiai megközelítései és történeti előképei

Az ősember, bármilyen barbárnak is tűnhet mai szemmel nézve, tisztelte az állatokat. Hitük szerint a leölt állatok lelke egyesült a vadász lelkével. Nem szórakozásból ejtette el a vadat vagy halászott, hanem táplálékszerzés motiválta. Napjainkra már minden elérhető az áruházak polcain, de elődeink még értették mit jelent tisztelni a táplálékot. Később a domesztikáció során az emberek társat kerestek maguknak, akik elkísérik őket magányos élelemszerző útjaikon és megvédik az ellenségtől, védelmezik otthonaikat a ragadozókkal szemben. Ekkor szegődött az ember mellé a kutya mint hűséges társa és a macska mint az otthon megtisztítója az egerektől, kártevőktől. Régészek több mint ötezer éves macskacsontokat tártak fel, amelyeket emberi sírokba helyeztek, bizonyítékul annak, hogy a macska is éppoly régóta társa az embernek, mint a kutya. Egyiptomban az állatokat szentnek tartották, olyan tulajdonságokkal ruházva fel őket, amely megvédte az egyiptomi lakosságot az ártó szellemektől. Minden élőlénynek megvolt a maga funkciója, amelyet tiszteletben tartottak. Az évszázadok során az emberek eltávolodtak ettől az ősi tudástól és világszemlélettől, messze eltávolodva a természettől. A középkori boszorkányüldözések idején több ezer állatot ítétek máglyahalálra boszorkánysággal, ördögi erővel való kapcsolat gyanúja miatt. Az inkvizíció idején sok nőt – gyakran nemesi származásúakat is – állataikkal együtt égettek meg. Gyakoriak voltak azok az esetek, amikor állatokat fogtak perbe, vagy tanúként idézték meg őket. Erre a sötét korra jött a felvilágosult gondolkodás, amikor megjelentek az állatvédelem első gondolatai, de tényleges jogi szabályozás csak jóval később született meg. Az igazi áttörés a tizenkilencedik században született meg, azonban ez még messze nem védte az állatok jogait, még nem tekintették az állatokat jogalanynak, csak bizonyos velük való elfoglaltságot, mint például az állatkísérleteket vette a szabályozása

⁷ World Wide Fund of Nature.

⁸ People for the Ethical Treatment of Animals.

⁹ DAVID DEGRAZIA: *Az állatok jogai*. Budapest, Magyar Világ Kiadó, 2004, 61–81.

alá. Szélesebb körű állatvédelmi szabályozás csak a 20. század közepén kezdett kibontakozni és még napjainkra sem elég szigorú szankciórendszerrel. A jelenlegi szabályozás gyakran nem rendelkezik kellő elrettentő erővel az állatok elleni bűncselekmények elkövetése tekintetében.

Érvényesülése tekintetében az állattartás az őskortól napjainkig folyamatosan változik, alakul, fejlődik. Arisztotelész szerint az állatok az ember alárendeltjei, ugyan képesek az érzékelésre, de nem értelmes lények, tehát rájuk a jogi normák nem vonatkoznak. A Biblia tovább erősítette ezt a nézetet, amit Szent Ágoston és Aquinói Szent Tamás is átvett. Hangsúlyozták, hogy az állat alárendeltebb az embernél. Az afrikai és keleti népek tiszteletet tanúsítottak az állatok iránt mivel a reinkarnáció, az újjászületés nagy jelentőséggel bírt a vallásaikban. Nem tudhatják, hogy következő életükben milyen alakban térnek majd vissza, illetve nem tudhatják, hogy a náluk megjelent állat esetleg az egyik elhunyt hozzátartozójuk új alakja-e. A nagy gondolkodók Descartes, Thomas Hobbes, Immanuel Kant is azt az elvet vallották, hogy az állatoknak nincs értelmi képességük, az emberek kiszolgáltatására hivatottak, ezzel szemben Bentham utilitarista nézeteket vallott, elítélte az állatok bántalmazását és minden érző lény számára fontosnak tartotta a könyörületet. Darwin a fajok és az evolúció kutatásával hozta meg az áttörő változást a filozófiai gondolkodásban. Leírta, hogy az ember és az állat nem választható el élesen, hiszen az ember is az állatból fejlődött ki, egy genetikai eltérés eredménye, tehát az állatokat nem lehet alsóbbrendűnek tartani ezen elv alapján az embernél. Ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy értelmi különbségek vannak az emberi lények és az állatok között.

Maga az állatvédelem mint emberi tevékenység szoros kapcsolatban van kialakulását tekintve az emberek és állatok közti viszony alakulásával. Azzal, hogy az ember elkezdte az állatokat házasítani, hozzájárult egy bizonyos fajta védelmi mechanizmus kialakulásához, megerősödéséhez, amely egy ösztönös folyamat hozott létre. Az ember az otthonába vitte az állatokat, ezáltal megfosztva őket természetes szabadságuktól és a lehetőségtől, hogy táplálékot szerezzenek maguknak, így neki kellett gondoskodnia róluk. Ez a folyamat tudatosult az idők folyamán, melyből kialakult az állategészségügy és az állatvédelem is. Az állategészségügy nem csupán az állattartás számára vált fontossá, hanem a kereskedelem számára is, ennek következményeként szükségessé vált nemzetközi egyezmények létrehozása.

A tudatos állatvédelem két évszázaddal ezelőtt jelent meg. Gyökerei Angliából és Németországból indultak. Az állatok szenvedésének minimalizálása az állattenyésztés során már ugyan az ősi társadalmakban megfigyelhető, de a kései tizenennyolcadik századig nem jelentett intézményesített formát. Maga a fogalom sem egy tudományos meghatározás, hanem a mindennapi és a joggyakorlat

formálta. Az állati jóllét („animal welfare”), majd az állatvédelem („animal protection”) egy átfogó kategóriaként szerepel, amely az állatokat már nem csupán fizikai lényként, hanem érzésekkel rendelkező lényekként írja le. Brambell¹⁰ az állatok szabadságjogát öt pontban definiálta:

- éhezés, szomjazás elkerülése,
- fájdalom, sérülések, betegségek elkerülése,
- félelem, distressz¹¹ elkerülése,
- kényelmetlen viselkedések elkerülése,
- normál viselkedéstől való eltérés elkerülése.

Összefoglalva az állatoknak joguk van egészséges környezethez, élelemhez, tiszta ivóvízhez. Ezeket az alapelveket foglalja magában a világ bármely állatvédelmi rendelkezése, ezek az állatvédelemmel foglalkozó jogszabályok alaptézisei.

Három állatvédelmi irányzatot különböztethetünk meg, melyek az utilitarizmus,¹² a határozott,¹³ és a kettő keverékét képező hibrid nézetet. Az utilitarizmusnál a tevékenységek következményei számítanak, tehát úgy kell cselekednünk, hogy törekedjünk a legjobb jóra. Ez alapján a felesleges kínzás és kíméletlenség nem lehet módja az állatok leölésének. Elfogadja a bikaviadalokat és a gladiátor küzdelmet mondván, hogy az emberek szórakoztatása nagyobb cél, mint egyetlen állat leölése. Ezzel szemben a határozott irányzat azt vallja, hogy a tevékenység számít, az állatnak joga van az életre és arra, hogy feleslegesen ne kínozzák, bántsák. Ez alapján azonban a hús fogyasztásáról is le kellene mondanunk. E kettő keveredése a hibrid irányzat, amely azt vallja, hogy az ember döntésétől függ, hogy fontos-e a leölésük.¹⁴ Tehát ezen elv alapján a társállat, mint macska vagy kutya megölése, megkínzása bűn, de a csirke vagy a disznó megölése nem az. Azonban figyelembe kell vennünk azt, hogy az élelemnek szánt állat levágása humánus legyen, tehát azzal nagy fájdalmat, szenvedést ne okozzunk. Ez az elmélet a kompromisszumokra törekszik ellenben a másik kettő merev, szélsőséges elgondolásával szemben.

Ausztriában már a múlt század elején, az 1909-es években szabályozták az állattartást, amely akkor még csupán a cirkuszi állatokra vonatkozott, de mégis

¹⁰ 1965, állatjogi aktivista.

¹¹ Selye János, a stressz olyan formája, amivel nehezen küzdünk meg, mivel máshogy manifesztálódik. Fáradékonyság, ingerlékenység, legvégsőként betegség, fájdalom formájában jelentkezik.

¹² PETER SINGER: *Animal liberation NOW*. New York, Harper Perennial, 2023, 126–159.

¹³ TOM REGAN: *The case of animal rights*. Los Angeles, University of California Press, 2004, 265–307.

¹⁴ Karnizmus in: MELANIE JOY: *Miért szeretjük a kutyákat, esszük meg a disznókat és viseljük a teheneiket?* Budapest, Angyali Menedék, 2018, 56–99.

más jogszabályok alapjaként szolgálhatott. Jóval a második világháború után jelentek meg az első törvényi szabályozások, először 1950-ben Dániában, majd később fokozatosan a világon. Németországban 1972-ben lépett hatályba egy igen haladó szellemiséget mutató állatvédelmi szabályozás, amely már nem dolognak, hanem védendő értéknek tekinti az állatokat. Rendelkezéseiben csak kivételes esetben fogadja el az állatoknak okozott szenvedést vagy a gerinces állatok kínzását. A német szabályozást követte 1976-ban a francia természetvédelmi törvény, amely az állatkínzást már börtönnel fenyegette. Következésként a keleti blokk 1980-as orosz törvényét kell kiemelnünk, amely rendelkezett az állatvilág védelméről, de kifejezetten csak a vadfajok védelmét tartotta lényegesnek. Ugyanakkor emellett rendelkezik az állatoknak nyújtandó segítségről és humánus bánásmódról is. A világ másik nagy hatalma az Amerikai Egyesült Államok, amelynek Kongresszusa 1966-ban alkotta meg azt a szövetségi törvényt,¹⁵ amely szabályozza az állatokkal való bánásmódot a kutatás, az állatkiállítások, szállítás és az értékesítés során. Rendelkezik ugyan a kíméletes bánásmódról, az állatkísérletekről és a fájdalomcsökkentésről, de ez nem jelent kifejezett védelmet. Igazán fontos és átfogó szabályozást az 1981-es svájci törvény mutat, ahol az állatgondozói tevékenységet végzettséghez köti, előírja a tartási szabályokat és büntetni rendeli, ha egy állatot feleslegesen megijesztenek.

1.2. Állattartás és állatvédelem összefüggése

A társállatok tartása nem újkeletű jelenség, nem csupán a fejlett országok jólétéből ered. Ez az emberi társadalmak egyik ősi és mélyen gyökerező szokása. Az ember és az állat között már jóval a háziasítás előtt volt kapcsolat, csak teljesen más jellegű. Őseink elsősorban táplálék forrásként tekintettek az állatokra és vadászták őket. A háziasítás mindenekelőtt a halászat-vadászat-gyűjtögetés módszerről az állattenyésztés és fölművelés felé fordította az embert. Az amerikai őslakos népek gyakran nemcsak haszonszerzés céljából, hanem rituális vagy szimbolikus okokból is tartották az állatokat maguk mellett. Ha egy állatot házi kedvencként fogadtak el, többé már nem számított idegennek, hanem szótlan barátta vált, aki ugyanolyan bánásmódot érdemelt, mint bármely ember. Ezek az állatok nem a mai divatos kedvencek voltak, hanem bölények, farkasok, madarak. Napjainkra az állattartási szokások az ötven évvel ezelőtti állapothoz képest jócskán megváltoztak, egyre több olyan állat létezik, amelyiket beengedjük az otthonunkba, kutyák, macskák, prémes állatok, madarak és gyakran hüllők,

¹⁵ Animal Welfare (AWA) Act 1966.

azaz szinte minden jogszabály által engedélyezett faj, amelyekkel az emberek megosztják otthonaikat. Az urbanizáció terjedése ellenére a kutyák és macskák népszerűsége töretlen. Azonban az is elmondható, hogy bár a kutyák igényeinek városi környezethez igazítása nehézségekbe ütközhet, még mindig az egyik legnépszerűbb állatfaj. Sikerük annak köszönhető, hogy a házasítás során ők messzemenőig elfogadták az ember életmódját és azt a sajátjukénak tekintik. Tartásuk tekintetében pszichológiai szempontból kettős szerepben jelenünk meg: egyszerre viselkedünk szülőként és társállatként.¹⁶

Az állatvédelem tiltások és magatartások megfogalmazása a társadalom számára, az állatokkal szembeni indokolatlan bántalmazás és kíméletlen bánásmód megelőzése, az életfeltételeik biztosítása a fajok fennmaradása céljából.¹⁷ Az állatvédelem egy olyan tevékenység, amely az embernek a rábízott állatok iránti felelősségéből fakad. Célja nemcsak az állatok kímélete, a szenvedéssel vagy fájdalommal járó környezeti tényezőktől való megóvás, hanem az állategyedek jóllétének megteremtése is az állatok környezetének jobbítása által.¹⁸ Mit is értünk állatvédelem alatt? Először könnyűnek tűnik a válasz, az állatok szervezett módon való védelme. Ez a kérdés azonban összetettebb, mint amilyennek elsőre tűnhet. Tágabb értelemben az állatvédelem *„az állatvilágot különböző irányokból fenyegető veszélyekkel szembeni óvó tevékenységek foglalata”,*¹⁹ szűkebb értelemben véve azonban az emberi ráhatást értjük. *„Az állatvédelmi mozgalmak világméretű elterjedése az emberiség erkölcsi fejlődésének fontos állomását jelzi, mely mozgalom az utóbbi években hazánkban is jelentős eredményeket ért el. Hisszük, hogy a helyes állatvédelmi szemlélet, valamint a természettudatos magatartás megismertetése és elterjesztése nem csupán az állatok és élő környezetünk javát szolgálja, hanem az egészséges társadalom kimunkálásának eszköze is, hisz az állatokkal való bánásmód az emberek közötti kapcsolatokban is visszatükröződik.”*²⁰ 2023-ban hazánk kormánya jelentős lépést tett az állatvédelemben, amikor megalakította a „Közös ügyünk az állatvédelem alapítvány”-t, ezáltal teret adva a kormányzati állatvédelemnek.²¹ Az Alapítványt állatvédelem fejlesztésével és népszerűsítésével kapcsolatos feladatok hatékony ellátása érdekében, továbbá az állattartás felelősségének tudatosítása céljából hozta létre. A frissen bejegyzett Alapítvány legfőbb feladata a megelőzés és az ismeretterjesztés, de feltétlen támogatásukról szeretnék biztosítani az országban

¹⁶ DESMOND MORRIS: *Az állati jogok szerződése*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1995, 77–86.

¹⁷ ZOLTÁN ÖDÖN: *Az állatvédelem jogi rendje*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2000, 29.

¹⁸ MIKÓ JÓZSEFNÉ JÓNÁS EDIT: *Az állatvédelem tárgya*. TÁMOP. 2018 (2025.04.24.).

¹⁹ TÉGLÁSSY PÉTER: *Az állatok védelmére vonatkozó jogi szabályozás*. Budapest, ELTE, 2003.

²⁰ Király Péter, a Rex Kutyaotthon Alapítvány és az Állatsziget alapítója, forrás: www.haziallat.hu (2025.02.09.).

²¹ 2022. évi XXXIV. törvény a Közös Ügyünk az állatvédelem Alapítvány létrehozásáról.

működő állatvédő civil szervezeteket is. Az Alapítvány az Igazságügyi Minisztériumon belül Ovádi Péter állatvédelemért felelős kormánybiztos és VETTER SZILVIA kuratóriumi elnök felügyelete alá tartozik. Ugyanakkor hiába van hazánkban állatvédő szervezet, több menhely és alapítvány az állatok védelmében, ha azok nem léphetnek fel a rendőrség oldalán az állatok elleni erőszakkal szemben. Évente átlagosan ötszáz esetben indít nyomozást a rendőrség állatkínzás gyanúja miatt,²² emellett valószínűsíthető, hogy a látens – azaz fel nem derített – esetek száma ennek a többszöröse is lehet. Az állatvédők szerint ez a szám évről évre növekszik, mivel a törvény által előírt két-három éves elzárásnak nincs visszatartó ereje az elkövetők számára.²³ További probléma, hogy a lefoglalt állatok elhelyezése sem megoldott.

1.3. Az állatok joga

Ennek alapján biztosítani kell az állatok számára azt az alapvető szükségletet, hogy a természet törvényszerűségei figyelembevételével szabadon élhessék természetes életüket szükségtelen fájdalomtól vagy szenvedéstől mentesen. Azonban a hírnevet szerzett személyek erősen tudnak hatni a közvéleményre, ahogy tette azt SINGER is, abban, hogy milyen megítélés alá essék ember és állat jogainak viszonya. *„Mindazon okoskodás, amely az ember felsőbbrendűségét igazolja, nem képes elhomályosítani azt a tényt, hogy a szenvedésben mi és az állatok egyformák vagyunk.”* Az állatok jogainak elbírálásában nem alkalmazhatjuk pusztán a testi vagy szellemi képességeken alapuló különbségeket, hiszen mindkét oldalon találhatunk előnyöket és hátrányokat egyaránt. *„Nem az a kérdés, hogy az állatok képesek-e gondolkodni vagy képesek-e beszélni, hanem, hogy képesek-e szenvedni”* (Bentham). Az érdekérvényesítés szempontjából bármilyen jogszabály által biztosított védelem betartása a szenvedés enyhítését hivatott biztosítani, az nem releváns, hogy az adott élőlény képes-e tudatosítani, mi történik vele. Vannak emberek, akik erre is úgy reagálnak, hogy egy állat semmiképp sem rendelkezhet ilyen

²² www.police.hu (2025.04.29.).

²³ 2012. évi C. törvény 244. §: (1) Aki a) gerinces állatot indokolatlanul oly módon bántalmaz, vagy gerinces állattal szemben indokolatlanul olyan bánásmódot alkalmaz, amely alkalmas arra, hogy annak maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza, b) gerinces állatát vagy veszélyes állatát elűzi, elhagyja vagy kiteszi, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés büntetés miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha az állatkínzást a) az állat különös szenvedését okozva, b) több állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozva, c) nagy nyilvánosság előtt, d) az állatok védelméről és kíméletéről szóló törvényben meghatározott, az állat kedvtelésből való tartásától, illetve az érintett állatfaj tartásától eltiltással érintett állattal szemben az eltiltás tartama alatt, vagy e) állatkínzás vagy tiltott állatviadal szervezése büncselekmény miatti elítélést követő két éven belül követik el.

képességekkel, pedig kutatások bizonyítják, hogy egyes állatok rendelkeznek én-tudattal. A tudatos viselkedés gyakran érzelmi reakciókkal társul, amelyet az állatok is képesek különféle módokon kifejezni. Ezen kifejezőmódok alatt értjük a macska dorombolását, amelyet öröm vagy fájdalom hatására hallat. Ez egy tanult viselkedés, amelyet már újszülött korban megtanul, amikor az anyja mosdatja. Mivel érző gerinces állat hasonlóan reagál a fájdalomra, mint az ember, sérülése esetén biztonságot keres, védi a sérült testrészét, esetleg annak tisztogatásával próbálja gyógyítani magát. Az emberekénél a félelem testi jelei közé tartozik például a szapora szívverés, az izzadás, a túlzott figyelem, amit a gerinces állatoknál szintúgy megfigyelhetünk. Ilyen reakcióik a lihegés, a túlzott figyelem, esetleg az elbújás. Ezek alapján megállapítható, hogy az emberek és állatok reakciói jelentős hasonlóságot mutatnak. Tehát elmondható, hogy a fentiek alapján kialakulhat a szenvedés. Nem lehet az állatokat csupán azért alacsonyabb rendű élőlénynek tekinteni, mert nem képesek emberi beszédre.²⁴

MORRIS brit zoológus szerint:

- Az állatot nem szabad felruházni tulajdonságokkal, mely a saját hiedelmeinken alapul.
- Az állatot nem szabad az ember igájába hajtani.
- Csak akkor szabad állatot fogságban tartani, ha megfelelő környezetet tudunk neki biztosítani.
- Akkor szabad társként tartani, ha képes az emberi körülményekhez alkalmazkodni.
- Állatfajokat nem szabad a kipusztulásba kergetni csupán az emberi népesség növekedésének érdekében.
- Állatnak emberi sport céljából nem szabad fájdalmat, szenvedést okozni.
- Állatnak nem szabad kísérletek miatt testi és lelki gyötrelmet okozni.
- Élelmezési célra szánt állatot sem szabad méltatlan körülmények között tartani.
- Nem szabad kihasználni prémjéért, bőréért vagy bármilyen luxustermékért.
- Munkavégző állatot sem szabad méltatlan körülmények között tartani.

Az ember szórakoztatására nem szabadna állatot tartani pusztán azért, hogy rövid ideig örömet szerezzen, ilyen például a húsvéti időszakban ajándékba vásárolt élő nyúl. Az állatvédelmi törvény megalkotásakor figyelembe kellene vennie a jogalkotónak a fenti elveket, hogy kellően elrettentő szankciót alkothasson az állatok védelmében. Ezen elvek alapján az állatoknak szükségük lenne szabadságra, társas érintkezésre, játékra, természetes viselkedési formáik gyakorlására.

²⁴ MORRIS 1995, 171–189.

Ugyanakkor a fogyasztói társadalom szükségleteit gyakran az állatok kizsákmányolásával elégítik ki, gazdasági és haszonszerzési érdekből.

1.4. Az állatkínzás törvényi tilalma

Az állatkínzás szabálysértési alakzata előbb jelent meg a szabálysértési törvényben, mint a Büntető Törvénykönyvben, ugyanis ez a törvényi tényállás a 2004. évi X. törvénnyel került bele. Ugyan a szabályozás kezdeti formái megtalálhatók a Csemegi-kódexben²⁵ is, amely a bűncselekményeket büntettekre, vétségekre és kihágásokra kategorizálta. Ez utóbbiról a kihágási Büntető Törvénykönyv²⁶ rendelkezett, és ennek közrendre vonatkozó fejezetében találhatunk rá az állatkínzás törvényi tényállására „86. § Aki nyilvánosan, botrányt okozó módon állatot kínoz, vagy durván bántalmaz, úgyszintén ki az állatkínzás ellen kiadott rendeletet vagy szabályrendeletet megszegi, nyolcz napig terjedhető elzárással és száz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.”

Látható, hogy a jogszabályszöveg nem az állatot, mint érző lényt védi, hanem a közrend és a köznyugalom megsértését szankcionálja. Ebből következtethetünk arra, hogy a 19. század törvényalkotóinál nem az a megközelítés számított elsődlegesnek, hogy az állat érző lény, aki védelemre szorul. A korai szabályozás háromféle elkövetési magatartást ismert: kínzás, bántalmazás, vagy az állatok védelmére vonatkozó szabályrendelet megsértése. Elmondhatjuk tehát, hogy a korabeli szabályozás részben védte csak az állatot, főként az emberek védelme volt a cél, ahogyan azt a nyilvánosan, botrányt okozó módon fordulat is mutatja, továbbá erre utal a büntetési tétel csekélyisége is. Más jogszabály vonatkozik arra, ha más ember tulajdonában álló állatot bántalmazott szándékosan. Itt tettesként bárki lehet, az elkövetés tárgya az állat és az elkövetési magatartást rongálásként nevezi meg a törvény. Lényegében az állatkínzást úgy is megfogalmazhatták, hogy idegen vagyron megrongálása, amelynek gondatlan és szándékos alakzatát is ismerték. Később a huszadik század törvénykönyveibe az 1961. évi V. vagy a későbbi 1978. évi IV. Büntető Törvénykönyvekbe az állatkínzás, mint büntetendő cselekmény nem került bele. Az 1978-as Btk. is ismerte a természetkárosítást és környezetkárosítást, és szankcionálta is azt, de külön az állatokra nem tért ki. Ennek oka lehet az is, hogy a hetvenes évekig csak egy büntetési kategória, a büntett létezett, így kerülhettek az állatok ellen elkövetett magatartások a szabálysértések közé. A szabálysértésekről szóló 17/1968. (IV. 14.) Kormányrendelet

²⁵ 1878. évi V. törvény, Csemegi Károly igazságügyi államtitkár nevéhez köthető.

²⁶ 1879. évi XL. tc.

tartalmazott az 1879-es rendelethez hasonló rendelkezést, mely szerint az követett el állatkínzást, aki nyilvánosan, megbotránkoztató módon vagy durván követte el az állat bántalmazását. Ezt a Kormányrendeletet váltotta fel az 1999. évi LXIX. Szabálysértési törvény. Ez az új tényállás bevezetett új elkövetési módokat, amely az állatra összpontosított. Például, aki gerinces állaton szükségtelenül olyan beavatkozást végez, amely alkalmas arra, hogy másokban riadalmat vagy felháborodást keltsen, és aki a gerinces állat tartásának feltételeit nem biztosítja, az elköveti az állatkínzás szabályszegését. A fentiekben látható, hogy ugyan az állatkínzás bűncselekményként még nem létezett, az igény mégis fennállt rá, hogy a kirívó állatkínzási cselekmények elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonása történjen meg. A felelősségre vonás a természetkárosításért, garázdaságért vagy a rongálásért történt a kezdeti időkben. Ezek közül azonban a természetkárosítás is csak a védett fajok tömeges pusztítását szankcionálta. Változást sokak szerint a média nyomására tudtak csak évekkel később elérni, mivel egyre gyakrabban mutattak be ilyen bűncselekményeket. 2003-ban a média felkeltette a közvélemény figyelmét az egyre szaporodó állatkínzásokra. Civil szervezetek és az állatvédő lakosság nyomására országos aláírásgyűjtés indult, amelynek hatására született meg az önálló törvényi tényállás az állatkínzásról, amelyet a 2004. évi X. törvény iktatott be az akkor hatályos 1978-as Büntető Törvénykönyvbe. A jelenlegi szabályozás a 2012. évi C. törvény 244. §-a, mely 2013. július 1. napjával lépett hatályba már vétségként, illetve súlyosabb elkövetési magatartás esetén büntettként értékeli. A törvény a XXIII. A környezet és természet elleni bűncselekmények fejezetében tárgyalja az állatok elleni erőszakos elkövetési magatartásokat. Ez alapján a korábbi közrend elleni bűncselekmények alól kikerült, védett jogi tárgya már nem a társadalom megbotránkozásának elkerülése, tehát nem egy közösség egészére gyakorolt káros hatás, hanem maga az állat, mint érző lény egészségének és épségének védelme lett. A jogszabály legutóbbi módosítása már nevesíti az elkövetés minősített alakzatát, amelyet öt évig terjedő szabadságvesztéssel rendel büntetni. Az elkövetési magatartás a bántalmazás, valamint a bánásmód, ami az állat nem megfelelő tartását, éheztetését, verését foglalja magában, és ez a magatartás maradandó egészségkárosodást vagy halált okozhat. Az állat elhagyása, kitevése vétséget valósít meg. A törvényi tényállás második szakasza büntettként kezeli, ha az állat pusztulása annak különös szenvedést okoz vagy a bűncselekmény alanya több állat maradandó egészségkárosodását vagy halálát okozza. A bűncselekmény alanya bárki lehet, aki nem áll büntethetőséget kizáró ok alatt.²⁷ A törvényi tényállás első

²⁷ 15. § Az elkövető büntethetőségét, illetve a cselekmény büntetendőségét kizárja vagy korlátozza: a) a gyermekkor, b) a kóros elmeállapot, c) a kényszer és a fenyegetés, d) a tévedés, e) a jogos védelem, f) a végszükség, g) a jogszabály engedélye, h) a törvényben meghatározott egyéb ok.

fordulata leszűkíti az állat fogalmát a gerinces állatokra. Tehát ez alapján az elkövetési tárgy lehet például macska, kutya, ló, vagy egyéb társ- vagy haszonállat. Ennek indoka a gerinctelen állatok biológiai felépítésében keresendő, ezek az állatok a tudomány jelenlegi állása szerint nem rendelkeznek olyan mértékű fájdalomérzettel, mint a gerinces állatok. A bántalmazásnak továbbiakban indokolatlannak kell lennie. A törvény nem határozza meg egyértelműen mi tekinthető indokolt esetnek, azt a bírói mérlegelésre bízta. Továbbá az állatvédelmi törvényünk²⁸ felsorolja, hogy mi számít elfogadható oknak vagy körülménynek az állat életének kioltására mivel ez a társadalom erkölcsi felfogását mutatja. Ez alapján az állat életének kioltása kábítás után, a lehető leggyorsabb módon és legkevesebb fájdalommal kell történnjen. A bűncselekmény megállapításához nem szükséges az egészségkárosodás vagy halál tényleges bekövetkezése, elég, ha a bűncselekmény jellege alkalmas az eredmény vélelmezett megvalósítására. Ennek megfelelően az állat elpusztítása nem minden esetben minősül önálló elkövetési magatartásnak, ha ez az eredmény bekövetkezik azt súlyosbító körülményként kezelhetjük. A törvény a maradandó egészségkárosodást is nevesíti mint lehetséges jogkövetkezményt. Az egészségkárosodást mint fogalmat nem találjuk meg a törvényben, helyette az egészség fogalmát kell keresnünk, melyet az Egészségügyi Világszervezet (WHO) meghatározása alapján írhatunk le: az egészség az ember testi, lelki és szociális jólétét jelenti és nem csupán a betegség vagy fogyatékosság hiányát. Az egészség nem pusztán cél, hanem erőforrás is, melyet a mindennapokban használunk.²⁹ Az állatokra vetítve is elmondhatjuk, hogy az egészség nem csupán a fizikális egészséget, hanem a szellemi egészséget is magába foglalja. Ebből következik, hogy vannak, akik szerint nem csupán a fizikai bántalmazás, hanem az állat félelemben tartása is megvalósíthat egészségkárosodást. A Btk. 244. § (1) bekezdésének b) pontja szerint, aki gerinces állatát vagy veszélyes állatát elűzi, elhagyja vagy kiteszi, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. E szerint a bűncselekmény elkövetője lehet az állat gazdája, tulajdonosa, vagy annak gondozója. A házasított állat a környezetből kiragadva az ember közelében nevelkedik, az embertől, a gazdájától függ. Az ilyen állat visszahelyezése a szabadba lényegében a halálát okozhatja. Például egy kutya, akit az út szélén hagynak, megijed az idegen környezettől, nem tud magának ételt szerezni, nem tud vadászni, kétségbeesetten keresi a gazdáját, félelemérzete nincs, és a veszélyérzete csökkenhet, amelynek következtében vagy elgázolja egy autó vagy bántalmazzák. Ha egy macskát tesz ki a gazdája mivel emberhez szokott, nem fog félni az emberektől, amely a veszét okozhatja. Ez is mutatja,

²⁸ 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről.

²⁹ www.who.hu (2025.04.12.).

hogy a magatartások tiltása nem csupán az állat kiszolgáltatottságára, hanem az ezzel járó közvetlen veszélyhelyzetre is reagál. Veszélyes állat kitétele nem csupán az állat, hanem a társadalom biztonságát is veszélyeztetheti. Sokan tartanak egzotikus állatokat, például pókféléket, amelyek veszélyforrást jelentenek arra, akit megtámadnak. A törvény (2) fordulata szerint, *A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha az állatkínzást a) az állat különös szenvedését okozva, b) több állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozva, c) nagy nyilvánosság előtt, d) az állatok védelméről és kíméletéről szóló törvényben meghatározott, az állat kedvtelésből való tartásától, illetve az érintett állatfaj tartásától eltiltással érintett állattal szemben az eltiltás tartama alatt, vagy e) állatkínzás vagy tiltott állatviadal szervezése bűncselekmény miatti elítélést követő két éven belül követik el.* Ezt nevezzünk minősített esetnek. Eszerint a bűncselekmény alanya több állat ellen vagy az állat különös szenvedését okozva valósítja meg a tettet, illetve visszaesőként, eltiltás hatálya alatt tart állatot, vagy cselekszik az állat sérelmére. A különös szenvedés jelentése az átlagos bántalmazást lényegesen meghaladó, rendkívüli brutalitással véghez vitt cselekmény.³⁰ Ennek a fordulatnak beiktatását indokolta, hogy a törvény az állatot érző lénynek ismeri el, emellett a társadalomra való veszélyessége is kiemelt fontosságú, tehát az elkövetési magatartást szankcionálni szükséges. 2021-ben a jogalkotó tovább szigorította az állatkínzás törvényi tényállását, ezáltal felzárkózva a környező országok szigorú állatvédelmi szabályaihoz, így jött létre Európa egyik legszigorúbb állatvédelmi szabályozása. (3) *A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha az állatkínzást a) mérge alkalmazásával vagy az állat elpusztítására alkalmas csaletek kihelyezésével több állat pusztulását okozva, vagy b) különös visszaesőként követik el.* (4) *A (3) bekezdés alapján büntetendő, aki az (1) bekezdés a) pontjában foglalt bűncselekményt szaporítással összefüggő haszonszerzési cél érdekében, tíznél nagyobb számú kedvtelésből tartott állatra, a jó gazda gondosságának elmulasztásával követi el.* (5) *Aki a (3) bekezdés a) pontjában meghatározott bűncselekményre irányuló előkészületet követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.* (6) *A (3) bekezdés b) pontja alkalmazásában a különös visszaesés szempontjából hasonló jellegű bűncselekmény az állat pusztulását okozva elkövetett természetkárosítás, az állatkínzás, a tiltott állatviadal szervezése.*

Tehát, az állatkínzás nem eredmény bűncselekmény, védett jogi tárgya ma már elsődlegesen az állat, az a) fordulat szerint elkövetője bárki lehet, a b) fordulat szerint az állattartó. A bűncselekmény elkövetője tevőleges és mulasztásos cselekményt is megvalósíthat.

³⁰ 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről.

2. PSZICHIÁTRIAI KÓRKÉPEK ÉS AZ ÁLLATKÍNZÁS

Amit manapság pszichiátriának nevezünk, mind az orvostudomány, mind a jogtudomány számára nagyon friss, mindössze 100-150 éves terület, annak ellenére, hogy a korábbi korok is ismerték, és kezelték az elme bajait. Kezdetben az ókori egyiptomiak, zsidók, kínaiak úgy gondolták, hogy az anyagi világot elsősorban a szellemi erők irányítják, így nagy hangsúlyt fektettek a vallásra. Elméleteik szerint, ha valaki a vallási elveknek megfelelt, szent életet élt, akkor jó szellem, amennyiben őrlétként viselkedett a rossz szellemek vették birtokba testüket; őket nevezték megszállottaknak. Hippokratész (Kr. e. 460–370) – akit az orvostudomány atyjának tekintenek –, elvetette ezeket az elveket, amelyek csak a középkori ördögűzések és boszorkányüldözések kapcsán kerültek újra elő, materialista gondolkodású tudósoknak számított, aki az élet irányító központjának az agyat tartotta. Tőle ered az életfunkciók és testnedvek (vér, nyál, fekete epe és sárga epe) összefüggésének tanulmányozása, továbbá a nevéhez fűződik az epilepszia, mint az agy betegségének korai meghatározása. A négy fő testnedv mennyisége kihat a viselkedésre éppen úgy, mint a személyiségre és amennyiben az egyensúlyuk felborul, kialakulnak az elmebetegségek.³¹

Élnek közöttünk olyanok, akik nehezen tudnak beilleszkedni a társadalmi normák közé, őket korábban akaratgyengének, érzelemszegénynek hívták, és akiket az öncélú erőszakoskodás élvezete jellemez. Ezt a tünetegyüttest nevezték el később pszichopátiának vagy szociopátiának. Az ilyen személyekre a felelősségérzet hiánya jellemző, feltűnően sokan szenvedélybetegek, csalók és személy ellen erőszakos cselekmények elkövetői, de sok zseni és tudós is kikerül a soraikból. A lélektan ezeket a betegeket úgy jellemzi, hogy személyiségtorzuláson, fejlődési aránytalanságon estek át. Ők azok, akik állandó külső stimulációt keresnek, nem tanulnak a büntetésekből és nem tudják a tetteik következményeit felmérni. Kriminológiailag azért problémás a viselkedésük, mert viselkedésük nem minden esetben utal egyértelműen bűnöző hajlamra.³² Az emberi egyedfejlődés, a személyiség kifejlődése egy értékrendhez való viszonyulás. Egyes személyek azért válnak bűnözőkké, mert bűnöző viselkedéstől izolálva voltak, de bűnözőkkel kerültek kapcsolatba. Ennek alapján a bűnözés egy tanult viselkedés, amelyet személyek vagy csoportok közvetítenek, a normák átadása bensőséges kapcsolatban működik. Lényegében a kriminalizált viselkedésnorma válik az egyén számára normálissá.³³

³¹ RICHARD C. ATKINSON et al: *Pszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó, 2005, 348–399.

³² BORBÍRÓ ANDREA – GÖNCZÖL KATALIN et al: *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2019, 390–395.

³³ Edwin H. Sutherland, amerikai kriminológus. In: Ibid. 89.

Az agresszív cselekvés olyan szándékos viselkedés, amely másoknak fizikai vagy lelki szenvedést okoz. Megkülönböztetést tehetünk rosszindulatú, ellenséges és eszközértékű, instrumentális agresszió között. Míg az előbbinél a közvetlen cél a másik fél bántalmazása, addig a másodiknál csupán az eszköz. Az ember agresszivitásáról állandó viták folynak, vannak olyan nézetek, amelyek az ember veleszületett tulajdonságaként, és vannak olyanok, amelyek tanult viselkedésmintaként írják le. Hobbes a Leviathánban azt vallja, hogy mi emberek természetes állapotunkban vadállatok vagyunk, amit csak a társadalmi rend fékez meg. Ezzel szemben Rousseau azt állítja, hogy az ember eredendően jó, és a társadalom kényszeríti ki belőle az agressziót. Ennek lecsapódása különféle formákban történhet, míg az állatvilágban az egyedek egymásra támadnak, addig az embereknek megvan az a lehetőségük, hogy például valamilyen sporttevékenység során vezessék le a felgyülemlett energiát. Azonban bármely nézőpontból vizsgálva, az erőszak egyik oka maga az erőszak.³⁴

Az agresszió³⁵ okait többféleképpen definiálhatjuk, amely egyszerre biológiai eredetű és tanult viselkedés, része az evolúciós örökségünknek. Kulturális különbségek is felismerhetőek, azok a népek, akik szoros kötelékben élnek, elítélik az agressziót és kiközösítik maguk közül azokat, akik agresszíven viselkednek. Agresszió alatt azt a szándékot értjük, amely azt jelenti, hogy másoknak ártsunk. Bizonyos elméletek szerint léteznek pozitív, feszültségcsökkentő megnyilvánulásai is, mint például a katarzis. FREUD vélte úgy, hogy a negatív energiának valahogyan fel kell szabadulnia, különben megbetegíti a szervezetet. Eszerint a „halálösztön” szabályozásában a társadalom játszik alapvető szerepet, ez segít abban, hogy az emberek szublimálni tudják a destruktív energiát. Ennek társadalmilag elismert formája a sport és a művészet.³⁶ Ahogy a fájdalom fokozása arra ösztönöz, hogy a megtorlás során az ember még erősebb fájdalmat okozzon a másiknak, úgy az erőszak egyik fő kiváltó oka maga az erőszak. Emellett egyéb jelentős okok is váltanak ki agressziót, az egyik például az alkohol, és/vagy a drogok. Ezek általában csökkentik a gátlásokat, ugyanakkor az erőszakos cselekedetek, mint például a szexuális erőszak elkövetését gátló korlátokat alacsonyabbra teszik.³⁷ Klinikai kísérletek bizonyították, hogy amikor az emberek már annyi alkoholt fogyasztottak, hogy elérték a részegséget,

³⁴ BUDA BÉLA: *Az elme gyógyítása*. Budapest, Háttér Kiadó, 2011, 243–266.

³⁵ Ez a meghatározás Charles Darwintól származik (1871).

³⁶ SIGMUND FREUD: *Tömegpszichológia-Társadalomlélektani írások*. Budapest, Cserépfalvi Kiadó, 1995, 161–191.

³⁷ W. C. PEDERSEN – E. A. VASQUEZ – B. D. BARTHOLOW – M. GROSVENOR – A. TRUONG: Are you insulting me? Exposure to alcohol primes increases aggression following ambiguous provocation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2014 (8).

sokkal agresszívebbé váltak, mint alkohol nélkül. Ha egy állat fájdalmat érez, támadóvá válik, ugyanígy tesz a legtöbb ember is. Ha fizikai kényelmetlenség éri, szélsőséges hőmérséklet, kellemetlen szagok vagy éhségérzet, az emberek többsége ingerlékenyvé válik. Ennek egyik oka a vércukorszint csökkenése. További stresszor még a gúnyolás, elutasítás vagy kirekesztés. Sokan gyötrelmesen kínzó érzést élnek át, amikor párjuk elhagyja őket, ha elvesztenek valakit, aki számukra fontos volt, ha kirekesztve érzik magukat egy csoportból – vagy amikor magányosak. A társas kirekesztés hatására a fizikai fájdalomhoz hasonló agyi aktivitásmintázatot figyeltek meg, ez ugyanígy rögzül az agyban, mint a fizikai fájdalom, ami agresszióhoz vezet. Az imént tárgyalt kiváltó okok mellett, az agresszió további okai a frusztráció és a depriváltság.³⁸ A szegénység, a rossz anyagi környezet eleve tartós frusztrációt eredményezhet, mivel a személynek nem jut azokból a javakból, amikből másnak igen, ez irigységet vált ki, majd frusztrációt. Ha a gyerek azt látja a szüleitől, hogy hiába dolgoznak az anyagi lehetőségeik korlátozottak maradnak, vagy nem is dolgoznak, hanem bűnöző életmódot folytatnak, akkor ő maga is a perifériára kerül és nagyon könnyen bűnözővé válik. Általában a szegénység, az aluliskolázottság, az alkoholizmus és a családon belül elkövetett erőszak együtt járnak.

Az erőszakra nagy hatással van a média, főként a fiatalok fejlődése és a közöttük létrejövő agresszióban mutatható ki. Az erőszak nézése növeli az agresszív viselkedést, a dühös érzelmek és az ellenséges gondolatok gyakoriságát. A gyerekeknél főleg akkor jön elő, amikor erőszakos videójátékokkal játszanak, hiszen az ő mentális fejlődési szintjükön nem tudnak különbséget tenni a valóság és a virtuális valóság között. A látott agresszív megnyilvánulás azokra gyakorolja a legerősebb hatást, akik már egyébként is fogékonyak vagy hajlamosak az erőszakra, ugyanakkor a túlzott médiahatás közömbösséget is kiválthat az erőszak észlelésével szemben. Az agresszió csökkentésének legegyszerűbb módja ARONSON szerint: a börtön, mert ha a börtön korlátozó, szigorú környezetében kell élniük az embereknek az nagy valószínűséggel elrettenti őket a további erőszaktól és a visszaeséstől.

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO)³⁹ szerint az egészség három dimenzió mentén írható le, ami a fizikai, a társas és a pszichológiai. Életmódunk nagy hatást gyakorol az egészségi állapotunkra, ami alapján az egészség egy olyan komplex jelenség, amelyben a társadalmi faktorok fontos szerepet játszanak. Keyes szerint meg kell különböztetnünk mentális egészséget és mentális betegséget, amit szintekre osztunk. A legmagasabb szint a virágzás, ami a pozitív mentális működés,

³⁸ ELLIOT ARONSON – JOSHUA ARONSON: *A társas lény*. Budapest, HVG Könyvek, 2023, 245–304.

³⁹ www.who.hu (2025.04.12.).

világkép, amelyben az emberek jól teljesítenek, ennek ellentéte a bágyadság, ami az üresség érzése. Ugyanakkor, ha a mentális betegséget kezeljük, az nem vezet minden esetben mentális egészséghez, ahhoz ki kell lépni a küzdelem és evickelés hálójából. Napjainkban a pszichiátriai zavarok gyakorisága soha nem látott módon növekszik, az egyik vezető népegészségügyi problémává vált. A pszichiátriai betegségek igen sokrétűek, megkülönböztetjük az egyéni devianciákat, viselkedészavarokat és a társadalom szemében deviáns viselkedésformákat. Igaz a kettő egymástól nem különül el élesen. Egyéni devianciának tekinthetjük a függőségeket és a parafiliákat, deviáns viselkedésformának a csoportos elkövetést, a randalírozást és természetesen a bűnelkövetést. Ezek közül csupán a Büntető Törvénykönyvbe ütköző cselekmények kerülnek szankcionálásra. Ha nem ismerjük fel időben az elváltozást, az súlyos következményekhez vezethet, szocializációs zavarokhoz, tartós konfliktushelyzetekhez, krízishez és stigmatizációhoz. Mit is jelent ez? A szocializációs zavarok dühkitörésekhez, dolog elleni erőszakhoz, sőt állatkínzáshoz is vezethetnek. Ezek a cselekmények egy körforgás kezdetét jelölik, amelyből, ha nincs kellő segítség, kiút sincs. Az erőszakos cselekmények, állatok kínzása, ugyanazon korosztály gyengébb tagjainak bántalmazása, végül ember elleni erőszak.

Hogyan lesz valaki bűnelkövető, mi viszi rá arra az elmét, hogy mások ellen forduljon? Fontos kérdés, hogy az elkövető korábban áldozat volt-e. Tehát, lehet az előzmény gyerekkori bántalmazás, társadalmi nyomás, az érzékenység és az empátia hiánya és a mentális sérülések. Az empátia egy többdimenziós készség arra, hogy megértsük és átérezzük a másik élőlény szempontját. Hiánya egy tényező a sok közül, ami arra indítja az elkövetőt, hogy mások ellen forduljon, további kísérőjelenség a frusztráció és az agresszió. Az ilyen személyek nehezen szabályozzák érzéseiket, indulataikat. Az elme betegségei közé a gondolkodás, az érzelmi élet és a viselkedés zavarai tartoznak. Háttérükben több tényező is állhat, leggyakrabban testi, pszichológiai, szociális, kulturális vagy örökletes tényezők bonyolult kölcsönhatásai idézhetik elő, ezek lehetnek szorongások vagy hangulatzavarok. A későn felismert, vagy a fel sem ismert mentális probléma súlyos következményeket hordoz magában. Az állatok elleni agresszió, az állatbántalmazás, a szakemberek számára intő jel lehet. Amikor egy szülő negatív mintát mutat a gyerekeinek, alkoholista vagy drogos életmódot folytat, előrevetítheti a gyerek erőszakos felnőtté válását. A fiatalkorú bűnelkövetőket sokkal nagyobb arányban érintik a pszichés kórképek, mint a „normális” populációt. Eddig a nemzetközi kutatások az alábbi kórképeket rögzítették, mint a fiatalokékat érintő leggyakoribb elmezavarok: viselkedészavar, oppozíciós zavar, intermittáló explozív zavar, szerhasználati zavarok, figyelemzavar, bipoláris zavar és a személyiségfejlődési zavarok. Ezeket a hazai kutatási eredmények is

alátámasztják.⁴⁰ Az állatok elleni bűncselekményeket főként a viselkedészavaros fiatalok követik el, akik a szociális normákat képtelenek tiszteletben tartani, agresszívek, főleg náluk gyengébbekkel, és rendszeresen követnek el kisebb vagyon elleni bűncselekményeket. Őket követik a dacos, szintén agresszív oppozíciós zavaros fiatalok, akik a dühüket az állatokon vezetik le. Őket követik az intermittáló explozív zavarosok, azok az indulatzavaros fiatalok, akik indulataikat állatokon vagy tárgyakon vezetik le.

2.1. Az állatkínzáshoz vezető út

Annak a jeleit, hogy a gyerekből pszichésen sérült személy lesz a későbbiekben, már kisgyermek korban fel lehet ismerni. Több tényező is szerepet játszhat abban, hogy a gyerek agresszíven viselkedik. Előfordul, hogy a szülők viselkedése miatt válik a gyerek erőszakossá, vagy a környezet befolyásoló hatása miatt. MacDonald pszichiáter, igazságügyi szakértő írta le először a sorozatgyilkos-triászt, ami az ágybavizelés (megalázottság, düh, sértettség), a gyújtogatás (a harag és ellenszégülés kifejezése) és gyermeki állatkínzásból áll. A sorozatgyilkosok körében nem ritka, hogy hasonló módszerrel gyilkolják meg áldozatukat, mint ahogyan korábban az állatokat kínozták.⁴¹ Az összefüggés az állatkínzás és a súlyos bűnelkövető hajlam között annyira nyilvánvaló, hogy az FBI külön nyilvántartást vezet ezekről az emberekről. Árulkodó jel lehet még a krónikus hazudozás. Ha egy három-négy éves gyerek manipulatív, agresszív, szeret gonoszkodni, hazudozik és hiányzik belőle az empátia legcsekélyebb jele, sajnos nagy valószínűséggel válhat belőle bűnöző. Ki az a pszichopata? Három besorolást veszünk figyelembe, amelyek között átfedések figyelhetők meg, azonban közös pontjuk az agresszió. Az antiszociális (amit sokan azzal társítanak, ha valaki nem szereti a társaságot, amire inkább az aszociális kifejezés lenne a legalkalmasabb) hajlamos mások jogait figyelmen kívül hagyni, megsérteni, impulzív, ingerlékeny személyiség. A szociopatakat a társadalmi körülményeik, az elhanyagoló szülői magatartás, az iskolai traumák, a szegénység vagy a rossz társaság alakítja bűnöző személyiséggé. Végül a pszichopata egy biológiai, genetikai rendellenesség folytán válik érzelemmentessé, ezt a kórképet csak felnőtteknél használják. Eszköze a manipulálás, álcot visel. Az egyik leghíresebb pszichopata sorozatgyilkos Ted Bundy (Theodore Robert Bundy), aki több mint harminc nő haláláért felelt.⁴²

⁴⁰ BELLAVICS MÁRIA ZSÓKA: A fiataikorú bűnelkövetők körében leggyakrabban előforduló pszichiátriai kórképek. *Magyar Rendészet*, 2021 (2).

⁴¹ Halálos kapcsolódás Vetter Szilvia szerint.

⁴² HARE 2011, 74–87.

Milyen pszichológiai tulajdonságokat feltételez az áldozat szenvedését mérséklő, illetve a szenvedéssel nem törődő bűnelkövetési mód? Bizonyos bűncselekmények együtt járnak súlyos mentális zavarokkal. Eszerint a bűn súlyát egyfajta romlottságindex szerint osztályozzák, amelynek elemei az okozott szenvedés mértéke, az ezzel való törődés hiánya, az elkövető motivációjának a jellege, tehát hogy élvezetből, haszonszerzésből, felindulásból történt az elkövetés. A bűn súlya a bűnözői karrier fejlődésével arányosan nő, tehát a bűnelkövetésnek ez az aspektusa is összefüggésben áll a bűnözői karrierrel.⁴³ Továbbá a bűn súlya más bűnözői tulajdonságokat különít el. Már az ókori népek is felfigyeltek rá, hogy a viselkedés és a biológiai működés között szoros kapcsolat áll fenn. Akinek valamilyen módon megsérült a feje, annak a viselkedésében és az értelmi képességeiben is változás állhatott be, sőt akár a személyisége is megváltozhatott. Kutatók a személyiség zavarait a homloklebeny zavaaraival hozzák összefüggésbe. A fenti állítások alapján a pszichológia függ a biológiától, tehát ha a pszichológia a biológiától függ, és a pszichológiának köze van a bűnelkövetéshez, akkor a biológiai jelenségeknek is köze van a bűnözői viselkedéshez. Mivel a bűnelkövetéssel összefüggésbe hozható pszichológiai tulajdonságok, a személyiség és az agresszivitás, idegrendszeri elemektől (homloklebeny), és hormonoktól (tesztoszteron) függenek.⁴⁴ Bűnelkövetési szempontból az agyban, a homloklebeny alatt található amigdala, azaz az érzelmek szabályozására ható szerv, a hipotalamusz, ahol az agresszióközpont található és a szürkeállomány vizsgálendő. Emellett a hormonok, főként a tesztoszteron lényeges azokban a változásokban, amiket az idegrendszerben előidézik, ezek a változások felelnek az agresszív cselekedetekért. Egy új tudományág a neurojog elsődleges célja, hogy a jogot összeegyeztesse a neurobiológiával, ezáltal kutatva és vizsgálva a bűnöző elmét. Raine szerint a gyilkosok homloklebenye rosszabbul működik, mint a nem gyilkosoké. 1992-ben írt cikkében az agyi idegsejtek glükózanyagcseréjét vizsgálta. 2000-es tanulmányában már a homloklebeny összetételével foglalkozott és megállapította, hogy a szürkeállomány térfogata 11%-al kevesebb, mint az ugyanolyan korú kontrollcsoport tagjaié. A biológiai determináltság talaján állt a tizenkilencedik századi Lombroso is, aki szerint a bűnös magatartást biológiai tényezők, az egyén veleszületett sajátosságai határozzák meg, ezért a tettes személyének vizsgálata és a bűnözők osztályokba sorolása útján lehet differenciált szankciórendszert kialakítani. A bűnözők három csoportját különböztette meg: a született bűnözőket, az elmebeteg bűnözőket és a bűnözésre hajlamosokat.

⁴³ J. HALLER – G. HAROLD – C. SANDI – I. D. NEUMANN: Effects of adverse early-life events on aggression and anti-social behaviours in animals and humans. *Journal of Neuroendocrinology*, 2014 (10).

⁴⁴ HALLER JÓZSEF (szerk.): *A bűnöző elme*. Budapest, Dialóg Campus, 2020, 77–170.

Empirikus és statisztikai módszerrel a bűnözők antropológiai, biológiai adottságait próbálta vizsgálni (koponyaforma tan). Az ún. kriminálantropológiai irányzat megalapítójává vált, amely abból indult ki, hogy a bűnözői viselkedési formák biológiai tényezőkre vezethetők vissza, amelyek egyrészt öröklődnek, másrészt külső vonások után felismerhetők. A született bűnözők esetében az ártalmatlanná tételt tartotta kívánatosnak, a nem született bűnözők számára különböző megelőző intézkedés javasolt.

Az agresszió mint biológiai jelenség célszerű, hiszen előnnyel kecsegtet, az erőszakos bűnözés meghatározható úgy is, mint a szociális normákkal ellentétes agresszió. Ennek a cselekedetnek köze van a versengéshez, mert valamilyen erőforrás megszerzésére irányul, ami lehet szociális befolyás, valamilyen előny, például egy jobb állás megszerzése, de létrejöhet nyereségvágyból is. Amennyiben az agresszió antiszociálissá teszi a személyt, létrejön a társadalomellenesség és az erőszakos bűnözés.⁴⁵ Az erőszakos bűnözés három nagy csoportba sorolható: a reaktív, a proaktív és a pszichotikus erőszak nevet viselik. A felsorolt három erőszakos bűnelkövetési mód között alapvető különbségek vannak, hiszen mások az okok, a célok, más a viselkedés és annak érzelmi tényezői, emellett más az áldozat is. A proaktív erőszakos bűnöző eszközként használja az agresszivitást céljainak elérésére; a reaktív erőszakos bűnelkövető nem tud úrrá lenni indulatain, míg a „pszichotikus” erőszakos tettet súlyos gondolkodási zavar motiválja. Az első kettőt használhatjuk az agresszió szinonimájaként.

Számos pszichológiai kutatás foglalkozik az állatkínzás és a később elkövetett egyéb erőszakos bűncselekmények összefüggéseivel, amelyek között szoros összefüggés mutatható ki. Gyakran már egész korai gyermekkorban felfedezhető a pszichopatizmus eme jele az elkövetőkön. Először legyen szárnyának tépkedése, majd gyíkok felvagdálása, emlősök kínzása, meggyilkolása következik, végül egyenes út vezet az emberek elleni erőszakos bűncselekmények felé. Az állatkínzás korrelál a gyerekbántalmazással és a családon belüli erőszakkal, emellett halmazatban állhat lopással, garázdasággal és természetkárosítással. Ismertté vált esetek között találunk számos sorozatgyilkos előéletére is példát a nagyvilágból. Például Patrik Sherill megölte tizennégy kollégáját, továbbá ismert volt arról, hogy kiskutyákat lopott és a saját kutyái elé vetette őket koncnak. Albert de Salvo, a bostoni fojtogató, aki tizenhárom nőt gyilkolt meg, gyerekkorában macskákat és kutyákat fogott egy dobozzal, ahol halálra nyilazta őket. De ne csak a férfiakat vegyük alapul, hiszen a nők is képesek éppoly erőszakosak lenni, mint a férfiak. Brenda Spencer lövöldözött egy san diego-i iskolában, ahol megölt két gyermeket, kilencet pedig súlyosan megsebesített, azt megelőzően kutyákat és macskákat

⁴⁵ HALLER JÓZSEF (szerk.): *Büntettek kriminálpszichológiája*. Budapest, Dialóg Campus, 2020, 17–58.

kínzott azzal, hogy felgyújtotta a farkukat. De említsük meg azt a testvérpárt is, akik a szüleiket gyilkolták meg, korábban pedig lefejeztek egy macskát.

Mi az a bűnözői karrier és hogyan alakul ki? Gyermekkorban létezik egy bizonyos ösztönös agresszió, részben az örökölt tulajdonság, részben pedig egy meghatározott minta követése miatt. A gyerekkori agresszió a neveléssel kezelhető, ezáltal megelőzhetők a későbbi bűnelkövetések. A kamaszkorban mind a mikro-, mind pedig a makrokörnyezetnek nagy szerepe van, fontos és elsődleges a látott minta a családban és a társadalmi közegben egyaránt. Ez a legfontosabb szocializációs lépcső, ahol a legapróbb jelekre is érdemes figyelni és kezelni.⁴⁶

Az állatkínzásnak több fajtája van: elhanyagolás, állatok gyűjtögetése, szaporítás, állatviadalok, csonkolás és a szadizmus. A szadizmus a parafíliák, más néven perverziók egyik fajtája, csak akkor beszélhetünk róla orvosi szempontból, ha szexuális vonatkozása van, ha nincs, akkor csupán az erőszak iránti vágy nem nevezhető szadizmusnak. Ez a kifejezés tehát tulajdonképpen azt takarja, amikor valakinél olyan szexuális vágy és késztetés áll fent, amelyhez a másik személy nem járult hozzá, neki jelentős testi vagy lelki szenvedést okoz, miközben a szadista személy szexuális örömet és kielégülést él át. A szadista hajlamú elkövetők nagy része férfi, nőkre ez nem igazán jellemző, társas kapcsolataik felszínesek, mivel a gondolataik állandóan a szexualitás körül forognak.

2.2. Zooszadizmus

Csáth Géza Anyagyilkosság című novellája mutatja be igazán a torzult elmét, az abberációt. Az általa leírt pszichológiai folyamat valóságos, ma már bizonyított, hogy a gyilkosok és sorozatgyilkosok gyerekkorában rendszeresen előfordult az állatkínzás. A novellában a gyerekek állatok kínzásában lelik örömüket, erről fantáziálnak, előre tervezgetik, hogy fogják bántalmazni az állatokat, élvezik a kín, a szenvedés látványát. Az állatokkal szemben elkövetett agresszív viselkedést már jó ideje veszélyes viselkedésformaként definiálják a szakértők, amely ritkán korlátozódik csak erre a szintre. Szinte minden állatkínzó elmondja, hogy bizsergést és élvezetet érez a cselekedete közben, élvezzi az uralkodás érzését, a más, a gyengébb feletti hatalmat. A parafília kifejezés szexuális vonzalmat jelöl olyan tárgyak, helyzetek, lények vagy emberek iránt, amelyek iránt az emberek többsége szexuálisan közömbös. Minden parafíliával kapcsolatos diagnózis alapvető követelményei a következők: az alany legyen nagykorú; az állapot tartósan,

⁴⁶ KEVIN T. WOLFF – MATT DELISI – MICHAEL G. VAUGHN – ALEX R. PIQUERO: Juvenile animal cruelty and firesetting behaviour. DOI:10.1002/cbm.2018 (September 2016).

minimum hat hónapig álljon fenn; a szexuális késztetés tettekben is nyilvánuljon meg; a vonzódás tárgya akarata ellenére kerül be az eseménybe; az állapot erős stresszt vagy jelentős életvezetési zavart idéz elő az elkövetőben. Parafíliák közé tartoznak a kukkolás, a szexuális mazochizmus és a sadizmus, a pedofília, a fétisizmus, a transzvesztitizmus, a zoofília, a nemi szerv másokhoz való dörögölése ruhán keresztül, illetve a meg nem nevezett, de szokatlan dolgokhoz való vonzódás, tehát nem szokványos tárgyak vagy személyek iránti szexuális vonzalom. A szokványostól eltérő szexuális viselkedés nehezen definiálható, függ az adott kor társadalmi szokásaitól, jogszabályaitól és vallási meggyőződéseitől. A bűnözés és a szenvedélybetegségek határterületein érdekes tendencia a viselkedési addikciók (függőségek) megjelenése és terjedése.⁴⁷ A viselkedési addikciók kényszeresen jelentkeznak és szexuális kapcsolódásuk van, tovább fejlődve parafíliákká válhatnak.

„Állatot a nemi vágy kielégítésére irányuló cselekmény során felhasználni tilos.”⁴⁸

A magyar jogszabályok közül egyetlen helyen szerepel egy mondat arról, hogy a zoofília, régi nevén bestialitás tiltott cselekmény. Az emberek és az állatok közötti szexuális kapcsolat már az ismert történelem kezdetei óta jelen van. Időszámításunk előtt háromezerben a mezopotámiai és a babiloni birodalmakban teljesen elfogadott volt az állatokkal történő szexuális aktus. A hettiták szabályozták, hogy mely állatokkal tiltott a közösülés, aminek a megszegését halálbüntetéssel sújtották. A Leviták könyvében is tesznek említést a bestialításra, amit a héberek büntettek a legszigorúbban,⁴⁹ minden felet kivégeztek. Az ősi egyiptomi kultúra nem csupán szentként tisztelte az állatokat, hanem egyenrangú partnereként, szexuális társaként is tekintettek rájuk. A rómaiak büntetést a szodómiáért és a bestialitásért szabtak ki, de a birodalom széthullására már ezek a büntetések is megszűntek. Az egyházak kialakulásával az állatok és emberek közötti nemi kapcsolat tiltásra került. A tizenötödik század derekán jutunk el oda, hogy a bestialitást ismét büntetni kezdjék, főként a Biblia tanaira alapozva. Minden olyan nemi aktus szodómia, ami nem az utódnemzésre irányul, hanem az önös érdek és élvezet vezérli. Napóleon később dekriminalizálta a szodómiát, ezt több ország is átvette, de voltak olyan országok, ahol halálbüntetés járt érte.⁵⁰

Az erőszak kialakulása a korábban említett kisebb mértékű agresszióból, érzéketlen megjegyzésekből indulhat, aminek a következő lépcsője lehet az antiszociális viselkedés. Ahogy korábban láthattuk az agresszív, társadalmi normákkal

⁴⁷ BUDA 2011, 243–266.

⁴⁸ 1998. évi XXVIII. törvény 8/b. §.

⁴⁹ Mózes könyve.

⁵⁰ HANI MILETSKI: A history of bestiality. In: *Bestiality And Zoophilia: Sexual Relations With Animals (Anthrozoos)*, 2005, 1–22.

ellentétes viselkedést valamilyen erőszakos bűnelkövetés követhet, ami nagyon sok esetben az állatkínzás. Az a kéjes érzés, amit a gyengébb, az állat szenvedése okoz, tovább ösztönözheti az elkövetőt az emberek ellen irányuló erőszakra.

Az állatok szexuális zaklatása az egyik kezdeti figyelmeztető jel lehet, hogy az elkövető hajlamos a pedofíliára, szexuális erőszakra és más parafiliákra. Szadisták és mazochisták, egyéb mentális zavarban szenvedők követik el főként a zoofiliát. Fogalmát először von KRAFFT-EBING fogalmazta meg és helyezte tudományos alapokra a tizenkilencedik század végén. A köztudatba azonban csak a huszadik század második felétől kezdett bekerülni. Több állam, köztük Dánia, még tíz évvel a jogszabályaik szigorítása előtt nyilvános állatbordélyházakat üzemeltetett, ugyanakkor Svájcban, Norvégiában, Hollandiában minden állattal folytatott nemi cselekmény, illetve azok filmen való terjesztése büntetendő.⁵¹

Mi az oka annak, hogy az ember állattal él nemi életet? Lehetnek lelki eredetű okok, a partner elutasító viselkedése, a nemi szervek sérülése vagy deformitása, vagy más deviáns szexuális viselkedés, például pedofília vagy nekrofilia. A zoofiliának több fajtája van, ami a fantáziálástól a fizikai erőszakig terjed.

Az állatok szexuális zaklatása és a gyermekek szexuális zaklatása között számos hasonlóság fellelhető. Több elkövetőt magát is bántalmaztak gyerekkorában, illetve ő maga is bántalmazott már szexuálisan gyerekeket. Az első figyelmeztető jelek a fiatalkori antiszociális személyiségzavar, az egyéb viselkedészavarok, a hazudozás és az erőszakos megnyilvánulások már serdülőkorban észrevehetők. Sok elkövető egyben nekrofil is, akik az állattal való közösetés közben megölik az állatot, és a holttestet használják fel vágyaik kielégítésére. A szexuális bántalmazást elszenvedett állat sérülései hasonlóak az emberek sérelmére elkövetett nemi erőszak során található sérülésekkel. Hazánkban az állatkínzás törvényi tényállását merítheti ki a zoofil tevékenység, mivel az állat sérülésével, fájdalommal, pusztulásával járhat. Nem ritka jelenség, hogy az elkövetés helyszínén videofelvételeket találnak a nyomozók. A hatósági állatorvos elsődlegesen az állat sérüléseiből kiderítheti, hogy a cselekmény mekkora fájdalmat okozhatott az állatnak, hogy a bántalmazás egyszeri vagy tartósan fennálló volt-e, illetve okozhatta-e az állat elhullását. A fiatalkorban elszenvedett abuzálás, a szerzett saját negatív élmény rendszerint nem marad következmények nélkül, nagyban hozzájárul a személyiség torz formálódásához. Ehhez kapcsolódhat még a genetikai sérülés, amely hajlamossá tehet az erőszakra. A drive-redukció célja, hogy a kellemetlen belső készlet megszűnjön és létrejöjjön az egyensúly, és a körforgás nem áll meg. Motiváció, szükséglet, feszültség, tett, kielégülés, megnyugvás.

⁵¹ SZILVIA VETTER – ANITA BOROS – LÁSZLÓ ÓZSVÁRI: Penal sanctioning of zoophilia in light of the legal status of animals – A comparative analysis of fifteen European Countries. *Animals*, 2020 (6).

3. Az állatkínzás és más erőszakos bűncselekmények közötti kapcsolat

A kegyetlenség olyan viselkedést jelent, amely másokat testileg vagy lelkiileg károsít, és ebben a kegyetlenségben csak az embert vesszük figyelembe, elfelejtjük, hogy az állatok is élőlények, érezni, szenvedni képesek, a különbség, hogy ezek a lények nem tudják úgy kifejezni magukat, mint mi. Az állatkínzás régóta fennálló, velünk lévő probléma, ami napjainkra országos szintűvé vált. A törvények mellett társadalmi tudatosságra is szükség van, a fiataloknak meg kell tanulniuk az állatokkal való bánásmódot az iskolákban, a szülőknek is jól kell bánniuk kedvenceikkel, hogy követendő mintát mutassanak.

Az állatkínzásnak két módját különböztethetjük meg BONIFERT ANNA szerint: A közvetlen állatkínzás az, amikor konkrétan valaki a két kezével bántalmaz egy állatot. A közvetett pedig, amikor fogyasztóként támogatjuk, lehetővé tesszük az állatok bántalmazását. Ez utóbbinál működik az úgynevezett elhárítás, amikor a fogyasztó nem akar tudni arról, hogy mi történik, akkor egyszerűen eltereli a gondolatait. Igyekeztek ezt azzal is magyarázni, hogy vannak az úgynevezett ehethető és nem ehethető állatok, így nem alakul ki a kognitív disszonancia, mivel az ehethető állat elfogyasztása nem kelt frusztrációt, így nem tud az erkölcsi felfogással ütközni.⁵²

Egy massachusettsi egyetem kutatása alapján, aki az állatokkal erőszakoskodik ötször olyan valószínű, hogy emberek ellen is bünteteket követ el. Az állatkínzókat vizsgáló pszichológusok négy olyan életkörülményre mutatnak rá, amelyek megjelennek az állatok elleni erőszakoskodók környezetében. Ezek a családon belüli testi fenyegetés alkalmazása, fizikai bántalmazás, szexuális bántalmazás, családon belüli erőszak. Összességében leginkább olyan emberek válnak elkövetővé, akik korábban áldozatok voltak. A sorozatos bántalmazás következményeként a lelki működés torzul és a mások (jelen esetben állatok) elleni erőszak ad számukra kielégülést. Az ilyen személyek számára a büntetés csak fokozza az agressziót. MacDonald 1963-ban írta le a gyilkos profiljának főbb ismérveit, melyek a kései ágybavizelés (ötéves kor után), a gyűjtögetés és az állatok kínzása. 1993-as kutatásában egy Loeber nevű pszichiáter azt találta, hogy az állatkínzó gyerekek viselkedési zavarokkal küzdenek, melyek hátterében a kísérletezési vágy, a kíváncsiság, a kortársak nyomása, unalom, depresszió, szülői kényszerítés állnak. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy az állat kínzása során szexuális kielégülést éreznek főként, ha féltékenyen félték korábban az állattól. (Ascione, Thompson, Black 1997). Ez alapján háromféle állatbántalmazót lehet megkülönböztetni, a „kísérletezőt”, aki kíváncsiságból teszi, mivel a szülők nem

⁵² BONIFERT ANNA: *Állatvédők könyve*. Budapest, 2013, 156–161.

tanították meg az állatokkal szembeni helyes viselkedést. A második a „patologikus”, amelynek a háttérében a feljebb is taglalt pszichés zavarok állnak. Végezetül a „bűnöző”, amely magatartása különféle szenvedélybetegséggel és a gyermekkori bántalmazással függ össze, nem érez büntudatot az elkövetés súlyától.

Az ember természeti lény, ennél fogva elválaszthatatlan az állatok világától. A történelem során az állatok nem csupán táplálékként vagy a testet melegítő prém adójaként, hanem mint társak is megjelentek. Ugyanakkor bizonyos vallások spirituális lényként tekintettek az állatokra, akik nem alsóbbrendűek, hanem egyenrangúak. Így alakulhatott ki a domesztikáció, melynek kezdete a kölyökállatok megszelídítése volt. A huszonegyedik századra mindennapi témává vált az állatokkal való kutatás, illetve az állatkeretek és állattartás lélektani szerepe. Kialakultak bizonyos sztereotípiák az állatok és gazdáik szerepeiről.

Az attitűdök, olyan pozitív vagy negatív viszonyulások tárgyak, személyek, környezet iránt, amelyek érzelmeket fejeznek ki és kapcsolódnak az ismeretekhez. Funkcióik lehetnek instrumentális, ismereti, értékkifejező, énvédő és szociális igazolási. Az attitűd jobban megjósolja a viselkedést, ha az a személy közvetlen tapasztalatán alapul. Az állatokkal kapcsolatos attitűdkutatások kezdetét a nyolcvanas évekre tehetjük.⁵³ Fontos, hogy a szocializáció során mit tanul, mi rögződik az egyénben. Ha azt tanulja, hogy a húsfogyasztás jó és az állatok nem szenvednek, akkor nem lesz büntudata az elfogyasztott sült csirke után sem. A lényeg az, amit lát és tanul, így az rögzül a tudatalattiban, az fogja irányítani majd a tudatos cselekvését. Általánosságban véve az állattartáshoz nélkülözhetetlenek a pozitív attitűdök. Az emberek jobban vonzódnak az egyéni, különleges állatok iránt. A legpozitívabb attitűd a nagytestű, gerinces állatok, kifejezetten egyes emlősfajok megítélésben látható. Ezek az attitűdök változnak a kulturális behatások, a személyes tapasztalatok és a szocializáltság által. Az állatokhoz való viszonyulás nagyban függ a nemtől és az olyan demográfiai mutatóktól, mint a képzettség, etnikum, kor, vallásosság, korábbi tapasztalatok és azok a meggyőződések, hogy az állatok mennyi értelemmel bírnak. Fontos továbbá az emberek számára, hogy milyen sztereotípiák alakultak ki bennük bizonyos fajok iránt. Ennél figyelembe veszik az állat hasznosságát, értelmi képességeit, érzékenységét és veszélyességét. Az állattartó emberek általában nyitottabbak, barátságosabbak és toleránsabbak. Az emberek állatokkal kapcsolatos nézetei szerint a kutyáknak tulajdonítják a legtöbb pozitív tulajdonságot, mint például a hűség, ragaszkodás, a macskákat ugyanakkor többen sunyi és érdek-állatoknak tartják.⁵⁴

⁵³ ATKINSON 2005, 494–521.

⁵⁴ OLTY MÁRTA: *Kérdések Istenhez (Vallás és állatvédelem)*. Budapest, Makkabi Kiadó, 2004.

„Az állatkínzókra nem árt odafigyelni” állítja ROBERT D. HARE börtönpszichiáter, aki számtalan elítéltet megvizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy a notórius erőszakos bűnelkövetők nagy részénél közös gyerekkori jellemző a különös kegyetlenség az állatokkal szemben. Arra is rávilágított, hogy ezek nagy része látens marad. Az állatokkal való gyerekkori kegyetlenkedés általában súlyos érzelmi vagy magatartási zavarokra utal, amelyet sokszor később élvezetes eseményként írnak le az elkövetők.⁵⁵ A manifeszt bűncselekmények a valójában elkövetetteknek még a fél százalékát sem teszik ki Amerikában, a körülbelüli nyolcvanezer bejelentésből csak kétszázhatvan körüli eljárás végződik vádemeléssel. Az elkövetett bűncselekmények több mint fele kutyák, harminc százaléka macskák ellen irányul. Az elkövetők általában fiatal fehér férfiak, akik leginkább veréssel vagy lövéssel kínoznak. Az ítéletek megoszlása szerint a vádemelések 44%-a végződik bűnös ítélettel, csupán 5% nem bűnös, míg 26%-át az amerikai bíróságok elutasítják. A büntetés legnagyobb százalékban pénzbüntetés, csak elenyésző számban elzárás.⁵⁶ Kutatók, akik a hivatkozott tanulmányt készítették azon a véleményen vannak, hogy az igazságszolgáltatás nem kezeli elég szigorúan az állatok elleni erőszakot. Kutatásaik során megvizsgálták az állatok ellen erőszakoskodók életkörülményeit húszéves intervallumban, kontrollcsoportként a szomszédokat, iskolatársakat használva. Arra a következtetésre jutottak, hogy az állatok elleni bűncselekmények elkövetőinek 70%-a más büntettekkel kapcsolatban is szerepelnek a rendőrségi nyilvántartásokban. Az ilyen elkövetők főként kábítószerrel való visszaélés, lopás, garázdaság vagy testi sértés miatt kerültek a nyomozó hatóság látókörébe. A vizsgált állatokkal erőszakoskodó személyek ötször nagyobb eséllyel követtek el a későbbiekben ember elleni bűncselekményeket, négyszer nagyobb eséllyel vagyon elleni bűncselekményeket, mint más elkövetők, akik korábban nem bántalmaztak állatokat. A kutatás ugyan arra is rámutatott, hogy voltak olyan személyek, akik az állatok ellen elkövetett bűncselekményt megelőzően már más vagyon vagy személy elleni bűncselekményt is elkövettek. További pszichológiai kutatások azonban azt támasztják alá, hogy a családon belüli erőszak nem csupán a család ember tagjai ellen, hanem a házi kedvencek ellen is irányul, sőt rendszerességgel előfordul. Azok a személyek, akik képesek, illetőleg hajlamosak az állatkínzásra, könnyebben követnek el embertársaik ellen is bűncselekményeket. „Bárki, aki bármely élőlény életét értéktelennek tartja, veszélyes, mert, hogy előbb vagy utóbb az emberi életet is értéktelennek fogja tekinteni” (Schweitzer).⁵⁷

⁵⁵ HARE 2011, 91–93.

⁵⁶ Cruelty to animals and other crimes, <http://www.mspca.org/programs/cruelty-prevention/animal-cruelty-information/cruelty-to-animals-and-other-crimes.pdf> (2025.02.05.).

⁵⁷ ALBERT SCHWEITZER, Nobel-békedíjas német orvos, filozófus, teológus (“Anyone who has accustomed himself to regard the life of any living creature as worthless is in danger of arriving also

Ahogy azt feljebb is láthattunk, az állatok ellen elkövetett erőszakot veszélyes pszichopata viselkedésformaként definiálják a szakértők. Több tanulmány is született már arról, hogy az állatok ellen elkövetett kegyetlenkedések figyelmet érdemelnek és erről igyekeznek a jogalkotókat is meggyőzni. Az állatokkal szembeni kegyetlenkedés lehet az első jele az emberi áldozatok elleni elkövetésnek. Ezek a tanulmányok foglalkoztak az elítéltek gyermekkori viselkedészavaraival, mely alapján az erőszakos bűncselekményeket elkövetők gyakrabban kínoztak állatokat gyerekként, mint a nem erőszakos bűnelkövetők. Pszichiátriai kezelés alatt álló, kutyákat és macskákat rendszeresen kínzó páciensek körében elvégzett tanulmány kimutatta, hogy a betegeknél magas szintű agresszivitás figyelhető meg az emberekkel szemben is. Egyes kutatók szerint a sorozatgyilkosok és az erőszakos bűncselekményt elkövetők életének meghatározó jelensége az állatkínzás által és alatt érzett csodálat. Napjainkra társadalmi igénnyé vált az állatokkal való megfelelő bánásmód, az állatkínzás elutasítása. Ez azon a felismerésen alapul, hogy az állatokhoz való viszony megmutatkozik az emberekhez való viszonyulásban is. Aki az állatot bántalmazza az megveri majd a gyerekeit, feleségét, testvérét is.

A bántalmazásnak három fajtáját különböztethetjük meg, a fizikai, a pszichikai és a szexuális bántalmazást. Sok állatnál a nem megfelelő tartás, elhanyagoltság is okozhatja a fizikai bántalmazást, nem szükséges annak effektív verésnek vagy kínzásnak lennie. Az állat, különösképpen a háziállat magát eltartani, ellátni nem képes, főként egy olyan közegben, amit az ember teremtett számára. Ugyanakkor az állandó félelem, fenyegetettség mentális problémákat idéz elő éppúgy az állatoknál, mint az embereknél. Nagy szerepe van a megfelelő állattartásban az állatorvosnak, aki felügyelheti az állat tartásának körülményeit. Az állattartótól elvárható, hogy az állat igényeiről tájékozódjon, az állatnak „joga” van arra, hogy fajtájának megfelelő életet élhessen. Sokszor az állattartó nem tájékozódik mielőtt állatot vesz magához, annak szükségleteiről, emiatt helytelenül tartja az állatát. Szegényebb rétegekben az is előfordul, hogy a gazda az elkóborolt állatát nem keresi, a jogszabályoknak megfelelő azonosítókkal nem látja el. Az állatkínzás leggyakoribb módja a szándékos elkövetési magatartás, például az állat felakasztása, nem kívánt szaporulat fizikai módon való megsemmisítése, mérgezés, lelövés, leszúrás.

Összefoglalva az állatkínzás lehet valamilyen a társadalom megítélése szerint súlyosabb bűncselekmény előjelzője, de lehet egy mutató a pszichés vagy szervi anomáliára. Sok esetben a családtagok azért fenyegetik a társállatokat, hogy megfélemlítsék és ezáltal kontroll alatt tartsák a rokonaikat. Harmadsorban

at the idea of worthless human lives.” <https://www.peta.org/issues/animal-companion-issues/cruel-practices/human-animal-abuse/>, 2025.02.25.).

lehetnek az állatkínzás elkövetői maguk is áldozatok. Ha egy gyerek követi el az állatkínzást, az komoly mutató lehet valamilyen lelki sérülésre vagy más erőszakos bűncselekményre. A gyermek fejlődése már az anyaméhben elkezdődik, ahogyan elkezdődik egy bizonyos szocializációs folyamat is. Ha a szülők makrogazdasági környezete nem megfelelő, az anya pusztító életmódot folytat, dohányzik, alkoholt vagy drogokat fogyaszt, a születendő gyerek nagy valószínűséggel lesz agresszív, empátiahiányos, ami az elkövetések előszobája.

ZÁRSZÓ

A Polgári Törvénykönyv felelősségi szakaszai dolgokként kezelik az állatokat, természetüknek megfelelő eltérésekkel, ugyanakkor kontinuitásban az ókori római joggal, ami *res humanis juris*nak, azaz az emberi kéz alá tartozónak tekintette az állatokat. Sajnos nem csupán e törvény szövege tartja alsóbbrendűként kezelendő dolgoknak az állatokat, hanem az emberek bizonyos része is. Amíg egy „gazda” úgy gondolja, hogy az állatát megverheti, megcsonkíthatja vagy megölheti, míg egy ember veszi magának a bátorságot, hogy kegyetlenkedjen az állatokkal, addig nem is lesznek mások, csupán dolgok. Mi is a dolog? Birtokba vehető testi tárgy. Akkor ezt elemezve. Birtokos, aki a dolgot sajátjaként vagy a dolog időleges birtokára jogosító jogviszony alapján hatalmában tartja.⁵⁸ Innentől birtok, ami hatalom alatt áll, testi tárgy, tehát élettelen, lélektelen. Ez alapján az állatok, mint élőlények nem lehetnek dolgok, tehát nem is szabadna őket akként kezelni, sőt, aki nem veszi figyelembe élő mivoltukat, azt kellőképpen büntetni kellene.

Végül, de nem utolsósorban az állatvédelmi törvény, „*E törvény célja, hogy elősegítse az állatvilág egyedeinek védelmét, fokozza az emberek felelősségtudatát az állatokkal való kíméletes bánásmód érdekében, valamint meghatározza az állatok védelmének alapvető szabályait.*”⁵⁹ Itt ki is emelném a kíméletes bánásmódra vonatkozó részt, de attól nem fog senkinek sem a felelősségtudata fokozódni, hogy van egy ilyen törvény. Amíg nincs kellően tudatosítva az emberekben, addig nem lesz foganatja. Amíg nincs kötelezővé téve az iskolákban az állatvédelem oktatása, addig nem fog tudatosodni. Amíg dologként és nem élőlényként kezelik a jogszabályok az állatokat, addig nem lesz hatásos egy jogi szabályozás sem.

Összegezve tehát, a magyar állatvédelem rendszere az elmúlt években egyre szigorúbb szankciókat, szabályokat tartalmaz. Ugyanakkor a gyenge jogalkalmazás miatt nincs kellő elrettentés, nincs preventív fellépés. Oktatással, média

⁵⁸ 2013. évi V. törvény 5:14. § (3): A dologra vonatkozó szabályokat az állatokra a természetüknek megfelelő eltéréseket megállapító törvényi rendelkezések figyelembevételével kell alkalmazni.

⁵⁹ 1998. évi XXVIII. törvény 1. §.

programokkal és természetesen jóval szigorúbb jogszabályokkal lehetne az állatok elleni (és talán az emberek elleni) erőszakot visszaszorítani, és megelőzni. Kutatások kimutatták, hogy azok a személyek, akik állatok ellen követnek el bűncselekményeket, nagy százalékban emberek ellen is el fognak követni valamilyen erőszakos cselekményt. Az ilyen személyek szigorúbb szankcionálása megelőzné az emberek ellen irányuló további erőszakot. Prevenációs célzattal az elkövetők izolálása a társadalomból talán csökkenthetné az erőszakos bűncselekmények számát.

Remélem és hiszem, hogy hamarosan Európa egységesen fellép és egy hatékony, közös szankciórendszert dolgoz ki az állatkínzók megbüntetésére. Ha az oktatásban, nevelésben kellően megismertetnénk az állattartás pozitív és negatív oldalait, talán a felnövekvő nemzedék nagyobb körültekintéssel járna el az állatokkal való viszonyulásban.

„Van válasz rá
Az ember, ha ocsmányul dönt
mi készíti gyilkolni őt?
Mivel vesz rá a Sátán, hogy őneki higgy?
Miért van ez így?
Van válasz rá”⁶⁰

IRODALOMJEGYZÉK

- ELLIOT ARONSON – JOSHUA ARONSON: *A társas lény*. Budapest, HVG Könyvek, 2023.
- RICHARD C. ATKINSON et al: *Pszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó, 2005.
- BELLAVICS MÁRIA ZSÓKA: A fiatalok bűnelkövetők körében leggyakrabban előforduló pszichiátriai kórképek. *Magyar Rendészet*, 2021 (2).
- BONIFERT ANNA: *Állatvédők könyve*. Budapest, 2013.
- BUDA BÉLA: *Az elme gyógyítása*. Budapest, Háttér Kiadó, 2011.
- CSABAI MÁRK: *Így öltek ők*. Budapest, Pauker Nyomda, 2019.
- ROBERT D. HARE: *Kímélet nélkül*. Budapest, Háttér Kiadó Kft., 2011.
- <https://www.peta.org/issues/animal-companion-issues/cruel-practices/human-animal-abuse/>
- <http://www.mspca.org/programs/cruelty-prevention/animal-cruelty-information/cruelty-to-animals-and-other-crimes.pdf>

⁶⁰ Frank Wildhord *Jekyll és Hyde* című musicaljének betétdalából (Van válasz rá), a dalszöveget fordította: Valla Attila.

- DAVID DEGRAZIA: *Az állatok jogai*. Budapest, Magyar Világ Kiadó, 2004.
- DESMOND MORRIS: *Az állati jogok szerződése*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1995.
- SIGMUND FREUD: *Tömegpszichológia-Társadalomlélektani írások*. Budapest, Cserépfalvi Kiadó, 1995.
- BORBÍRÓ ANDREA – GÖNCZÖL KATALIN et al: *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2019.
- HALLER JÓZSEF (szerk.): *A bűnöző elme*. Budapest, Dialóg Campus, 2020.
- HALLER JÓZSEF (szerk.): *Bűntettek kriminálpszichológiája*. Budapest, Dialóg Campus, 2020.
- J. HALLER – G. HAROLD – C. SANDI – I. D. NEUMANN: Effects of adverse early-life events on aggression and anti-social behaviours in animals and humans. *Journal of Neuroendocrinology*, 2014 (10).
- MELANIE JOY: *Miért szeretjük a kutyákat, esszük meg a disznókat és viseljük a teheneket?* Budapest, Angyali Menedék, 2018.
- MIKÓ JÓZSEFNÉ JÓNÁS EDIT: *Az állatvédelem tárgya*. TÁMOP. 2018.
- HANI MILETSKI: A history of bestiality. In: *Bestiality And Zoophilia: Sexual Relations With Animals (Anthrozoos)*, 2005, 1–22.
- OLTY MÁRTA: *Kérdések Istenhez (Vallás és állatvédelem)*. Budapest, Makkabi Kiadó, 2004.
- W. C. PEDERSEN – E. A. VASQUEZ – B. D. BARTHOLOW – M. GROSVENOR – A. TRUONG: Are you insulting me? Exposure to alcohol primes increases aggression following ambiguous provocation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2014 (8).
- TOM REGAN: *The case of animal rights*. Los Angeles, University of California Press, 2004.
- PETER SINGER: *Animal liberation NOW*. New York, Harper Perennial, 2023.
- TÉGLÁSSY Péter: *Az állatok védelmére vonatkozó jogi szabályozás*. Budapest, ELTE, 2003.
- SZILVIA VETTER – ANITA BOROS – LÁSZLÓ ÓZSVÁRI: Penal sanctioning of zoophilia in light of the legal status of animals – A comparative analysis of fifteen European Countries. *Animals*, 2020 (6).
- KEVIN T. WOLFF – MATT DELISI – MICHAEL G. VAUGHN – ALEX R. PIQUERO: Juvenile animal cruelty and firesetting behaviour. DOI:10.1002/cbm.2018 (September 2016)
- www.haziallat.hu
- www.police.hu
- www.who.hu
- ZOLTÁN ÖDÖN: *Az állatvédelem jogi rendje*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2000.

AZ 1831-ES BELGA ALKOTMÁNYOZÁSI KÜZDELEM BENJAMIN CONSTANT POLITIKAFILOZÓFIÁJA ÉS A LIBERÁLIS KATOLICIZMUS KERESZTTÜZÉBEN IN THE CROSS-FIRE OF BENJAMIN CONSTANT'S POLITICAL PHILOSOPHY AND LIBERAL CATHOLICISM: THE STRAGGLES FOR CONSTITUTIONALISM AND NATIONAL SOVEREIGNTY IN BELGIUM IN 1831

TÓTHNÉ LAKATOS MÁRIA¹

ABSTRACT ■ The Belgian constitution of 1831 is considered as the milestone and pattern of modern democratic, liberal constitutions. This paper intends to illuminate the circumstances of the Belgian Revolution from a complex and special point of view. This point of view gathers the circumstances in to the context of a legal culture, and focuses on the chain of events as a model of religious freedom as a factor, able to effect constitutional culture.

KEYWORDS: Belgian constitutional development, Félicité Lamennais, unionism, liberal Catholicism, methodological individualism

ABSZTRAKT ■ Az 1831-es belga alkotmányt a modern, polgári, demokratikus, nemzeti liberális alkotmányok mérföldkövének és mintájának tekinti a jogfejlődés. Ez a tanulmány egy másik, összetettebb szemszögből tekint ezen alkotmányozási folyamatra és körülményeire. Ez a szemlélet így foglalható össze: a belga alkotmányozási küzdelem, mint a vallásszabadság egy modellje, amely alkalmas egy állam közjogának, alkotmányozási kultúrájának formálására.

KULCSSZAVAK: belga alkotmányfejlődés, Félicité Lamennais, unionizmus, liberális katolicizmus, metodológiai individualizmus

¹ Doktorandusz hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola.

1. BEVEZETÉS

Vitán felül áll, hogy a vallás- és lelkiismereti szabadsághoz való jog az emberi jogi katalógus első generációs elemeinek egyike. Kibontakozása azonban a felvilágosodást megelőző, az ún. „konfesszionalizmus korába” nyúlik vissza, és az emberi jogok normatív forradalmában teljesedik ki. Ez alatt az ötszáz év alatt – tehát a konfesszionalizmus korától a normatív forradalomig – a vallásszabadságért folytatott küzdelem egy eszmetörténeti korszakokon és országokon átívelő folyamat kibontakozása során gyűjtötte össze vívmányait. A jelen tanulmány e küzdelem egyik országmodelljének és egyben egy új kihívásokkal teli korszakának bemutatására vállalkozik, amely egyben egy alkotmánytörténeti mérföldkövet is teremtett. Ez a modell az 1831-es belga alkotmányért, és ezzel együtt a független szuverén Belgium elismertetéséért folytatott küzdelem, amelynek eredménye a XIX. századi polgári (klasszikus) liberális alkotmányok mérföldköve és iskolapéldája lett. Emellett számos egyéb sajátos újítást is felvonultat, így a katolicizmus küzdelmét annak szabad gyakorlásáért, valamint a katolicizmus – mint konzervatív eszmerendszer – ütközését a szekularizált klasszikus liberalizmussal, valamint a metodológiai individualizmus előretörését.

A nyugati egyházban, Európában, az ún. „vallásszabadságért folytatott küzdelem” nemcsak identitásképző társadalmi jelenség, hanem a közjog számára is relevánssá vált, és mint ilyen, az emberi jogi diskurzust és az államok alkotmányos identitását is képes volt befolyásolni. Ezek az állítások a konfesszionalizmus korszakában elsősorban a protestantizmusra voltak igazak. Bizonyos szerzők² a XVI. századi reformáció utóhatásaként sorolják fel a nemzeti gondolkodás kezdeteit, valamint a polgári demokrácia előfutáraként jellemzett, a „két-kard-elméletet” újraértelmező, állam eszményét is. Kérdésként merül fel, hogy vajon a katolicizmusnak is volt-e ilyen közjogot formáló ereje, hatott-e a katolicizmus is az alkotmányos identitásra, és ha igen, milyen jogi kultúrába ágyazódva, milyen folyamatok keretében és hatására érhető tetten ez a jelenség. Az iménti kérdésekre keresi a választ a jelen írásmű.

A jelen kutatás a felvilágosodás szekularizált, racionalista gondolkodású korszakának tanulságaiból táplálkozó ellenkorszakot, vagyis a Bécsi Kongresszus

² SZÁNTÓ KONRÁD: *A Katolikus Egyház Története*. 2. Köt. Budapest, Ecclesia Kiadó, 1988, 77–78., 107–109. Lásd még KEVEVÁRI ISTVÁN: Tolerancia és pluralizmus a XIX. századi politikai filozófiai gondolkodásban. *Acta Humana*, 2018 (2), 82–84; SZABÓ ZSOLT: A reformátorok királytűkre. *Acta Humana*, 2018 (3), 34.

által újrászervezett,³ a teológiai romantika,⁴ az ultramontanizmus⁵ és a metológiai individualizmus⁶ eszmeiségében élő Európában, a katolicizmus és az ehhez társult eszmeáramlatok⁷ alkotmányteremtő, (nemzeti) identitásképző, az emberi jogi gondolkodást újrafelfedező, közjogot formáló erejét vizsgálja Belgium példáján.

Az írásmű öt fő részből áll: bevezetésből; a jogi kultúra bemutatásából; a XIX. századi belga katolicizmus szerepének, és kapcsolatrendszerének bemutatásából; és negyedikként – mintegy a folyamat eredményeként – egy, összehasonlító jogi vizsgálódásból, amely – a belga vívmányok érzékeltetéseként – a releváns francia, holland és belga alkotmányokat hasonlítja össze; majd egy végső összegzés következik.

2. A JOGI KULTÚRA BEMUTATÁSA

2.1. A jogi kultúra fogalma általában

A jogi kultúra egy komplex fogalom. Napjainkban a jogösszehasonlítás használja arra, hogy egy komplex összehasonlítási szempontrendszert teremtsen a komparatista számára annak érdekében, hogy árnyaltabb képet kaphasson a vizsgált jogrendszerről, és az összehasonlítandó jogintézményekről azok társadalmi vagy (eszme)történeti relációjában, továbbá, hogy az összehasonlítandó normaszövegeket jobban megértse. A jogi kultúra azokat a kapcsolódási pontokat hozza felszínre, amelyek relevánsak a társadalmi és az (eszme)történeti folyamatok és a jogfejlődés egymásra hatása szempontjából. Jogi kultúra, jog és társadalmi környezet egymásra hatása az a keretrendszer, amelyben az egyes jogintézmények összehasonlíthatóság érdekében árnyaltabban megismerhetők.

³ ORMOS MÁRIA – MAJOROS ISTVÁN: *Európa a nemzetközi küzdőtéren Felemelkedés és hanyatlás 1814–1945*. Javított és bővített kiadás. Budapest, Osiris Kiadó, 2003, 21, <https://www.szaktars.hu/osiris/view/ormos-maria-majoros-istvan-europa-a-nemzetkozi-kuzdoteren-felemelkedes-es-hanyatlas-1814-1945-osiris-tankonyvek-2003/?pg=4&layout=s>. Lásd még BERTRAND RUSSELL: *Freedom and Organization 1814–1914*. London, George Allen & Unwin Ltd, 1934.

⁴ SZKÁROSI NIKÉ: A liberális katolicizmus kiemelkedő gondolkodói Franciaországban és Itáliában. *Studia Caroliensis*, 2007 (3), 117–141, https://portal.kre.hu/doc/studia/Cikkek/2007.3.szam/Szkarosi_Nike.pdf.

⁵ <https://lexikon.katolikus.hu/U/ultramontanizmus.html>.

⁶ <https://szociologia.hu/dynamic/9703orthmayr.htm>.

⁷ ERDŐDY GÁBOR: Az 1830-as forradalom utáni belgiumi helyzet. *Századok*, 2020 (2), 249, https://epa.oszk.hu/03300/03328/00038/pdf/EPA03328_szazadok_2020_02_245-280.pdf.

A jelen írásműben a jogi kultúrát a Bécsi Kongresszus vívmányai és a katolicizmussal keveredő eszméáramlatok⁸ jelentik, az összehasonlítható jogintézményeket pedig három alkotmány normaszövege adja az alábbi, szemléletformáló kérdésekre választ adva: „milyen problematikus helyzetből indult a belga alkotmányfejlődés? Honnan merített? Mivé fejlődött?”

A jelen írásmű szempontjából mindez azért fontos, mert a Bécsi Kongresszus által teremtett, később jellemzendő, sajátos jogi kultúrára, Belgium éppen a különböző, vagy egymással ellentétes eszmék keveredése, legfőképpen az egyes vallási és politikai csoportok egymás közti alkujai árán adja meg közjogi válaszreakcióját, amely alkotmány-fejlődéstörténeti mérföldkővé emelkedett. A jogi kultúra bemutatását azért is tartom módszertanilag praktikusabbnak, mert a nagymennyiségű tényanyag – módszertanilag a történeti kutatás felé hajló – megisméltése egyfelől meghaladná ennek az írásműnek a kereteit, másfelől, az írásmű összehasonlító és nem történeti jellegű, harmadszor, szükségtelen és indokolatlan is. A jogi kultúra lehetőséget ad arra, hogy csak a releváns tények kapcsolódási pontjaira koncentráljon a szerző.

2.2. A jogi kultúra mint politikatörténeti, kulturális és gazdasági közeg bemutatása

Politikatörténeti szempontból az alábbi tények relevánsak. Európa mintegy kétezer éves történetét (a Római Birodalom praeklasszikus korszakától kezdve folyamatosan) egy sajátos küzdelem állandósága jellemezte. Ez a küzdelem az összbirodalmi, összeurópai és a partikuláris, hazai jogi és társadalmi kultúra egymáshoz való viszonyának folyamatos versengésével írható le. Ilyen összeurópai, birodalomépítésre törekvő, tematikusan univerzalizáló entitás volt maga a Római Birodalom, a Római Katolikus Egyház vagy a Német–Római Császárság. Ezek az összeurópai univerzalizáló jelenségek törekedtek ugyan egyfajta tematikus birodalomépítésre, de szándékaik nem irányultak a hazai, partikuláris jogok, kultúrák eltörlésére. Az összeurópai és a partikuláris (jogi)kultúrák az európai történelem során mindig valamilyen sajátos (versengő, ellenkező vagy együttműködő) viszonyban voltak egymással. Az összeurópai és a partikuláris között mindig valamilyen, a kor természetéből adódó küzdelem zajlott.

⁸ ERDŐDY GÁBOR: A független belga alkotmányos monarchikus rendszer megteremtése. *Jogtörténeti Szemle*, 2010 (1), <https://majt.elte.hu/media/b7/2d/7a67100825746f04e2b7d91b92a91b3c1d05f9c1aefe54df15062c1af321/MAJT-Jogtorteneti-Szemle-201001.pdf>. Lásd még SZKÁROSI 2007, 117–124.

Az ilyen természetű küzdelmet szándékozott eltörölni a Bécsi Kongresszus. A Bécsi Kongresszus az európai békét tűzte ki céljául.⁹ Ennek eszközeül elsősorban a Napóleon uralmát megelőző, abszolutisztikus monarchiák legitimációját, restaurációját valósította meg. Ehhez kapcsolódóan a második célja volt, hogy – mint bármely más állam politikai státuszát és határait – a Pápai Állam helyzetét és határait is rendezze, némiképp visszaadva ezzel az Egyház korábbi tekintélyét, és megkísérelve ezzel a trón és az oltár egységének helyreállítását – amennyire ez lehetséges volt.¹⁰ A fenti célokat a következő eszközökkel valósította meg a Kongresszus:

- Az európai államok politikai kapcsolatrendszerének újraszervezése egy kétszintű hierarchiába sorolódott, amely hierarchia ismer ún. „nagy hatalmakat, és ún. „kis államokat”. Ez utóbbiak nem rendelkeznek jelentős politikai befolyással, hanem a nagyhatalmak játékszerei. Ilyen játékszerszerep várt Hollandia és Belgium kényszerközösségére is, amely Egyesült Német-Alföldi Királyság néven jött létre 1815. augusztus 24-én egy arisztokratikus szellemiségű, nem-népképviselési¹¹ alapú alkotmány közjogi legitimációja által.
- Az európai békét és rendet kizárólag főhatalmat gyakorló, monarchisztikus államok formájában valósítja meg a Kongresszus, a nemzeti gondolkodás értékrendje elhanyagolódik.¹²
- A nagyhatalmak a „kis államokat” eszközül használják fel pl. Franciaország sakkban tartására. Ilyen volt Hollandia és Belgium kényszerközössége, az ún. Egyesült Német-Alföldi Királyság.¹³

A fenti elvekkel a Bécsi Kongresszus egy olyan új jogi kultúrát teremtett, amelyben egy öt országból álló nagyhatalmi csoportosulás örködött az európai béke felett, irányította a „kis államokat”. Egy ilyen jogi kultúra új és életidegen volt attól a jogi kultúrától, amely – ahogy fentebb kifejtettem – Európát történelme folyamán hagyományosan jellemezte. Erre az életidegenségre adtak válaszreakciót

⁹ ORMOS – MAJOROS 2003, 18–32.

¹⁰ Lásd bővebben SZÁNTÓ 1988, 349–356.

¹¹ GITA DENEKERE: Continuity and Discontinuity of the Constitutional Monarchy from an International Perspective. *The Netherlands-Belgium (1815–1831). BMGN – Low Countries Historical Review*, 2015 (4), 121–131, <https://bmgn-lchr.nl/article/view/6397/6460>.

¹² ORMOS – MAJOROS 2003, 24.

¹³ ORMOS – MAJOROS 2003, 29., 66–67. és 56–61. Lásd még MEZEY BARNA – SZENTE ZOLTÁN: *Európai alkotmány- és parlamentarizmus történet*. Budapest, Osiris kiadó, 2003, 272–273. és 282–284, <https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szente-zoltan-europai-alkotmany-es-parlamentarizmus-tortenet-osiris-tankonyvek-2003/?pg=0&layout=s>.

az Európán végigsöprő forradalmi hullámok, amelyek közé a belga forradalom és alkotmányozási küzdelem is tartozott.

A fent említett „kényszerközösség” a politikai összezártságon túl, nyelvi, vallási, és gazdasági ellentétek formájában is megnyilvánult.¹⁴ Az ellentétek az alábbiak voltak: Hollandia protestáns, Belgium katolikus. Hollandia gazdaságának gerincét a kereskedelem adta, tehát a szabadkereskedelemben volt érdekelt. Belgium gazdaságának gerincét az ipar és a mezőgazdaság adta, tehát a védővámok fenntartásában volt érdekelt. A mesterséges államalakulatban három különböző nyelvű és kultúrájú népcsoport: a frankofon kultúrájú vallon, a holland, és a „kevert” flamand volt összezárva.¹⁵

A fenti elvek érvényesülésének egyenes következménye volt, hogy a Nagy-Britannia által kiemelten támogatott, ütközőzónaként létrehozott Egységes Német-Alföldi Királyság egy politikai, kulturális, nyelvi, vallási és gazdasági kényszerközösséget alkotott, amelyből hiányzott az az identitástudat, amely egy ilyen plurális állam összetartásához – normális esetben – szükséges lett volna.¹⁶

A fentiekből látható tehát, hogy a belga alkotmányozási küzdelem megértéséhez mind az összeurópai, mind az Egyesült Német-Alföldi Királyság sajátos jogi kultúrájának bemutatása szükséges. Ennek a kíváncságnak tett eleget a jelen szemelvény. A Bécsi Kongresszus által előidézett életidegen politikai és jogi kultúra, az Egységes Német-Alföldi Királyság mesterségesen létrehozott kényszerközössége, a társadalmi, gazdasági és vallási különbségek figyelmen kívül hagyása, együttesen olyan soktényezős, összetett jogi kultúrát teremtett, amely az 1831-es forradalomnak, és az e köré csoportosuló, a vallási identitás mentén is szerveződő, politikai eszmék küzdelmének, és alkotmányozási küzdelmének lett szálláscsinálója.

A fent említett vallási különbségek és azok kezeletlensége, valamint a katolikus ellenzék politikai és közjogi szerepvállalása különös színt visz a fent bemutatott komplex jogi kultúrába. A következő nagyobb szemelvény ezt mutatja be.

¹⁴ MEZEY – SZENTE 2003, 28–283. Lásd még ORMOS – MAJOROS 2003, 56–57; ERDŐDY 2010, 2.

¹⁵ ERDŐDY 2010, Ibid.

¹⁶ CONCHA GYŐZŐ: *Újkori alkotmányok*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1884, 2–3.

3. KATOLICIZMUS SZEREPE A BELGA ALKOTMÁNYOZÁSBAN

3.1. Áttekintés

Az előző szemelvényből már kitűnt, hogy a belga alkotmányozási küzdelmet egy összeurópai és egy német-alföldi perspektívából együttesen kell értelmezni.¹⁷ A katolicizmusnak a belga alkotmányozásban betöltött szerepét vizsgálva, ugyanezt a kettős olvasatot kell alkalmaznunk. Ahogy a belga alkotmányozási küzdelem egy válaszreakció volt egy összeurópai jelenségre, úgy a belga katolicizmus is válaszreakció volt a német-alföldi politikai és jogi helyzetre, és a belga katolicizmus egy sajátos viszonyt teremtett a Vatikán központi álláspontjához képest. Ahogy tehát a Belgium alkotmányozása is a Bécsi Kongresszus és Frigyes Vilmos király intézkedései tükrében érthető meg, úgy a belga katolicizmus a Vatikán álláspontjával és a német-alföldi belpolitikával együtt értelmezendő. Hangsúlyozom, hogy ugyan egymással ellentétes álláspontokat képviselő felekről teszek említést, értékítéletet egyikről sem célozom alkotni. Ebben a szemelvényben megismertetem a katolicizmus vatikáni jellegét, a belga katolicizmus belső csoportosulásait, az eszmék változásait.

3.2. A vatikáni „központú” katolicizmus helyzete a Bécsi Kongresszus hatására¹⁸

Ahogy a Bécsi Kongresszus helyreállította a Pápai Állam tekintélyét, és a trón és az oltár szövetségének helyreállítását szorgalmazta, úgy a Pápai Állam is hasonló célokat fogalmazott meg. A nagyhatalmak és a Pápai Állam tehát azonos céljaik miatt egyfajta szövetséget alkottak. E célok azonosságának hangsúlyozása a belga katolicizmus szempontjából is fontos lesz. A célok megvalósításának mikéntje szempontjából azonban a vatikáni felső klérus két politikai táborra oszlott meg: az ún. zelantik és az ún. politikantik csoportjára. A két csoport közötti nézetkülönbség konzervatívizmusuk radikalizmusában¹⁹ mérhető. A zelantik a trón és az oltár egységének helyreállítását, az egyház feudális kiváltságainak visszaszerzését, továbbá egy új katolikus társadalom újrateremtését szigorúban értelmezték, ezekhez merevebben ragaszkodtak, a világi hatalmakkal való együttműködéssel szemben szkeptikusak voltak. Céljaik elérésének biztosítékát,

¹⁷ DENECKERE 2015, 121–131.

¹⁸ SZÁNTÓ 1988, 349–352.

¹⁹ A „radikalizmust” nem tartom szerencsés kifejezésnek, csupán a közérthetőség kedvéért használom.

és eszközeik biztosításának hatékonyságát a Szent Szövetség katonai erejében látták. A zelantik nem voltak figyelemmel a XIX. század jellegzetes társadalmi változásaira, mint pl. a polgárság vagy a munkásosztály mint sajátos igényű társadalmi realitások megjelenésére.

A felső klérus másik politikai táborát – szintén vatikáni szinten – az ún. politikantik alkották, akik jobban hajlottak a szekuláris hatalmakkal való politikai együttműködésre, a katolicizmus restaurációját politikai eszközökkel, engedékenyebb szemléletben szándékoztak megoldani. Azt, hogy a korszak pápai éppen melyik irányzathoz közelítettek, nagyban meghatározta az összeurópai, a szekuláris politikai helyzet is, ahogyan ezt a belga katolicizmus és annak egyes képviselői sorsának alakulása kapcsán látni fogjuk.

Ahogy már említettem, az egyes európai államokban – tehát országokban külön-külön – a klérus szintén megalkotta a maga sajátos viszonyát a Vatikán fent részletezett álláspontjaihoz képest. Tehát az egyes európai országok felsőklérusa már a Vatikán mindenkori álláspontjához képest is megosztott volt. A belga katolicizmus szempontjából – a kezdetekről lévén szó – a belga felsőklérus és a Vatikán viszonylatában az ún. ultramontán meggyőződésű egyházpolitikai tábor emelendő ki. Az ultramontanizmus azokat a papokat tömörítette, akik a Vatikán mindenkori álláspontjával mindenben egyetértettek, és minden kérdésben a Vatikántól várták az iránymutatást.²⁰ Az ultramontanizmus – jóllehet, az Egyház szervezeti működéséhez ez az irányzat állt a legközelebb, Róma kizárólagos hatalmát ez szolgálta a legkövetkezetesebben – magában hordozta annak veszélyét, hogy az Egyház nem képes figyelemmel lenni a változó világ kihívásaira, és ennek következtében nem lesz képes a megváltozott korban betölteni²¹ az Üdvösséget közvetítő szerepét. A jelen írásmű által tárgyalt korszakban a zelantik politikai táborának nézetei, mint központi ideológia, párosultak az ultramontanizmussal, mint az előzőnek engedelmeskedő ideológiával az egyes államok felsőklérusa részéről. A két ideológiának ez a megfelelése eredményezte azt, hogy az Egyház nem volt képes kezelni az Európán végigsöprő forradalmi hullámokat, nem volt képes nyitottá válni pl. a polgárság igényeire, a metodológiai individualizmus jegyében megfogalmazott szabadságjogok elismerésére. Ez utóbbi megállapítás sarkalatos fontosságú a belga katolicizmus és vezéralakjai szempontjából. E vezéralakok között voltak ultramontán meggyőződésű egyházi személyek is, akik azonban – kezdetben, amíg ez tartható volt – keresték a *modus vivendi* az ORÁNYAI FRIGYES VILMOS-féle kormányzattal.

²⁰ SZKÁROSI 2007, 117. Lásd még Magyar Katolikus Lexikon szócikk, <https://lexikon.katolikus.hu/U/ultramontanizmus.html>.

²¹ SZKÁROSI 2007, Ibid.

A zelantik és az ultramontanizmusból kifejlődve, ennek ellenpontjaként – éppen Belgiumból kiindulva²² – valósult meg a gyakorlatban, és teremtette meg a Belga Alkotmányt a kor változásait figyelembe vevő, azokat az államszervezés, a közjog részévé tevő ideológiai irányzat, a liberális katolicizmus vagy katolikus liberalizmus.²³ Ez utóbbi irányzat relevánsnak tekintette a szekuláris világ politikai, társadalmi és gazdasági változásait, megkísérelte az Egyház szerepét és működését a változások figyelembevételével újraértelmezni. A liberális katolicizmus volt az az irányzat, amely megkísérelte pragmatikusan kezelni a zelantik, az ultramontanizmus és a szekularizált liberalizmus és a metodológiai individualizmus közötti szakadékot. A liberális katolicizmus megkísérelte önmagát értelmezni a változó világban, annak reményében, hogy a szekuláris változásokra reagálva az Egyház talán nem sodródik a társadalom periferiájára, és továbbra is képes lesz betölteni Üdvösséget közvetítő küldetését. A következő szemelvényben a belga alkotmányozási küzdelmet a fent részletezett ideológiai irányzatok tükrében mutatom be.

3.3. A Belga Alkotmány kibontakozása az ultramontanizmus, a klasszikus szekularizált liberalizmus és a liberális katolicizmus, valamint a zelantik nézete tükrében

A belga alkotmányozási küzdelem akkor kezdődött, amikor az Egyesült Német-Alföldi Királyság Alkotmánya 1815. augusztus 24-én hatályba lépett.²⁴ Paradox módon azonban a küzdelem első lépése az volt, hogy a kezdetben ultramontán meggyőződésű belga felső klérus – jóllehet az ultramontanizmus mértéke tekintetében megosztott volt – keresni próbálta a *modus vivendit* az „oktrojált” Holland-Orániai vezetéssel.²⁵ A radikálisan ultramontán meggyőződésű felsőklérus-tagok megtiltották a belga katolikus állampolgároknak, hogy letegyék a hűségüket a holland alkotmányra. Ezzel szemben az engedékenyebb, ám magukat szintén ultramontánnak valló, elhíresült egyházi vezetők tisztséget is vállaltak a miniszterek között, vagy a Felső Házban. Ez utóbbi tábor ugyan a tisztségek elvállalásával kivívta a radikálisabb társaik és a zelantik által uralt Vatikán rosszállását, de ez az engedékenyebb tábor azzal érvelt, hogy a betöltött

²² SZÁNTÓ 1988, 357–358.

²³ Ibid. Lásd még SZKÁROSI 2007, 117–119.

²⁴ DENECKERE 2015, 131.

²⁵ ERDŐDY GÁBOR: A belga liberális katolikus unionizmus: 1825–1848. *Egyháztörténeti Szemle*, 2009 (1), 2–5.

tisztiságok segítségével elő tudják mozdítani a belga érdekeket.²⁶ Hamar kiderült azonban, hogy a nyelvhasználati rendelet, a közoktatási rendelet, a papképzés átalakításáról szóló rendelet, a gazdasági intézkedések, valamint a sajtócenzúra a mindennapi életben a belga társadalom egészét hátrányosan érinti. A belga állampolgárok megfosztattak a közhivatal-viselés jogától, kötelezővé vált a flamand nyelv használata a vallon területeken is, nem ismerték el a korábbi belga-vallon diplomákat, a katolikus szemináriumba való felvételt pedig egy kétéves állami/protestáns átképzés előzte meg.

A sérelmek mind a szekularizált gondolkodású liberális, mind az ultramontán gondolkodású, katolikus politikai csoportokban felgyülemlettek. A katolikusok a papképzés átalakítását, és az oktatás szabadságának aláaknázását sérelmezték, a szekularizált liberálisok pedig a sajtó- és a gyülekezési szabadság megsértését, és a hátrányos gazdasági intézkedéseket. A liberálisok és a katolikusok közötti kezdeti, kölcsönös bizalmatlanság folyamatos leküzdésével, ekkor kezdődött meg egy hosszú politikai közeledési és alkufolyamat, amely 1829-ben a két tábor összeolvadását jelentette, és unionizmus²⁷ néven vált ismertté. A katolikus és a liberális táborok kölcsönösen elfogadták egymás követeléseit, és támogatták azok elérésében egymást.

Az unionizmus vonatkozásában az elvi megalapozás az, ami külön figyelmet érdemel. Az elvi megalapozás vonatkozásában tetten érhetők a Francia Emberi Jogi Deklaráció rendelkezéseinek nyomai, Benjamin Constant-nak a vallásos gondolkodás fontosságát háttérbe szorító és a megtapasztalható, tényleges szabadságot szorgalmazó politikafilozófiai elvei. Ez utóbbi okfejtés hatása érhető tetten Hughes Felicité Robert de Lamennais írásaiban, aki – követőivel együtt – összeegyeztethetőnek tartja a szekularizált liberális gondolkodás és a katolicizmus alapelveit.

Ezeknek az elveknek a vélt összeegyeztetése okozott problémát XVI. Gergely Pápának, aki először a *Mirari Vos*²⁸ kezdetű enciklikában figyelmezteti, majd később a *Singulari Nos*²⁹ kezdetű enciklikában kiközösítette Lamennais-t.

Lamennais, mint a Pápának engedelmességgel tartozó pap, alávetette magát az Enciklikának, de – Constant elveinek hatása alatt – lelkiismereti szabadságára hivatkozva, folytatta tevékenységét, és ideológiai változásai szélsőségesedtek.

Fontos kiemelni, hogy sem Lamennais, sem követői nem szálltak szembe az Egyházzal, dogmatikai tantételeknek nem szegültek ellen, esetükben az ideológiai irányzatok ütköztek, továbbá Lamennais és követői abban tévedtek, hogy a

²⁶ ERDŐDY 2009, 2–6.

²⁷ ERDŐDY 2009, 5–6; SZKÁROSI 2007, 117–119.

²⁸ <https://www.katolikus-honlap.hu/1501/mirarivos.pdf>.

²⁹ <https://www.papalencyclicals.net/greg16/g16singu.htm>.

katolicizmust és a szekularizált liberalizmust³⁰ egymással összeegyeztethetőként tételezték fel. A két eszmeáramlat összeegyeztethetlenségét később XIII. Leó írta le tudományos igényvel és kánonjogilag kötelező erővel.³¹

Lamennais-nek és követőinek tagadhatatlan érdemei vannak abban, hogy a Belga Alkotmány mérföldkövévé nőtte ki magát: válaszokat adott az emberi jogi gondolkodás XIX. századi kihívásaira, megalapozta a népképviselői demokráciát, megvalósította az állam és az egyház szétválasztását, és a Napóleoni hagyományokból átmentette, ami erre érdemes volt.

A katolikus liberalizmust az utókor háromféleképpen értékeli.³² Mindhárom értékelés kiemeli a szekularizált liberálisok és a katolikusok politikai alkuját. Ez az alku az, aminek mentén az utókor értékítéletei megoszlanak. A legkiegyensúlyozottabb, legpártatlanabb értékelés hordozza magában a legtöbb tanulságot. Ezt az értékelést az alábbiakban idézem:

„[...] liberális katolicizmus nélkül nem történt volna meg a belga forradalom, nem jött volna létre az alkotmány. Az unionizmus jelzett összetettsége természetesen belső ellentmondásosságot is takart, amelyet egyelőre elfedett és áthidalt a közös érdekek hálója, biztosítva katolikusok és liberálisok együttes fellépését a függetlenség és a szabadság kivívása érdekében. A Belgiumban kibontakozó gyakorlat filozófiai igényű megalapozásával Lamennais forradalmi áttörést idézett elő a katolikusok gondolkodásában. A liberális katolicizmus a kor kihívásaira reagálva keresett átfogó választ az amerikai alkotmányozási vívmányok, és a francia forradalom demokratikus törekvéseinek hazai adaptációjára, a szekularizáció agresszív terjeszkedésére, valamint a meginduló ipari forradalom szociális ellentmondásaira. Olyan új elméletként fogalmazódott meg, amely nem törekedett a hitélet tanainak liberalizálására, s a dogmákat feltétel nélküli azonosulással elfogadta. Célját mindenekelőtt az egyház új, a polgári társadalomhoz alkalmazkodó, s azt jobbító orientációjának megteremtésében határozta meg.”³³

3.4. Benjamin Constant politikafilozófiája mint a belga alkotmányfejlődés másik alapja, és a katolicizmus ellenpontja

Az ún. „modern” értelemben vett, immár politikafilozófiai elvekkel megalapozott, a tételes emberi jogi diskurzus számára is releváns emberi jogi gondolkodást a felvilágosodástól számítja a tudomány. Idetartoznak – a teljesség igénye nélkül

³⁰ <https://lexikon.katolikus.hu/L/liberalizmus.html>.

³¹ <https://lexikon.katolikus.hu/L/liberalizmus.html>.

³² ERDŐDY 2009, 11–12.

³³ Az idézetet lásd ERDŐDY 2009, 7.

– Hobbes, Locke, Montesquieu és Rousseau művei.³⁴ Ehhez a korábbi eszmétörténeti vonulathoz képest jelent újítást az elődöket több szempontból kritizáló – saját bevallása³⁵ szerint is –, egy új történelmi korszak kihívásait figyelembe vevő, elméletét e kihívásokhoz igazító Benjamin Constant. Constant a francia forradalom negatív tanulságai, a nemzeti sajátosságokat elnyomó Bécsi Kongresszus politikai vívmányai, az ultramontanizmus, és a liberális kapitalizmus ihletése alapján fogalmazta meg elméletét. Constant a korai felvilágosodás fent felsorolt gondolkodóit kritikával illeti, mivel ők az ókori demokrácia működési mechanizmusait adaptáció nélkül akarták átültetni a XVII–XVIII. századi társadalmakba. Constant – a fent felsorolt új kihívások ihletése alapján – az elődök adaptáció nélküli eszméit az új korszakban működésképtelennek nyilvánította. Constant szerint figyelemmel kell lenni a történelem által kimunkált változásokra, vagyis nem minden múltbéli vívmány ültethető át a jelenbe. Constant tehát egy új korszak kezdetén, a közelmúlt negatív tanulságaiból okulva, az új korszak kihívásaira erőteljesen fókuszálva fogalmazza meg eszmerendszerét. Constant műveiben a kollektív és kötelező részvételre épülő, participatív demokráciát a metodológiai individualizmus váltja fel.³⁶

Benjamin Constant tehát az ún. ideális³⁷ politikafilozófiai elméletek egyik képviselője. Ezek közös lényege, hogy szerzőik nincsenek megelégedve, képtelenek azonosulni a fennálló közjogi struktúrával, és írásaikban – álláspontjuk szerint – jobbat foglalmaznak meg. Constant kritikája egyszerre irányul mind a francia forradalom termidore-i terrorja, mind a napóleoni egyeduradalom, mind a Bécsi Kongresszus Európától életidegen vívmányai, mind az ultramontán katalicizmus ellen.³⁸

³⁴ KEVEVÁRI 2018, 81–90. Lásd még HALMAI GÁBOR – TÓTH GÁBOR ATTILA (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest, Osiris Kiadó, 2008, 31–45; BÓDI STEFÁNIA – SCHWEITZER GÁBOR (szerk.): *Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021, 9–36.

³⁵ BENJAMAIN CONSTANT: *A régiek és a modernek szabadsága*. Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, 1997, 37.

³⁶ CONSTANT 1997, 7–31.

³⁷ GYÖRFFY TAMÁS: Politikai elvek és politikai megfontolások a jogtudományban. In: JAKAB ANDRÁS – MENYHÁRD ATTILA (szerk.): *A jog tudománya: tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal*. Budapest, HVG-ORAC, 2015, 82, https://real.mtak.hu/32954/7/Jakab_Andras_A_jog_tudomanya_.pdf.

³⁸ CONSTANT 1997, 7., 9–11.

4. AZ 1814-ES FRANCIA CHARTA, AZ 1815-ÖS EGYSÉGES NÉMET-ALFÖLDI KIRÁLYSÁG ALKOTMÁNYA ÉS AZ 1831. FEBRUÁR 7-I BELGA ALKOTMÁNY EGYÜTTES ELEMZÉSE

A jelen szemelvény három alkotmánytörténetileg egymáshoz kapcsolódó, egymásból tanulságokat merítő alkotmány normaszövegének együttes elemzésére vállalkozik. A három alkotmányszöveg együttes elemzése azért indokolt, mert a kiemelkedő jelentőségű 1831-es belga alkotmány mind a holland, mind a francia Charta tanulságaiból merített, ugyanakkor ezeket a tanulságokat egy sajátos kontextusban teremtette újjá. A hármas elemzés azt mutatja be, hogy a vizsgált alkotmányok közül időben utolsó alkotmány miből merít, mivel szemben száll síkra, és a tanulságokat hogyan teremti újjá egy sajátos nemzeti és egyben eszmétörténeti küzdelem eredményeként, egy öntudatára ébredő, új nemzet közjogi igényeinek megfelelően.

4.1. Módszertani alapvetés

Mivel a szemelvény három alkotmányt vizsgál egyszerre, azonos szempontrendszer szerint, a jogi kultúrák keveredése által kísérve, megfelelő földrajzi közelségben, és egymást időben szorosan követő alkotmánytörténeti korszakban, felmerül a kérdés, hogy ez az elemzés egyszerű történeti kutatásnak tekinthető-e, vagy jog-összehasonlító alkotmányjogi vizsgálódásnak. A jog-összehasonlító kutatás értelmezési módszere és a történeti kutatás ugyanis – főszabályként – nem fér meg egymás mellett, hiszen több ország (jog)történeti jelenségeinek együttes vizsgálata csak a különbségek alátámasztására³⁹ szolgál. Jóllehet ezt az állítást több komparatista⁴⁰ is vallja, az egyes szerzők maguk is hajlamosak polémikba bocsátkozni, a tagadás alóli kivételeket keresni, megindokolni a történeti és az összehasonlító vizsgálódás együttes létjogosultságát. Mielőtt az említett alkotmányszövegek együttes elemzésére kerül sor, indokolt a jogtörténeti és a jog-összehasonlító értelmezés, kutatás, vizsgálódás rövid elhatárolása egymástól. Ezt az elhatárolást azért fontos megtenni, mert maga a jog-összehasonlítás mint kutatási és jogértelmezési módszer pontosan definiálja önmagát, határait, más társterületekkel való kapcsolatát. Ezt a módszertani elhatárolást és/vagy

³⁹ MATHIAS SIEMS: *Comparative Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2014, 289–290.

⁴⁰ UWE KISCHEL: *Comparative Law*. Oxford University Press, 2019, 12–17., 144–148. Lásd még SIEMS 2014, 13–15. és 289–291; PETER DE KRUIZ: *Comparative Law in a Changing World*. New York, Routledge-Cavendish, 2007.

körülhatárolást minden elméleti szerző és gyakorlati jogász is megteszi⁴¹ ún. egyedi⁴² jog-összehasonlító kutatása során. A jog-összehasonlító módszertani magyarázat mindig az írásmű szerves részét képezi. Tekintettel arra, hogy a jog-összehasonlítás mindig kijelöli saját kereteit és terjedelmét, azért a történeti kutatásnak is ki kell jelölni, hogy mi és miért tartozik vagy nem tartozik ennek körébe. A két vitatott társterület összeegyeztethetőségének érdekében felsorakoztatott érvek a következők: a történeti jog-összehasonlítás segít megtalálni azokat a kapcsolódási pontokat, ahol az egyes országok hatottak egymásra, ez milyen mértékben befolyásolta őket és mennyiben maradtak érintetlenek.⁴³ A történeti jog-összehasonlítás létjogosultságát az igazolja, hogy a *tertium comparationis* a comparatista a fejlődés irányának keresésében, és a fejlődés eredményeinek feltárásában látja.⁴⁴ A fejlődést pedig jog és társadalom egymáshatásában, kommunikációjában kell együttesen vizsgálni, és ez egy egzakt képet ad egy jogtörténeti korról, jogtörténet, társadalom és jog összefonódásában.

Ez a szemelvény – mint már említettük – az alkotmányfejlődés ívére koncentrált az 1814. júniusi Francia Charta,⁴⁵ az 1815-ös Egyesült Német-Alföldi Királyság Alkotmányának és az 1831. február 7-i belga Alkotmánynak⁴⁶ együttes elemzésével. A szemelvény a normaszövegek összehasonlításának eszközével érzékelteti, hogy a belga alkotmány honnan indult, miből merített, mi ellen küzdött, és küzdelmei során hová jutott, és teszi mindezt a fent részletezett történeti jog-összehasonlítás módszertana és elhatárolásai szerint. Jogi normák egymáshatása és fejlődése tehát érzékelhető ebben a történeti jog-összehasonlításban.

Az elemzéshez francia nyelvű primer forrásokat használok, mert ezek közelítik meg legpontosabban az eredeti szövegeket, továbbá a történeti jog-összehasonlítás egyik alapvető követelménye, hogy primer forrásokat használjon a komparatista. A jog-összehasonlításnál a nyelvhasználat egyébként, általában is fontos és kínos kérdés, különösen, ha több ország joganyagából merít a komparatista. A fordítások magukban hordozzák a félreértelmezés veszélyét.⁴⁷ A jelen írásmű

⁴¹ Az összehasonlító módszer alkalmazásának szemléletes példája: APARICIO ZOLTÁN GERGELY: *A portugál és a spanyol jogi kultúra hatása a latin (ibero)-amerikai jogrendszerekre. PhD Értekezés (kézirat)*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 2020. (A módszertan miatt a teljes írásmű releváns.)

⁴² KISCHEL 2017, 12–13.

⁴³ SIEMS 2014, 290. Lásd még KISCHEL 2017, 13–14.

⁴⁴ SIEMS 2014, Ibid., némileg leegyszerűsítve fogalmaz.

⁴⁵ <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.cow/zzfr0117&collection=cow> (a további hivatkozásokban: „Francia”).

⁴⁶ <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.cow/zzbe0093&collection=cow&id=1&startid=1&end=34> (a továbbiakban „Belga”).

⁴⁷ SIEMS 2014, 13–15.

esetében az összehasonlítható országok jogrendszereinek időbeni és térbeni közelsége, továbbá az európai jogi kultúra homogenitása miatt a félreértelmezés veszélye nem áll fenn.

4.2. A normaszövegek elemzése

A három alkotmány a Bécsi Kongresszus hatására kialakult, új, mesterséges, a nemzetállami gondolatot tiltó, összeurópai rendre ad választ. A három alkotmány közül kettő – a Francia⁴⁸ Charta és az Egyesült-Német-Alföldi Királyság (továbbiakban Hollandia) alkotmánya – a Bécsi Kongresszus elvárásaival összhangban nyer megszövegezést, míg a harmadik, azaz a Belga Alkotmány, éppen a Kongresszus Európa-idegen elvárásaira ad azokat elutasító választ. Ez utóbbi állítás tükröződik a három alkotmány bevezető részében, amikor a Francia Charta az Isten kegyelméből uralkodó király nyilatkozataként születik,⁴⁹ és a múlt elfeledéséről és a Béke megőrzéséről beszél. A Holland Alkotmányban a Király személyére történő név szerinti utalás más helyen⁵⁰ fordul elő. A Belga Alkotmányban ilyen természetű utalás a bevezetőben nem fordul elő.

A fenti összehasonlítás azt az állítást támasztja alá, hogy a Holland Alkotmány egy célirányosan és kizárólagosan a Bécsi Kongresszus elvárásainak és igényeinek megfelelően, és a megfelelő személyű uralkodóval az élén létrehozott, mesterséges állam, az 1814-es Franciaország pedig szintén a Kongresszus monarchisztikus, restaurációs elvárásait⁵¹ tükrözi. Belgium Alkotmányában ilyen utalásokat már nem találunk, ez az alkotmány egy új, saját, nemzeti, a katolikus liberalizmussal színesített állameszmény jegyében jött létre.

Az államhatárok kérdése szintén a Kongresszus vívmányainak való megfelelést tükrözi. A Holland Alkotmány bevezető részében a Bécsi Kongresszusra történő formális, a Kongresszust megnevező utalás mellett, a mesterségesen létrehozott állam határait és tartományait (provinciáit) is felsorolja az alkotmány.⁵² Erre a felsorolásra szükség is volt, hiszen CONCHA GYŐZŐ találó megállapítása szerint: „Hollandia volt a szerző, Belgium volt a szerzemény.”⁵³ Belgium esetében a formális

⁴⁸ <https://heionline.org/HOL/Page?handle=hein.cow/zzn10062&collection=cow&id=1&startid=1&endid=33> (a további hivatkozásoknál „Holland”).

⁴⁹ Lásd „Francia” Kezdő mondat.

⁵⁰ „Holland” Section 2. Art. 12.

⁵¹ ORMOS – MAJROS 2003, 24–31. Lásd még NICOLAAS WILHELMUS: *Recueil de Documents Internationaux relatives à l'Histoire Economique de 1814 à 1924*. Posthumus, 1. kötet. Amsterdam – Keizersgracht, Swets & Zeitlinger, 1925.

⁵² „Holland” Art. 1–3.

⁵³ CONCHA 1884, 2.

utalások elmaradnak, a sajátosan új nemzeti jogalkotói szándék szintén felsorolja a provinciákat és a közigazgatási egységeket, de azok nevét és határai esetleges megváltoztatását – a francia jogalkotói szellemiség bizonyítékaként – kizárólag a törvényeknek rendeli alá.⁵⁴ Belgium az államterület törvény általi meghatározásával jelzi, hogy „szerzemény” mivolta véget ért, és államterületéről kizárólag belső szuverenitásának jogalkotó hatalma által rendelkezik.

A holland és a belga alkotmányokban az államterület meghatározását az állampolgárságra vonatkozó rendelkezések és az ezekkel összefüggő egyéb jogintézmények szabályozása követi.⁵⁵ A Francia Charta nem tartalmaz az állampolgárságra vonatkozó rendelkezéseket. A charta használja ugyan a „les Français” kifejezést, de ez a kifejezés már a törvény előtti egyenlőséggel és az individuumok jogegyenlőségével kapcsolatban jelenik meg először a normaszövegben,⁵⁶ amely a másik két alkotmányszövegben később jelenik meg. A holland és a belga alkotmány alapvető jelentőséget tulajdonít az állampolgárság jogintézményének. Ez nyilván azért van így, mert két újonnan létesített államról van szó – szemben Franciaországgal, amelynek csak a határait módosította a Bécsi Kongresszus a napóleoni idők előttire. Hollandia – lévén mesterségesen, az egyének feje fölött létrehozott állam – elsődlegesen a területén és a gyarmatain lakó embereket tekinti állampolgárainak. Kisebb súllyal ugyan, de ismeri az ún. „naturalizáció”,⁵⁷ azaz „honfiúsítás”⁵⁸ intézményét. A holland alkotmányban lehetőség volt a naturalizációra a király által, egyéves várakozási időt követően, ezután – legalábbis az alkotmány szövege szerint – a honosított állampolgárok jogosultakká váltak közhivatal-viselésre is. E tekintetben számos különbséget mutat a belga alkotmány, amely differenciáltabb szabályozást mutat, magasabb állampolgársági cenzussal. További különbség, hogy a Belga Alkotmányban már felfedezhető az alkotmányos felhatalmazás alapján megalkotott, többszintű szabályozás, amennyiben az Alkotmány már egy külön törvényre utal az állampolgárság részletszabályaira vonatkozóan.⁵⁹ Az állampolgárság megszerzésének feltételeként ismeri a területi, a leszármazási elvet, valamint az állampolgárság házasság általi megszerzését, vagy elvesztését. Kétfajta honosítást ismer, az általánost, és az ünnepélyest. Az ünnepélyes honfiúsítás „grande naturalisation”⁶⁰ volt az egyedüli olyan módja az állampolgárság megszerzésének, amely által a honosított állampolgár teljesen

⁵⁴ „Belga” Art. 1–4.

⁵⁵ „Holland” Art. 4–11., „Belga” Art. 4–7.

⁵⁶ „Francia” Art. 1.

⁵⁷ „Holland” Art. 9. Belga külön törvény rendelkezik a részletszabályokról. Ennek elemzését lásd CONCHA 1884, 32.

⁵⁸ A kifejezést Concha Győző alkalmazza: CONCHA 1884, Ibid.

⁵⁹ „Belga” Art. 4. A részletszabályok elemzését lásd CONCHA 1884, 19–22.

⁶⁰ „Belga” Art. 5.

„asszimilálódik”,⁶¹ azaz a politikai jogok teljességét gyakorolhatja, pl. a közhivatal-viseléshez való jog körében miniszteri tisztséget is betölthet. Az általános honfiúsítás esetében ez utóbbi politikai jogok az állampolgárt nem illetik meg. A „grand naturalisation”-hoz minden honosítandó személy esetében a parlament mindkét kamarájának együttes hozzájárulása szükséges.⁶² Amíg tehát Hollandia esetében a honosítás a király – vagyis a végrehajtó hatalom csúcsának – kizárólagos, diszkrecionális joga, addig Belgium esetében ezt a hatáskört már az alkotmány a törvényhozói hatalom egészére telepíti. Ez a különbség a belga állameszmény parlamentáris, népképviselői, nemzeti jellegét emeli ki, ugyanakkor egy jóval magasabb állampolgári cenzust is előír.

Az állampolgárságra vonatkozó rendelkezéseket az emberi jogi katalógus követi. A terminológia magyarázatra szorul. A Nagy Francia Forradalom ugyanis az ún. „emberi jogoknak” az első generációját hozta magával. Napóleon bukása után Európa az emberi jogok francia típusú gondolatát és alkotmányos szintű vívmányait el akarta felejteni és felejtetni mind az államokkal, mind az egyénekekkel, mind a nemzetekkel. Az ún. „Második Ipari Forradalom” éppen a XIX. század első felében bontakozott ki Nyugat-Európában, ám a gazdasági és társadalmi változásokra az ún. „második generációs emberi jogok” mint reakció még csak kezdeti stádiumban volt. Európa tehát egy emberi jogi és alkotmányjogi vákuumban volt. A XIX. század első fele – különösen a Bécsi Kongresszus vívmányai által uralt Európában – a jogfejlődésnek az a korszaka, amikor az emberi jogokra történő, katalógusszerű felsorolás kivételesnek számított. Az a kifejezetten francia típusú jogszemlélet, amely szerint az állam köteles garantálni és biztosítani egyének, vagy egyének módjára viselkedő (egyelőre még csak vallási vagy politikai) csoportok számára bizonyos természet adta jogokat, és ezeket a jogokat az alkotmány felhatalmazása alapján kizárólag törvény korlátozhatja, még nem volt általános gyakorlat. Az emberi jogok alkotmányos szintű szabályozását éppen a legitimista, abszolutisztikus monarchiák ellen felkelő XIX. századi forradalmak elevenítik fel, s ezek sorában éppen a jelen írásműben részletezett belga forradalom volt az időben első, és az utókor számára a legmeghatározóbb, leginkább példaértékű. Ebben a gondolatsorban mutatkozik meg a jelen írásmű gondolatainak csomópontja. Ami a francia Chartában csak névleg létezett, ami a Holland Alkotmány szerint tilos volt, azt a Belga Alkotmány – Constant metodológiai individualizmusa és a liberális katolicizmus nem hibátlan keveredésével ugyan, de – megvalósította, és évszázadokra példaértékű alkotmányozási gyakorlattá emelte.

⁶¹ Ibid., Art. 5. második fordulata.

⁶² Ibid., Art. 5. első fordulata.

Az emberi jogoknak valamilyen felsorolását mindhárom vizsgált alkotmány tartalmazza. A Francia Charta – az Emberi Jogi Deklarációhoz⁶³ hasonló frapánssággal – minden cikkében egy-egy mondattal felsorolja⁶⁴ a következő katalóguselemeket: köztelherviselés, közhivatal-viselés, törvény előtti egyenlőség, jogállamiság büntetőjogi alapelvei, szabad vallásgyakorlás az Apostoli Római Katolikus vallás államvalláskénti deklarálása mellett, a keresztény felekezetek részesülnek a Királyi Kincstár részéről finanszírozásban, az állampolgárok tulajdonjogának sérthetetlensége, ugyanakkor közérdekből és megfelelő kártalanítás mellett, ismert a kisajátítás intézménye is, véleménynyilvánítás joga, választójog, a politikai véleménynyilvánítás és a szavazatok nem kereshetők vissza, ez utóbbiakért bíróság elé senki nem állítható, és az állampolgárok sem jelenthetik fel egymást.

A fentiekben a Francia Charta emberijogi katalógusa azért került felsorolásra, mert frapánssága és az Emberi Jogi Deklarációhoz való közeli mivolta miatt ez tekinthető olyan szabványnak, amely az összehasonlítás érdekében elvégzett viszonyításra alkalmas. A továbbiakban a holland és a belga alkotmányok emberi jogi szabályozását a franciához képest hasonlítom össze egymással.

Általánosságban elmondható, hogy mindhárom normaszöveg tartalmazza az alkotmányos felhatalmazást külön törvények megalkotására, amelyek egyes emberi jogok részletszabályainak – vagy azok korlátozására vonatkozó szabályok – megalkotására adnak felhatalmazást. A Francia Chartában pl. a véleménynyilvánítás szabadsága esetében történik alkotmányos felhatalmazás olyan külön törvényre, amely a visszaéléseket akadályozza meg.⁶⁵ A Belga Alkotmányban pedig a magánlakás vagy lakóingatlan sérthetetlenségének korlátozására ad törvényi felhatalmazást a jogalkotó.⁶⁶ A holland alkotmány nem tartalmaz ilyen törvényi felhatalmazást.

Általánosságban elmondható továbbá, hogy a három alkotmány közül a Belga Alkotmány rendelkezik a leghosszabb és a legtöbb katalóguselemet felvonultató, és a legrészletesebb szabályozást deklaráló emberi jogi katalógussal.⁶⁷

A jelen tanulmány egésze szempontjából a leglényegesebb kérdés az államfő felelőssége. Ez volt a teljes belga alkotmányozási küzdelem és a forradalmi változások tulajdonképpeni magva.⁶⁸ A jelen tanulmányban esett szó vallási, politikai,

⁶³ <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789>.

⁶⁴ „Francia” Art. I–XII.

⁶⁵ „Francia” Art. VIII.

⁶⁶ „Belga” Art. 10.

⁶⁷ „Belga” Art. 7–25.

⁶⁸ DENECKERE 2015, 121–131.

gazdasági, nyelvi különbségekről, és a hivatkozott szakirodalom mindegyike ezt a sok tényezőt felölelő különbözőséget látja a holland–belga ellentét hátterében, ezt okolja a forradalmi eseményekért. DENECKERE hivatkozott cikke azonban mindennek mögé néz, és maga is egy spontán összehasonlítást közöl arról, hogy hogyan viszonyult kezdetben a holland, majd a belga államfő az alkotmányhoz, mennyire volt felelős az abban foglaltak betartásáért. Orániai Vilmos, félvén a belgák felülreprezentáltságától, az 1815-ös alkotmány – egyébként általa megszövegezett – rendelkezéseit is figyelmen kívül hagyva, és a miniszterek összességének kollektív felelőssége mögé rejtőzve,⁶⁹ a már fentebb részletezett nyelvrendelettel, a papképzés állami ellenőrzésével, az oktatás és a sajtó szabadságának korlátozásával, és a hátrányos gazdasági intézkedésekkel nem tartotta be az alkotmányban foglaltakat. Deneckere szerint Vilmos az Alkotmány fölé helyezte magát, felelősségét kizárta. Ez volt az a tulajdonképpeni sérelem, amelyet a liberális katolicizmus vezérlete alatt az egész belga forradalom, az alkotmányozó nemzetgyűlések, a belga katolikus liberális sajtó, és nem utolsósorban maga Szász-Koburgi Lipót személye orvosolt.

5. ÖSSZEGZÉS

A tanulmány kimutatta tehát, hogy a liberális katolicizmus a belga alkotmányozási küzdelem során bebizonyította, hogy rendelkezik alkotmányteremtő, közjogot formáló, nemzeti öntudatot teremtő, erősítő és fenntartó erővel. A belga alkotmány megszületése nagyrészt a liberális katolicizmus érdeme. A liberális katolicizmus nem szándékozott szembe kerülni az önmaga konzerválásáért jogosan küzdő Római Egyházzal. A liberális katolicizmus úgy teremtett alkotmányt, formált közjogot, hogy közben a katolikus tanítás dogmáit, és egyházszervezetét érintetlenül hagyta. Ez egy sarkalatos különbség a XVI–XVII. századi protestantizmushoz képest. Nem kétséges, hogy a belga katolikus vallási-politikai tábor veszélyes talajra lépett, amikor a szekularizáltan gondolkodó liberális táborral megkötötte szükséges politikai alkuját. Viszont a belga katolikus liberalizmus ereje és értéke éppen ebben a veszélyt és a szkepticizmust, sőt a kiközösítést is felvállaló, a nemzet, az oktatás, a papképzés iránt elhivatott párbeszédre bárkivel kész kompromisszumkészségben rejlik. E kompromisszumkészség azonban a felelősségét fel nem vállaló uralkodóval szemben nem ismer kompromisszumot.

⁶⁹ DENECKERE 2015, 126–131.

IRODALOMJEGYZÉK

Szakkönyvek

- CONCHA GYŐZŐ: *Újkori alkotmányok*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1884.
- BENJAMAIN CONSTANT: *A régiek és a modernek szabadsága*. Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, 1997.
- BÓDI STEFÁNIA – SCHWEITZER GÁBOR (szerk.): *Az emberi jogok alkotmányos védelme Magyarországon*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021.
- HALMAI GÁBOR – TÓTH GÁBOR ATTILA (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest, Osiris Kiadó, 2008.
- UWE KISCHEL: *Comparative Law*. Oxford University Press, 2019.
- PETER DE KRUIZ: *Comparative Law in a Changing World*. New York, Routledge-Cavendish, 2007.
- MEZEY BARNA – SZENTE ZOLTÁN: *Európai alkotmány- és parlamentarizmus történet*. Budapest, Osiris kiadó, 2003.
- ORMOS MÁRIA – MAJOROS ISTVÁN: *Európa a nemzetközi küzdőtéren Felemelkedés és hanyatlás 1814–1945*. Javított és bővített kiadás. Budapest, Osiris Kiadó, 2003.
- BERTRAND RUSSELL: *Freedom and Organization 1814–1914*. London, George Allen & Unwin Ltd, 1934.
- MATHIAS SIEMS: *Comparative Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2014.
- SZÁNTÓ KONRÁD: *A Katolikus Egyház Története*. 2. Köt. Budapest, Ecclesia Kiadó, 1988.
- NICOLAAS WILHELMUS: *Recueil de Documents Internationaux relatives a L'Histoire Economique de 1814 a 1924*. Posthumus, 1. kötet. Amsterdam – Keizersgracht, Swets & Zeitlinger, 1925.

Szakcikk

- GITA DENECKERE: Continuity and Discontinuity of the Constitutional Monarchy from an International Perspective. The Netherlands-Belgium (1815–1831). *BMGN – Low Countries Historical Review*, 2015 (4), 121–131.
- ERDŐDY GÁBOR: A belga liberális katolikus unionizmus: 1825–1848. *Egyháztörténeti Szemle*, 2009 (1).
- ERDŐDY GÁBOR: A független belga alkotmányos monarchikus rendszer megteremtése. *Jogtörténeti Szemle*, 2010 (1).
- ERDŐDY GÁBOR: Az 1830-as forradalom utáni belgiumi helyzet. *Századok*, 2020 (2), 249, https://epa.oszk.hu/03300/03328/00038/pdf/EPA03328_szazadok_2020_02_245-280.pdf.
- KEVEVÁRI ISTVÁN: Tolerancia és pluralizmus a XIX. századi politikai filozófiai gondolkodásban. *Acta Humana*, 2018 (2).
- SZABÓ ZSOLT: A reformátorok királytükre. *Acta Humana*, 2018 (3).

SZKÁROSI NIKÉ: A liberális katolicizmus kiemelkedő gondolkodói Franciaországban és Itáliában. *Studia Caroliensis*, 2007 (3), 117–141, https://portal.kre.hu/doc/studia/Cikkek/2007.3.szam/Szkarosi_Nike.pdf.

Kézirat

APARICIO ZOLTÁN GERGELY: *A portugál és a spanyol jogi kultúra hatása a latin (ibero) -amerikai jogrendszerre. PhD Értekezés (kézirat)*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, 2020.

Internetes források

<https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.cow/zzfr0117&collection=cow>

<https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.cow/zzbe0093&collection=cow&id=1&startid=1&endid=34>

<https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789>

<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szente-zoltan-europai-alkotmany-es-parlamentarizmus-tortenet-osiris-tankonyvek-2003/?pg=0&layout=s>

<https://bmgn-lchr.nl/article/view/6397/6460>

<https://lexikon.katolikus.hu/U/ultramontanizmus.html>

<https://www.katolikus-honlap.hu/1501/mirarivos.pdf>

<https://www.papalencyclicals.net/greg16/g16sing.htm>

<https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/aparicio-zoltan-gergely/aparicio-zoltan-gergely-vedes-ertekezes.pdf>

